A SANSKRIT MANUAL

PART II

For Classes IX & X

ALLIED PUBLISHERS LIMITED

Scanned specially for
Uz-Translations
by alexius108

A SANSKRIT MANUAL

Part II

BY

R. ANTOINE, SJ., M.A.

Fourth Revised Edition

1970
XAVIER PUBLICATIONS
CALCUTTA 700016

Published by J. Brouir, S.J.
Xavier Publications
30 Park Street, Calcutta 700016

Fourth Revised Edition
Reprinted 1982, 1986, 1989, 1990, 1994,
1995, 1996, 1997, 2001

Published by Sunil Sachdev and printed by Ravi Sachdev at Allied Publishers Limited, Printing Division, A-104 Mayapuri Phase II, New Delhi - 110 064
2/2001

PREFACE

The Second Part of the SANSKRIT MANUAL is meant as an immediate preparation for the School Final Examination. The method is similar to that of the First Part.

The order followed in this Second Part can be modified and adaptea according to the needs of the students and the better judgment of the teachers. The lessons dealing with the Compounds, in particular, can usefully be taught at an earlier stage than their position in the MANUAL would seem to indicate. They have been grouped together towards the end of the book for the sake of a more synthetical treatment.

The Sanskrit-English and English-Sanskrit glossaries contain a vocabulary which extends beyond the scope of the Exercises. They will prove useful to the students who have to read classical texts and train themselves in unseen translation.

The Systematic Index given at the end of the book will help both teachers and students to find easily the references which they need.

I must express my thanks to the Nirnaya Sāgar Press Bombay, for the permission to quote a number of stanzas from the Kāvya-mālā.

R.A., S.J.

CONTENTS

Lesson		Page
1.	Irregular Nouns in अ and आ Introduction to the other Conjugations ...	1
2.	Irregular Masc. Nouns in इ and ई The Fifth Conjugation (स्वादि)	8
3.	Irregular Masc. Nouns in उ and ऊ The Eighth Conjugation (तनादि) Numerals from 19 to 99	13
4.	Irregular Fem. Nouns in ई and ऊ The Ninth Conjugation (क्र्यादि) Numerals from 100 to 1,000	20
5.	Irregular Neuter Nouns in इ The Second Conjugation (अदादि)	26
6.	Nouns in ओ and औ The Second Conjugation (*cont.*)	35
7.	Irregular Nouns in अन् The Third Conjugation (ह्वादि)	40
8.	Irregular Nouns—Miscellaneous The Seventh Conjugation (रुधादि)	47
9.	The Accusative Case Agreement of the Adjective	52
10.	Primary and Secondary Suffixes Potential Pass. Part.	58
11.	The Instrumental Case Present Participles	63
12.	The Perfect Tense (लिट्)	68
13.	The Periphrastic Perfect Perfect Participles	77

Lesson		Page
14.	The Dative Case	
	Primary Suffixes (*cont.*)	81
15.	The Future Tense	86
16.	The Future Tense (*cont.*)	
	The Conditional—The Benedictive	92
17.	The Causative (णिच्)	
	The Ablative Case	97
18.	The Desiderative (सन्)	
	The Genitive Case	104
19.	The Frequentative (यङ्)	
	The Locative Case—Pronouns	110
20.	Compounds	
	The Dvandva Compound	117
21.	The Tatpurusa Compound	123
22.	The Karmadharaya, Dvigu and Pradi Compound ...	127
23.	Denominatives	
	The Gati and Upapada Compounds	131
24.	The Bahuvrihi Compound	136
25.	Primary Suffixes (*cont.*)	
	Secondary Suffixes	142
26.	The Avyayibhava Compound	148
27.	The Aorist	153
	Verbal Roots with their Principal Parts	162
	Sanskrit-English Glossary	216
	English-Sanskrit Glossary	264
	Systematic Index of Parts I & II	297

LESSON 1

IRREGULAR NOUNS IN अ AND आ
INTRODUCTION TO THE OTHER CONJUGATIONS

1. Revise the declension of कूप and लता (*see* Part I, Nos. 11 & 38).

Some **masculine** nouns in अ, besides their regular declension, have, from the acc. pl. onward, optional forms borrowed from a stem ending with a consonant.

Thus : पाद *m.* (foot) — optional stem : पद् 6-1-63

	S.	D.	P.
Nom.	पादः	पादौ	पादाः
Acc.	पादम्	पादौ	पादान् पदः
Instr.	पादेन पदा	पादाभ्याम् पद्भ्याम्	पादैः पद्भिः
Dat.	पादाय पदे	पादाभ्याम् पद्भ्याम्	पादेभ्यः पद्भ्यः
Abl.	पादात् पदः	पादाभ्याम् पद्भ्याम्	पादेभ्यः पद्भ्यः
Gen.	पादस्य पदः	पादयोः पदोः	पादानाम् पदाम्
Loc.	पादे पदि	पादयोः पदोः	पादेषु पत्सु
Voc.	पाद	पादौ	पादाः

2. Similarly : दन्त *m.* (tooth) — optional stem : दत् 6-1-63
मास *m.* (month) — optional stem : मास् 6-1-63

Acc. plur.	Instr. sing	Instr. dual	Loc. plur.
दन्तान् दतः	दन्तेन दता	दन्ताभ्याम् दद्भ्याम्	दन्तेषु दत्सु
मासान् मासः	मासेन मासा	मासाभ्याम् माभ्याम्	मासेषु माःसु

8-3-36

3. There are a few **maculine** nouns in **आ**. They are declined as follows :

गोपा *m.* (cowherd)

6-4-140
गोपाः | हे
गोपाः ||

	S.	D.	P.
Nom.	गोपा	गोपौ	गोपाः
Acc.	गोपाम्	गोपौ	गोपः
Instr.	गोपा	गोपाभ्याम्	गोपाभिः
Dat.	गोपे	गोपाभ्याम्	गोपाभ्यः
Abl.	गोपः	गोपाभ्याम्	गोपाभ्यः
Gen.	गोपः	गोपोः	गोपाम्
Loc.	गोपि	गोपोः	गोपासु
Voc.	गोपा	गोपौ	गोपाः

4. Some **feminine** nouns in **आ**, besides their regular declension, have, from the acc. plur. onward, optional forms borrowed from a stem ending with a consonant.

Thus : **निशा** *f.* (night) — optional stem : **निश्**

	S.	D.	P.
Nom.	निशा	निशे	निशाः
Acc.	निशाम्	निशे	निशाः निशः
Instr.	निशया निशा	निशाभ्याम् निड्भ्याम्	निशाभिः निड्भिः
Dat.	निशायै निशे	निशाभ्याम् निड्भ्याम्	निशाभ्यः निड्भ्यः
Abl.	निशायाः निशः	निशाभ्याम् निड्भ्याम्	निशाभ्यः निड्भ्यः
Gen.	निशायाः निशः	निशयोः निशोः	निशानाम् निशाम्
Loc.	निशायाम् निशि	निशयोः निशोः	निशासु निट्सु
Voc.	निशे	निशे	निशाः

5. Similarly : नासिका *f.* (nose)—optional stem : नस् 6-1-63
जरा *f.* (old age)—optional stem : जरस् 7-2-101

जरा, however, takes its optional forms only before terminations beginning with a vowel, from the nom. dual onward.

Acc. sing.	Acc. plur.	Instr. dual	Loc. Plur.
जराम् जरसम्	जराः जरसः	जराभ्याम्	जरासु
नासिकाम्	नासिकाः नसः	नासिकाभ्याम् नोभ्याम्	नासिकासु नःसु

N.B. अम्बा (mother) is regular except in the voc. sing. which is अम्ब.

6. In Part I, we have seen four conjugations : the first, the fourth, the sixth and the tenth. Six more remain to be learnt : the second, the third, the fifth, the seventh, the eighth and the ninth.

The division of verbs into ten conjugations does not apply to all the tenses and moods. It applies exclusively to the **active voice,** both parasmaipada and atmanepada, of the present, imperfect, imperative and potential. In the **passive voice** and in other tenses of the active voice like the perfect and the future, all verbs are treated alike without distinction of conjugations.

The four tenses and moods to which the division of verbs into ten conjugations applies are called the **conjugational** tenses and moods. They are the present, imperfect, imperative and potential of the **active voice,** both parasmaipada and atmanepada.

7. The verbs of the 1st, 4th, 6th and 10th conjugations have one common feature : they insert अ before the terminations of the conjugational tenses and moods (*see* Part 1, No. 34). The verbs of the other six conjugations do not insert अ before the terminations.

8. As in the case of nouns with two or three stems, so also in the case of verbs of the 2nd, 3rd, 5th, 7th, 8th and 9th conjugations, there are strong and weak forms which must be carefully remembered.

The **strong** forms occur :

in the 1st, 2nd and 3rd pers. sing. of the present parasm.

in the 1st, 2nd and 3rd pers. sing. of the imperfect parasm.

in the 1st pers. sing., dual and plur. and in the 3rd pers. sing. ot the imperative parasm.

in the 1st pers. sing., dual and plur. of the imperative ātm.

All the other forms are **weak.**

The following scheme gives a clear idea of the distribution of strong and weak forms (the strong forms are marked with ×) :

		PARASMAIPADA			ĀTMANEPADA		
		S.	D.	P.	S.	D.	P.
PRESENT	1	×					
	2	×					
	3	×					
IMPERFECT	1	×					
	2	×					
	3	×					
IMPERATIVE	1	×	×	×	×	×	×
	2						
	3	×					
POTENTIAL	1						
	2						
	3						

The difference between strong and weak forms will be shown separately for each conjugation.

9. The **terminations** of the **Parasmaipada** are the same as those given in Part I, except those of the potential and that of the second person sing. of the imperative which is हि. The **terminations** of the **Atmanepada** show the following differences :

The 3rd person plural of the present, imperfect and imperative drop the न्; instead of **-अन्ते**, **-अन्त** and **-अन्ताम्**, we have **-अते**, **-अत** and **-अताम्**।

The 2nd and 3rd persons dual of the present, imperfect and imperative replace the initial **ई** by **आ**।

PARASMAIPADA

	Present			Imperfect			Imperative			Potential		
1	-मि	-वः	-मः	-अम्	-व	-म	-आनि	-आव	-आम	-याम्	-याव	-याम
2	-सि	-थः	-थ	-स्	-तम्	-त	-हि	-तम्	-त	-याः	-यातम्	-यात
3	-ति	-तः	-अन्ति	-त्	-ताम्	-अन्	-तु	-ताम्	-अन्तु	-यात्	-याताम्	युः

ĀTMANEPADA

	Present			Imperfect			Imperative			Potential		
1	-ए	-वहे	-महे	-इ	-वहि	-महि	-ऐ	-आवहै	-आमहै	-ईय	-ईवहि	-ईमहि
2	-से	-आथे	-ध्वे	-थाः	-आथाम्	-ध्वम्	-स्व	-आथाम्	-ध्वम्	-ईथाः	-ईयाथाम्	-ईध्वम्
3	-ते	-आते	-अते	-त	-आताम्	-अत	-ताम्	-आताम्	-अताम्	-ईत	-ईयाताम्	-ईरन्

N.B. The terminations within heavy lines are **strong.**

EXERCISE 1

I. Vocabulary

अनलः fire	दन्तः tooth	कला art	जरा old age
अमात्यः minister	पादः foot	कृपा favour	नासिका nose
केशः hair	मासः month	ग्रीवा neck	निशा night
घर्मः heat	गोपाः cowherd	घृणा hatred	अम्बा mother
जम्बूकः jackal	विश्वपाः protector of the world	चिता funeral pyre	अङ्गुलिः *f.* finger
धूमः smoke	अकस्मात् suddenly	जटा matted hair	उन्नतिः *f.* prosperity
विडालः cat	क्रमशः gradually	द्राक्षा grape	वृत्तिः *f.* occupation
अन्यत्र elsewhere		ईषत् a little	दिष्ट्या fortunately

उप-लप् (उपलपति) to deny, to refuse	अप-सृ (अपसरति) to go away, to retreat
उप-वद् (उपवदति-ते) to revile, to censure	अप-हृ (अपहरति) to remove, to avert
उप-क्रम् (उपक्रमते) to approach, to begin	उप-जीव् (जीवति) to live upon (+ acc.)
उप-पद् (उपपद्यते) to occur, to be possible	उप-लभ् (उपलभते) to perceive

II. Translate the following into English and change the voice :

(१) हे अम्ब, ईषदुष्णं जलमानीय शिशोर्मुखं प्रक्षालय। (२) अपसरतापसरतेत्युक्त्वामात्यो राज्ञः पदोरपतत्। (३) त्रिभिर्माभिर्गोपः केशः श्वेतोऽभवत्। (४) विश्वपः कृपयाकस्मादुन्नतिरुपापद्यत। (५) जरसा मुनेर्जटा क्षीणा तस्य च दन्ता जीर्णाः। (६) निशि भ्रमन् जम्बूको विडालमुपलभ्यापसर्तुमुपाक्रमत। (७) यस्य दीर्घा नासिका स्थूला ग्रीवा तीक्ष्णा अङ्गुल्यः कृष्णः केशस्तं दुर्जनमपहर। (८) कां वृत्तिमुपजीवसि? (९) यान् घृणयापवदते भर्वांस्तेभ्यः कृपयाहारो दीयेत।

III. Translate :

(१) वैद्यो गुरुश्च मन्त्री च यस्य राज्ञः प्रियः सदा ।
शरीरधर्मकोशेभ्यः क्षिप्रं स परिहीयते ॥

(२) जलबिन्दुनिपातेन क्रमशः पूर्यते घटः ।
स हेतुः सर्वविद्यानां धर्मस्य च धनस्य च ॥

(३) राजानं प्रथमं विन्देत्ततो भार्यां ततो धनम् ।
राजन्यसति लोकेऽस्मिन् कुतो भार्या कुतो धनम् ॥

IV. Translate the following into Sanskrit :

(1) When I was learning the arts, I sat at the feet of a learned master. (2) As smoke arises from fire, so quarrel arises from hate. (3) When that wicked man is angry with his friends, his hair shakes, his feet strike the ground, his fingers threaten and his neck becomes blue. (4) Owing to the heat of the fire, the cowherds withdrew to the nearby trees. (5) The jackal looked at the grapes and said : "Those grapes are high. Let me go elsewhere." (6) Roaming at night, two cats saw a rat. They ran to catch him and began to fight. Seeing them fighting, the rat ran away. (7) By his matted hair I know him to be a holy man. (8) Near the funeral pyre of her husband, the woman stood for two days and two nights. (9) Fortunately the minister arrived and censured the man who had refused the request (प्रार्थना) of the poor. (10) My brother was playing with his friends when suddenly the chariot of the king arrived.

V. (1) What are the **conjugational** tenses and moods and why are they so called ?

(2) What are the **strong** forms in the 2nd, 3rd, 5th, 7th, 8th and 9th conjugations ?

LESSON 2

IRREGULAR MASCULINE NOUNS IN इ AND ई THE FIFTH CONJUGATION (स्वादि)

10. The noun पति *m.* (husband, master) is declined like मुनि (*see* Part I, No. 28) except in the singular from the instr. downward : instr. पत्या ; dat. : पत्ये ; abl. : पत्युः ; gen. : पत्युः ; loc. : पत्यौ ।

11. The noun सखि *m.* (companion) has the same irregularity as पति । Besides, it is also irregular in the nom. sing., dual and plural and in the accus. sing. and dual :

Nom.	सखा	सखायौ	सखायः
Acc.	सखायम्	सखायौ	सखीन्

Sing. instr. : सख्या ; dat. : सख्ये ; abl. : सख्युः ; gen. : सख्युः ; loc. : सख्यौ ।

12. There are some **masculine** nouns in ई. They are declined, before terminations beginning with a vowel, like nouns ending in consonants. सुधी *m.* -stem : सुधिय् ; सेनानी *m.* (general) -stem : सेनान्य् ।

	S.	D.	P.	S.	D.	P.
Nom.	सुधीः	सुधियौ	सुधियः	सेनानीः	सेनान्यौ	सेनान्यः
Acc.	सुधियम्	सुधियौ	सुधियः	सेनान्यम्	सेनान्यौ	सेनान्यः
Instr.	सुधिया	सुधीभ्याम्	सुधीभिः	सेनान्या	सेनानीभ्याम्	सेनानीभिः
Dat.	सुधिये	सुधीभ्याम्	सुधीभ्यः	सेनान्ये	सेनानीभ्याम्	सेनानीभ्यः
Abl.	सुधियः	सुधीभ्याम्	सुधीभ्यः	सेनान्यः	सेनानीभ्याम्	सेनानीभ्यः
Gen.	सुधियः	सुधियोः	सुधियाम्	सेनान्यः	सेनान्योः	सेनान्याम्
Loc.	सुधियि	सुधियोः	सुधीषु	सेनान्याम्	सेनान्यौ	सेनानीषु
Voc.	सुधीः	सुधियौ	सुधियः	सेनानीः	सेनान्यौ	सेनान्यः

13. The fifth Conjugation (स्वादि)

(1) The **verbal base** is formed by adding नु to the root, eg.: सु-नु।

(2) नु becomes नो in the **strong** forms (*see* No. 8), e.g. : सु-नो ।

(3) When the **verbal root** ends with a vowel :

the final उ of नु is changed to व् before weak terminations beginning with a vowel, e.g. : सु-नु-अन्ति=सुन्वन्ति ।

the final उ of नु is optionally dropped before व् and म्, e.g. : सुनुवः or सुन्वः ।

the हि of the 2nd **pers. sing.** imperative parasm. is dropped.

(4) When the **verbal root** ends with a consonant :

the final उ of नु is changed to उव् before weak terminations beginning with a vowel, e.g. : अश्-नु-ईय=अश्नुवीय ।

the final उ of नु is **not** dropped before व् and म् : शक्नुवः ।

the हि of the 2nd **pers. sing. imperative** parasm. is **not** dropped.

14. सु (to press out) : strong base सुनो-; weak base सुनु- ।

	PARASMAIPADA S.	D.	P.	ĀTMANEPADA S	D.	P.
Present 1	सुनोमि	सुनुवः सुन्वः	सुनुमः सुन्मः	सुन्वे	सुनुवहे सुन्वहे	सुनुमहे सुन्महे
2	सुनोषि	सुनुथः	सुनुथ	सुनुषे	सुन्वाथे	सुनुध्वे
3	सुनोति	सुनुतः	सुन्वन्ति	सुनुते	सुन्वाते	सुन्वते
Imperf. 1	असुनवम्	असुनुव असुन्व	असुनुम असुन्म	असुन्वि	असुनुवहि असुन्वहि	असुनुमहि असुन्महि
2	असुनोः	असुनुतम्	असुनुत	असुनुथाः	असुन्वाथाम्	असुनुध्वम्
3	असुनोत्	असुनुताम्	असुन्वन्	असुनुत	असुन्वाताम्	असुन्वत

	PARASMAIPADA			ĀTMANEPADA		
	S.	D.	P.	S.	D.	P.
Imperat. 1	सुनवानि	सुनवाव	सुनवाम	सुनवै	सुनवावहै	सुनवामहै
2	सुनु	सुनुतम्	सुनुत	सुनुष्व	सुन्वाथाम्	सुनुध्वम्
3	सुनोतु	सुनुताम्	सुन्वन्तु	सुनुताम्	सुन्वाताम्	सुन्वताम्
Potent. 1	सुनुयाम्	सुनुयाव	सुनुयाम	सुन्वीय	सुन्वीवहि	सुन्वीमहि
2	सुनुयाः	सुनुयातम्	सुनुयात	सुन्वीथाः	सुन्वीयाथाम्	सुन्वीध्वम्
3	सुनुयात्	सुनुयाताम्	सुनुयुः	सुन्वीत	सुन्वीयाताम्	सुन्वीरन्

15. आप् (to obtain) :
strong base आप्नो-
weak base आप्नु-

अश् (to pervade) :
strong base अश्नो-
weak base अश्नु-

	PARASMAIPADA			ĀTMANEPADA		
	S.	D.	P.	S.	D.	P.
Present 1	आप्नोमि	आप्नुवः	आप्नुमः	अश्नुवे	अश्नुवहे	अश्नुमहे
2	आप्नोषि	आप्नुथः	आप्नुथ	अश्नुषे	अश्नुवाथे	अश्नुध्वे
3	आप्नोति	आप्नुतः	आप्नुवन्ति	अश्नुते	अश्नुवाते	अश्नुवते
Imperf. 1	आप्नवम्	आप्नुव	आप्नुम	आश्नुवि	आश्नुवहि	आश्नुमहि
2	आप्नोः	आप्नुतम्	आप्नुत	आश्नुथाः	आश्नुवाथाम्	आश्नुध्वम्
3	आप्नोत्	आप्नुताम्	आप्नुवन्	आश्नुत	आश्नुवाताम्	आश्नुवत

	PARASMAIPADA S.	D.	P.	ĀTMANEPADA S.	D.	P.
Imperat 1	आप्नवानि	आप्नवाव	आप्नवाम	अश्नवै	अश्नवावहै	अश्नवामहै
2	आप्नुहि	आप्नुतम्	आप्नुत	अश्नुष्व	अश्नुवाथाम्	अश्नुध्वम्
3	आप्नोतु	आप्नुताम्	आप्नुवन्तु	अश्नुताम्	अश्नुवाताम्	अनुवताम्
Potent 1	आप्नुयाम्	आप्नुयाव	आप्नुयाम	अश्नुवीय	अश्नुवीवहि	अश्नुवीमहि
2	आप्नुयाः	आप्नुयातम्	आप्नुयात	अश्नुवीथाः	अश्नुवीयाथाम्	अश्नुवीध्वम्
3	आप्नुयात्	आप्नुयाताम्	आप्नुयुः	अश्नवीत	अश्नुवीयाताम्	अश्नुवीरन्

16. Irregular verb of the fifth Conjugation

The root श्रु (to hear) is changed to शृ before inserting नु।
Present : शृणोमि शृणुवः शृणुमः, etc., like सु (*see* No. 14).

EXERCISE 2

I. Vocabulary

पतिः *m.* husband
सखि (सखा) *m.* friend
सुधीः *m.* wise
दुर्धीः *m.* foolish
सेनानीः *m.* general
अग्रणीः *m.* leader
ग्रामणीः *m.* village-chief
परत्र in the next world
तृषा thirst, desire
तृषार्त thirsty, covetous

क्षि (क्षिणोति) to destroy
दु (दुनोति) to give pain
शक् (शक्नोति) to be able
श्रु (शृणोति) to hear
साध् (साध्नोति) to accomplish
आप् (आप्नोति) to obtain
हि (हिनोति) to send
सि (सिनोति-सिनुते) to tie
स्तृ (स्तृणोति-स्तृणुते) to spread, to scatter

अश् (अश्नुते) to pervade
चि (चिनोति-चिनुते) to collect
धु (धुनोति-धुनुते) to shake
वृ (वृणोति-वृणुते) to choose
सु (सुनोति-सुनुते) to sprinkle
जनय् (जनयते) to produce
मानवः man

II. Translate the following into English :

(१) लोभेन बुद्धिश्चलति लोभो जनयते तृषाम् ।
तृषार्तो दुःखमाप्नोति परत्रेह च मानवः ॥

(२) ग्रामणीः सुधियं पुत्रमाप्नोतु । (३) सेनान्ये दूतमहिनोद्राजा (४) पत्युराज्ञां सेवितुं शक्नुयाः । (५) अग्रण्यो वचांसि न शृण्वन्ति दुर्धियः । (६) पवनो वृक्षान् धुनोति । (७) यानि कुसुमानि सखायावश्रृण्वातां तानि त्वं किमक्षिणोः ? (८) यदा मेघा आकाशमश्नुवते तदा पक्षिणस्तरूणां शाखासु तिष्ठन्ति । (९) पराजितं शत्रुमपि न दुनुयुर्जेतारः । (१०) वनं गत्वा वयं भूमौ पर्णान्यस्तृणुमहि । (११) स्वकर्म साध्नुहि । (१२) अनले जलं सुनुष्वेति ग्रामण्योक्तः सखा तथाकरोत् ।

III. Conjugate . शक् in the pres. 3rd pers. dual ; चि in the imperfect ātm. 1st pers. sing. ; आप् in the potential, 2nd pers. plur. ; सि in the imperative parasm., 3rd pers. sing.; अश् in the pres., 1st pers. dual; स्तृ in the imperfect ātm, 3rd pers. plur. ; सु in the imperative ātm. 1st pers. plur. ; श्रु in the potential, 2nd pers. sing.; साध् in the pres., 3rd pers. sing. ; हि in the imperative, 2nd pers. sing.

VI. Translate the following into Sanskrit :

(1) Tie the horse and do not torment (दु) him. (2) O foolish boy ! you are not even able to collect a little wood ! (3) Those who hear the words of the wicked destroy their own happiness. (4) A wise village-chief chooses wise companions. (5) May you all obtain long life ! (6) Were you to finish (साध्) this work within five days, you might collect much money. (7) There is no saying (=one cannot say) how and when the thief came and went. (8) A leader should always send messengers to the kings whom he wishes to see. (9) Among those jewels choose that which you like. (10) As the wind shakes the leaves of trees, so anger shakes the body of the wicked. (11) Why did the girls sprinkle so much water on the flowers ? (12) The fragrance of the flowers which the girl has scattered pervades the house.

LESSON 3

IRREGULAR MASCULINE NOUNS IN उ AND ऊ THE EIGHTH CONJUGATION (तनादि) NUMERALS FROM 19 TO 99

17. The noun क्रोष्टु *m*. (jackal) is declined like नेतृ (*see* Part I, No. 52) in the nom. sing., dual and plural and in the acc. sing. and dual; before terminations beginning with a vowel, except the acc. plur. and the gen. plur., it is optionally declined like नेतृ।

	S.	D.	P.
Nom.	क्रोष्टा	क्रोष्टारौ	क्रोष्टारः
Acc.	क्रोष्टारम्	क्रोष्टारौ	क्रोष्टून्
Instr.	क्रोष्टुना क्रोष्ट्रा	क्रोष्टुभ्याम्	क्रोष्टुभिः
Dat.	क्रोष्टवे क्रोष्ट्रे	क्रोष्टुभ्याम्	क्रोष्टुभ्यः
Abl.	क्रोष्टोः क्रोष्टुः	क्रोष्टुभ्याम्	क्रोष्टुभ्यः
Gen.	क्रोष्टोः क्रोष्टुः	क्रोष्ट्वोः क्रोष्ट्रोः	क्रोष्टूनाम्
Loc.	क्रोष्टौ क्रोष्टरि	क्रोष्ट्वोः क्रोष्ट्रोः	क्रोष्टुषु
Voc.	क्रोष्टो	क्रोष्टारौ	क्रोष्टारः

18. Masculine nouns in ऊ are declined, before all terminations beginning with a vowel, like nouns ending with a consonant :

प्रतिभू् *m.* (bail, guarantee) -stem : प्रतिभुव

	S.	D.	P.
Nom.	प्रतिभूः	प्रतिभुवौ	प्रतिभुवः
Acc.	प्रतिभुवम्	प्रतिभुवौ	प्रतिभुवः
Instr.	प्रतिभुवा	प्रतिभूभ्याम्	प्रतिभूभिः
Dat.	प्रतिभुवे	प्रतिभूभ्याम्	प्रतिभूभ्यः
Abl.	प्रतिभुवः	प्रतिभूभ्याम्	प्रतिभूभ्यः
Gen.	प्रतिभुवः	प्रतिभुवोः	प्रतिभुवाम्
Loc.	प्रतिभुवि	प्रतिभुवोः	प्रतिभूषु
Voc.	प्रतिभूः	प्रतिभुवौ	प्रतिभुवः

19. The eighth Conjugation (तनादि)

(1) The verbal base is formed by adding उ to the root, e.g.: तन्-उ=तनु-

(2) उ becomes ओ in the strong forms (*see* No. 8), e.g.: तनो-

(3) The final उ of the base
is optionally dropped before व् and म्
is changed to व् before weak terminations beginning with a vowel.

(4) The हि of the 2nd pers. sing. of the imperative parasm. is dropped.

20. तन् (to stretch) : strong base तनो- ; weak base तनु-

Present 1	तनोमि	तनुवः तन्वः	तनुमः तन्मः	तन्वे	तनुवहे तन्वहे	तनुमहे तन्महे
2	तनोषि	तनुथः	तनुथ	तनुषे	तन्वाथे	तनुध्वे
3	तनोति	तनुतः	तन्वन्ति	तनुते	तन्वाते	तन्वते
Imperf. 1	अतनवम्	अतनुव अतन्व	अतनुम अतन्म	अतन्वि	अतनुवहि अतन्वहि	अतनुमहि अतन्महि
2	अतनोः	अतनुतम्	अतनुत	अतनुथाः	अतन्वाथाम्	अतनुध्वम्
3	अतनोत्	अतनुताम्	अतन्वन्	अतनुत	अतन्वाताम्	अतन्वत
Imperat. 1	तनवानि	तनवाव	तनवाम	तनवै	तनवावहै	तनवामहै
2	तनु	तनुतम्	तनुत	तनुष्व	तन्वाथाम्	तनुध्वम्
3	तनोतु	तनुताम्	तन्वन्तु	तनुताम्	तन्वाताम्	तन्वताम्
Potent. 1	तनुयाम्	तनुयाव	तनुयाम	तन्वीय	तन्वीवहि	तन्वीमहि
2	तनुयाः	तनुयातम्	तनुयात	तन्वीथाः	तन्वीयाथाम्	तन्वीध्वम्
3	तनुयात्	तनुयाताम्	तनुयुः	तन्वीत	तन्वीयाताम्	तन्वीरन्

21. **Irregular verb of the eigth Conjugation.**

The root कृ (to do, to make) forms its weak base in कुरु and its strong base in करो।

The final उ of the weak base is **always** dropped before व्, म्, and य्।

The **parasmaipada** is given in Part I, Nos. 51 & 62.

The ātmanepada is as follows :

Present			
1	कुर्वे	कुर्वहे	कुर्महे
2	कुरुषे	कुर्वाथे	कुरुध्वे
3	कुरुते	कुर्वाते	कुर्वते
Imperf.			
1	अकुर्वि	अकुर्वहि	अकुर्महि
2	अकुरुथाः	अकुर्वाथाम्	अकुरुध्वम्
3	अकुरुत	अकुर्वाताम्	अकुर्वत

Imperat.			
1	करवै	करवावहै	करवामहै
2	कुरुष्व	कुर्वाथाम्	कुरुध्वम्
3	कुरुताम्	कुर्वाताम्	कुर्वताम्
Potent.			
1	कुर्वीय	कुर्वीवहि	कुर्वीमहि
2	कुर्वीथाः	कुर्वीयाथाम्	कुर्वीध्वम्
3	कुर्वीत	कुर्वीयाताम्	कुर्वीरन्

22. Numerals from 19 to 99

The **cardinals** from 19 to 99 are formed as follows :

(1) The numbers from एक to नवन् are prefixed to the multiples of 10.

(2) द्वि, त्रि and अष्टन् are changed to द्वा, त्रय and अष्टा
necessarily before 20 and 30.
optionally before 40, 50, 60, 70 and 90.

(3) Before 80, द्वि, त्रि and अष्टन् remain unchanged.

(4) The multiples of ten are : विंशति, त्रिंशत्, चत्वारिंशत्, पञ्चाशत्, षष्टि, सप्तति, अशीति, नवति।

(5) Instead of नवन् prefixed to the lower multiple of ten, एकोन, ऊन or एकान्न may be prefixed to the higher. Thus : 19 : नवदशन् or एकोनविंशति, ऊनविंशति, एकान्नविंशति ; 49 : नवचत्वारिंशत् or एकोनपञ्चाशत्, ऊनपञ्चाशत्, एकान्नपञ्चाशत्, etc.

(6) **Cardinals** from ऊनविंशति to नवनवति (from 19 to 99) are **feminine** nouns declined like मति (*see* Part I, No. 50), used in the singular. The plural noun which follows is either in the same case or in the genitive, e.g. : by 38 men—अष्टात्रिंशता नरैः or नराणाम्।

23. The **ordinals** from 19th to 99th are formed as follows :

(1) From 19th to 29th : -विंशति is changed either to -विंश or to -विंशतितम ।

(2) From 29th to 59th : -त्रिंशत्, -चत्वारिंशत् and पञ्चाशत् are changed respectively either to -त्रिंश, -चत्वारिंश and -पञ्चाश or to -त्रिंशत्तम, चत्वारिंशत्तम and -पञ्चाशत्तम ।

(3) From 59th to 99th :

(a) The compound ordinals have two optional forms : -षष्टि is changed either to षष्ट or to षष्टितम ; -सप्तति, either to सप्तत or to सप्ततितम ; अशीति, either to अशीत or to -अशीतितम ; नवति, either to नवत or to नवतितम ।

(b) The simple ordinals (multiples of 10th) have only one form ; षष्टितम, सप्ततितम, अशीतितम, नवतितम ।

(4) The ordinals from 19th to 99th form their feminine in ई ।

EXERCISE 3

1. Vocabulary

क्रोष्टु (क्रोष्टा) jackal	सम्-चि (संचिनोति-संचिनुते) to amass
प्रतिभूः *m.* bail, security	अप-चि (अपचिनोति-अपचिनुते) to waste
स्वयंभूः *m.* the Supreme	अव-चि (अवचिनोति-अवचिनुते) to pluck
मनोभूः *m.* god of love	निस्-चि (निश्चिनोति-निश्चिनुते) to decide, to ascertain
ऋतुः *m.* season	आ-वृ (आवृणोति-आवृणुते) to cover, to conceal
जन्तुः *m.* animal	अपा-वृ (अपावृणोति-अपावृणुते) to open, to expose
पांशुः *m.* dust	वि-वृ (विवृणोति-विवृणुते) to reveal, to explain
	सम्-वृ (संवृणोति-संवृणुते) to cover, to restrain

तन् (तनोति-तनुते) to spread	अप-कृ to do harm (+ gen.;) उप-कृ to help (+ gen.)
वन् (वनुते) to beg	आविस् कृ (आविष्करोति) to discover
क्षण् (क्षणोति क्षणुते) to destroy, to kill	परि-कृ (परिष्करोति) to cleanse
	प्रति-कृ (प्रतिकरोति) to remedy
कृ (करोति-कुरुते) to do	तिरस्-कृ (तिरस्करोति) to rebuke, to eclipse
आत्मसात् कृ to appropriate	अलम्-कृ (अलंकरोति) to decorate
	सम्-कृ (संस्करोति) to repair, to polish, to prepare

II. Translate the following into English :

(१) ये परेषामुपकुर्वन्ति ते पुण्यं संचिन्वन्ति। (२) यदि ममापराधो नास्ति त्वं किमर्थं ममापकरोषि? (३) स्वयंभुवः प्रभावं विवृणुते विश्वम्। (४) क्रोष्टारं दृष्ट्वा वनस्य जन्तवस्तं हन्तुं निरचिन्वन्। (५) वर्त्मनः पांशौ कन्ये मातुर्हारमाविष्कृतवत्यौ। (६) अतिथीनामागमनात् पूर्वं वधूर्गृहं परिष्कुर्यात्। (७) यथा व्योम ताराभिरलंक्रियते तथा मानवः शरीरं भूषणैर्बुद्धिं ज्ञानेन हृदयं च गुणैरलंकरोतु। (८) यदि त्वं व्याधिं न विवृणुयास्तर्ह्यहं कथं प्रतिकुर्याम्। (९) क्षतानां शत्रूणां शरीराण्याकृत्याग्रणीस्तेषामस्त्राण्यात्मसादकरोत्। (१०) द्वादश सखायो ग्रामण्यः समीपमगच्छन्। (११) एष शिष्यो ज्ञानेन गुरुमपि तिरस्करोति। (१२) त्वयापचितं धनं दरिद्रेभ्यो दातुं शक्येत। (१३) पञ्चमस्य मासोऽष्टाविंशे दिवसे फलानि संचीयेरन्। (१४) ये पञ्चसप्ततिर्बालिकानाममात्यस्य गृहे वृत्तिमाप्तुमगच्छंस्तेषामूनविंशतिरेव वृत्तिं लब्धवन्तः। (१५) त्र्यशीत्या भृत्यैः सेवितो राजा प्रासादं प्राविशत्।

III. Conjugate : सम्-कृ in the imperative ātm. ; तन् in the potential parasm. ; अपा-वृ in the imperfect parasm. ; क्षण् in the present ātm.

IV. Give the nom. sing. of the following cardinals : 21, 32, 43, 54, 65, 76, 87, 98,

V. Give the nom. sing. fem. of the following ordinals : 23rd, 34th, 45th, 50th, 67th, 78th, 81st, 90th.

VI. Translate the following into Sanskrit :

(1) Twenty-two soldiers ran to the palace and not one of them was able to open the door. (2) I have many friends. (3) A man has two hands, two feet, two eyes, two ears, one nose, one mouth and thirty-two teeth. (4) The fame of the son enhances (=spreads तन्) the glory of the father. (5) Those who waste their fortune never do any good to their friends. (6) Decorate your mind with virtue ; a virtuous man is like a light in the night. (7) Where have you plucked those flowers ? (8) The rogue conceals his fickle mind under (by) sweet words. (9) Were you to give me 36 rupees, I would yet refuse the work. (10) Happy men should not do harm to the unfortunate. (11) When I am depressed I rebuke everybody. (12) Out of the 47 horses which I saw yesterday I have chosen the two white ones. (13) In a year there are six seasons, twelve monhts and fifty-two weeks. (14) We decided to leave our home and to roam about the wide world. (15) Do your work and do not listen to those who rebuke you.

LESSONS 4

IRREGULAR FEMININE NOUNS IN ई AND ऊ
THE NINTH CONJUGATION (क्र्यादि)
NUMERALS FROM 100 TO 1,000

25. Monosyllabic **feminine** stems in ई and ऊ are declined, before terminations beginning with a vowel, like stems ending with a consonant. They may, however, take optionally the terminations of नदी and वधू (*see* Part I, Nos. 38 & 58) from the dat. sing. onward.

धी *f.* (thought) -stem : धिय   भू *f.* (earth) -stem : भुव्

	S.	D.	P.	S.	D.	P.
Nom.	धीः	धियौ	धियः	भूः	भुवौ	भुवः
Acc.	धियम्	धियौ	धियः	भुवम्	भुवौ	भुवः
Instr.	धिया	धीभ्याम्	धीभिः	भुवा	भूभ्याम्	भूभिः
Dat.	धिये धियै	धीभ्याम्	धीभ्यः	भुवे भुवै	भूभ्याम्	भूभ्यः
Abl.	धियः धियाः	धीभ्याम्	धीभ्यः	भुवः भुवाः	भूभ्याम्	भूभ्यः
Gen.	धियः धियाः	धियोः	धियाम् धीनाम्	भुवः भुवाः	भुवोः	भुवाम् भूनाम्
Loc.	धियि धियाम्	धियोः	धीषु	भुवि भुवाम्	भुवोः	भूषु
Voc.	धीः	धियौ	धियः	भूः	भुवौ	भुवः

25. The **feminine** noun स्त्री (woman) (stem स्त्रिय्) has no visarga in the nom. sing., and takes the terminations of नदी. It has optional forms in the acc. sing. and plural.

Nom.	स्त्री	स्त्रियौ	स्त्रियः
Acc.	स्त्रियम् स्त्रीम्	स्त्रियौ	स्त्रियः, स्त्रीः
Instr.	स्त्रिया	स्त्रीभ्याम्	स्त्रीभिः
Dat.	स्त्रियै	स्त्रीभ्याम्	स्त्रीभ्यः
Abl.	स्त्रियाः	स्त्रीभ्याम्	स्त्रीभ्यः
Gen.	स्त्रियाः	स्त्रियोः	स्त्रीणाम्
Loc.	स्त्रियाम्	स्त्रियोः	स्त्रीषु
Voc.	स्त्रि	स्त्रियौ	स्त्रियः

26. The **feminine** nouns लक्ष्मी (goddess of wealth), तन्त्री (lute) and तरी (boat) are declined like नदी but have visarga in the nom. sing. :

Nom. sing.	Acc. plur.	Instr. sing.	Instr. plur.	Gen. plur.
लक्ष्मीः	लक्ष्मीः	लक्ष्म्या	लक्ष्मीभिः	लक्ष्मीणाम्
तन्त्रीः	तन्त्रीः	तन्त्र्या	तन्त्रीभिः	तन्त्रीणाम्
तरीः	तरीः	तर्या	तरीभिः	तरीणाम्

27. The ninth Conjugation (क्र्यादि)

(1) The **verbal base** is formed by adding नी to the root, e.g. अश्-नी ।

(2) नी becomes ना in the **strong** forms, e.g. : अश्-ना ।

(3) Roots having a penultimate nasal drop it before taking नी and ना, e.g. : ग्रन्थ् ग्रथ्नी-ग्रथ्ना- ।

(4) नी becomes न् before weak terminations beginning with a vowel.

(5) Roots ending with a consonant form their 2nd pers. sing. imperat. parasm. in आन instead of हि, without the addition of नी, e.g. : गृहाण ।

28. क्री (to buy) : strong base क्रीणा- ; weak base क्रीणी-

	PARASMAIPADA			ĀTMANEPADA		
	S.	D.	P.	S.	D.	P.
Present 1	क्रीणामि	क्रीणीवः	क्रीणीमः	क्रीणे	क्रीणीवहे	क्रीणीमहे
2	क्रीणासि	क्रीणीथः	क्रीणीथ	क्रीणीषे	क्रीणाथे	क्रीणीध्वे
3	क्रीणाति	क्रीणीतः	क्रीणन्ति	क्रीणीते	क्रीणाते	क्रीणते
Imperf. 1	अक्रीणाम्	अक्रीणीव	अक्रीणीम	अक्रीणि	अक्रीणीवहि	अक्रीणीमहि
2	अक्रीणाः	अक्रीणीतम्	अक्रीणीत	अक्रीणीथाः	अक्रीणाथाम्	अक्रीणीध्वम्
3	अक्रीणात्	अक्रीणीताम्	अक्रीणन्	अक्रीणीत	अक्रीणाताम्	अक्रीणत
Imperat. 1	क्रीणानि	क्रीणाव	क्रीणाम	क्रीणै	क्रीणावहै	क्रीणामहै
2	क्रीणीहि	क्रीणीतम्	क्रीणीत	क्रीणीष्व	क्रीणाथाम्	क्रीणीध्वम्
3	क्रीणातु	क्रीणीताम्	क्रीणन्तु	क्रीणीताम्	क्रीणाताम्	क्रीणताम्
Potent. 1	क्रीणीयाम्	क्रीणीयाव	क्रीणीयाम	क्रीणीय	क्रीणीवहि	क्रीणीमहि
2	क्रीणीयाः	क्रीणीयातम्	क्रीणीयात	क्रीणीथाः	क्रीणीयाथाम्	क्रीणीध्वम्
3	क्रीणीयात्	क्रीणीयाताम्	क्रीणीयुः	क्रीणीत	क्रीणीयाताम्	क्रीणीरन्

29. Irregular verbs of the ninth Conjugation

ज्ञा (to know) changes to जा—जानामि जानीवः जानीमः, etc.
ज्या (to grow old) changes to जि—जिनामि जिनीवः जिनीमः, etc.
ग्रह् (to seize) changes to गृह्—गृह्णामि गृह्णीवः गृह्णीमः, etc.
2nd pers. sing. imperat. parasm. : गृहाण [*see* No. 27(5)].
क्षुभ् (to tremble) does not follow the rule ordering the change of न् to ण् (*see* Part I, No. 17) क्षुभ्नामि क्षुभ्नीवः क्षुभ्नीमः, etc.

Several roots ending with long vowels shorten their final vowel : ली (to adhere) लिनाति ; धू (to sake) धुनाति ; पू (to purify) पुनाति ; लू (to cut) लुनाति ; दॄ (to tear) दृणाति ; शॄ (to hurt) शृणाति ; स्तॄ (to spread) स्तृणाति ।

30. Numerals from 100 to 1,000

The **cardinals** from 100 to 1,000 are formed as follows :

(a) The multiples of 100 are : शतम्, द्विशतम् or द्वे शते, त्रिशतम् or त्रीणि शतानि, चतुःशतम् or चत्वारि शतानि, पञ्चशतम् or पञ्च शतानि ; षट्शतम् or षट् शतानि ; सप्तशतम् or सप्त शतानि ; अष्टशतम् or अष्ट शतानि ; नवशतम् or नव शतानि ; सहस्रम्, दशशतम् or दश शतानि ।

(b) The intermediary cardinals are formed with the help of अधिक, e.g. 121 : एकविंशत्यधिकं शतम् or एकविंशत्यधिकशतम् ।
343 : त्रिचत्वारिंशदधिकं त्रिशतम् or त्रिचत्वारिंशदधिकत्रिशतम् ।
785 : पञ्चाशीत्यधिकं सप्तशतम् or पञ्चाशीत्यधिकसप्तशतम् ।

(c) The **cardinals** from 100 to 1,000 are **neuter** nouns. The plural noun which follows is either in the same case or in the genitive, e.g. : in 526 villages=षड्विंशत्यधिके पञ्चशते ग्रामेषु or ग्रामाणाम् ।

31. The **ordinals** from 100th to 1,000th are formed with शततम and सहस्रतम । The feminine is in ई,

e.g. : the 356th day=षट्पञ्चाशदधिकत्रिशततमो दिवसः ।
the 291st night=एकनवत्यधिकद्विशततमी रात्रिः ।

EXERCISE 4

I. Vocabulary

सखी female companion

युवती young woman

पत्नी wife

श्री (श्रीः) beauty, prosperity

ह्री (ह्रीः) shame

स्त्री woman

धी (धीः) thought

लक्ष्मीः goddess of wealth

तन्त्रीः lute

तरीः boat

भू (भूः) earth

भ्रू (भ्रूः) eyebrow

अश् (अश्नाति) to eat

क्लिश् (क्लिश्नाति) to torment

क्षुभ् (क्षुभ्नाति) to disturb

पुष् (पुष्णाति) to nourish

पॄ (पृणाति) to fill

बन्ध् (बध्नाति) to bind

मन्थ् (मथ्नाति) to churn

मुष् (मुष्णाति) to steal

धू (धुनाति) to shake

ली (लिनाति) to adhere

लू (लुनाति-लुनीते) to cut

पू (पुनाति-पुनीते) to purify

दॄ (दृणाति) to tear

शॄ (शृणाति) to tear, to injure

स्तॄ (स्तृणाति-स्तृणीते) to strew

ज्ञा (जानाति-जानीते) to know

ग्रह् (गृह्णाति गृह्णीते) to seize

ज्या (जिनाति) to grow old

केवलम् only

पुरा formerly

शनैः शनैः slowly

मृषा falsely, in vain

वरम् rather

The twelve months and the six seasons :

वैशाखः (April-May) ज्यैष्ठः (May-June)	ग्रीष्मः summer	कार्तिकः (Oct.-Nov.) अग्रहायणः (Nov.-Dec.)	हिमः हेमन्तः cold season
आषाढः (June-July) श्रावणः (July-Aug.)	वर्षाः *f. pl.* monsoon	पौषः (Dec.-Jan.) माघः (Jan.-Feb.)	शिशिरः winter
भाद्रः (Aug.-Sept.) आश्विनः (Sept.-Oct.)	शरत् *f.* autumn	फाल्गुनः (Feb.-March) चैत्रः (March-April)	वसन्तः spring

II. Translate the following into English :

(१) शिशिरश्च वसन्तश्च ग्रीष्मो वर्षाः शरद्धिमः ।
इति वत्सरस्यर्तूनां षण्णां नामानि ज्ञायन्ते ॥

(२) घटं जलेन पृणीहि । (३) यो धेनुममुष्णात्तं बधान । (४) हे साधो, भवानस्माकं गृहे प्रविशन्नेव सर्वेषां धियः पुनाति । (५) लक्ष्मीः श्रियं युष्मभ्यं यच्छतु । (६) व्याघ्री निशि ग्रामे भ्रमन्ती त्रयोदश धेनूरपाहरत् पञ्च च स्त्रियोऽदृणात् । (७) येषां हृदयं भोगे लिनाति तेषां मनांसि शान्तिं नानुभवन्ति । (८) येषां हृदयं भगवति लिनाति तान् दुःखं न क्लिश्नाति । (९) यथा समुद्रस्योर्मयस्तरीं धुनन्ति तथा संसारस्य विपदो जनानां चेतः क्षुभ्नन्ति ।

(१०) कोऽर्थः पुत्रेण जातेन यो न विद्वान्न धार्मिकः ।
काणेन चक्षुषा किं वा चक्षुः पीडैव केवलम् ॥

(११) शोकस्थानसहस्राणि भयस्थानशतानि च ।
दिवसे दिवसे मूर्खमाविशन्ति न पण्डितम् ॥

(स्थान=cause ; आ-विश्=to assail)

III. Conjugate : लू in the pres. parasm. ; पॄ in the potential ; क्लिश् in the imperfect ; ज्ञा in the imperative ātm. ; ग्रह् in the present parasm.

IV. Give the nom. of the following cardinals : 235, 348, 579, 888, 777.

V. Give the nom. sing. masc. of the following ordinals : 467th, 600th, 915th, 521st, 793rd.

VI. Translate the following into Sanskrit :

(1) I did not know that the guests had arrived. (2) Seize the rascal by the hair and bind him with a rope. (3) A man had two sons. One day, the younger son told his father : "I want to seek prosperity in another country. I know that you have amassed much money. Give me my share (भागः) so that (येन) I may be able to see the world." The father gave him his share and the boy went away. While leaving the house, he thought : "With the 500 rupees which my father gave me, I can live for many months." As the months passed (गम्), he slowly squandered (अप-चि) his wealth. Then, overwhelmed with shame, he decided (निस्-चि) to go back

home. His old father was on the road. As soon as (यदैव-तदैव) he saw him, he seized him in his arms and said : "My son ! sorrow filled my heart when you left me. I knew that your path was strewn with dangers. Seeking prosperity you found misery and shame. Come, open the door of your father's house and let us all rejoice ! For my son was dead and he lives again."

LESSON 5

IRREGULAR NEUTER NOUNS IN इ
THE SECOND CONJUGATION (अदादि)

32. Four **neuter** nouns in इ borrow a stem in -अन् (like नामन्) before terminations beginning with a vowel from the instrumental sing. onward. For the rest, they are declined like वारि (*see* Part I, No. 64).

	अक्षि (eye)	अस्थि (bone)	दधि (curd)	सक्थि (thigh)
Nom. sing.	अक्षि	अस्थि	दधि	सक्थि
Acc. plur.	अक्षीणि	अस्थीनि	दधीनि	सक्थीनि
Instr. sing.	अक्ष्णा	अस्थ्ना	दध्ना	सक्थ्ना
Dat. sing.	अक्ष्णे	अस्थ्ने	दध्ने	सक्थ्ने
Abl. sing.	अक्ष्णः	अस्थ्नः	दध्नः	सक्थ्नः
Gen. sing.	अक्ष्णः	अस्थ्नः	दध्नः	सक्थ्नः
Gen. dual.	अक्ष्णोः	अस्थ्नोः	दध्नोः	सक्थ्नोः
Gen. plur.	अक्ष्णाम्	अस्थ्नाम्	दध्नाम्	सक्थ्नाम्
Loc. sing.	अक्ष्णि अक्षणि	अस्थ्नि अस्थनि	दध्नि दधनि	सक्थ्नि सक्थनि
Loc. dual	अक्ष्णोः	अस्थ्नोः	दध्नोः	सक्थ्नोः

33. **The second Conjugation.** (अदादि) Preliminary remarks.

In the fifth, eighth and ninth conjugations the terminations are easily added because the verbal base ends with a vowel. In the second, third and seventh Conjugations difficulties arise because, in many cases, the terminations are added to a verbal base ending in a consonant.

34. In the second, third and seventh conjugations, the हि of the 2nd pers, sing. imperat. parasm. is changed to धि when the verbal base ends with a consonant except a nasal or a semi-vowel.

35. Besides the sandhi rules given in Part I, No. 72 special attention should be paid to the following :

36. **Before weak terminations beginning with a vowel**, *the final* इ *and* उ, *short or long, of a verbal base are changed respectively to* इय् and उव्,

e.g. : वी+अन्ति=वियन्ति ; अस्तु+इ=अस्तुवि ।

37. **Before terminations beginning with a nasal or a semi-vowel,** *the consonant sandhi offers no special difficulty.*

38. **The terminations** स् **and** त् **of the 2nd and 3rd pers. sing. imperf. parasm.** *are dropped after a verbal base ending with a consonant. The final consonant of the base is then treated according to the rule given in* Part I, No. 72(3).

e.g. : अलेह्+स्=अलेह्=अलेट् ; अहन्+त्=अहन् ।

The final द् *of a verbal root is* **optionally** *changed to visarga in the 2nd pers. sing. imperf. parasm.*

e.g. : अवेद्+स्=अवेत् or अवेः ; अरुणध्+स्=अरुणद्+स्=अरुणत् or अरुणः ।

The final स् *of a verbal root is* **always** *changed to* त् *in the 3rd pers. sing. imperf. parasm. and is* **optionally** *changed to* त् *in the 2nd pers.*

e.g. : अशास्+त्=अशात् ; अशास्+स्=अशाः or अशात् ।

39. **Before terminations beginning with a consonant except a nasal or a semi-vowel :**

(1) *The final aspirate of a verbal base loses its aspiration,*

e.g. : रुणध्+सि= रुणद्-सि=रुणत्सि।

(2) *A soft aspirate, after losing its aspiration, throws it back, if possible, on the previous syllable,*

e.g. : अदोह्+स्=अदोघ्=अदोक्=अधोक्; दुह्+ध्वे=दुघ् ध्वे=दुग्ध्वे=धुग्ध्वे।

(3) *The previous rule does not apply before the termination* धि *of the 2nd pers. sing. imperat. parasm.,*

e.g. : दुह्+धि= दुग्धि।

(4) *It does not apply either before terminations beginning with* त् *or* थ्, *in which case the lost aspiration is thrown* **forward** *on the following* त् *or* थ् *which are softened,*

e.g. : दोह्+ति=दोग्+ति=दोग्धि; दुह्+थ=दुग्ध।

40. **Before terminations beginning with a consonant except a nasal or a semi-vowel.** *the final* ह् *of a verbal base is changed to* ढ्. *When, however, the verbal root begins with* द्, *the final* ह् *is changed to* घ्.

41. **Before terminations beginning with** स् *(i.e. before* सि, से, *and* स्व) ढ् *and* ष् *are changed to* क्,

e.g. : लेह् + सि=लेट् + सि=लेक्षि; द्विष् + स्व=द्विक्ष्व।

42. **Before terminations beginning with** त, थ् **and** ध्, *the final* ढ् *of a verbal root is dropped, while the following* त्, थ् *and* ध् *are changed to* ढ् *and a preceding short vowel is lengthened,*

e.g. : लिह्+ तः=लिढ्तः=लिढः=लीढः; लिह् + धि=लिढ्धि=लिढि=लीढि।

43. *The final* स् *of a verbal base is dropped before soft dentals,*

e.g. : शास् + धि=शाधि।

44. *When a verbal root ends with a conjunct consonant having* क् *or* स् *for its first member, it drops that* क् *and* स् *before a termination beginning with a consonant except a nasal or a semi-vowel,*

e.g. : चक्ष्- चष्टे।

45. In the **second Conjugation** (अदादि)

(1) The terminations are added directly to the verbal root.

(2) Final and short medial vowels takes guṇa in the **strong** forms.

(3) धि replaces हि in the 2nd sing. imperat. parasm. when the verbal root ends with a consonant.

46. दुह् (to milk) : strong base दोह्; weak base दुह्

	PARASMAIPADA S.	D.	P.	ĀTMANEPADA S.	D.	P.
Present 1	दोह्मि	दुह्वः	दुह्मः	दुहे	दुह्वहे	दुह्महे
2	धोक्षि	दुग्धः	दुग्ध	धुक्षे	दुहाथे	धुग्ध्वे
3	दोग्धि	दुग्धः	दुहन्ति	दुग्धे	दुहाते	दुहते
Imperf. 1	अदोहम्	अदुह्व	अदुह्म	अदुहि	अदुह्वहि	अदुह्महि
2	अधोक्	अदुग्धम्	अदुग्ध	अदुग्धाः	अदुहाथाम्	अधुग्ध्वम्
3	अधोक्	अदुग्धाम्	अदुहन्	अदुग्ध	अदुहाताम्	अदुहत
Imperat. 1	दोहानि	दोहाव	दोहाम	दोहै	दोहावहै	दोहामहै
2	दुग्धि	दुग्धम	दुग्ध	धुक्ष्व	दुहाधाम्	धुग्ध्वम्
3	दोग्धु	दुग्धाम्	दुहन्तु	दुग्धाम्	दुहाताम्	दुहताम्
Potent. 1	दुह्याम्	दह्याव	दुह्याम	दुहीय	दुहीवहि	दुहीमहि
2	दुह्याः	दुह्यातम्	दुह्यात	दुहीथाः	दुहीयाथाम्	दुहीध्वम्
3	दुह्यात्	दुह्याताम्	दुह्युः	दुहीत	दुहीयाताम्	दुहीरन्

47. लिह् (to lick) strong base लेह्; weak base लिह्, gives a good illustration of the sandhi rules explained above (*see* Nos. 34-42)

(1) Before terminations beginning with a vowel, a nasal or a semi-vowel, no difficulty : लिहन्ति, लेहानि, लिह्मः, अलिहाथाम्, लिह्याम्, लिहीय, etc.

(2) In the 2nd & 3rd pers. sing. imperf. parasm. :
अलेह् + स्=अलेट्; अलेह्+त्=अलेट्;

(3) Before terminations beginning with a consonant except a nasal or a semi-vowel :

(a) Before सि, से and स्व—लेह्+ सि=लेढ्+सि=लेक्षि ; similarly : लिक्षे, लिक्ष्व ।

(b) Before terminations beginning with त्, थ् and ध् :
लेढ्+ति=ले+ढि=लेढि ; लिह्+थ=लि+ढ=लीढ ; अलिह्+ध्वम्=अलि+ढ्वम्=अलीढ्वम् ।

48. **Irregular verbs of the second Conjugation**

The second conjugation counts many irregular verbs. The most important are given here below and in the next lesson.

Verbs ending in -आ

They keep आ all through ; the termination of the 3rd pers. plur. imperf. is **optionally** उस्, before which the आ is dropped.

या (to go)

	PRESENT			IMPERFECT		
1	यामि	यावः	यामः	अयाम्	अयाव	अयाम
2	यासि	याथः	याथ	अयाः	अयातम्	अयात
3	याति	यातः	यान्ति	अयात्	अयाताम्	अयान् अयुः

	IMPERATIVE			POTENTIAL		
1	यानि	याव	याम	यायाम्	यायाव	यायाम
2	याहि	यातम्	यात	यायाः	यायातम्	यायात
2	यातु	याताम	यान्तु	यायात्	यायाताम्	यायुः

49. इ (to go) is regular except for the 3rd pers. plur. of the present and imperat., which are respectively यन्ति and यन्तु ।

Remember that the augment of the imperf. forms vṛiddhi with the vowel इ [*see* Part I, No. 47(3)] अ + ए + अम्=अ + अयम्=आयम् ।

Imperat.: ए + आनि=अयानि ।

50. अधि-इ ātm. (अधी) (to study) is regular—Remember the sandhi rule given in No. 36 : The final इ of a base is changed to इय् before a termination beginning with a vowel.

Present : अधि + इ + ए=अधि + इये=अधीये ।

Imperf. : अधि+अ+इ+इ=अधि+अ+इयि=अधि+ऐयि=अध्यैयि ।

Imperat. : अधि+ए+ऐ=अधि+अयै=अध्ययै ।

Potential : अधि + इ+ईय=अधि+इयीय =अधीयीय ।

51. **Verbs ending in -उ**

The final उ takes **vrddhi** before a strong termination beginning with a consonant.

नु (to praise) strong base before consonant : नौ
strong base before vowel : नो
weak base : नु

Present : नौमि नुवः नुमः, etc.

Imperf. : अ+नो+अम्=अनवम् ; अ+नौ+स्=अनौः ; etc.

Imperat. : नो+आनि=नवानि ; नौ+तु=नौतु ; नु+अन्तु=नुवन्तु ।

Potential : नुयाम्, etc.

The 3 verbs स्तु (to praise), तु (to grow) and रु (to sound) are conjugated like नु but they **optionally** insert ई before **all** terminations beginning with a consonant.

Present : स्तौमि or स्तवीमि ; स्तुथ स्तुवीथ ।

Imperf. : अस्तौत् or अस्तवीत् ; अस्तुत or अस्तुवीत ।

Imperat. : स्तौतु or स्तवीतु ; स्तुतम् or स्तुवीतम् ।

Potential : स्तुयाम् or स्तुवीयाम् ।

52. शी ātm. (to lie down) takes **guna** all through. The 3rd pers. plur. of the pres., imperf. and imperat. are respectively : शेरते, अशेरत, शेरताम् ।

Present : शे+ए=शये ; शेवहे, etc.

Imperf. : अ+शे+इ=अशयि ; अशेवहि, etc.

Imperat. : शे+ऐ=शयै ; शयावहै, etc.

Potential : शे+ईय=शयीय, etc.

53. ब्रू (to speak) inserts ई before **strong** terminations beginning with a **consonant.**

Present : ब्रो+ई+मि=ब्रवीमि ; ब्रूवः ; ब्रूमः, etc.

Imperf. : अब्रो+अम्=अब्रवम् ; अब्रू+इ=अब्रुवि ; अब्रो+ई+त्=अब्रवीत् ।

Imperat. : ब्रो+ऐ=ब्रवै ; ब्रो+ई+तु=ब्रवीतु ।

Potential : ब्रूयाम्, etc. ; ब्रुवीय, etc. (*see* No. 36).

EXERCISE 5

I. Vocabulary

अक्षि eye
अस्थि bone
दधि curds
सक्थि thigh
समुन्नतिः *f.* prosperity
प्र-आप् (प्राप्नोति) to obtain
वि-आप् (व्याप्नोति) to pervade
अव-ज्ञा (अवजानाति) to despise
हस्तिन् (हस्ती) elephant
दुह् (दोग्धि-दुग्धे) to milk
लिह् (लेढि-लिढे) to lick
ख्या (ख्याति) to tell
दा (दाति) to cut
भा (भाति) to shine
मा (माति) to measure
या (याति) to go
वा (वाति) to blow
स्ना (स्नाति) to bathe
अनु-ज्ञा (अनुजानाति-अनुजानीते) to allow
वनवासिन् (वनवासी) forest-dweller
इ (एति) to go
अधि-इ (अधीते) to read
नु (नौति) to praise
स्तु (स्तौति-स्तुवीते) to praise
रु (रौति) to cry, to yell, to sound
तु (तौति) to increase, to grow
शी (शेते) to lie down
ब्रू (ब्रवीति-ब्रूते) to tell
अस् (अस्ति) to be
प्रति-ज्ञा (प्रतिजानीते) to promise
वञ्चकः cheat
युक्त proper
प्रत्ययः belief, trust

II. Translate the following into English :

अस्ति ब्रह्मारण्ये कर्पूरतिलको नाम हस्ती। तमवलोक्य सर्वे शृगाला अचिन्तयन् यद्ययं केनाप्युपायेन म्रियेत तदस्माकमेतस्य देहेन महद् भोजनं भवेत्। तत्रैको वृद्धशृगालः प्रत्यजानीत – अहं बुद्धिप्रभावेन तस्य हस्तिनो मृत्युं साधयामीति। अनन्तरं स वञ्चकः कर्पूरतिलकसमीपं गत्वा प्रणम्याब्रवीत् – देव दृष्टिप्रसादं कुर्विति। हस्ती ब्रूते – कस्त्वम्? कुतः समायात इति। सोऽवदत् – जम्बूकोऽहम्। सर्वैर्वनवासिभिः पशुभिर्मिलित्वा भवन्तं निकषा प्रस्थापितः (deputed)। विना राजानं वयं जीवितुं न शक्नुमः। एतस्यारण्यस्य भवन्तं राजानमनुमह्हे। मया सह शीघ्रमागम्यतां देवेनेति। ततः कर्पूरतिलकः शृगालवर्त्मना धावन् महापङ्के निमग्नः। ततः स हस्त्यरौत् पङ्के निपतितोऽहं म्रिये। पश्य पश्य मां रक्षेति। तं परिहस्यावदच्छृगालः – भवान् मम लाङ्गूलं गृह्णातु। मम वचसि त्वया प्रत्ययः कृतस्तस्मादनुभूयतामशरणं दुःखम्। ततो महापङ्के निमग्नो हस्ती शृगालैर्भक्षितः। सर्वे जम्बूका वृद्धस्य वञ्चकस्य बुद्धिप्रभावमस्तुवन्।

III. Conjugate : दुह् in the pres. parasm. ; लिह् in the imperf. ātm. ; भा in the imperative ; अधि-इ in the potential ; शी in the present ; ब्रू in the imperfect parasm.

IV. Translate the following into Sanskrit :

(1) We read the whole day and our eyes were giving us pain. (2) Collect those scattered bones. (3) We should lie down in the grass. (4) A sweet fragrance pervaded the forest as the traveller began to roam among the trees. (5) May prosperity shine in your life ! (6) It is not proper to put your trust (प्रत्ययं कृ) in the words of a cheat. (7) When you told me that you despised me, my eyes quivered. (8) While the cowherd was milking the cows, we sat down and ate curds. (9) You should measure the place where the well is to be dug. (10) Standing at the gate of the city, the hero with his powerful thighs and his strong arms did not allow the enemy to enter. (11) While the sweet breeze of spring is blowing, let us bathe in the river. (12) We praise thee, O Lord, for thy splendour pervades the universe. (13) A woman cried in the night and we ran outside the house to see where she lay.

LESSON 6

NOUNS IN ओ AND औ—SECOND CONJUGATION (*cont.*)

54. गो *m.* & *f.* (bull, cow) नौ *f.* (ship)

	S.	D.	P.	S.	D.	P.
Nom.	गौः	गावौ	गावः	नौः	नावौ	नावः
Acc.	गाम्	गावौ	गाः	नावम्	नावौ	नावः
Instr.	गवा	गोभ्याम्	गोभिः	नावा	नौभ्याम्	नौभिः
Dat.	गवे	गोभ्याम्	गोभ्यः	नावे	नौभ्याम्	नौभ्यः
Abl.	गोः	गोभ्याम्	गोभ्यः	नावः	नौभ्याम्	नौभ्यः
Gen.	गोः	गवोः	गवाम्	नावः	नावोः	नावाम्
Loc.	गवि	गवोः	गोषु	नावि	नावोः	नौषु
Voc.	गौः	गावौ	गावः	नौः	नावौ	नावः

55. **Irregular verbs of the second Conjugation** (*cont.*)

अद् (to eat) is regular except in the 2nd and 3rd pers. sing. imperf. where it inserts अ before the terminations स् and त्।

Imperf. : आदम् आदः आदत्।

56. अस् (to be) drops अ before weak terminations and drops स् before terminations beginning with स् and ध्. It inserts ई before the स् and त् of the 2nd and 3rd pers. sing. imperf., and its 2nd pers, sing. imperat. is एधि. For the conjugation of अस् (*see* Part I, No. 63).

57. आस् ātm. (to sit) drops its final स् before ध्व (*see* No. 43).

58. द्विष् (to hate) **optionally** takes the termination उस् in the 3rd pers. plur. imperf. parasm.

Present : द्वेष्+सि = द्वेक्षि = (*see* No. 37) ; द्वेष्+ति = द्वेष्टि ; द्विष्+थ = द्विष्ठ ।

Imperf. : अद्वेष्+स् = अद्वेष् = अद्वेट् ; अद्विषन् or अद्विषुः ।

Imperat. : द्विष्+धि = द्विट्+ढि = द्विड्ढि ।

Potential : द्विष्याम्, etc. ; द्विषीय, etc.

59. मृज् (to cleanse) takes **vṛddhi** in its strong forms.—Strong stem : मार्ज् ।

It **optionally** takes **vṛddhi** before **weak** terminations beginning with a vowel, i.e. in the 3rd pers. plur. pres., imperf. and imperat.

Present : मार्ज्मि मृज्वः मृज्मः ; मृजन्ति or मार्जन्ति ।

Imperf. : अमार्ज्+स् = अमार्ट् ; अमृजन् or अमार्जन् ।

Imperat. : मृज्+धि = मृट्+ढि = मृड्ढि ; मार्ज्+तु = मार्ष्टु ; मृजन्तु or मार्जन्तु ।

60. हन् (to kill) drops its न् before weak terminations beginning with त् and थ् ; it drops its अ and changes its ह् to घ् in the 3rd pers. plur. pres. imperf. and imperat. Its 2nd per. sing. imperat is जहि ।

	PRESENT			IMPERFECT		
1	हन्मि	हन्वः	हन्मः	अहनम्	अहन्व	अहन्म
2	हंसि	हथः	हतः	अहन्	अहतम्	अहत
3	हन्ति	हतः	घ्नन्ति	अहन्	अहताम्	अघ्नन्

	IMPERATIVE			POTENTIAL		
1	हनानि	हनाव	हनाम	हन्याम्	हन्याव	हन्याम
2	जहि	हतम्	हत	हन्याः	हन्यातम्	हन्यात
3	हन्तु	हताम्	घ्नन्तु	हन्यात्	हन्याताम्	हन्युः

61. अन् (to breathe), श्वस् (to sigh), स्वप् (to sleep) and रुद् (to weep) insert इ before all terminations beginning with a consonant except य्; they insert ई or अ before the स् and त् of the 2nd and 3rd pers. sing. imperfect.

अन् PRESENT | श्वस् IMPERFECT

1	अनिमि	अनिवः	अनिमः	अश्वसम्	अश्वसिव	अश्वसिम
2	अनिषि	अनिथः	अनिथ	अश्वसः अश्वसीः	अश्वसितम्	अश्वसित
3	अनिति	अनितः	अनन्ति	अश्वसत् अश्वसीत्	अश्वसिताम्	अश्वसन्

रुद् IMPERATIVE | स्वप् POTENTIAL

1	रोदानि	रोदाव	रोदाम	स्वप्याम्	स्वप्याव	स्वप्याम
2	रुदिहि	रुदितम्	रुदित	स्वप्याः	स्वप्यातम्	स्वप्यात
3	रोदितु	रुदिताम्	रुदन्तु	स्वप्यात्	स्वप्याताम्	स्वप्युः

62. **Five** verbs belonging to the second conjugation have some characteristics of the third conjugation : चकास् (to shine), जागृ (to be awake), जक्ष् (to eat), दरिद्रा (to be poor) and शास् (to order) drop the न् of the terminations अन्ति and अन्तु and take the termination उस् in the 3rd. pers. plur. imperf.

चकास् Pres. : 3rd pers. plur. : चकासति ।

Imperf. : 2nd pers. sing. : अचकाः or अचकात् (*see* No. 34) ; 3rd pers. plur. : अचकासुः ।

Imperat. : 2nd pers. sing. चकाधि or चकाद्धि ; 3rd. pers. plur. : चकासतु ।

जागृ The final ऋ take guṇa before the उस् of the 3rd pers. plur. imperf. : अजागरुः ।

जक्ष् inserts इ before **all** terminations beginning with a **consonant** except य् and ई or अ in the 2nd and 3rd pers. sing. imperf. It is, therefore, conjugated like अन् (*see* No. 58) except for the 3rd pers. plur. pers., imperf. and imperat. : जक्षति, अजक्षुः, जक्षतु ।

दरिद्रा drops its final आ before **weak** terminations beginning with a **vowel,** and changes it to इ before **weak** terminations beginning with a **consonant.**

Pres. : 3rd pers. : दरिद्राति दरिद्रितः दरिद्रति ।

शास् changes its आ to इ before **weak** terminations beginning with a **consonant.** The second pers. sing. imperat. is शाधि ।

Pres. : 3rd pers. : शास्ति शिष्टः शासति ।

EXERCISE 6

I. Vocabulary

गो (गौः) *m. f.* bull, cow
नौ (नौः) *f.* boat
पूरः flood, current
कला digit of the moon
देहिन् (देही) man
यौवनम् youth
भुजः arm
अम्बुधारा shower
अम्बरम् sky
उन्मत्तक mad

आ-या (आयाति) to come
अद् (अत्ति) to eat
आस् (आस्ते) to sit
द्विष् (द्वेष्टि-द्विष्टे) to hate
मृज् (मार्ष्टि) to wipe
हन् (हन्ति) to kill
अन् (अनिति) to breathe
श्वस् (श्वसिति) to sigh
स्वप् (स्वपिति) to sleep
रुद् (रोदिति) to weep

चकास् (चकास्ति) to shine
जागृ (जागर्ति) to wake
जक्ष् (जक्षिति) to eat
दरिद्रा (दरिद्राति) to be poor
शास् (शास्ति) to rule ; to instruct
वि-श्वस् (विश्वसिति) to confide in, to rely on (+loc.)
किंशुकः tree with red flowers
वह्निः fire
अवनम्र bowed, bent
अंशुकम् garment

II. Translate the following into English :

(१) पूरा नदीनां पुष्णाणि वृक्षाणां शशिनः कलाः ।
क्षीणानि पुनरायान्ति यौवनानि न देहिनाम् ॥

(२) The sky during the rainy season :
हसतीव बलाकाभिर्नृत्यतीव तडिद्गुणैः ।
रोदितीवाम्बुधाराभिरुन्मत्तकमिवाम्बरम् ॥

(३) न परस्यापराधेन परेषां दण्डमाचरेत् ।
आत्मनावगतं कृत्वा बध्नीयात्पूजयेच्च वा ॥

(४) त्वयि विश्वसिति मे हृदयम् । (५) यदा विडालः स्वपिति तदा मूषका नृत्यन्ति । (६) स मां द्वेष्टीति जानाम्यहम् । (७) भुजबलेन राजा शत्रूणां शतानि हन्तु । (८) शिष्यस्तेऽहं शाधि माम् । (९) वृक्षाणां पत्रेषु यदा वायुरवात्तदा सर्वे पक्षिणोऽजागरुः ।

(१०) आदीप्तवह्निसदृशैरपयातपत्रैः सर्वत्र किंशुकवनैः कुसुमावनम्रैः ।
सद्यो वसन्तसमयेन समागतेयं रक्तांशुका नववधूरिव भाति भूमिः ॥

III. Conjugate अद् in the present ; आस् in the imperfect ; द्विष् in imperative ; मृज् in the potential ; हन् in the present ; रुद् in the imperfect ; चकास् in the imperative ; दरिद्रा in the potential.

IV. Translate the following in the Sanskrit :

(1) Three cows were eating grass near the well. (2) Do not kill those innocent people. (3) While the sun was shining, we sat and talked. (4) Those poor children are asleep and yet they sigh. (5) Why should you weep? Nobody here hates you. (6) The showers have wiped the dust away. (7) Wake up, boys, eat your food and go to the teacher's house. (8) Those who rely on the words of the wicked are like fools who sleep when the house is on fire. (9) As soon as the sound of the lute was heard, the boats began to move. (10) There is no peace for those (of those) who sleep when they should be awake. (11) How can that man abandoned by all rule (over) the country? (12) Four hundred and thirty-six enemies were seized. (13) Although the wicked may hate you, do not torment anybody. (14) The cold season has come : let us sit at home while the cold wind is blowing. (15) Those are poor who long for greater riches.

LESSON 7

IRREGULAR NOUNS IN अन्
THIRD CONJUGATION (ह्वादि)

63. पन्थन् *m.* (path) strong stem : पन्थान्- ; the nom. sing. is पन्थाः
middle stem : पथि-
weak stem : पथ्

Nom. sing.	Acc. sing.	Acc. plur.	Intr. sing.	Instr. plur.
पन्थाः	पन्थानम्	पथः	पथा	पथिभिः

64. अहन् *n.* (day) is declined like नामन् (*see* Part I, No. 102) except that the nom. sing. is अहः and the middle stem is अहस्।

Nom. sing.	Nom. dual	Nom. plur.	Instr. sing.	Instr plur.	Loc. plur.
अहः	अह्नी अहनी	अह्नानि	अह्ना	अहोभिः	अहःसु

65. श्वन् *m.* (dog) is declined like राजन् (*see* Part I, No. 102) except that the weak stem is शुन्-।

Nom. sing.	Acc. sing.	Acc. plur.	Instr. sing.	Instr. plur.	Voc. sing.
श्वा	श्वानम्	शुनः	शुना	श्वभिः	श्वन्

66. युवन् *m.* (young man) is declined like राजन् except that the weak stem is यून्-।

Nom. sing.	Acc. sing.	Acc. plur.	Instr. sing.	Instr. plur.	Voc. sing.
युवा	युवानम्	यूनः	यूना	युवभिः	युवन्

67. मघवन् *m.* (Indra) is declined like राजन् except that the weak stem is मघोन्- ।

Nom sing.	Acc. sing.	Instr. sing.	Instr. plur.	Voc. sing.
मघवा	मघवानम्	मघोना	मघवभिः	मघवन्

68. **Compounds** ending in -हन् take आ in the nom. sing. only. Their strong stem ends in -हन्; their middle stem in -ह; their weak stem in -घ्न् । वृत्रहन् *m.* (Indra).

Nom. sing.	Acc. sing.	Instr. sing.	Instr. plur.	Voc. sing.
वृत्रहा	वृत्रहणम्	वृत्रघ्ना	वृत्रहभिः	वृत्रहन्

69. The third Conjugation (ह्वादि)

(1) The **verbal root** is formed by **reduplication.**

(2) In the **strong** forms (*see* No. 8) the final vowel and the short medial vowel of a root take guṇa.

(3) The 3rd pers. plur. pres. and imperat. parasm. drop the न of their termination : -अति instead of -अन्ति ; -अतु instead of -अन्तु ।

(4) The 3rd pers. plur. imperf. parasm. takes the termination -उस् before which a final आ is dropped and final इ, उ and ऋ, short or long take guṇa.

(5) The sandhi rule given in No. 36 does **not** apply when the final इ or उ of a **polysillabic** verbal base are preceded by a single consonant, e.g. : जुहु+अति=जुह्वति ; बिभी+अति=बिभ्यति ; **but** जिह्री+अति= जिह्रियति ।

70. Rules of Reduplication

Reduplication consist in repeating before a verbal root that initial portion of it which ends with its first vowel. Reduplication is subject to special rules.

(1) An initial aspirate loses its aspiration in reduplication, e.g : भिद्-बिभिद्- ।

(2) An initial guttural is changed to the corresponding palatal in reduplication, e.g. : कम्-चकम्- ; initial ह् is changed to ज्।

(3) When a root begins with a conjunct consonant, its first consonant alone appears in reduplication. e.g. : क्षिप्-किक्षिप्-चिक्षिप्।

(4) But when a root begins with a sibilant followed by a hard consonant, it is the latter which appears in reduplication, e.g. : स्तु-तु स्तु=तुष्टु. But : स्मृ-सस्मृ।

(5) A long vowel becomes short in reduplication, e.g. : नी-निनी।

(6) Medial ए becomes इ in reduplication ; medial ओ and औ become उ in reduplication.

(7) Final ए, ऐ and ओ become अ in reduplication, e.g. : गै-जगै।

(8) ऋ and ॠ become इ in reduplication, e.g. : भृ-बिभृ।

71. हु (to sacrifice) : strong base जुहो ; weak base जुहु।

This root is conjugated regularly except in the 2nd pers. sing. imperat. : जुहुधि।

	PRESENT			IMPERFECT		
1	जुहोमि	जुहुवः	जुहुमः	अजुहवम्	अजुहुव	अजुहुम
2	जुहोषि	जुहुथः	जुहुथ	अजुहोः	अजुहुतम्	अजुहुत
3	जुहोति	जुहुतः	जुह्वति	अजुहोत्	अजुहुताम्	अजुहवुः

	IMPERATIVE			POTENTIAL		
1	जुहवानि	जुहवाव	जुहवाम	जुहुयाम्	जुहुयाव	जुहुयाम
2	जुहुधि	जुहुतम्	जुहुत	जुहुयाः	जुहुयातम्	जुहुयात
3	जुहोतु	जुहुताम्	जुह्वतु	जुहुयात्	जुहुयाताम्	जुहुयुः

72. Irregular verbs of the third Conjugation

दा (to give) and धा (to put) form their weak base in दद् and दध्।

Their 2nd pers. sing. imperat. parasm. are देहि and धेहि respectively.

The weak base of धा, i.e. दध्, does **not** conform to the sandhi rule given in No. 39(4), but follows the rule given in No. 39(2). In other words, before weak terminations beginning with a consonant, दध् is changed to धद्, e.g.: दध्+तः=धद्+तः=धत्तः।

दा : strong base ददा ; weak base दद्

	PARASMAIPADA			ĀTMANEPADA		
Present 1	ददामि	दद्वः	दद्मः	ददे	दद्वहे	दद्महे
2	ददासि	दत्थः	दत्थ	दत्से	ददाथे	दद्ध्वे
3	ददाति	दत्तः	ददति	दत्ते	ददाते	ददते

धा : strong base दधा ; weak base दध्

Imperf. 1	अदधाम्	अदध्व	अदध्म	अदधि	अदध्वहि	अदध्महि
2	अदधाः	अधत्तम्	अधत्त	अधत्थाः	अदधाथाम्	अधद्ध्वम्
3	अदधात्	अधत्ताम्	अदधुः	अधत्त	अदधाताम्	अदधत

73. भी (to fear) **optionally** changes its final ई to इ before weak terminations beginning with a **consonant.**

Strong base बिभे- ; weak base बिभी-।

Present : बिभेमि ; बिभीवः or बिभिवः ; बिभी+अति=बिभ्यति [*see* No. 69(5)].

Imperf. : अबिभे+अम्=अबिभयम् ; अबिभी+उः=अबिभयुः [*see* No. 69(4)].

74. हा (to depart) and मा (to measure) form their base into जिही- and मिमी-; they drop the final ई before terminations beginning with a vowel.

Present : मिमे, मिमीषे ; जिहे, जिहीषे, etc.
Imperfect : अमिमि, अमिमीथाः ; अजिहीवहि, अजिहाथाम्, etc.
Imperative : मिमै, मिमावहै ; जिहीताम्, जिहाथाम्, जिहताम्।
Potential : मिमीय, मिमीथाः ; जिहीत, जिहीयाताम्, जिहीरन्।

75. हा (to abandon) : strong base जहा-; weak base जही-, or जहि-, the final ई or इ being dropped before **weak** terminations beginning with a **vowel** or with य्. The 2nd pers. sing. imperat. has three optional forms : जहाहि, जहीहि, जहिहि।

Present : जहामि, जहीवः or जहिवः ; 3rd pers. plur. : जहति।
Imperfect : अजहाम्, अजहीव or अजहिव ; 3rd pers. pl. : अजहुः।
Imperative : जहातु, जहीताम् or जहिताम्, जहतु।
Potential : जह्याम्, etc

76. निज् (to cleanse) and विज् (to separate) take guṇa in reduplication ; the radical vowel does **not** take guṇa before **strong** terminations beginning with a **vowel**.

Present : नेनेज्मि, नेनेक्षि, नेनेक्ति ; वेविज्मः, वेविक्थ, वेविजति।
Imperfect : अनेनिजम्, अनेनेक् ; अवेविज्म, अवेविक्त, अवेविजुः।
Imperative : नेनिजानि, नेनिग्धि, नेनेक्तु ; वेविजाम, वेविक्त, वेविजतु।
Potential : नेनिज्याम्, etc.

77. Roots ending in ऋ and ॠ [*see* No. 70(8)]
भृ (to carry) पॄ (to fill) : strong base बिभर्-, पिपर्-
weak base बिभृ-, पिपूर् [*see* Part 1, No. 6८(7)]
Present : बिभर्ति, बिभृतः, बिभ्रति ; पिपर्ति, पिपूर्तः, पिपुरति।
Imperfect : अबिभः, अबिभृताम्, अबिभरुः ; अपिपरम्, अपिपूर्ताम्, अपिपरुः।
Imperative : बिभृहि, बिभर्तु ; पिपूर्हि, पिपर्तु।
Potential : बिभृयाम्, etc. ; पिपूर्याम्, etc.

EXERCISE 7

I. Vocabulary

पन्थन् (पन्थाः) *m.* path
अहन् (अहः) *n.* day
श्वन् (श्वा) *m.* dog
युवन् (युवा) *m.* young man
मघवन् (मघवा) *m.* Indra
वत्रहन् (वृत्रहा) *m.* Indra
पात्रता पात्रत्वम् worthiness
काचः glass
काञ्चनम् gold
संसर्गः contact
अधरोत्तर topsy-turvy

हु (जुहोति) to offer, to sacrifice
पृ (पिपर्ति) to fill
भी (बिभेति) to fear
हा (जहाति) to abandon
ह्री (जिह्रेति) to be ashamed
मा (मिमीते) to measure
हा (जिहीते) to depart
वीतराग one without passion
मही earth

दा (ददाति दत्ते) to give
धा (दधाति धत्ते) to put
निज् (नेनेक्ति नेनिक्ते) to wash
विज् (वेवेक्ति वेविक्ते) to seperate
भृ (बिभर्ति बिभृते) to support
मारकत (ती) of emerald
द्युतिः *f.* lustre
सन्निधानम् vicinity, contact
प्रवीणता proficiency
नभस् (नभः) *n.* sky
हानिः *f.* loss, damage

II. Translate the following into English :

(१) काचः काञ्चनसंसर्गाद्धत्ते मारकतीं द्युतिम् ।
तथा सत्सन्निधानेन मूर्खो याति प्रवीणताम् ॥

(२) विद्या ददाति विनयं विनयाद्याति पात्रताम् ।
पात्रत्वाद्धनमाप्नोति धनाद्धर्मं ततः सुखम् ॥

(३) पततु नभः स्फुटन्तु गिरयो मिलन्तु वारिधयः ।
अधोत्तरमस्तु जगत् का हानिर्वीतरागस्य ॥ (K.M.I., p. 92,6)

(४) पथि युवानौ शुना सह चलन्तौ गृहे प्रविशन्तं स्तेनमपश्यताम्। (५) येभ्यो भगवान् शक्तिं ददाति ते कस्माद् बिभ्यति? (६) वृत्रघ्ने किं जुहुयाम? (७) द्वाभ्यामहोभ्यां सर्वे जना ग्राममजहुः। (८) या माता पुत्रान् जहाति सा जिह्रीयात्। (९) यथा पिता पुत्रान् पुष्णाति तथा भगवान् नरान् बिभर्ति। (१०) यानि पात्राण्यनेनिजं तानि त्वं कुत्रादधाः?

III. Conjugate दा in the pres. ātm.; पॄ in the imperative; हु in the imperfect; भी in the potential; विज् in the pres. par.; हा (to abandon) in the imperfect; हा (to depart) in the imperative; धा in the potential ātm.

IV. Translate the following into Sanskrit:

(1) Those dogs do not bite; do not be afraid of them (abl.). (2) The jars which we two have filled with water can be put in the house. (3) Why should I be ashamed? I have not abandoned my friends. (4) Three young men support all the people of the village. (5) For five days the priests have sacrificed goats. (6) Go and measure the tank which was dug by the twenty-five men chosen by my father. (7) One without passion fears nothing (abl.). (8) If both of you were to give fifty rupees, we could buy many books and the children could read. (9) Nobody knows how to wash these clothes which were left on the sea-shore by the rich merchants. (10) As long as (यावत्..तावत्) the king supported us, we feared nobody and everybody feared us. (11) On the path by which the wounded soldiers departed many people were crying. (12) At the sight of those afflicted people, my eyes were filled with tears. (13) Young men are attracted by the lustre of gold. (14) Everybody knows that those who are ashamed of their conduct (instr.) never attain worthiness.

LESSON 8

IRREGULAR NOUNS MISCELLANEOUS SEVENTH CONJUGATION (रुधादि)

78. दोस् *m.* (arm) is optionally declined like दोषन् from the accus. plur. onward.

Nom. sing.	Nom. plur.	Acc. plur.	Inst. plur.	Loc. sing.	Loc. plur.
दोः	दोषः	दोषः	दोर्भिः	दोषि	दोःषु
		दोष्णः	दोषभिः	दोष्णि	दोषसु
				दोषणि	

79. आशिस् *f.* (blessing) lengthens its इ in the nom. sing. and before terminations beginning with a consonant.

Nom. sing.	Nom. plur.	Instr. sing.	Instr. plur.	Loc. plur.
आशीः	आशिषः	आशिषा	आशीर्भिः	आशीःषु

80. दिव् *f.* (sky) has द्यौः in the nom. sing.; its stem remains दिव् before terminations beginning with a vowel; it becomes द्यु before terminations beginning with a consonant; its accus. sing. is optionally द्याम्।

Nom. sing.	Nom. plur.	Acc. sing.	Instr. plur.	Loc. sing.
द्यौः	दिवः	दिवम् द्याम्	द्युभिः	द्युषु

81. पुंस् *m.* (man) strong stem: पुमांस्; middle stem: पुम्; weak stem: पुंस्।

Nom. sing.	Acc. sing.	Acc. plur.	Instr. plur.	Loc. plur.	Voc. sing.
पुमान्	पुमांसम्	पुंसः	पुम्भिः	पुंसु	पुमन्

82. अनड्वह् *m.* (ox) strong stem : अनड्वाह् ; middle stem : अनडुत् ; weak stem : अनडुह् . The nom. and voc. sing. are respectively : अनड्वान् and अनड्वन् ।

Nom. sing.	Acc. sing.	Acc. plur.	Instr. plur.	Loc. plur.
अनड्वान्	अनड्वाहम्	अनडुहः	अनडुद्भिः	अनडुत्सु

83. अप् *f.* (water) is declined only in the plural. It lengthens its अ in the nom. and voc. and changes प् to त् before भिः and भ्यः ।

आपः, अपः, अद्भिः, अद्भ्यः, अद्भ्यः, अपाम् , अप्सु, आपः ।

84. **The seventh Conjugation** (रुधादि)

(1) All the verbs of the seventh conjugation end with a consonant.

(2) Before the formation of the verval base, a penultimate nasal is dropped.

(3) In the **strong** forms (*see* No. 8), न is inserted between the radical vowel and the final consonant, e.g. : रुध् becomes रुणध् ।

(4) In the **weak** forms, न् is inserted between the radical vowel and the final consonant, e.g. : रुध् becomes रुन्ध् ।

85. रुध् (to obstruct) : strong base रुणध् ; weak base रुन्ध् ।

	PARASMAIPADA			ATMANEPADA		
	S.	D.	P.	S.	D.	P.
Present 1	रुणध्मि	रुन्ध्वः	रुन्ध्मः	रुन्धे	रुन्ध्वहे	रुन्ध्महे
2	रुणत्सि	रुन्द्धः	रुन्द्ध	रुन्त्से	रुन्धाथे	रुन्द्ध्वे
3	रुणद्धि	रुन्द्धः	रुन्धन्ति	रुन्द्धे	रुन्धाते	रुन्धते
Imperf. 1	अरुणधम्	अरुन्ध्व	अरुन्ध्म	अरुन्धि	अरुन्ध्वहि	अरुन्ध्महि
2	अरुणत् अरुणः	अरुन्द्धम्	अरुन्द्ध	अरुन्द्धाः	अरुन्धाथाम्	अरुन्द्ध्वम्
3	अरुणत्	अरुन्द्धाम्	अरुन्धन्	अरुन्द्ध	अरुन्धाताम्	अरुन्धत

	PARASMAIPADA S.	D.	P.	ATMANEPADA S.	D.	P.
Imperat. 1	रुणधानि	रुणधाव	रुणधाम	रुणधै	रुणधावहै	रुणधामहै
2	रुन्द्धि	रुन्द्धम्	रुन्द्ध	रुन्त्स्व	रुन्धाथाम्	रुन्द्ध्वम्
3	रुणद्धु	रुन्द्धाम्	रुन्धन्तु	रुन्द्धाम्	रुन्धाताम्	रुन्धताम्
Potential 1	रुन्ध्याम्	रुन्ध्याव	रुन्ध्याम	रुन्धीय	रुन्धीवहि	रुन्धीमहि
2	रुन्ध्याः	रुन्ध्यातम्	रुन्ध्यात	रुन्धीथाः	रुन्धीयाथाम्	रुन्धीध्वम्
3	रुन्ध्यात्	रुन्ध्याताम्	रुन्ध्युः	रुन्धीत	रुन्धीयाताम्	रुन्धीरन्

86. भिद् (to split) Pres. Parasm. युज् (to join) Pres. ātm.

1	भिनद्मि	भिन्द्वः	भिन्द्मः	युञ्जे	युञ्ज्वहे	युञ्ज्महे
2	भिनत्सि	भिन्त्थः	भिन्त्थ	युङ्क्षे	युञ्जाथे	युङ्ग्ध्वे
3	भिनत्ति	भिन्त्तः	भिन्दन्ति	युङ्क्ते	युञ्जाते	युञ्जते

भञ्ज् (to break) Imperf. par. रिच् (to evacuate) Imperf. atm.

1	अभनजम्	अभञ्ज्व	अभञ्ज्म	अरिञ्चि	अरिञ्च्वहि	अरिञ्च्महि
2	अभनक्	अभङ्क्तम्	अभङ्क्त	अरिङ्क्थाः	अरिञ्चाथाम्	अरिङ्ग्ध्वम्
3	अभनक्	अभङ्क्ताम्	अभञ्जन्	अरिङ्क्त	अरिञ्चाताम्	अरिञ्चत

पिष् (to grind) Imperat. par. क्षुद् (to pound) Imperat. ātm.

1	पिनषाणि	पिनषाव	पिनषाम	क्षुणदै	क्षुणदावहै	क्षुणदामहै
2	पिण्ड्ढि	पिंष्टम्	पिंष्ट	क्षुन्त्स्व	क्षुन्दाथाम्	क्षुन्द्ध्वम्
3	पिनष्टु	पिंष्टाम्	पिंषन्तु	क्षुन्ताम	क्षुन्दाताम्	क्षुन्दताम्

हिंस (to kill) potential par. : हिंस्याम् हिंस्याव हिंस्याम, etc.

भुज् (to eat) potential ātm. : भुञ्जीय भुञ्जीवहि भुञ्जीमहि, etc.

87. Irregular verb of the seventh Conjugation

तृह् (to kill) inserts ने instead of न before strong terminations beginning with a **consonant** : तृणेह्मि तृंह्वः तृंह्मः ; but अतृणहम् ; तृणहानि, etc.

For the treatment of final ह् revise the sandhi rules under Nos. 40, 41 and 42.

EXERCISE 8

I. Vocabulary

दोः *m.* arm
आशिस् *f.* blessing
दिव् (द्यौः) *f.* sky
पुंस् (पुमान्) *m.* man
अनड्वह् (अनड्वान्) *m.* ox
अप् (आपः) *f.* water
मनाक् a little
करुणा compassion
भङ्गिः *f.* wave, current
तरङ्गित overflowing
दृश् (दृक्) *f.* glance
राज्यम् kingdom

अञ्ज् (अनक्ति) to anoint
इन्ध् (इन्द्धे) to kindle
क्षुद् (क्षुणत्ति क्षुन्ते) to pound
छिद् (छिनत्ति छिन्ते) to cut
पिष् (पिनष्टि) to grind
भञ्ज् (भनक्ति) to break
भिद् (भिनत्ति भिन्ते) to split
भुज् (भुनक्ति) to protect
भुज् (भुङ्क्ते) to eat, to enjoy
युज् (युनक्ति युङ्क्ते) to join
नि युज् to appoint
रुध् (रुणद्धि रुन्द्धे) to obstruct

शिष् (शिनष्टि) to leave
वि-शिष् to distinguish
हिंस् (हिनस्ति) to injure
अञ्जलिः *m.* folded hands
अञ्जलिं बन्ध् to fold hands
प्रतिदिनम् daily
सुकृतम् good action
दुष्कृतम् evil deed
स्नानम् bath, bathing
तैलम् oil
नित्यकर्म daily duties
मेलनम् gathering

II. Translate into English :

(१) न धनं न च राज्यसंपदं न हि विद्यामिदमेकमर्थये ।
मयि धेहि मनागपि प्रभो करुणाभङ्गितरङ्गितां दृशम् ॥ (K.M.II. p. 56, 16)

(२) अग्निमिन्त्स्व शाखाश्छिन्द्धि गां दुग्धि धान्यं पिण्ढीति शिष्यो गुरुणोक्तः । (३) योऽस्मानसृजत् तं ध्यात्वा प्रतिदिनं वयमञ्जलिं बध्नीमः । (४) हिमवांस्तुङ्गैः शिखरैर्मरुतां गतिं रुणद्धि । (५) साधवः सुकृतानां फलं स्वर्गे भुञ्जते दुर्जना दुष्कृतानां फलं नरकेऽनुभवन्ति । (६) स्नानात् पूर्वं देहं तैलेनाऽञ्ज्याः । (७) अनडुहां पादा भूमौ स्तीर्णानि कुसुमान्यक्षुन्दन् । (८) यान् भुञ्जन्ति राजानस्तानुच्चपदे नियुञ्जन्ति । (९) एतौ पुमांसौ विज्ञानेन विशिष्येते । (१०) दोर्भ्यां शत्रुं गृहीत्वा बली वीरस्तस्य शिरोऽभिनत् । (११) त्वं भोजनं न भुक्त्वा किमेतावदशिनट् ? (१२) यदि त्वं मम कर्मण्याशिषं युञ्जीथा न कोऽपि ममोद्यमं भञ्ज्यात् ।

(१३) The hypocrit :
तावद् दीर्घं नित्यकर्म यावत्स्याद् द्रष्टृमेलनम् ।
तावत् संक्षिप्यते सर्वं यावद् द्रष्टा न विद्यते ॥ (K.M.V., p. 123, 92)

III. Conjugate अञ्ज् in the present ; छिद् in the imperfect ātm. ; पिष् in the imperative ; भञ्ज् in the imperfect ; भुज् in the potential ātm. ; रुध् in the present parasm. ; हिंस् in the imperative.

IV. Translate into Sanskrit :

(1) Those who injure their friends do not enjoy the happiness of life. (2) His knowledge distinguishes him from all his companions. (3) Two elephants led by the prince have crushed (क्षुद्) the flowers of the garden. (4) Let the rogues break the houses and obstruct the paths : their evil deeds are not forgotten by him who protects us. (5) Hundreds of oxen have been killed by the waters of the river. (6) Having obtained my father's blessing, I kindled the fire and folded my hands. (7) While in the sky the stars were shining (loc. abs.), we felt the compassion of the Lord coming down upon us. (8) If you cut this rope, the boat will be carried away (potential) by the waves. (9) The poets praised the king thus :

May you enjoy your kingdom for a hundred years : may you break the strength of your enemies ; may you appoint good ministers : may you daily protect the life of your subjects and check (रुध्) the course of the wicked. (10) The charioteer yoked (युज्) two horses to the chariot. (11) When you eat food at a friend's house, you should not leave anything untouched. (12) The lightning split two big trees and killed five oxen.

LESSON 9

THE ACCUSATIVE CASE
AGREEMENT OF THE ADJECTIVE

88. The general rules governing the use of the **Accusative** were given in Part 1, No. 14.

(1) The accusative case is used to denote the **direct object** of transitive verbs and the **objective complement** : मम भ्रातरं नेतारं न्ययुनक् ।

(2) Verbs denoting a **movement** govern the accusative of the place towards which the movement is directed : ग्रामं गच्छामि ।

(3) A very idiomatic use of No. (2) is the following : the accusative of an abstract noun governed by a verb meaning 'to go' : स कीर्तिं याति—He goes to fame=he becomes famous ; अमरलोकतां व्रजति—He goes to immortality=he becomes immortal.

89. Some intransitive verbs govern the accusative :

(1) The **time during which** an action **lasts** is put in the accusative.

स वने त्रीन् दिवसानभ्रमत्—He roamed about the forest for three days.

(2) The **distance during which** an action **lasts** is put in the accusatsve :

अश्वो योजनं धावेत्—The horse should run for one *yojana*.

(3) The following verbs govern the accusative instead of the locative :

अधि-शी to sleep upon, to dwell. शिलापट्टमधिशेते—He reclines on a stone-slab.

अधि-ष्ठा to occupy, to dwell. पातालमधितिष्ठति—He dwells in hell.

अधि-आस् to lie down, to dwell. पर्णशालामध्यास्ते—He dwells in a hut.

अभि-नि-विश् to resort to. सन्मार्गमभिनिविशते—He resorts to the good path.

अधि-वस् to reside. गिरिमधिवसति—He resides in the mountain.

अनु-वस् to dwell near to. नदीमनुवसामि—I dwell near the river.

आ-वस् to dwell. पुरीमिमामावसति—He dwells in this town.

उप-वस् to dwell. वनमुपवसन्ति—They dwell in the forest.

N.B. When उप-वस् means 'to fast' it does **not** govern the accusative.

90. **Double accusative**

(1) Transitive verbs denoting a movement govern a double accusative, viz. the accusative of their direct object and the accusative of the place towards which the movement is directed. Such are :

कृष् to draw, to pull. धेनुं गृहं कर्षति—He pulls the cow to the house.

नी to lead, to carry. अतिथिं ग्रामं नय—Lead the guest to the village.

वह् to carry. वधूर्घटं कूपं वहति—The young woman carries the jar to the well.

हृ to take away. पुस्तकानि गृहं हरतु—Let him take his books home.

(2) Twelve transitive verbs, with their synonyms, govern a double accusative, viz. the accusative of their direct or primary object and the accusative of a secondary object which normally would be put in some other case.

	Primary object	*Secondary object*		
चि to collect	फलानि	वृक्षं	चिनोति	He collects fruits **from** the tree.
जि to win	शतं	भ्रातरं	जयति	He wins one hundred **from** his brother.
दण्ड् to fine	स्तेनं	शतं	दण्डयति	He fines the thief **with** one hundred.
दुह् to milk	पयो	गां	दोग्धि	He milks milk **from** the cow.
पच् to cook	तण्डुलान्	ओदनं	पचति	He cooks rice **into** boiled rice.
प्रच्छ् to ask	पन्थानं	बन्धुं	पृच्छति	He asks the path **from** his friend.
ब्रू to speak	नीतिं	शिष्यान्	ब्रूते	He explains morality to the pupils.
मथ् to churn	सुधां	समुद्रं	मथ्नाति	He churns nectar **from** the sea.
मुष् to steal	हारं	राजानं	मुष्णाति	He steals a necklace **from** the king.
याच् to beg	दयां	पितरं	याचते	He begs pity **from** his father.
रुध् to obstruct	शत्रुं	कारागारं	रुणद्धि	He confines the enemy **in** jail.
शास् to instruct	धर्मं	जनान्	शास्ति	He teaches duty **to** the people.

The secondary object of the above 12 verbs will, however, be put in its normal case whenever special stress is laid on its special relation with the action, e.g.: (It is not from a goat), **it is from a cow** that he milks milk. धेनोः पयो दोग्धि।

91. The change of voice of verbs governing **a** double accusative :

(1) For the four verbs given under No. 90(1), the **primary** object becomes the subject in the passive voice, the secondary object remaining unchanged.

Active : अतिथिं ग्रामं नय। *Passive* : अतिथिर्ग्रामं नीयताम्।

(2) For the verbs given under No. 90(2), the **secondary** object becomes the subject in the passive voice, the primary object remaining unchanged.

Active : सुधां समुद्रं मथ्नाति । *Passive* : सुधां समुद्रो मथ्यते ।

92. The **double accusative** governed by the **causative** will be treated latter (*see* No. 147).

93. **Prepositions** governing the **accusative**

अन्तरा between	उभयतः on both sides of	अनु after, towards
अन्तरेण without concerning	सर्वतः on all sides	अभि towards
	अभितः, परितः around	उप near, below
विना without	समया, निकषा near	उपर्युपरि above
धिक् fie on	परि, प्रति towards	अधोधः, अध्यधि below

94. **Agreement of Adjective**

(1) In Part I, No. 66, the general rule of the agreement of the adjective was given as follows : **The adjective, whether it be used as an epithet or as a predicate, agrees with the noun it qualifies in gender, number and case.** The same rule is expressed in the following Sanskrit verse :

विशेष्यस्य हि यल्लिङ्गं विभक्तिवचने च ये ।
तानि सर्वाणि योज्यानि विशेषणपदेष्वपि ॥

(2) When several nouns are qualified by the same adjective.

(a) the **gender** of the adjective will be feminine, if all nouns are feminine.
It will be **masculine** if at least one of the nouns is masculine.
It will be **neuter** if at least one of the nouns is neuter.

(b) the **number** of the adjective will be dual or plural according to the total number of the nouns.

e.g. : सुन्दरे (fem. dual) लता माला च ; सुन्दरौ (masc. dual) लता वृक्षश्च ; सुन्दरे (neut. dual) पुष्पं वृक्षश्च ; सुन्दराः (masc. plur.) लते वृक्षश्च ; सुन्दराणि (neut. plur.) वृक्षो लता पुष्पं च ।

(3) In many cases, the previous rule is not observed. The adjective often agrees with the closest noun, e.g., पुष्पं लता वृक्षश्च सुन्दरः ।

EXERCISE 9

I. Vocabulary

अधि-शी (2A) to recline
अधि-ष्ठा (1P) to occupy
अभि-नि-विश् (6A) to resort to
अधि-वस् (1P) to reside
अनु-वस् (1P) to dwell near
आ-वस् (1P) to dwell
उप-वस् (1P) to dwell, to fast
कुलम् family
श्रुतम् fame
रूपम् form, beauty
शौर्यम् bravery
प्राधान्येन generally
उज्ज्वल bright

मदः pride
दोग्ध्री milk-cow
उद्भवः birth, origin
वन्ध्य barren
उप-युज् (7A) to use
passive : to be of use
अक्षय imperishable
अकलङ्क spotless
विवेकः judgment, conscience
अमल pure, sinless
निर्धन poor
सुखिन् happy
राजनीतिः *f.* politics

सधन rich
उदयः rise, prosperity
जन्तुः *m.* living being
अधीन subject to, depending on
रोगार्दित sick
विफल useless
वि-रु (2P) to cry
धान्यम् grain, rice
तीव्रव्यथ one who suffers acutely
अमरता immortality
शोकः sorrow

II. Translate into English :

(१) कुलं वित्तं श्रुतं रूपं शौर्यं दानं तपस्तथा ।
प्राधान्येन मनुष्याणां सप्तैते मदहेतवः ॥ (K.M. VI, p. 66,4)

(२) गुणवत्कुलजातोऽपि निर्गुणः केन पूज्यते।
द्रोणधीकुलोद्भवा धेनुर्वन्ध्या कस्योपयुज्यते॥ (K.M. VI, p.67, 13)

(३) दयैव विदिता विद्या सत्यमेवाक्षयं धनम्।
अकलङ्कविवेकानां शीलमेवामलं कुलम्॥ (K.M. VI, p.68, 30)

(४) निर्धनाः सुखिनो दृष्टाः सधनाश्चातिदुःखिताः।
सुखदुःखोदये जन्तोर्दैवाधीने धनेन किम्॥ (K.M. VI,·78, 57)

(५) रोगार्दितः स्पृशति नैव दृशापि भोज्यं तीव्रव्यथः स्पृहयते मरणाय जन्तुः।
सर्वौषधेषु विफलेषु यदा विरौति धान्यैर्धनेन च तदा वद किं करोति॥
(K.M. VI, p. 79. 63)

(६) दोग्ध्रीं नय क्षेत्रं तां च दुग्धं दुग्धि। (७) यद् वनमुपवसन्ति मुनयस्तन्निकषा बहवो जन्तवो रोगार्दिताः शेरते। (८) ये सन्मार्गमभिनिविशन्ते तेऽमरतां यान्ति। (९) द्वादश वर्षाणि रामोऽरण्यमध्यवसत्। (१०) नदीमनुवसन्तः प्रतिदिनं वृक्षान् मधुराणि फलानि संचिन्वन्ति। (११) अमलमाकाशं सर्वत उज्ज्वलास्ताराश्चाकासति। (१२) ये राजनीतिं शिष्यान् शासति तेषु देशस्य कल्याणमधीनम्।

III. Change the voice in the following :

(१) मामुपदेशमपृच्छताम्। (२) शिशून् कथामब्रवम्। (३) धान्यं गृहं वहाम। (४) शोको मम हृदयं शान्तिं मथ्नाति। (५) अलयः कुसुमानि रेणुं मुष्णन्ति।

IV. Translate into Sanskrit :

(1) Pride leads men to destruction. (2) Even fame cannot rob a spotless mind of its beauty. (3) In the forest where we dwelt for two years, the trees, the creepers and the flowers were beautiful. (4) You shoud not recline on the earth in a cold night. (5) Just as a barren cow is of no use, so also a worthless son is a burden to his family. (6) Let those who suffer acutely beg peace and happiness from God. (7) People were taught their duty by men whose conscience was spotless. (8) Let us pluck those sweet fruits from those high trees. (9) Around the fire which shone in the dark, people were sitting. (10) Without judgment man is unable to resort to good conduct. (11) When the gods were churning nectar from the ocean, Garuḍa begged for some nectar.

LESSON 10

PRIMARY AND SECONDARY SUFFIXES
POTENTIAL PASS. PART.

98. **All Sanskrit** words are supposed to be derived from the original verbal roots. **The first process** of derivation operates on the verbal root itself. Its field of operation extends to all forms **directly** derived from the verbal roots, excepting the conjugation of finite tenses and moods. The suffixes used are called **primary suffixes** (कृत् प्रत्यय).

The second process of derivation operates on words already formed by the addition of primary suffixes. The suffixes used are called **secondary suffixes** (तद्धित प्रत्यय).

96. **In representing** the various suffixes, Sanskrit grammarians use the following device. Before or after the suffix proper, they add one or two letters which are meant to **indicate** the changes which the original root or word must undergo before it takes the suffix. Those extra letters are called the **anubandha** or **indicatory sign.** The anubandha may indicate some change in the accent of the word ; with that we are not concerned. It may also indicate the change of some vowels to guṇa or vṛddhi, and that is what will retain our attention, e.g. : the root कृ + the suffix अक=कारक. The final vowel of the root has taken vṛddhi. To indicate that before the suffix अक the final vowel of a root takes vṛddhi, the suffix is written णक, the letter ण् being the **anubandha** showing that vṛddhi is ordered before the suffix अक.

97. **Meaning of anubandha in primary suffixes**

(1) **General rule** : Before primary suffixes, the final vowel and the short medial vowel of a root take guṇa.

(2) When the anubandha is क् or ङ् there is **no** guṇa, e.g.: कृ+क्त=कृत. The suffix of the past pass. part. is त; it is preceded by the anubandha क् which debars the application of the general rule.

(3) When the anubandha is ञ् or ण् the final vowel and the medial short अ of a root take vṛddhi, while a final आ becomes आय्, e.g.: भू+उकञ्=भावुक; धा+णक=धायक।

(4) When the anubandha is घ्, the final च् of a root is changed to क् and the final ज् is changed to ग्, e.g. शुच्+घञ्=शोक।

(5) When the anubandha is प्, त् is added to a root ending with a short vowel, e.g.: अनु-कृ+ल्यप्=अनुकृत्य।

98. **The Participles.** All participles are formed by primary suffixes.

The **five** forms of the **potential passive participle** are formed by five primary suffixes called the कृत्य-प्रत्यय।

(1) -तव्य, before which a final vowel (except आ) and a short medial vowel take guna. श्रु-श्रोतव्य=which should be heard

आप्-आप्तव्य=which should be obtained

छिद्-छेत्तव्य =which should be cut

गम्-गन्तव्य =which should be gone to

Note the following: दृश-द्रष्टव्य=which should be seen

वह-वोढव्य =which should be carried

ग्रह्-ग्रहीतव्य=which should be seized

(2) -अनीय, before which a final vowel and a short medial vowel take guṇa. स्मृ-स्मरणीय=to be remembered, worth remembering

दृश्-दर्शनीय=to be seen, worth seeing

पूज्-पूजनीय =to be worshipped, worthy of worship

(3) -ण्यत् (ṇ) ya (t). This suffix is reserved to roots ending with ऋ or with a consonant. The anubandha ण् orders the vrddhi of a final vowel and of a penultimate अ ; त् is also anubandha.

कृ-कार्य =to be done	पठ्-पाठ्य =to be read
वच्-वाच्य=to be said	हस्-हास्य =to be laughed at
छिद्-छेद्य =to be cut	सिच्-सेच्य=to be sprinkled

(4) यत् ya (t). This suffix is reserved to roots ending with a vowel, to those ending with a labial and to शक् and सह् . Before -यत् a final vowel takes guṇa, and a final आ is changed to ए.

जि-जेय =conquerable	पा-पेय =drinkable
श्रु-श्रव्य =audible	शक्-शक्य=possible
लभ्-लभ्य=obtainable	सह्-सह्य =bearable

(5) क्यप् (k) ya (p). This suffix is reserved to a few roots only.

The anubandha क् debars all guṇa; the anubandha प् ordains the addition of त् to roots ending with a short vowel.

इ-इत्य =to be gone to	शास्-शिष्य=to be taught, pupil
स्तु-स्तुत्य= to be praised	दृ-दृत्य =to be respected
भृ-भृत्य =to be supported, servant	कृ-कृत्य =to be done

99. The **potential passive participle** is used

either impersonally, in the neuter singular :

मया गन्तव्यम् –(it has to be gone by me)—I have to go.

or as an adjective qualifying a noun or a pronoun :

राजा मन्त्रिभिः स्तुत्यः –The king is to be praised by the ministers.

the participle शक्य, used as an adjective, either agrees with the noun it qualifies or remains in the neuter singular :

ते मया रक्षितुं शक्याः or ते मया रक्षितुं शक्यम्—They can be saved by me.

The potential passive participle conveys the meaning of obligation, of fitness or of the future :

मया गन्तव्यम्—I must go

एतद् दर्शनीयम्—This is worth seeing

त्वया द्रष्टव्यम्—You will see

EXERCISE 10

I. Vocabulary

भी (भीः) *f.* fear
त्रै (1A) (त्रायते) to protect
कृतान्त Yama, god of death
प्रह्व bowing humbly
विह्वल perturbed, alarmed
विह्वलता distress
वारः day, time
ग्रहः planet
ऋक्षम् star, lunar mansion
त्रितयम् group of three
वाचस्पतिः preceptor of the gods
भृशम् greatly

सत् good
असत् evil
वादिन् (वादी) opponent
विजीगीषु desirous to win
प्र-दा (3PA) to grant, to bestow
नटः actor
नटी actress
दम्भः deceit, hypocrisy, pride
दाम्भिकः (की) deceitful, proud
श्रोत्रियः learned brahmin
मुहुः often

सत्यवादिन् truthful
आ-काङ्क्ष् (1PA) to desire
नाटकम् play, drama
सकृत् once
द्विः twice
त्रिः thrice
चतुः four times
पञ्चकृत्वः five times
षट्कृत्वः six times
सप्तकृत्वः seven times
एकधा in one way
द्विधा द्वेधा in two ways
त्रिधा त्रेधा in three ways
षोढा in six ways

II. The nine planets : सूर्यश्चन्द्रो मङ्गलश्च बुधश्चापि बृहस्पतिः
शुक्रः शनैश्चरो राहुः केतुश्चेति ग्रहा नव ॥

The sun, the moon, Mars, Mercury, Jupiter, Venus, Saturn, Rāhu and Ketu are the nine planets.

From the seven first planets the names of the days are derived: रविवारः, सोमवारः, मङ्गलवारः, बुधवारः, बृहस्पतिवारः, शुक्रवारः, शनिवारः।

III. Translate into English:

(१) भ्रष्टोऽस्मि यद्यपि सतां चरितात्तथापि
मां त्रातुमर्हसि कृतान्तभिया श्रयन्तम्।
प्रह्वेषु विह्वलतया शरणागतेषु
नो साधवो विदधते सदसद्विवेकम्॥ (K.M. VI, p. 24, 19)

(२) स्तोतव्यैः स्तूयते नित्यं सेवनीयैश्च सेव्यते।
न बिभेति न जिह्रेति तथापि धनिको जनः॥ (K.M. V, p. 120, 63)

(३) वारान् केचिद् ग्रहान् केचित् केचिदृक्षाणि जानते।
त्रितयं ये विजानन्ति ते वाचस्पतयः स्वयम्॥ (K.M. V, p. 117, 21)

(४) न भेतव्यं न बोद्धव्यं न श्राव्यं वादिनो वचः।
झटिति प्रतिवक्तव्यं सभासु विजिगीषुभिः॥ (K.M. V, p. 115, 1)

(५) प्रदीयते विदुष्येकं कवौ दश नटे शतम्।
सहस्रं दाम्भिके लोके श्रोत्रिये तु न किञ्चन॥ (K.M. V, p. 122, 82)

(६) यदि मम वचः कर्तव्यं त्वयात्र स्थातव्यम्। (७) कियन्मया देयम्? (८) अस्माभिः सदा सत्यवादिभिर्भवितव्यम्। (९) विफला वृक्षाश्छेद्याः। (१०) यदलभ्यं तन्नाकाङ्क्षणीयम्।

IV. Give the resulting forms of the following:

वह्+तव्य; दा+तव्य; पा+अनीय; हृ+अनीय; धृ+ण्यत्; त्यज+ण्यत्; चि+यत्; अनु-मा+यत्; कृ+क्यप्; शास्+क्यप्।

V. Translate into Sanskrit:

(1) All the fruits should be counted. (2) Here are two poets worthy of praise. (3) Say what you have to say. (4) All those who should have come have not arrived. (5) If you want to see some-

thing worth seeing, go and see the new play. (6) One should never be deceitful. (7) If you have to stand in a big assembly, remember that modesty is better than pride. (8) This water should not be drunk. (9) The country should never be abandoned. (10) If the voice of the speaker is to be heard. you all should sit in silence.

LESSON 11

THE INSTRUMENTAL CASE
PRESENT PARTICIPLES

100. The **general rules** governing the use of the **Instrumental** were given in Part I, No. 21.

The **Instrumental** conveys the notion :

(1) of the **agent** of a passive verb : मया श्रुतम्—It was heard by me.

(2) of the **instrument** : हस्तेन पाषाणं क्षिप—Throw the stone with your hand.

(3) of that which **accompanies** the action (with or without the preposition सह) : मित्रेण (सह) क्रीडामि—I play with my friend.

(4) of **cause** or **reason** : तेनापराधेन कुप्यति पिता—Owing to this offence my father is angry.

101. The **Instrumental** is used also :

(1) to express the **time** and the **space within which** the action is performed : द्वादशभिर्वर्षैर्व्याकरणं श्रूयते—Grammar is learnt within twelve years. त्रिभिर्योजनैश्चत्वारि नगराण्यपश्यम्--Within the distance of three *yojanas* I saw four towns.

(2) to express the **price**: पुस्तकं पञ्चभी रूपकैः क्रीणामि—I buy the book for five rupees.

(3) to express the **manner**: प्रकृत्या दयालुः—Compassionate by natute.

(4) to express the **way** or the **vehicle** by which a motion is performed: केन मार्गेण गतः?—By what road has he gone? अश्वेन प्रासादमचलत्—He left for the palace on horseback.

(5) with **adjectives** denoting **similarity** or **identity**: मया सदृशः—Similar to me. राज्ञा तुल्यः—Like a king.

(6) to express the **limb of the body** affected by some defect: अक्ष्णा काणः—Blind of one eye.

(7) with the prepositions सह, सार्धम्, समम्, साकम् (all meaning 'with') and विना (without).

(8) with words meaning 'possessed of', 'endowed with', 'deprived of': सर्वैर्गुणैः समायुक्तः—Endowed with all virtues. मित्रैर्हीनः—Deprived of friends

(9) with expressions meaning 'what is the use?', 'there is no use'. etc. such as: किं धनेन? or धनेन किं क्रियते?—What is the use of wealth?—को ते धनेनार्थः?—What is the use of wealth to you? मम तवोपदेशेन न प्रयोजनम्—I have no need of your advice.

(10) with अलम् and कृतम् meaning 'enough with': अलं विलापेन—Enough with your lamentation.

102. The **present participle active** (parasmaipada), the **present participle active** (ātmanepada), and the **present participle passive** are formed by the addition of the primary suffixes:

शतृ (ś) at (ṛ) and शानच् (ś) āna (c) (*see* Part I, No. 83).

Present participle active parasmaipada

The termination अन्ति or अति of the 3rd pers. plur. of the present active is replaced by अत्।

The **declension** of the present part in अत् has been given in Part I, No. 83.

The verbs of the 3rd conjugation and those of the 2nd conjugation which have अति in the 3rd pers. sing. (see No. 62) do **not** insert न् in their strong forms and are, therefore declined like मरुत् (see Part I, No. 76).

The same applies **optionally** to verbs of the sixth conjugation.

Verbal root	*3rd pers. plur.*	*Pres. Part.*		
जागृ	जाग्रति	जाग्रत्	जाग्रतौ	जाग्रतः
दा	ददति	ददत्	ददतौ	ददतः
हु	जुह्वति	जुह्वत्	जुह्वतौ	जुह्वतः

The **feminine** of the present participles which do not insert न् in their strong forms is also formed without न् (see Part I, No. 111), e.g.: masc.: ददत्; fem.: ददती ।

103. Present participle active ātmanepada

(1) The verbs which have अन्ते in the 3rd pers. plur. present, i.e. the verbs of the 1st, 4th, 6th and 10th conjugations add मान to the verbal base (see Part I, No. 83), e.g.: लभ् लभन्ते लभमान ।

(2) The verbs which have अते in the 3rd pers. plur. present, i.e. the verbs of the 2nd, 3rd, 5th, 7th, 8th and 9th conjugations replace अते by आन, e.g.:

द्विष्	द्विषते	द्विषाण	रुध्	रुन्धते	रुन्धान
दा	ददते	ददान	तन्	तन्वते	तन्वान
सु	सुन्वते	सुन्वान	क्री	क्रीणते	क्रीणान

The pers. part. of आस् (to sit) is आसीन
of शी (to lie down) is शयान

104. All verbs form their **present participle passive** in मान [see Part I, No. 83(2)].

EXERCISE 11

I. Vocabulary

बाध् (1A) to oppress, to resist
व्याधः hunter
अनु-धाव् to pursue
त्यागः renunciation
त्यागिन् one who gives up, donor
कुलीनः of a good family
पापिन् sinner
कदर्य miserly
श्रुतम् the Vedas
वृत्तम् conduct, custom
प्र-वृत् (1A) to engage in
मनोभवः god of love
मनोभवपथः the course of passion
प्रभातम् dawn
मध्याह्नः noon
दिनेशः sun
अस्तः sunset
अस्तग setting
स्थविर old
काललीला the whim of time
नाम indeed
इत्थम् thus
वानरः monkey
नर्मदा the Narmada River
विशाल big
शाल्मली silk-cotton tree
नि-वस् (1P) to dwell
नीडः नीडम् nest
खगः bird
नभस् (तभः) *n.* sky
वृष्टिः *f.* rain
संयुक्त fitted with
निर्वात protected from the wind
अव-स्था (1A) to stay
उपशमः cessation

II. Translate into English :

(१) त्यागिना किं दरिद्रेण किं कुलीनेन पापिना ।
तुष्टेन किं कदर्येण दर्पान्धेन बुधेन किम् ॥ (K.M. VI, p. 69, 33)

(२) न श्रुतेन न वित्तेन न वृत्तेन न कर्मणा ।
प्रवृत्तं शक्यते रोद्धुं मनोभवपथे मनः ॥

(३) बालः प्रभाते मध्याह्ने तरुणः स्थविरोऽस्तगः ।
दिने दिने दिनेशोऽपि क्रियते काललीलया ॥

(४) क्व क्रीडति क्व चरति क्व करोति वृत्तिं
वारि क्व नाम पिबति स्वपिति क्व नाम ।
इत्थं मृगं निरपराधमबाधमानं
व्याधोऽनुधावति वधाय धनुर्दधानः ॥

(५) विद्वानेवोपदेष्टव्यो नाविद्वांस्तु कदाचन ।
वानरानुपदिश्याथ स्थानभ्रष्टा ययुः खगाः ॥ (ययुः perfect=they went)

अस्ति नर्मदातीरे विशालः शाल्मलीतरुः। तत्र तरोर्बिलेषु नीडेषु पक्षिणो निवसन्ति सुखेन। अथैकदा वर्षासु नीलमेघैरावृते नभसि महती वृष्टिरभवत्। ततो वानरांश्च तरुतले-ऽवस्थिताञ् शीताकुलान् कम्पमानानवलोक्य कृपया पक्षिभिरुक्तम्। भो भो वानराः श्रृणुत।

अस्माभिर्निर्मिता नीडाश्चञ्चुमात्राहृतैस्तृणैः।
हस्तपादादिसंयुक्ता यूयं किमिति सीदथ॥

तच्छ्रुत्वा वानरैश्चिन्तितम्। अहो निर्वातनीडेष्ववस्थिताः सुखिनः पक्षिणोऽस्मान्निन्दन्ति। भवतु तावद् वृष्टेरुपशमः। अनन्तरं शान्तायां वृष्ट्यां तैर्वानरैर्वृक्षमारुह्य सर्वे नीडा भग्ना-स्तेषामण्डानि चाधः क्षिप्तानि।

III. Justify the instrumental case in the words underlined in Exercise II.

IV. Give the **nom. sing. masc.** of the **pres. part. active** of घ्रा, गै, भी, हन्, आप्, मृ, कृ, बन्ध्।

Give the **nom. sing. fem.** of the **pres. part. active** of स्था, अद्, जागृ, मन्, ग्रह्, स्वप्, छिद्।

Give the **pres. part. passive** of दा, वच्, स्तु, ग्रह्, मुच्, धृ, ज्ञा।

V. Translate into Sanskrit :

(1) I saw the two girls collecting wood in the forest. (2) While the rain was falling (loc. abs.) the weary traveller sat under a big tree. (3) There is no one like him. (4) The path by which you came is being obstructed by the enemies. (5) Those who stay in their houses (=those staying in their houses) when their friends are in danger are to be blamed. (6) For how much did you buy these beautiful books? (7) What is the use of learning to one who follows the wrong path? (8) The house ought to be built within five weeks. (9) That man blind of one eye goes by the name of Devadatta (=is Devadatta by name). (10) It is said by many that the leader has left the country with 500 soldiers (11) Due to your offence, we are all unable to go home (12) Enough with that singing !

LESSON 12

THE PERFECT TENSE (लिट्)

105. The perfect tense expresses an action of the **remote** past which was not witnessed by the speaker. That is why it is never used in the first person except when the speaker wants to express a state of mind or an action of which he was not conscious, e.g., I spoke during my sleep.

106. There are two kinds of perfect :

(1) **The reduplicative perfect** which is common to **all** monosyllabic roots beginning with a consonant or with अ, आ and short इ, उ, ऋ.

(2) **The periphrastic perfect** used with roots beginning with a long vowel except आ and with the roots of the 10th conjugation and other derivative roots (*see* No. 114.)

Exceptions : दय् (to pity), कास् (to cough), आस् (to sit) take the periphrastic perfect.

-ऊर्णु (to cover) and ऋच्छ (to go) take the reduplicative perfect.

-उष् (to burn), विद् (to know), भी (to fear), भृ (to support), हृ (to take away), ह्री (to blush), जागृ (to awake) and दरिद्रा (to be poor) take both forms of the perfect.

107. The reduplicative perfect

The reduplicative perfect follows the rules of reduplication given under No. 70, with the following modifications :

(1) A radical ऋ becoms अ in reduplication, e.g. कृ-चकृ।

(2) Initial अ followed by a single consonant is reduplicated in आ e.g. : अद्-आद्।

(3) Initial अ followed by a conjunct consonant and initial ऋ become आन् in reduplication, e.g. : अंश्-आनंश्; ऋच्-आनृच्।

(4) Initial इ and उ reduplicate in ई and ऊ when the radical vowel does not take guṇa ; in इय् and उव् when the radical vowel takes guṇa (*see* No. 108), e.g. : इष्-ईष् इयेष् ; उष्-ऊष् उवोष् ।

108. The terminations

The terminations of the 1st, 2nd and 3rd pers. sing. parasm. are **strong** ; the other terminations are **weak**.

	PARASMAIPADA			ĀTMANEPADA		
	S.	D.	P.	S.	D.	P.
1	अ	व	म	ए	वहे	महे
2	थ	अथुः	अ	से	आथे	ध्वे
3	अ	अतुः	उः	ए	आते	इरे

Before the **strong** terminations :

(1) A medial short vowel takes guṇa, e.g. : तुद्-तुतोद् ।

(2) A medial short अ and a final vowel take vṛddhi in the 3rd pers. sing. ; vṛddhi or guṇa in the first pers. ; guṇa in the 2nd pers., e.g. : कृ 1st pers. : चकार or चकर ; 2nd pers. : चकर्थ ; 3rd pers. : चकार ।

109. Before terminations beginning with a **consonant, all roots** insert इ except कृ, सृ, भृ, वृ, स्तु, द्रु, स्रु and श्रु ।

Before the termination थ (2nd pers. sing. parasm.), roots ending in short ऋ, except ऋ, स्वृ and वृ, do **not** insert इ, e.g. : स्मृ-सस्मर्थ । Most of the roots ending with other vowels than ऋ insert इ optionally before थ।

110. Special sandhi rules

(1) Before a termination beginning with a vowel :

The final इ, ई and ऋ of the base, when preceded by a single consonant, become य् and र् respectively.

e.g. : निनी+इव=निन्यिव ; चकृ+उः=चक्रुः ।

When preceded by a compound consonant, they become इय् and अर् respectively.

e.g. शिश्रि+उः=शिश्रियुः। तस्तृ+उः=तस्तरुः।

The final उ, ऊ and ॠ always become उव् and अर् respectively.

e.g.: युयु+उः=युयुवुः। चकॄ+उः=चकरुः।

(2) ध्वे is changed to ढ्वे when preceded by any vowel except अ, आ or इ।

111. The Perfect of तुद् (to strike): strong base तुतोद्; weak base तुतुद्

	PARASMAIPADA S.	D.	P.	ĀTMANEPADA S.	D.	P.
1	तुतोद	तुतुदिव	तुतुदिम	तुतुदे	तुतुदिवहे	तुतुदिमहे
2	ततोदिथ	तुतुदथुः	तुतुद	तुतुदिषे	तुतुदाथे	तुतुदिध्वे
2	ततोद	तुतुदतुः	तुतुदुः	तुतुदे	तुतुदाते	तुतुदिरे

The Perfetct of गद् (to speak): strong base जगद् जगाद्; weak base जगद्

1	जगद जगाद	जगदिव	जगदिम	जगदे	जगदिवहे	जगदिमहे
2	जगदिथ	जगदथुः	जगद	जगदिषे	जगदाथे	जगदिध्वे
3	जगाद	जगदतुः	जगदुः	जगदे	जगदाते	जगदिरे

The Perfect of नी (to lead): strong base निने निनै; weak base निनी

1	निनय निनाय	निन्यिव	निन्यिम	निन्ये	निन्यिवहे	निन्यिमहे
2	निनेथ निनयिथ	निन्यथुः	निन्य	निन्यिषे	निन्याथे	निन्यिध्वे
3	निनाय	निन्यतुः	निन्युः	निन्ये	निन्याते	निन्यिरे

The Perfect of कृ (to do) : strong base : चकर् चकार् ; weak base चकृ ।

1	चकर चकार	चकृव	चकृम	चक्रे	चकृवहे	चकृमहे
2	चकर्थ	चक्रथुः	चक्र	चकृषे	चक्राथे	चकृढ्वे
3	चकार	चक्रतुः	चक्रुः	चक्रे	चक्राते	चक्रिरे

112. **Roots** ending in आ take औ in the 1st and 3rd pers. sing. parasm. They drop their आ before other terminations and **optionally** in the 2nd pers. sing. parasm. The same rule applies to roots ending in ए, ऐ and ओ.

धा (to put) : strong base दधा
weak base दध्

गै (to sing) : strong base जगा
weak base जग्

	PARASMAIPADA			ĀTMANEPADA		
1	दधौ	दधिव	दधिम	जगे	जगिवहे	जगिमहे
2	दधाथ दधिथ	दधथुः	दध	जगिषे	जगाथे	जगिध्वे
3	दधौ	दधतुः	दधुः	जगे	जगाते	जगिरे

The root ह्वे, however, is treated as हू : जुहाव जुहुवतुः जुहुवुः ।

113. **Roots** which have a medial अ preceded and followed by a **single** consonant, and which keep their initial consonant unchanged in reduplication drop the reduplication, and change the अ to ए before **weak** terminations. This change occurs also in the 2nd pers. sing. parasm, when इ is inserted before थ.

पत् (to fall) : strong base पपत् पपात् weak base पेत्

लभ् (to obtain) : weak base लेभ्

	PARASMAIPADA			ĀTMANEPADA		
1	पपत पपात	पेतिव	पेतिम	लेभे	लेभिवहे	लेभिमहे
2	पपत्थ पेतिथ	पेतथुः	पेत	लेभिषे	लेभाथे	लेभिध्वे
3	पपात	पेततुः	पेतुः	लेभे	लेभाते	लेभिरे

N.B. The root भज्, although beginning with an aspirate, is conjugated like पत्, e.g. : 3rd pers. : बभाज भेजतुः भेजुः. The same applies to तॄ (ततार, तेरतुः, तेरुः), त्रप् (तत्राप, त्रेपतुः, त्रेपुः) and अप-राध् (अपराराध, अपरेधतुः, अपरेधुः).

114. The roots वच् (to speak), वद् (to speak), वप् (to sow), वस् (to dwell) and वह् (to carry) reduplicate in उ. Before **weak** terminations, the radical व is also changed to उ, which, together with the उ of the reduplication, contracts into ऊ.

	Strong base		Weak base	3rd pers. sing.	3rd pers. dual	3rd pers. plur.
वच्	उवच्	उवाच्	ऊच्	उवाच	ऊचतुः	ऊचुः
वद्	उवद्	उवाद्	ऊद्	उवाद	ऊदतुः	ऊदुः
वप्	उवप्	उवाप्	ऊप्	उवाप	ऊपतुः	ऊपुः
वस्	उवस्	उवास्	ऊष्	उवास	ऊषतुः	ऊषुः
वह्	उवह्	उवाह्	ऊह्	उवाह	ऊहतुः	ऊहुः

115. The roots यज् (to sacrifice) reduplicates in इ. Before **weak** terminations, the radical य is also changed to इ, which, together with the इ of the reduplication, contracts into ई. Thus :

इयज or इयाज	ईजिव	ईजिम
इयजिथ	ईजथुः	ईज
इयाज	ईजतुः	ईजुः

116. The Roots व्यध् (to pierce), स्वप् (to sleep), and ग्रह् (to seize) reduplicate as follows : विव्यध्, सुष्वप्, जग्रह्. Before weak terminations, the radical य, व and र are changed to इ, उ and ऋ respectively. The change of य to इ, of व to उ and of र to ऋ is called Samprasāraṇa.

	Strong base	Weak base	3rd pers. sing.	3rd pers. dual	3rd pers. plur.
व्यध्	विव्यध् विव्याध्	विविध्	विव्याध	विविधतुः	विविधुः
स्वप्	सुष्वप् सुष्वाप्	सुषुप्	सुष्वाप	सुषुपतुः	सुषुपुः
ग्रह्	जग्रह् जग्राह्	जगृह्	जग्राह	जगृहतुः	जगृहुः

117. The roots जन् (to be born), खन् (to dig), गम् (to go), घस् (to eat) and हन् (to kill) drop their medial अ before weak terminations. The ह of हन् is changed to घ.

गम् strong base जगम् जगाम् | जन् weak base जज्ञ्
weak base जग्म्

	PARASMAIPADA			ĀTMANEPADA		
1	जगम जगाम	जग्मिव	जग्मिम	जज्ञे	जज्ञिवहे	जज्ञिमहे
2	जगमिथ जगन्थ	जग्मथुः	जग्म	जज्ञिषे	जज्ञाथे	जज्ञिध्वे
3	जगाम	जग्मतुः	जग्मुः	जज्ञे	जज्ञाते	जज्ञिरे

118. The roots चि (to collect), जि (to conquer) and हि (to impel) change their radical consonant to a guttural.

	Strong stem	Weak stem	3rd pers. sing.	3rd pers. dual	3rd pers. plur.
चि	चिके चिक्के	चिकि	चिकाय	चिक्यतुः	चिक्युः
जि	जिगे जिग्गे	जिगि	जिगाय	जिग्यतुः	जिग्युः
हि	जिघे जिघ्घे	जिघि	जिघाय	जिघ्यतुः	जिघ्युः

119. The root भू takes the irregular base बभूव् and keeps its long ऊ throughout.

	S.	D.	P.
1	बभूव	बभूविव	बभूविम
2	बभूविथ बभूथ	बभूवथुः	बभूव
3	बभूव	बभूवतुः	बभूवुः

120. The root अह् (to say) has not all the forms of the perfect. The first person is completely lacking and so is the second person plural.

1	—	—	—
2	आत्थ	आहथुः	—
3	आह	आहतुः	आहुः

121. The root विद् (to know) forms a perfect without reduplication, which has present meaning.

1	वेद	विद्व	विद्म
2	वेत्थ	विदथुः	विद
3	वेद	विदतुः	विदुः

EXERCISE 12

I. Vocabulary

अनु-ष्ठा (1PA) to perform

अनु-सम्-धा (अनुसंधा) (3P) to search, to inquire

अनु इ (अन्वि) (2P) to follow, to accompany

अन्वित followed, endowed

अनु-इष् (अन्विष्) (6P) to seek, to look for

अप-क्रम् (1P) to flee

अप-ज्ञा (9A) to deny, to disown

अप-दिश् (6P) to pretend, to feign

अप-नी (1P) to remove

अप-भाष् (1A) to abuse

अप-राध् (5P) to offend

अप-वद् (1PA) to revile, to deny (A)

अप-वृ (5PA) to open, to disclose

अप-हन् (2P) to destroy

अप-हृ (1P) to take away

अप-ह्नु (2A) to hide, to deny

अप-आ-वृ (अपावृ) (5P) to open

अप-अस् (अपास्) (4PA) to throw away, to discard

अपि-धा (3PA) to shut, to cover

अप-ईक्ष् (अपेक्ष्) (1A) to expect, to wait for, to require

अभि-चर् (1P) to offend, to conjure

अभि-ज्ञा (9PA) to recognize

अभि-धा (3PA) to say, to name

विभवः wealth

वकारः word beginning with the letter व्

लोहकारः blacksmith

भस्त्रा bellows

विहीन deprived of

गौरवम् importance, respect

समागमः association

अहोरात्रम् day and night

अनित्यता instability

अश्रद्धा lack of faith

निष्फलता failure, uselessness

पूजा worship

II. Translate into English :

(१) विद्यया वपुषा वाचा वस्त्रेण विभवेन च ।
एभिः पञ्चवकारैस्तु नरः प्राप्नोति गौरवम् ॥

(२) यस्य धर्मविहीनानि दिनान्यायान्ति यान्ति च।
स लोहकारभस्त्रेव श्वसन्नपि न जीवति ॥

(३) त्यज दुर्जनसंसर्गं भज साधुसमागमम्।
कुरु पुण्यमहोरात्रं स्मर नित्यमनित्यताम् ॥

(४) अश्रद्धया कृता पूजा दानं यज्ञस्तपो व्रतम्।
सर्वं निष्फलतां याति पुष्पं वन्ध्यतरोरिव ॥

(५) अधीयानेषु पुत्रेषु माता कूपं गत्वा जलमानिनाय। (६) बन्धवश्चुकुपुरिति ते मेनिरे। (७) व्याधः पक्षिणौ वृक्षे दृष्ट्वा द्वौ जघान। (८) सैनिका बहून् शरान् चिक्षिपुः किन्तु जेतुं न शेकुः। (९) दुष्यन्तो राजा शकुन्तलां नाभिजज्ञे। (१०) युवां रात्रिं कुत्र निन्यथुः? (११) ग्रामे भ्रमन्तश्चत्वारो नरा अस्माभिर्दृष्टा इति सर्वे ऊचुः। (१२) यदा कन्ये जगदतुस्तदा बालौ जग्मतुः।

III. Conjugate in the perfect अप-क्रम्, अपि-धा, अधि-शी, अनु-ष्ठा and अनु-कृ.

IV. Translate into Sanskrit, using the perfect wherever possible :

(1) The enemies fled. (2) The two rogues removed all the jewels. (3) It is said that the tiger destroyed many cows and goats. (4) I have heard that you two looked for me for a long time and could not find me. (5) After the child had been killed by falling into the well, the village-chief covered the well. (6) The two sons of the merchant discarded all the wealth which they had received from their father and departed to the forest. (7) On all sides of the palace soldiers stood during the night in order to protect the young prince. (8) Although many have reviled those who do good (उप-कृ) to the poor, we should not desist from protecting the disinherited. (9) As soon as the servant opened the door, all the courtiers entered the assembly hall. (10) See how the lack of faith has led them to destruction. (11) Many years ago a son was born to the king. (12) Formerly there was a big lake where the swans sported among the lotuses.

LESSON 13

THE PERIPHRASTIC PERFECT
PERFECT PARTICIPLES

122. The periphrastic perfect (*see* No. 106)

To form the periphrastic perfect, a verbal noun in the accusative is derived from the verbal base by the addition आम्. To that verbal noun the reduplicative perfect of कृ, भू or अस् is added. In classical Sanskrit the perfect of अस् is used much more frequently than that of कृ or भू.

Before the addition of आम् a final vowel and a short medial vowel take guṇa, except the short इ of विद्.

गण् verbal noun : गणयाम्   ईक्ष् verbal noun : ईक्षाम्

1	गणयामास	गणयामासिव	गणयामासिम	ईक्षाञ्चक्रे	ईक्षाञ्चकृवहे	ईक्षाञ्चकृमहे
2	गणयामासिथ	गणयामासथुः	गणयामास	ईक्षाञ्चकृषे	ईक्षाञ्चक्राथे	ईक्षाञ्चकृढ्वे
3	गणयामास	गणयामासतुः	गणयामासुः	ईक्षाञ्चक्रे	ईक्षाञ्चक्राते	ईक्षाञ्चक्रिरे

123. When the roots भी, ह्री, भृ and हु are conjugated in the periphrastic perfect, they are reduplicated as in the 3rd conjugation (*see* No. 67) before the addition of आम्. Thus :

भी बिभी बिभे+आम् बिभयाम् बिभयामास ।
ह्री जिह्री जिह्रे+आम् जिह्रयाम् जिह्रयांबभूव ।
भृ बिभृ बिभर्+आम् बिभराम् बिभराञ्चकार ।
हु जुहु जुहो+आम् जुहवाम् जुहवामास ।

124. The **Perfect Passive** is identical with the perfect ātmanepada.
Thus : जघान he killed   जघ्ने he was killed
कथयामास he said   कथयामासे it was said

125. Perfect participles

(1) The **perfect participle passive** is formed by the primary suffix क्त (k) ta. The anubandha क् debars guṇa. The formation of the perfect passive participle has been explained in part I, No. 84.

(2) There are two different formations of the **perfect participle active :** the first with the primary suffix क्तवतु (k) tavat (u) (*see* Part I, No. 85) ; the second with the primary suffixes क्वसु (k) vas (u) and कानच् (k) āna (c). क्वसु is used for roots conjugated in the parasmaipada, कानच् for those conjugated in the ātmanepada.

(3) The **perfect participle active parasmaipada (क्वसु)**

The **strong** and **middle** stems are formed by adding वांस् and वत् to the **weak base** of the perfect ; if the weak base is monosyllabic, इ is inserted. The **weak** stem is formed by taking the 3rd pers. plur. and changing the visarga to स्.

Root	Weak perf. base	Strong stem	Middle stem	3rd pers. plur.	Weak stem
कृ	चकृ	चकृवांस	चकृवत्	चक्रुः	चक्रुस्
नी	निनी	निनीवांस्	निनीवत्	निन्युः	निन्युस्
गम्	जग्म्	जग्मिवांस्	जग्मिवत्	जग्मुः	जग्मुस्
स्था	तस्थ्	तस्थिवांस्	तस्थिवत्	तस्थुः	तस्थुस्
तन्	तेन्	तेनिवांस्	तेनिवत्	तेनुः	तेनुस्

(4) **The perfect participle active ātmanepada** (**कानच्**) is formed by adding आन to the weak base, exactly as the termination आते of the 3rd pers. dual is added, e.g. : जन् जज्ञाते जज्ञान।

For the declension of the perfect participles formed with the suffixes क्तवतु and क्वसु, *see* Part I, Nos. 85 & 100.

For the formation of the feminine, *see* Part I, Nos. 111 (1) and 112.

The perfect part. pass. (क्त) and the perfect participle ātmanepada (कानच्) are declined like nouns in अ-आ-अम्।

EXERCISE 13

I. Vocabulary

अति-चर् (1P) to violate, to neglect	अनु-कृ (8PA) to imitate	अनु-बुध् (4A) to awake, to be aware of
अति-जीव् (1P) to survive	अनु-कम्प् (1A) to take pity, to sympathize with (+acc.)	अनु-मन् (4A) to agree, to sanction
अति-तॄ (1P) to overcome	अनु-गम् (1P) to follow	अनु-मा (2P, 3A) to infer, to guess
अति-रिच् (7PA) to surpass	अनु-ग्रह् (9P) to favour, to oblige	अनु-युज् (7A) to examine, to order
अति-वृत् (1A) to exceed	अनु-तप् (1P) to heat, to annoy	अनु-रुध् (7PA) to obstruct, to obey, to entreat
अधि-कृ (8PA) to authorize, to refer to	अनु-तप् (4A) to repent	अनु-शास् (2P) to rule, to teach
अधि-गम् (1P) to acquire	अनु-नद् (1P) to echo (+ acc.)	
अधि-रुह् (1P) to ascend	अनु-नी (IP) to request	

सहधर्मिणी wife	हर्षः joy	सूत्रम् thread
जन्मतिथिः *m.f.*, जन्मदिनम् birthday	उत्फुल्ल opened, expanded	वाम left ; दक्षिण right
उप-हृ (1P) to offer	परम् but	कौतुहलम् curiosity
उपकारिन् benefactor	प्रतिपदम् on each foot	वासयष्टिः *f.* perch
	अपकारिन् evil-doer	साधुत्वम् goodness

II. Translate into English :

(१) उपकारिषु यः साधुः साधुत्वे तस्य को गुणः ।
अपकारिषु यः साधुः स साधुः सद्भिरुच्यते ॥

(२) दीपको नाम्ना कश्चिन्नरः सहधर्मिण्या जन्मतिथौ तस्यै शुकमेकमुपजहार। तस्याश्च पक्षिणं दृष्टवत्या नेत्रे हर्षेणोत्फुल्ले बभूवतुः। सोवाच—अहो सौन्दर्यमस्य शुकस्य। परं

किमिति प्रतिपदं सूत्रमेकं संबद्धं दृश्यत इति। दीपकः प्रतिबभाषे—सूत्रमेकमाकृष्य दृश्यतामिति। अथ सा वामपदे बद्धं सूत्रमाचकर्ष। आकृष्टे सूत्र एव शुको भाषितुमारेभे—नमस्ते मातरिति। ततश्च दक्षिणपदे बद्धं सूत्रं तयाकृष्टम्। शुकेन चोक्तं—भृशं प्रीतोऽस्मि भवत्या दर्शनेनेति। ततश्च कौतुहलाद् विस्मिता सा पप्रच्छ—यदि द्वे सूत्रे युगपदेवाकृष्येते किं वा स्यादिति। शुको जगाद—हे मूढे, अहं तर्हि वासयष्टेः पतेयमिति।

III. Exercises on the formation of participles.

(1) Form the present part. act. parasm. (शतृ) of the following verbs :

अति-तॄ ; अधि-कृ ; अनु-मा ; अनु-शास्।

(2) Form the present part. act. ātm. (शानच्) of the following verbs :

अति-रिच् ; अति-वृत् ; अनु-कम्प् ; अनु-बुध्।

(3) Form the pres. part. pass. of the following verbs :
अनु-ग्रह् ; अधि-कृ ; अधि-गम् ; अनु-ष्ठा।

(4) Form the past part. pass. (क्त) of the following verbs :
उप-हृ ; अनु-मा ; अति-जीव् ; अनु-बुध्।

(5) Form the past part. act. in क्तवत् of the following verbs :
अनु-नी ; अनु-रुध् ; अनु-मन् ; अनु-गम्।

(6) Form the perfect part. in क्वसु of the following verbs :
दह् ; अधि-गम् ; उप-हृ ; आ-नी।

(7) Form the perfect part. ātm. (कानच्) of the following verbs :
लभ् ; मन् ; कम्प् ; कृ।

IV. Change the voice in the following :

(१) केन त्वमधिकृतः ? (२) भवत्याहमनुगृहीतः। (३) किं युष्माभिरनुमितम् ? (४) अनुनयद्भिः पुत्रैः पितानुगतः। (५) सखीभिरनुकम्पिता शकुन्तला।

V. Conjugate the following verbs in the periphrastic perfect :
कथ् ; ईक्ष् ; एध् ; चुर् ; सान्त्व्।

LESSON 14

THE DATIVE CASE—PRIMARY SUFFIXES (*cont.*)

126. The **general rules** governing the use of the **Dative** were given in Part I, No. 22.

The Dative case denotes :

(1) the **indirect object** of verbs meaning

to give : दरिद्रेभ्यो धनं देहि—Give money to the poor.

to tell, to announce : पित्रे वृत्तान्तमकथयत्—He related the incident to his father.

to promise : विप्राय गां प्रत्यजानीथाः—You promised a cow to the brahmin.

to send : राज्ञे दूतो विसृष्टः—A messenger was sent to the king.

to owe : मित्राय द्वे पुस्तके धारयामि—I owe two books to my friend.

(2) the **purpose** of the action : पुष्पेभ्यो वनं गच्छेः—You should go to the forest for flowers.

(3) the person or thing in whose **advantage** the action is done : पुत्रेभ्यो धनं संचिनोति—He gathers money for his sons.

127. The **dative** is used also :

(1) with verbs meaning

to please : एतन्मे न रोचते—This does not please me (I do not like this) (*see* Part I, No. 44).

to desire, to long for: यशसे न स्पृहयामि—I do not long for fame.

to be angry, to be jealous, to envy, to do harm : मित्राय न क्रुध्येः—You should not be angry with your friend. धनिने ईर्ष्यति—He is jealous of the rich man. गुणिनेऽसूयति—He envies the virtuous man. बालेभ्यो द्रुह्यति—He does harm to the boys.

N.B. क्रुध्, द्रुह् and असूय् preceded by a preposition govern the accusative.

to be fit for, to conduce to: भक्तिर्ज्ञानाय कल्पते—Piety conduces to knowledge. The verbs भू and अस् can be used in that sense: सुखाय भवति विनयः—Modesty leads to happiness.

(2) with words of salutation like नमः, स्वागतम्, स्वस्ति, कुशलम्।

(3) with adjectives meaning able', with the indeclinable अलम् in the sense of 'equal to, a match for', and with the verb प्र-भू 'to be a match for'. शत्रवे समर्थो वीरः—The hero is able (to cope with) the enemy. भ्रात्रे गोपालोऽलम्—Gopāla is a match for his brother. दैत्येभ्यो हरिः प्रभवति—Hari is a match for (is able to cope with) the demons.

128. **Primary suffixes** *(cont.)*

(1) The **indeclinable past participle** is formed with the primary suffixes क्त्वा (k) tvā and ल्यप् (l) ya (p) (*see* part I, No. 115).

(2) Another form of the **indeclinable past participle** is formed with the primary suffix णमुल् (n) am (ul). The anubandha ण् ordains vrddhi a final vowel and penultimate अ.

e.g.: श्रु-श्रौ+अम्=श्रावम्; भुज्-भोजम्; हस्-हासम्

The verb हन् has the irregular form घातम्।

(3) Use of the indeclinable past participle in णमुल्।

It conveys the idea of a past action repeated several times and is then used as follows: स्मारं स्मारं वीरवधं सोऽरोदीत्—Having remembered again and again the death of the heroes, he broke into tears.

It is also used at the end of compounds, sometimes in an active, sometimes in a passive meaning, e.g.: समूलघातं व्यनाशयद्रीन्—He exterminated his enemies (=He destroyed his enemies having killed them to the root). वन्दिग्राहं गृहीता—She was taken captive=She was seized (having been taken captive).

129. The **infinitive of purpose** is formed with the suffix तुमुन् tum (un) (*see* Part I, No. 122).

130. Feminine abstract nouns are formed by the primary suffix क्तिन् (k) ti (n).

The verbal root undergoes the same changes as in the past pass. part (*see* Part I, No. 84), e.g. : श्रु-श्रुति (hearing) ; स्मृ-स्मृति (memory) ; भुज्-भुक्ति (enjoyment) ; श्रम्-श्रान्ति (fatigue) ; गम्-गति (movement) ; स्था-स्थिति (position) ; बुध्-बुद्धि (intelligence).

Those feminine nouns are declined like मति (*see* Part I, No. 50).

131. Primary suffixes forming agent-nouns.

(1) ण्वुल् (n) aka. The anubandha ण् ordains vṛddhi of a final consonant and of a penultimate अ, and the addition of य् after roots ending in आ, ए, ऐ and ओ, e g. : नी-नायक (leader) ; नश्-नाशक (destroyer) ; मुच-मोचक (liberator) ; दा-दायक (donor) ; पच् (पाचक) cook.

(2) तृच् tṛ (c), e.g. : नी-नेतृ ; गम्-गन्तृ ; दा-दातृ ; भृ-भर्तृ ।

Many verbs insert इ before the suffix तृच् (*see* No. 134).

For the declension of these nouns (*see* Part I, No. 52).

(3) अण् a (ṇ). The anubandha ण् ordains vrddhi of a final vowel and of a penultimate अ, and the addition of य् after roots ending with आ, ए, ऐ and ओ, e.g. : कुम्भं करोति (कुम्भ + कृ)=कुम्भकार (potter); तन्तून् वयति (तन्तु+वे)=तन्तुवाय (weaver) ; कर्णम् धरति (कर्ण+धृ)=कर्णधार (helmsman); वारि वहति (वारि+वह्)=वारिवाह (cloud).

These nouns are masculine.

(4) णिनि (n) in (i). The anubandha ण् ordains vrddhi of a final vowel and of a penultimate अ, and the addition य् after roots ending with आ, ए, ऐ and ओ, e.g. : मन्त्र-मन्त्रिन् ; प्रवस्-प्रवासिन् ; अपराध्-अपराधिन्. Like

अण् (see above), णिनि can be used with verbal roots preceded by a noun; it then conveys the idea of habit or repetition, e.g.: मांसं भुङ्क्ते (मांस+भुज्)=मांसभोजिन्; सत्यं वदति (सत्य+वद्)=सत्यवादिन्; प्राणान् ददाति (प्राण+दा)=प्राणदायिन्; मनो हरति (मनस्+हृ)=मनोहारिन्।

For the declension of these nouns and adjectives, *see* Part I, No. 92.

For the formation of the feminine, *see* Part I, No. 111 (4).

(5) अच् a (c) forms agent-nouns

with हृ preceded by a direct object, e.g.: रोगं हरति (रोग+हृ) =रोगहर; दुःखं हरति (दुःख+हृ)=दुःखहर।

with अर्ह् preceded by a direct object, e.g.: निन्दामर्हति (निन्दा+अर्ह्)=निन्दार्ह।

with शी preceded by a locative, e.g.: शय्यायां शेते (शय्या+शी) =शय्याशय; भूमौ शेते (भूमि+शी)=भूमिशय।

with a few other roots: पच्-पच (cook); चल्-चल (moving); सृप्-सर्प (snake); दिव्-देव (god); चर्-चर (spy).

EXERCISE 14

I. Vocabulary

प्र-हि (5P) to send वि-सृज् (6P) to send असूय् (असूयति) to envy ईर्ष्य् (1P) to be jealous	द्रुह् (4P) to bear malice स्वागतम् welcome द्वेषः hatred प्रीतिः *f.* love	पातः fall, ruin नम्रता modesty वक्त्रम् face न्यायः law	लवणः salt भोज्यम् food रासभः donkey परितोषः contentment

अभि-द्रुह् (4P) to assail, to plot against (+acc.)

अभि नन्द् (1P) to rejoice, to congratulate, to welcome

अभि-नी (1P) to lead towards, to act, to represent

अभि-प्र-इ (अभिप्रे) (2P) to intend, to aim at

अभि-भू (1P) to overcome

अभि-मन् (4A) to desire, to allow

अभि-युज् (7A) to apply oneself, to accuse

अभि-शप् (1PA) to curse

अभि-सिच् (अभिषिच्) (6PA) to appoint, to crown

अभि-अर्थ् (अभ्यर्थ्) (10A) to request

अभि-अस् (अभ्यस्) (4PA) to practise, to repeat

अभ्यसूयति to envy (+acc.)

अभ्यागम् (1P) to visit

अभि-उप-इ (अभ्युपे) (2P) to approach, to accept

II. Translate into English :

(१) द्वेषः कस्य न दोषाय प्रीतिः कस्य न भूतये ।
दर्पः कस्य न पाताय नोन्नत्यै कस्य नम्रता ॥ (K.M. VI, p. 69,32)

(२) अङ्गेन गात्रं नयनेन वक्त्रं न्यायेन राज्यं लवणेन भोज्यम् ।
धर्मेण हीनं खलु जीवितं च न राजते चन्द्रमसा निशा च ॥

(३) यः परेभ्योऽसूयति स आत्मने द्रुह्यति । (४) प्रासादं शरणाय गतान् जनान् राजाभ्यनन्दत । (५) मुक्तये सुजन ईश्वरं पूजयति । (६) यदा त्वं मित्रायैनं शठं प्राहिणोस्तदा किं त्वयाभिप्रेतम् ? (७) दर्पः सुखाय न कल्पते । (८) शत्रून् पराजितान् श्रुत्वा सेनानीर्दूतं नृपाय प्रजिघाय (*see* No. 118) । (९) यः शत्रुभ्योऽपि न कुप्यति यो धनिभ्योऽपि नेर्ष्यति यो दुर्जनेभ्यः प्रभवति तस्मै भगवान् शान्तिं ददाति ।

III. Derive the following :

(1) अभिमन्+क्तिन् ; ख्या+क्तिन् ; सृज्+क्तिन् ; क्षम्+क्तिन् ।

(2) श्रु+णक ; पठ्+णक ; सिच्+णक ; मुच्+णक ; गै+णक ; नश्+णक ।

(3) अभिनी+तृच् ; गम्+तृच् ; नृत्+तृच् ; सेव्+तृच् ।

(4) Form nouns with the suffix अण् out of the following :
मालां करोति ; सूत्रं धरति ; तन्त्रं वयति ।

(5) स्था+णिनि ; ग्रह्+णिनि ; उत्सह्+णिनि ।

(6) Form nouns with suffix अच् out of the following :

भागं हरति ; पूजामर्हति ; शिलायां शेते ।

IV. Translate into Sanskrit :

(1) Hail to thee, poet! Thou hast composed a poem which pleases all of us. (2) The sage cursed (perfect) the girl because her conduct did not please him. (3) All that you do and say is for your ruin. (4) The king was crowned for the welfare of the people. (5) People generally hate those who plot against them. (6) You are accused of having reviled your benefactors : relate to us all that happened.

LESSON 15

THE FUTURE TENSE

132. There are **two** forms of the future in Sanskrit :

(1) The **periphrastic future** (लुट्) which expresses remote future events.

(2) The **simple future** (लृट्) which expresses any future event, whether immediate or remote.

133. **With regard** to both futures, verbal roots are divided into three classes :

(1) The सेट् roots (स+इट्), i.e. the roots which insert a short इ before the terminations.

(2) The अनिट् roots (अन्+इट्), i.e. the roots which do not insert a short इ.

(3) The वेट् roots (वा+इट्), i.e. the roots which insert a short इ optionally.

134. The rules presiding over the division of verbal roots into सेट्, अनिट् and वेट् roots are complicated. They may be stated as follows :

(1) **First general rule : All the roots of the tenth conjugation and of the derivative conjugations (*see* No. 144), all the roots ending with consonants, and all the roots ending with long ॠ and long ऊ insert इ before the terminations of the periphrastic future.**

Exceptions : The following roots do **not** insert इ

among the roots ending in क् -शक्

among the roots ending in च् - पच् मुच् रिच् वच् विच् सिच्

among the roots ending in छ् -प्रच्छ्

among the roots ending in ज् -त्यज् निज् भज् भञ्ज् भुज् भ्रस्ज् मस्ज् मुज् यज् युज् रञ्ज् रुज् विज् सृज् सञ्ज् स्वञ्ज्

among the roots ending in द् -अद् क्षुद् खिद् छिद् तुद् नुद् पद् भिद् विद् शद् सद् स्कन्द् स्विद्

among the roots ending in ध् -क्रुध् क्षुध् बुध् बन्ध् युध् राध् रुध् व्यध् शुध् साध् सिध्

among the roots ending in न् -मन् हन्

among the roots ending in प् -आप् क्षिप् तप् तृप् त्रप् दृप् लिप् लुप् वप् शप् सृप् स्वप्

among the roots ending in भ् -यभ् लभ् रभ्

among the roots ending in म् -गम् नम् यम् रम्

among the roots ending in श् -क्रुश् दंश् दिश् दृश् मृश् रिश् रुश् लिश् विश् स्पृश्

among the roots ending in ष् -कृष् तुष् त्विष् दुष् द्विष् पिष् पुष् मृष् विष् शिष् शुष् श्लिष्

among the roots ending in स् -घस् वस्

among the roots ending in ह् -दह् दिह् दुह् नह् रुह् लिह् वह्

(2) **Second general rule : All the roots of the first nine conjugations ending in vowels except long ॠ and long ऊ do not insert इ before the terminations of the future.**

Exceptions : The following roots insert -दरिद्रा (the final आ being dropped), श्रि, श्वि, डी, शी यु, रु, नु, स्नु, क्षु, क्ष्णु, ऊर्णु, जागृ, वृ।

(2) **Third general rule : The following roots optionally insert इ before the terminations of the future :** रध् मुह् द्रुह् स्निह नश् लुभ् सह् कृत् नृत्।

135. The periphrastic future (लुट्)

(1) A verbal noun formed with the suffix तृच् [*see* No. 131 (2)] in the nom. masc. sing. is prefixed to the present tense of the auxiliary अस् in the 1st and 2nd persons. In the 3rd person, the verbal noun is **not** followed by the auxiliary and takes the forms of the nom. sing., dual and plur. masc. : -ता ; -तारौ ; तारः।

(2) The final vowel and the short medial vowel of the verbal roots take guṇa. The verbs of the tenth conjugation keep the base of the present tense (*see* Part I, No. 32).

(3) Examples of periphrastic future :

	भू			शी		
1	भवितास्मि	भवितास्वः	भवितास्मः	शयिताहे	शयितास्वहे	शयितास्महे
2	भवितासि	भवितास्थः	भवितास्थ	शयितासे	शयितासाथे	शयिताध्वे
3	भविता	भवितारौ	भवितारः	शयिता	शयितारौ	शयितारः

135. The simple future (लृट्)

(1) All roots ending in **short** ऋ insert इ before the terminations.
गम् inserts इ before the terminations of the simple future parasm.

हन् inserts इ both in the parasm. and the ātmanepada.

(2) **Terminations of the simple future**

	PARASMAIPADA			ĀTMANEPADA		
1	स्यामि	स्यावः	स्यामः	स्ये	स्यावहे	स्यामहे
2	स्यसि	स्यथः	स्यथ	स्यसे	स्येथे	स्यध्वे
3	स्यति	स्यतः	स्यन्ति	स्यते	स्येते	स्यन्ते

Before those terminations, the final vowel and the short medial vowel of a root take guṇa. The roots of the tenth conjugation keep the base which they assume in the present tense.

	गण् in the simple future			लभ् in the simple future		
1	गणयिष्यामि	गणयिष्यावः	गणयिष्यामः	लप्स्ये	लप्स्यावहे	लप्स्यामहे
2	गणयिष्यसि	गणयिष्यथः	गणयिष्यथ	लप्स्यसे	लप्स्येथे	लप्स्यध्वे
3	गणयिष्यति	गणयिष्यतः	गणयिष्यन्ति	लप्स्यते	लप्स्येते	लप्स्यन्ते

137. Irregularities of the future

(1) ग्रह् inserts long ई before the terminations of the future: ग्रहीता ; ग्रहीष्यति ।

(2) Roots ending in long ॠ insert short इ or long ई optionally, e.g.: तॄ -तरिता or तरीता ; तरिष्यति or तरीष्यति ।

(3) The future of वह् is वोढा, वक्ष्यति ।

(4) The future of प्रच्छ् is प्रष्टा, प्रक्ष्यति ।

(5) वस् changes its final स् to त् in the simple future : वत्स्यति ।

(6) Roots with a medial short ऋ either guṇate it or replace it by र् ; दृश् and सृज् always replace ऋ by र्, thus :

दृश्	द्रष्टा	द्रक्ष्यति	कृष्	कर्ष्टा or क्रष्टा	कर्क्ष्यति or क्रक्ष्यति
सृज्	स्रष्टा	स्रक्ष्यति	स्पृश्	स्पर्ष्टा or स्प्रष्टा	स्पर्क्ष्यति or स्प्रक्ष्यति

EXERCISE 15

I. Vocabulary

आयुस् (आयुः) *n.* age, life प्रश्नः question मौहूर्तिकः astrologer द्रव्यम् substance, money द्रुमः tree	मूक dumb, silent मूलम् root, base अवकाशः opportunity अवकाशं लभ् to get an opportunity अवदात pure, bright	अवधानम् attention, care अवनी earth अवयवः limb अवश free, certain अविरत continuous अविरतम् continually
अव-कृ (6P) to bestow अव-गण् (10P) to despise अव-गाह् (1A) to dive into, to be absorbed in अव-ग्रह् (9PA) to let loose अव-धा (3A) to apply oneself, to be attentive	अव-रुध् (7PA) to obstruct, to confine (+2 acc.) अव-लम्ब् (1A) to hang down, to lean on आ-कृष् (1P) to attract, to bend (a bow) आ-क्षिप् to interrupt, to refer	आ-चम् (1P) to sip, to rinse the mouth आ-ज्ञा (9P) to ascertain आ-ध्मा (1P) to inflate, to sound आ-म्ना (1P) to hand down, to repeat, to learn

II. Translate into English :

(१) आयुःप्रश्ने दीर्घमायुर्वाच्यं मौहूर्तिकैर्जनैः ।
जीवन्तो बहु मन्यन्ते मृताः प्रक्ष्यन्ति कं पुनः । (K.M.V. p. 117, 16)

(२) यदा नगरं यास्यथ तदावकाशं लब्ध्वा मम भ्रातुर्गृहं गमिष्यथ। (३) हतो वा प्राप्स्यसि स्वर्गं जित्वा वा भोक्ष्यसे महीम्। (४) सर्वैरपि परित्यक्ताय मे त्वं शरणं दास्यसि। (५) युष्मान् यदि गृहे नावरोत्स्ये यूयं मामविरतं पीडयिष्यथ। (६) नेत्राहूतो वीरो रणक्षेत्रे गत्वा धनुराकर्क्ष्यति। (७) जलाभावाद् द्विचत्वारिंशदधिकशतं जना मरिष्यन्ति। (८) यदा मुनिर्युष्मानभिभाषिष्यते तदा यूयमवधास्यध्व

इति ममाशा। (९) दरिद्रेषु प्रभूतं धनं वितरीष्यति राजा। (१०) मां ब्रवाणं न कश्चिदाक्षेप्स्यति। (११) त्वरस्व सखे तमसि न किञ्चिद् द्रक्ष्यावः। (१२) प्रबलेन वायुना बहूनि फलानि पतिष्यन्ति।

III. Conjugate in the periphrastic future : गम् मन् and श्रम्।
Conjugate in the simple future : ईक्ष्, धा, ग्रह् and स्पृश्।

IV. Translate into Sanskrit :

(1) Those who lean on a shaking tree will not stand for a long time. (2) Why do you remain silent ? People will despise you if you do not (=will not) ask any question. (3) You will bathe, rinse your mouth and dive into the pure water. (4) Those who interrupt the teacher continually will get no chance to learn (=for learning). (5) Many things will attract you in the new country where you intend to go. (6) Apply yourselves, boys. Attention is the cause (the root) of knowledge. (7) If you want to be free, do not obstruct the path of others. (8) The earth will shine in the light of the sun. (9) When I (shall) see your father, I shall tell him how you despised my advice. (10) The two girls whose songs we have heard will leave this city tomorrow. (11) Plenty of work is left to be done : shall we go without doing it ? (12) No wise man will ever think that he knows everything. (13) They will fight and die but their country will be free. (14) Fools alone think that they will never fall into adversity. (15) What will you eat ? There is not much but all there is is yours.

LESSON 16

FUTURE TENSE (*cont.*)—CONDITIONAL (लृङ्) BENEDICTIVE (आशीर्लिङ्)

138. **The future passive** is identical with the future ātmanepada.

Thus : जेष्यति=he will conquer ; जेष्यते=he will be conquered.

Roots ending with a vowel and the roots हन्, ग्रह् and दृश् have an **optional** from in the future passive. The final vowel takes vṛddhi, a final आ is changed to आय् and हन्, ग्रह् and दृश् are changed to घान्, ग्राह् and दर्श् respectively. इ is then inserted and the ātmanepada terminations are added. Thus :

Roots	Periphrastic future passive		Simple future passive	
	Normal form	Optional form	Normal form	Optional form
श्रु	श्रोताहे	श्राविताहे	श्रोष्ये	श्राविष्ये
नी	नेताहे	नायिताहे	नेष्ये	नायिष्ये
हन्	हन्ताहे	घानिताहे	हनिष्ये	घानिष्ये
ग्रह्	ग्रहीताहे	ग्राहिताहे	ग्रहीष्ये	ग्राहिष्ये
दृश्	द्रष्टाहे	दर्शिताहे	द्रक्ष्ये	दर्शिष्ये

139. **The future participles (स्यत्, स्यमान)**

The parasm. and ātm. participles of the simple future are formed in the same way as the present participles of the 6th conjugation.

The termination स्यन्ति of the 3rd pers. plur. parasm. is replaced by स्यत्।

The termination स्यन्ते of the 3rd pers. plur. ātm. is replaced by स्यमान।

ज्ञा	ज्ञास्यन्ति	ज्ञास्यत्,	ज्ञास्यन्ते	ज्ञास्यमान ;	ज्ञायिष्यन्ते	ज्ञायिष्यमाण
श्रु	श्रोष्यन्ति	श्रोष्यत् ;	श्रोष्यन्ते	श्रोष्यमाण ;	श्राविष्यन्ते	श्राविष्यमाण
हन्	हनिष्यन्ति	हनिष्यत् ;	हनिष्यन्ते	हनिष्यमाण ;	घानिष्यन्ते	घानिष्यमाण
पत्	पतिष्यन्ति	पतिष्यत् ;	पतिष्यन्ते	पतिष्यमाण		
वह्	वक्ष्यन्ति	वक्ष्यत् ;	वक्ष्यन्ते	वक्ष्यमाण		

The **declension** of the future participle parasm., is the same as that of the verbs of the 6th conjugation, i.e. they optionally keep the न् in their strong forms.

Masc. : दास्यन् or दास्यत् दास्यन्तौ or दास्यतौ दास्यन्तः or दास्यतः ।

Neut. : दास्यत् दास्यन्ती or दास्यती दास्यन्ति ।

The **feminine** is either दास्यन्ती or दास्यती ।

The **future participle** is often used in the sense of **'about to'** or **'going to'** e.g. : गमिष्यन् about to go ; घानिष्यमाणा कन्या the girl about to be killed.

140. The Conditional (लृङ्)

The Conditional is used to express a condition which is not or has not been realized.

It must be used in both the conditional and the main clauses.

Terminations

The Conditional is formed from the simple future exactly as the imperfect is formed from the present of the first conjugation : the **augment** अ is prefixed to the verb and the terminations are as follows :

	PARASMAIPADA			ĀTMANEPADA		
1	स्यम्	स्याव	स्याम	स्ये	स्यावहि	स्यामहि
2	स्यः	स्यतम्	स्यत	स्यथाः	स्येथाम्	स्यध्वम्
3	स्यत्	स्यताम्	स्यन्	स्यत	स्येताम्	स्यन्त

The insertion of इ follows exactly the same rules as in the simple future and the irregularities are the same as those of the simple future (*see* Nos. 136 & 137).

कृ in the conditional — लभ् in the conditional

1	अकरिष्यम्	अकरिष्याव	अकरिष्याम	अलप्स्ये	अलप्स्यावहि	अलप्स्यामहि
2	अकरिष्यः	अकरिष्यतम्	अकरिष्यत	अलप्स्यथाः	अलप्स्येथाम्	अलप्स्यध्वम्
3	अकरिष्यत्	अकरिष्यताम्	अकरिष्यन्	अलप्स्यत	अलप्स्येताम्	अलप्स्यन्त

141. The **Conditional passive** is identical with the atmanepada and is subject to the same **optional** transformations as the future passive (*see* No. 138), e.g. : यदि पितागमिष्यत् सर्वेऽतोक्ष्यन् —Were my father to come, all would be pleased. यदि मूर्खेण नानायिष्यध्वं (or नानेष्यध्वं) व्यजेष्यध्वम् — If you had not been led by a fool, you would have conquered.

142. The Benedictive (आशीर्लिङ्)

The Benedictive expresses a wish of the speaker or a blessing conferred by him on some other person.

(1) Before the **Parasmaipada terminations**, the verbal root is treated as in the passive voice [*see* Part I, Nos. 68 & 71 (3)], the य् of the passive being replaced by the following terminations :

1	यासम्	यास्व	यास्म
2	याः	यास्तम्	यास्त
3	यात्	यास्ताम्	यासुः

e.g. : जि	1	जीयासम्	जीयास्व	जीयास्म
कृ	2	क्रियाः	क्रियास्तम्	क्रियास्त
वप्	3	उप्यात्	उप्यास्ताम्	उप्यासुः

Roots ending in आ, ए, ऐ and ओ change their final vowel to ए when it is preceded by a single consonant, to आ or ए when it is preceded by a conjunct consonant. Thus :

दा	1	देयासम्	देयास्व	देयास्म
गै	2	गेयाः	गेयास्तम्	गेयास्त
ग्लै	3	ग्लेयात् / ग्लायात्	ग्लेयास्ताम् / ग्लायास्ताम्	ग्लेयासुः / ग्लायासुः

But पा (to protect) has always पायासम् पायास्व पायास्म, etc. While पा (to drink) has always पेयासम्, पेयास्व, पेयास्म, etc.

(2) Before **Ātmanepada terminations :**

इ is inserted in the case of **set** roots, **optionally** in the case of **vet** roots. Roots ending in ऋ preceded by a conjunct consonant, the root वृ and roots ending in long ॠ are vet.

The final vowel and the short medial vowel take guṇa when इ is inserted ; when इ is **not** inserted, a short medial vowel and final short ऋ remain unchanged, while a final ॠ is changed to ईर् and to ऊर् after a labial.

The inserted इ is lengthened in the Benedictive of ग्रह्.

The **Ātmanepada terminations** are as follows :

1	सीय	सीवहि	सीमहि
2	सीष्ठाः	सीयास्थाम्	सीध्वम्
3	सीष्ट	सीयास्ताम्	सीरन्

कृ in the Benedictive ātm. सेव् in the Benedictive ātm.

1	कृषीय	कृषीवहि	कृषीमहि	सेविषीय	सेविषीवहि	सेविषीमहि
2	कृषीष्ठाः	कृषीयास्थाम्	कृषीढ्वम्	सेविषीष्ठाः	सेविषीयास्थाम्	सेविषीध्वम्
3	कृषीष्ट	कृषीयास्ताम्	कृषीरन्	सेविषीष्ट	सेविषीयास्ताम्	सेविषीरन्

143. The Benedictive passive is identical with the ātmanepada and is subject to the same **optional** transformations as the future passive (*see* No. 138). Thus :

नी	नेषीय or नायिषीय	दृश्	दृक्षीय or दर्शिषीय
ग्रह	गृहीषीय or ग्राहिषीय	दा	दासीय or दायिषीय

EXERCISE 7

I. Vocabulary

आ-राध् (5P) to propitiate

आ-लप् (1P) to converse

आ-लिख् (6P) to draw, to sketch

आ-लिङ्ग् (10P) to embrace

आ-लोक् (10P) to perceive

आ-लोच् (10PA) to see, to consider

आविर्भू (1P) to appear

आविष्कृ (8PA) to reveal, to manifest

आ-वृ (5PA, 9PA) to cover, to conceal, to shut in

आ-वृत् (1A) to turn round

आ-शंस् (1A) to hope for, to bless

आ-शङ्क् (1A) to suspect, to fear

आ-श्लिष् (4P) to embrace

आ-श्वस् (2P) to take heart

आ-सद् (1P) to sit near, to find

आ-हृ (1PA) to fetch, to eat

आ-ह्वे (1P) to call, to invoke

आ-ह्वे (1A) to provoke, to challenge

अंशः share, portion

अंशिन् sharer, heir

अंशुः *m.* ray

अंसः shoulder

अकाण्ड accidental

अक्षः axis, pivot, die

अक्षम unfit, unable

अखिल whole, entire

अगदः medicine

अङ्कः lap, sign

अङ्कुरः (रम्) sprout, blade

अङ्कुशः goad, hook

II. Translate into English :

(१) विक्रीते हस्तिनि किमङ्कुशे विवादः ? (२) आश्वसिहीति मयोक्ताया आशङ्कितायाः श्वश्रुमुखे शान्तिराविष्कृता । (३) भगवान् देशं पायात् । (४) तव मनोरथाः परिक्षीरन् । (५) गमिष्यन्त्यै शकुन्तलायै वनवासिनो दानानि ददुः । (६) यदि यूयं कार्यमारप्स्यमाना भगवन्तमाराद्स्यत सिद्धिं प्राप्स्यत । (७) त्वं यदि सखायं वने न पर्यत्यक्ष्यः स नामरिष्यत् । (८) रवेरंशुभिस्तमसि नशिष्यत्यखिलं विश्वमानन्दे वेपते । (९) भारमंसे कृत्वाकाण्डा विपदो मासङ्क्ष्व । (१०) प्राह्विष्यमाणाः स्तेना द्वारमपावृत्याधावन् ।

III. (1) Give the future participle active of ज्ञा, नम् and याच् ।

(2) Give the future participle passive of दृश् , भिद् and श्रु ।

(3) Conjugate आ-वृ and आ-श्वस् in the conditional.

(4) Conjugate गम् and स्था in the benedictive active.

LESSON 17

THE DERIVATIVE VERBS—THE CAUSATIVE—THE ABLATIVE CASE

114. **There are four categories of derivative verbs. They** are : the **Causative** (णिच्), the **Desiderative** (सन्), the **Frequentative** (or **Intensive**) (यङ्) and the **Denominative** (नामधातु) The first three are derived from verbal roots, the fourth is derived from nominal stems.

145. The Causative (णिच्)

The Causative indicates that the subject causes another to perform the action signified by the verbal root.

Formation

The Causative is formed like the verbs of the 10th conjugation (*see* Part I, No. 32) :

Guna of short medial vowel

Vṛiddhi of final vowel

Addition of अय

Besides :

Roots with a short medial अ take vṛiddhi except : गम्, चम्, शम्, घट्, प्रथ्, व्यथ्, जन् and त्वर्

e.g. : पत् पातयति ; but जन् जनयति. When शम् means 'to see', it has शामयति ।

Roots ending in आ, ए, ऐ and ओ insert प् before the addition of अय् ; दा दापयति ; गै गापयति ।

ऋ and ह्री take guṇa and insert प्-अर्पयति, ह्रेपयति ।

जि and क्री change their final vowel to आ and insert प्-जापयति, क्रापयति ।

पा (to drink) has पाययति ; पा (to protect) has पालयति ।

प्री and धु insert न् **optionally** : प्रीणयति प्राययति ; धुनयति धावयति ।

रुह् has two forms : रोहयति and रोपयति ।

अधि-इ has अध्यापयति ।

हन् has घातयति ।

भी has भापयते or भीषयते (to inspire fear, to look frightful) भाययति (to frighten with some instrument).

146. The Causative is conjugated like the verbs of the 10th conjugation and takes both parasm. and ātm. terminations.

e.g. : श्रु (to hear). Causative base श्रावय् (to cause to hear).

	Parasmaipada	Ātmanepada	Passive
Present	श्रावयति	श्रावयते	श्राव्यते
Imperfect	अश्रावयत्	अश्रावयत	अश्राव्यत
Imperative	श्रावयतु	श्रावयताम्	श्राव्यताम्
Potential	श्रावयेत्	श्रावयेत	श्राव्येत
Perfect	श्रावयामास	श्रावयामासे	श्रावयामासे
Periph. future	श्रावयिता	श्रावयिता	श्रावयिता
Simple future	श्रावयिष्यति	श्रावयिष्यते	श्रावयिष्यते
Conditional	अश्रावयिष्यत्	अश्रावयिष्यत	अश्रावयिष्यत
Benedictive	श्राव्यात्	श्रावयिषीष्ट	श्रावयिषीष्ट

147. Construction of the Causative

(1) The subject of **intransitive** verbs used in a **non-causative** form becomes the object of the causative.

e.g. : उद्याने वृक्षो रोहति—A tree grows in the garden.

उद्याने वृक्षं रोपयामि—I cause a tree to grow (=I plant a tree) in the garden.

मित्राय त्वं कुप्यसि – You are angry with your friend.

मित्राय त्वां किं कोपयति—What makes you angry with your friend ?

(2) The subject of **transitive** verbs used in **non-causative** form is **usually** put in the **instrumental** when the verb becomes causative.

e.g. : दासी अन्नं पचति –The maidservant cooks the food.

सा दास्या अन्नं पाचयति—She makes the maidservant cook the food. (She has the food cooked by the maidservant).

(3) **Exceptions.** The following transitive verbs follow the same rule as the intransitive verbs :

Verbs denoting **movement** : पुत्रो ग्रामं गच्छति—The son goes to the village.

पिता पुत्रं ग्रामं गमयति—The father makes his son go the village.

नी and वह्, however, do not conform to this rule.

धात्री शिशुं नयति—The nurse carries the child.

माता धात्र्या शिशुं नाययति—The mother makes the nurse carry the child.

दासो भारं वहति—The servant carries the burden.

भर्ता दासेन भारं वाहयति—The master makes the servant carry the burden.

But, when वह् means 'to blow' or 'to flow', being intransitive, it follows the rule of intransitive verbs : नदी वहति—The river flows. स्रष्टा नदीं वाहयति—The Creator makes the river flow.

Verbs meaning **'eating'** and 'drinking' : बाला मोदकानश्नन्ति—Children eat sweetmeats. माता बालान् मोदकानाशयति—The mother makes children eat sweetmeats. पथिको जलं पिबति—The traveller drinks water. अहं पथिकं जलं पाययामि—I make the traveller drink water.

अद्, खाद् and भक्ष्, however, do not conform to this rule.

शत्रुणा विषं खादयति (भक्षयति, or आदयति)—He make the enemy eat poison.

Verbs meaning **'to understand'**, **'to read'**, **'to see'**, **'to speak'.**

शिष्याः पुस्तकमधीयते बोधन्ति च—The pupils read and understand the book. गुरुः शिष्यान् पुस्तकमध्यापयति बोधयति च—The preceptor makes the pupils read and understand the book.

The verb दृश् (to see) conforms to this rule in the parasmaipada; in the ātmanepada it **optionally** does so : तं दर्शय गृहम्—Make him see (show him) the house. But तं or तेन गृहं दर्शयस्व ।

कृ and हृ in the causative optionally govern either the accusative or the instrumental of the subject of the non-causative verb.

पापमकरोः—You committed a sin. कस्त्वां / कस्त्वया } पापमकारयत्—Who caused you to commit a sin ?

आसनं हर—Remove the seat. भृत्यं / भृत्येन } आसनं हारय—Have the servant removed the seat.

148. The Ablative case

The general rules governing the use of the **Ablative** were given in Part I, No. 29.

The **Ablative case** denotes :

(1) The **origin** from which the action proceeds : नगरादागच्छामि—I am coming from the city.

(2) The **cause** or **motive** : लोभाद् धनं मुष्णाति—Out of greed he steals money.

(3) The point in **time** or **space** from which **distance** is counted : वनाद् गृहं योजनम्—The house is a *yojona* from the forest.

149. The Ablative case is governed by verbs meaning :

to desist from, to neglect : अधिकारात् प्रमत्तः—neglecting his duty. क्रोधाद् विरम—Desist from anger (stop being angry).

to fear, to ward off, to protect from : व्याघ्राद् बिभेति हरिणः—The deer fears the tiger. पापाद् मां रक्ष—Protect me from sin.

the verb परा-जि, when meaning 'to find unbearable'. अध्ययनात् पराजयते—He finds study unbearable.

150. The following adjectives, prepositions and locutions govern the **Ablative :**

अन्य, इतर, भिन्न (other, different) एतस्मादन्य उपायो नास्ति—There is no other means than this.

आरात् (at a distance) ; अप (away from) ; प्रति (in exchange of) ; आ (from, up to) ; प्रभृति, आरभ्य (from) ; बहिः (outside) ; ऊर्ध्वम् (after) ; प्राक्, पूर्वम् (before) ; अनन्तरम् (after) ; ऋते (except) ; पृथक्, विना (without).

151. After a comparative, the term of comparison is put in the **Ablative.** भीमाद् बलीयान्—Stronger than Bhīma.

EXERCISE 17

I. Vocabulary

उत्कृष् (1P) to raise, to extract, to enhance	उत्पद् (4A) to be born, to arise, to happen	उत्सह् (1A) to be able, to dare
उत्क्षिप् (6PA) to throw up, to reject	उत्प्रेक्ष् (1A) to look up, to expect, to fancy	उदास् (2A) to be indifferent, to be inactive
उत्खन् (1P) to dig up		उदाहृ (1P) to relate, to cite
उत्तप् (1P) to warm, to torture, to excite	उत्प्लु (1A) to jump up, to float	उदि (2P) to rise, to arise
उद्-स्था (उत्था) (1P) to get up, to arise	उत्सद् (1P) to sink, to decay	उद्दिश् (6PA) to point out, to refer, to intend
		उद्दीप् (4A) to blaze up.
तस्करः thief, robber	नरत्वम् human dignity	प्रमादः negligence
अहंकारः pride, self-love	प्रबन्धः bond, composition	अद्भुत wonderful
दायादः heir, relative	अब्धिः *m.* sea, ocean	अध्वन् (अध्वा) *m.* way, distance, journey
दुष्प्राप difficult to obtain	चिन्तामणिः *m.* philosopher's stone	अनुकूल favourable

II. Translate into English :

(१) प्रकाशयत्यहंकारं प्रवर्तयति तस्करान्।
प्रोत्साहयति दायादाँल्लक्ष्मीः किंचिदुपस्थिता ॥ (K.M. V, p. 120, 58)

(२) यः प्राप्य दुष्प्रापमिदं नरत्वं धर्मं न यत्नेन करोति मूढः।
क्लेशप्रबन्धेन स लब्धमब्धौ चिन्तामणिं पातयति प्रमादात् ॥

(३) दण्डेन तस्करान् भायय। (४) तमः शिशून् भीययते। (५) प्रमादो दुःखमुत्पादयति। (६) नेत्रा विसृष्टो दूतोऽस्मानुदासीनानुत्थापयति। (७) मां गृहं गमयित्वा त्वं मां किमाशयिष्यसि? (८) नद्या जले वृक्षाणां शाखा उत्प्लावयामः। (९) राज्ञी पुत्रमजनयत्। (१०) बहवोऽपि दोषा दुर्जनं न ह्रेपयन्ति। (११) तृषार्तावतिथी किञ्चिज्जलं पाययेम। (१२) न केनापीदं कर्म कारयितुं शक्ष्यसि। (१३) यो वायुं वापयति नदीं वाहयति ताराश्चालयति वृक्षान् रोहयति स संसारस्य विपत्स्वध्वानं त्वां दर्शयिष्यति।

III. Translate into Sanskrit :

(1) May a favourable wind make your ship cross the ocean ! (2) His exploit made him worthy of (=made him deserve) fame. (3) My sins make me tremble in the presence of God. (4) You frightened me (=you made me fear) with your big sword. (5) If you want to accept my price, I shall make you sell many books. (6) Those whom the king had confined in the palace were made to lie down with the servants. (7) Have the men brought in (=make the men enter). (8) Make those children stop (desist from) their play. (9) The master made me study the whole day. (10) If they torture him continually, they will make him die. (11) The leader did not know the way and made us roam from village to village. (12) Make your brother fill five jars with water. (13) The wind made the branches bow down and caused the fruits to fall. (14) Your conduct makes me hate you. (15) What makes you despondent ? (16) The prosperity of the country should make you take heart.

LESSON 18

THE DESIDERATIVE (सन्)—THE GENETIVE CASE

152. The Desiderative conveys the idea of wish or readiness to do an action. The subject of the wish and of the action conveyed by the verbal root must be the same.

Formation :

(1) The root is **reduplicated** according to the general rules (*see* No. 70) with the following modifications :

The radical vowels अ, आ and ऋ reduplicate in इ.

e.g. : तन्-तितन्; स्था-तिष्ठा; सृज्-सिसृज्।

But radical ऋ preceded by a labial reduplicates in उ, e.g.: मृ-मुमृ।

(2) स् is added to the reduplicated root with or without an intermediary इ according to the rules given in No. 134. The following roots, however, receive special treatment :

Roots ending in उ, ऊ, ऋ and ॠ are **aniṭ** except ऋ, कॄ, गॄ, दृ and पू। स्मि and प्रच्छ् are seṭ.

वृत्, वृध् and क्लृप् are **anit** in the parasm. and **set** in the ātm.

क्रम् and गम् are **seṭ** in the parasm. and **anit** in the ātm.

(3) **Aniṭ roots** remain unchanged before the स् of the desiderative.

Exceptions :

The final इ and उ of aniṭ roots is lengthened, e.g. : द्रु-दुद्रूष्।

The final ऋ and ॠ of aniṭ roots are changed to ईर् and, after labials, to ऊर्, e.g. : तॄ-तितीर्ष्; मृ-मुमूर्ष्।

The medial अ of अधिगम् and हन् is lengthened and the ह् of हन् is changed to घ्; अधिजिगांस्, जिघांस्।

(4) **Seṭ roots** guṇate a final vowel and short medial vowel, e.g. : कृ-चिकरिष्।

Exceptions :

Guṇa is **optional** in the case of roots beginning with consonants, containing a short medial इ or उ and ending in any consonant except य्, e.g. : मुद्-मुमुदिष् or मुमोदिष्।

(5) **Terminations**—To the स् of the desiderative अ is added and the terminations of the present tense of the first conjugation are then appended. The parasmaipada and ātmanepada terminations are used according to the normal conjugation of the primitive verbal root.

Exceptions

मृ (to die) is parasm. in the desiderative,

ज्ञा, श्रु, स्मृ and दृश् are ātmanepada in the desiderative.

153. The Conjugation of वृत् in the Desiderative.

Aniṭ in the Parasmaipada — *Seṭ in Ātmanepada*

Base : विवृत्स — Base : विवर्तिष

1	विवृत्सामि	विवृत्सावः	विवृत्सामः	विवर्तिषे	विवर्तिषावहे	विवर्तिषामहे
2	विवृत्ससि	विवृत्सथः	विवृत्सथ	विवर्तिषसे	विवर्तिषेथे	विवर्तिषध्वे
3	विवृत्सति	विवृत्सतः	विवृत्सन्ति	विवर्तिषते	विवर्तिषेते	विवर्तिषन्ते

154. A few difficut and irregular desideratives :

आप् ईप्सति	दा दित्सति	मा मित्सति	शक् शिक्षति	दृश् दिदृक्षते
गम् जिगमिषति	धा धित्सति	मुच् मुमुक्षते	हन् जिघांसति	श्रु शुश्रूषते
चि चिकिषति	पत् पित्सति	रभ् रिप्सते	अधी अधिजिगांसते	स्मृ सुस्मूर्षते
जि जिगीषति	पद् पित्सते	लभ् लिप्सते	ज्ञा जिज्ञासते	मृ मुमूर्षते

155. **A few verbs** are conjugated as desideratives while keeping their original meaning : कित् (चिकित्सति) to administer medicine ; तिज् (तितिक्षते) to bear, to forgive ; गुप् (जुगुप्सते) to censure ; बध् (बीभत्सते) to abhor ; मन् (मीमांसते) to consider.

156. From the desiderative base, adjectives in उ and feminine nouns in आ are derived :

Verbal root	Desider. base	Adjective	Noun
भुज् to eat	बुभुक्ष्	बुभुक्षु hungry	बुभुक्षा hunger
ज्ञा to know	जिज्ञास्	जिज्ञासु inquisitive	जिज्ञासा desire to know
जि to conquer	जिगीष्	जिगीषु contending with	जिगीषा rivalry
पा to drink	पिपास्	पिपासु thirsty	पिपासा thirst
लभ् to get	लिप्स्	लिप्सु desirous of getting	लिप्सा desire to get
मुच् to release	मुमुक्ष्	मुमुक्षु desirous of release	मुमुक्षा desire of release
मृ to die	मुमूर्ष्	मुमूर्षु about to die	मुमूर्षा desire of death

157. **The Genitive case**

The general rules governing the use of the **Genitive** were given in Part I, No. 30.

The **Genitive** is used :

(1) to indicate the connection between two nouns expressed by the preposition 'of'.

(2) with verbs meaning 'to be' to translate the English verb 'to have' (*see* Part I, No. 30).

(3) with verbs meaning 'to be master of', 'to have mercy', 'to remember', 'to favour', 'to trust in'.

e.g. : पुत्राणां प्रभवति—He has control over his sons.

शत्रोर्दयते—He has mercy on his enemy.

मातुः स्मरामि—I remember my mother.

भक्तस्य प्रसीद—Favour thy devotee.

तस्य न विश्वसिमि—I do not trust in him.

(4) often, instead of the dative, after verbs meaning 'to give', 'to tell', 'to promise', 'to show', 'to send' (*see* No. 126).

e.g. : तेषां दीयतां शरणम्—Let shelter be given them.

वृत्तान्तं मे कथय—Tell me what happened.

158. Genitive is used also :

(1) with nouns derived by means of primary suffixes (*see* Nos. 130 & 131).

e.g. : सेनाया नेता—The leader of the army.

(2) instead of the instrumental, with past passive participles used in the meanings of the PRESENT [*see* Part I, No. 86(3)].

e.g. : रामस्य or रामेण पूजितः—honoured by Rāma.

(3) after superlatives, e.g. : नराणां श्रेष्ठः—The best of men.

(4) with adjectives meaning 'dear'. 'dependent on', 'versed in', 'equal to',

e.g. : स राज्ञः प्रिय आसीत्—He was dear to the king.

मुनेरायत्तं मम जीवनम्—My life depends on the sage.

शास्त्राणामभिज्ञोऽसि—You are well-versed in the śāstras.

तस्य तुल्यो न कोऽप्यस्ति—No one is equal to him [*cfr.* No. 101(5)].

(5) with the following prepositions : उपरि (above) अधः (below), पश्चात (behind), अग्रे (in front of), समक्षम् (in the presence of), कृते (for the sake of).

(6) with adverbs in तस् and स्तात् indicating direction : अग्रतः, पुरतः, पुरस्तात् (before), परतः, परस्तात् (beyond), उपरिष्टात् (above), अधस्तात् (below).

(7) with nouns indicating vicinity : अन्तिक, सकाश, सन्निधि, समीप, पार्श्व ।

These nouns can be used in the accusative, ablative and locative.

e.g. : राज्ञः समीपं गच्छ—Go near the king.

राज्ञः सकाशादागतः—He has come from the king.

मम पार्श्वे तिष्ठ—Stand beside me.

159. Genitive of time

(1) The genitive is used for the locative after adverbs denoting frequency or repetition within a definite period.

e.g.: संवत्सरस्य त्रिः काशीं गच्छामि—I go thrice a year to Banaras.

(2) To express the sense of 'since', a noun in the genitive qualified by a past participle is used in connection with an expression of time.

e.g.: मुनेरागतस्य पञ्चमो दिवसः—The sage came five days ago (literally: this is the fifth day of the sage having arrived).

160. For the Genitive absolute (*see* Part I, No. 119).

EXERCISE 18

I. Vocabulary

- उद्-हन् (उद्धन्) (2P) to raise up, to excite
- उद्-धृ (1P, 10P) to draw out, to rescue, to sustain
- उद्-भिद् (7PA) to break up, to open
- उद्-यम् (1A) to raise, to be ready, to strive
- उद्-वह् (1P) to marry
- उद्-विज् (6A) to be grieved, to fear, to be tired of
- उन्नम् (1P) to raise, to impend
- उन्नी (1P) to lead up, to rescue
- उन्मिष् (6P) to open the eyes, to bloom, to expand
- उप-क्रम् (1A, 4P) to begin
- उप-गम् (1P) to approach
- उप-चर् (1P) to serve, to attend upon, to nurse
- उप-भुज् (7PA) to enjoy, to eat
- उप-मा (2P, 3A) to compare
- उप-लभ् (1A) to know, to perceive

- चिकित्सकः doctor
- प्रवर्तनम् getting on, progress
- ह्लादनम् joy, delight
- ह्रेष् (1A.) to neigh, to whinny
- हिमालयः Himalaya
- हिमम् frost

बहुमानः respect, esteem	होमः burnt offering	हित proper, beneficial, well-disposed (+loc.)
आरम्भः beginning	हृष् (1P, 4P) to rejoice	
मध्यः मध्यम् middle	हिल्लोलः wave, caprice	हिंसा injury, harm
अन्तः end	हिरण्यम् gold	हर्षः joy, thrill

II. Translate into English :

(१) The medical profession seen by ,nic :

प्रवर्तितार्थमारम्भे मध्ये त्वौषधहेतवे ।
बहुमानार्थमन्ते च जिहीर्षन्ति चिकित्सकाः ॥ (K.M.V., p. 118, 28)

(२) Praise of knowledge :

मातेव रक्षति पितेव हिते नियुङ्क्ते
कान्तेव चाभिरमयत्यपनीय दुःखम् ।
कीर्तिं च दिक्षु वितनोति तनोति लक्ष्मीं
किं किं न साधयति कल्पलतेव विद्या ॥

(३) हृषमाणा अश्वास्तृणं बुभुक्षन्ति । (४) ये हिरण्यं लिप्सन्ते ते परेषामुन्नतिं रुरुत्सन्ति । (५) कुरुक्षेत्रे युयुत्सवः पाण्डवाः कौरवाश्च समवेताः । (६) दिवसस्य पञ्चकृत्वस्त्वं मातरं दिदृक्षसे । (७) ये सिष्णासन्ति ते नदीं गच्छन्तु ।

(८) दुर्जनः सज्जनो भूयात् सज्जनः शान्तिमाप्नुयात् ।
शान्तो मुच्येत बन्धेभ्यो मुक्तश्चान्यान् विमोचयेत् ॥

(९) किं मे दित्ससि ? (१०) यद् वस्तु त्रिभी रूप्यैश्चिक्रीषथ तन्मम देशे द्वाभ्यां विक्रीयते । (११) पुत्रः पितरमनुसिसीर्षति । (१२) किं त्वया विवक्षितम् ?

III. Translate into Sanskrit, using the Desiderative wherever possible :

(1) What do they wish to say ? (2) If you want to go, I shall not detain (obstruct) you. (3) I cannot understand how people desire to acquire wealth. (4) Those who are willing to pay will be allowed to enter. (5) This horse does not want to run; why should you beat him ? (6) Six months have passed since the king was crowned. (7) What does the fool wish to do

with his stick ? (8) There are here plenty of books which I want to read, but I have no time (9) If they are willing to eat and drink what we give them, they may stay. (10) No one wishes to be abandoned by his friends. (11) If you ever see my brother, tell him that I am anxious to see him. (12) Those who wish to serve God should be ready to serve men. (13) I want to hear a beautiful song. (14) She does not want to sing. (15) Who is willing to give his life to save the country ?

LESSON 19

THE FREQUENTATIVE (यङ्) THE LOCATIVE CASE PRONOUNS

161. The Frequentative (यङ्) conveys the idea of repetition or of intensity. It is exclusively limited to monosyllabic roots beginning with a consonant.

Formation

(1) The root is **reduplicated** according to the general rules (*see* No. 70) with the following modifications :

The vowel in reduplication takes guṇa, e.g. : रुद्-रोरुद्; नी-नेनी।

The short अ in reduplication is lenthened, e.g. : तप्-तातप्।

Roots ending in अन्, अम् and अल् reduplicate their final consonant and do not lengthen the अ, e.g. : जन्-जञ्जन्; गम्-जङ्गम्; गल्-जङ्गल्।

Roots with a medial ऋ insert ई after reduplication, e.g, : नृत्-नरीनृत्; कृष्-चरीकृष्।

Roots ending in ऋ reduplicate in ए and change their radical ऋ to री, e.g. : कृ-चेक्री; सृ-सेस्री; हृ-जेह्री।

(2) The reduplicated root is then treated like the passive, viz. य is added with the **ātmanepada** terminations of the present.

162. The Frequentative of नृत्

1	नरीनृत्ये	नरीनृत्यावहे	नरीनृत्यामहे
2	नरीनृत्यसे	नरीनृत्येथे	नरीनृत्यध्वे
3	नरीनृत्यते	नरीनृत्येते	नरीनृत्यन्ते

163. Irregularities of the frequentative :

दह् दन्दह्यते ; चर् चञ्चुर्यते ; पद् पनीपद्यते ; पत् पनीपत्यते ।

164. In the **conjugational** tenses and moods (*see* No. 6) the frequentative is conjugated regularly. In the future, perfect and benedictive, roots ending with a consonant drop the य of the frequentative, e.g. : तप् frequentative

present	: तातप्यते	future	: तातप्स्यते
imperfect	: अतातप्यत	perfect	: तातपाञ्चक्रे
imperative	: तातप्यताम्	benedictive	: तातप्सीष्ट
potential	: तातप्येत		

165. The Locative case

The general rules governing the use of the **Locative** were given in Part I, No. 35.

The **Locative** is used :

(1) to indicate **the place where** the action takes place.

(2) to indicate **the time at which** the action takes place.

(3) after some verbs indicating **movement**, such as 'to fall', 'to put', 'to throw', 'to enter' (*see also* Accusative).

166. The **Locative** is used also :

(1) to denote the object towards which an action is directed or to which it refers :

मातरि स्निह्यामि—I feel affection towards my mother.

मूल्ये विवदेते—The two are disputing about the price.

(2) with nouns denoting lordship or claim :

ग्रामे स्वामी –master of (over) the village.

अंशे दायादः—heir to a part.

व्यवहारे साक्षी—witness in a law-suit.

(3) with adjectives meaning 'skilful', 'well-versed', 'disposed', etc.

युद्धे निपुणः—skilful in war.

मयि हितः –favourable to me.

(4) sometimes instead of the dative with verbs meaning 'to give', 'to bestow', 'to promise', 'to sell'.

धनं दरिद्रेषु वितरति—He gives money to the poor.

त्वयि प्रतिजाने—I promise to you.

(5) to render the meaning of 'among', especially with the superlative :

नरेषु त्वं श्रेष्ठः—Thou art the best among men.

(6) Locative absolute (*see* Part I, Nos. 117 & 118).

167. Pronouns

Personal pronouns : (*see* Part I, No. 67).

(1) The ablative sing. and plur. of अस्मद् and युष्मद्, viz. मत् अस्मत्, त्वत् and युष्मत् are usually replaced by synonyms formed with the suffix तस् viz मत्तः, अस्मत्तः, त्वत्तः and युष्मत्तः ।

(2) भवत्, the honorific form, is always used in the third person (*see* Part I, No. 91).

अत्र and तत्र can be prefixed to भवत् to express greater respect.

168. **Demonstrative pronouns** : तद् एतद् इदम् अदस् (*see* Part I, Nos. 67, 69. 70).

Concerning the demonstrative pronouns and the pronouns and adverbs derived from them, the following kārikā may be useful :

इदमः प्रत्यक्षगतं समीपतरवर्ति चैतदो रूपम्।
अदसस्तु विप्रकृष्टे तदिति परोक्षे विजानीयात्॥

इदम् indicates an object which is perceived.
एतत् indicates an object which is very near.
अदस् indicates an object which is far away.
तद् indicates an object which is not perceived.

169. The relative pronoun (*see* Part I, No. 114).

Remember that the relative pronoun यद् must always be used in connection with its correlative demonstrative pronoun तद्।

170. The interrogative pronoun (*see* Part I, No. 113).

171. Possessive pronouns

The possessive pronouns can be expressed by the **genitive** of the personal pronouns. They have also an **adjectival** form in ईय, derived from the personal pronouns : मदीय, अस्मदीय, त्वदीय, युष्मदीय, तदीय. 'Mine' and 'Thine' have also another form : मामक and तावक।

172. Indefinite pronouns

(1) The interrogative pronoun किम् followed by the indeclinable particles चित्, चन or अपि becomes an indefinite pronoun meaning 'some', a 'certain'. कश्चित् कौचित् केचित्

काचन केचन काश्चन

किमपि केऽपि कान्यपि

(2) यः कः and यः कश्चित् mean 'whosoever'.

(3) कति 'how many', तति 'so many', and यति 'as many' have no case-ending in the nom. and acc. ; in the other cases, they are declined like the plural of मुनि. Thus : कति, कति, कतिभिः, कतिभ्यः, कतीनाम्, कतिषु।

(4) अन्य 'other', अन्यतर 'either', इतर 'other', कतर 'which of the two ?', कतम 'which of many ?', एकतम 'one' are declined like सर्व (*see* Part I, No. 96) except in the nom. and acc. neuter sing. which ends in द्-अन्यत् कतरद्।

173. Reflexive pronouns

(1) स्वयम् is indeclinable and is used, mostly with a nominative, for all persons and numbers.

(2) आत्मन् 'self' is used in the singular as reflexive pronoun in all persons and genders.

(3) स्व, declined like सर्व, is a reflexive **adjective** used for all persons and numbers.

(4) निज is used like स्व as a reflexive adjective.

174. Pronominal adjectives

सर्व 'all' (*see* Part I, No. 96).

उभ 'both' is declined in the dual only.

उभय 'both' is declined either in the sing. or in the plur. but **not** in the dual.

पूर्व 'eastern', अवर 'western', दक्षिण 'southern', उत्तर 'northern', अधर 'inferior', पर 'other', अपर 'other', अन्तर 'outer', स्व 'own' are declined like सर्व ; in the abl. and loc. sing. masc. and neuter and in the nom. plur. masc. they **optionally** follow the declesion of nouns in अ, e.g. : पूर्वस्मात् or पूर्वात्; अवरस्मिन् or अवरे ; स्वे or स्वाः।

अर्ध 'half', अल्प 'little', कतिपय 'some', प्रथम 'first' and चरम 'last' are declined like nouns in अ. They **optionally** follow the declension of सर्व in the nom. masc. plur., e.g. : अल्पाः or अल्पे।

द्वितीय and तृतीय are optionally declined like सर्व in the dat., abl., gen. and loc. sing. of all genders (*see* Part I, No. 132).

EXERCISE 19

I. Vocabulary

उप-सद् (1P) to sit near, to approach, to serve	उपहस् (1P) to deride; to laugh at, to surpass	उपास् (2A) to wait upon, to be engaged in
उप-सेव् (1A) to serve, to practise	उपहृ (1P) to fetch, to offer, to employ	उप-ईक्ष् (उपेक्ष्) (1A) to neglect, to despise
उपस्कृ (8PA) to prepare, to provide with	उपाकृ (8PA) to bring, to summon, to invite	नि-क्षिप् (6P) to put down, to entrust
उपस्था (1PA) to stand near, to serve, to be present (A)	उपाधा (35A) to place near, to wear	नि-ग्रह् (9P) to check, to chastise
स्वैर wanton, free	स्रोतस् (स्रोतः) *n.* stream, current	स्तोत्रम् praise, hymn
स्वेदः perspiration	स्पष्ट distinct, clear	स्तिमित still, calm
स्वादु sweet, tasteful	स्पर्शः touch, contact	स्तनः breast
स्वयम् oneself	स्नायुः *m.* muscle, sinew	स्कन्धः shoulder, trunk of a tree
स्वप्नः sleep, dream	स्थिर steady, firm	सोपानम् steps, stairs, ladder
स्व one's own		

II. Translate into English :

(१) रोरुद्यमाना बालिका रोगार्तां मातरमुपसीदति। (२) यद्यपि त्वां न्यजरीगृह्ये तथापि ममाज्ञामुपेक्षसे। (३) स्वप्ने मित्रमदरीदृश्ये। (४) गायिका सुन्दराणि स्तोत्राण्यजेगीयत। (५) तव गृहे वयमबोभुज्यामहि। (६) उभयस्य वृक्षस्य तले फलानि पनीपत्यन्ते।

(७) नवे वयसि यः शान्तः स शान्तः सद्भिरुच्यते।
धातुषु क्षीयमाणेषु शमः कस्य न जायते॥ (धातु=physical vigour)

(८) मूर्खा यत्र न पूज्यन्ते धान्यं यत्र सुसञ्चितम् ।
दम्पत्योः कलहो नास्ति तत्र श्रीः स्वयमागता ॥

(९) असहायः समर्थोऽपि तेजस्वी किं करिष्यति । (असहाय friendless)
निर्वाते ज्वलितो वह्निः स्वयमेव प्रशाम्यति ॥ (निर्वातः a place without wind)

(१०) धनवन्तमदातारं दरिद्रं चातपस्विनम् ।
उभावम्भसि मोक्तव्यौ गले बद्ध्वा महाशिलाम् ॥ (गलः neck)

III. Translate into Sanskrit :

(1) You have repeatedly transgressed the order of the king. (2) Speak distinctly. (3) This merchant sells sweet fruits. (4) Enough with your song! I have heard it again and again. (5) When you are depressed, try to laugh at yourself. (6) The master was intensely angry with me. (7) You are a wanton young man. (8) In the still night, we heard the soft hymns sung by the inhabitants of the forest. (9) The current of the river, striking the bank again and again, will soon make the trees fall. (10) You yourselves have repeatedly told me that you did not want to return home. (11) Make the people move away from here (इतः); they have repeatedly thrown stones, and have destroyed many things.

LESSON 20

COMPOUNDS (समासः)

175. **The various case-endings** indicate the various relations that exist between the words of a sentence. Those mutual relations are called व्यपेक्षा by the Sanskrit grammarians. Every word having its case-ending, besides being related to other words in the sentence, retains its individuality and can be further qualified or determined by other words. When I say, e.g. : वीरः शत्रुणा हतः I am free to specify further the character of the hero and of the enemy. तरुणो वीरो नृशंसेन शत्रुणा हतः. The young hero was killed by the cruel enemy.

176. **The Sanskrit language** is characterized by its capacity to combine to or more words standing in mutual grammatical relations into **one single** word. The words thus combined or 'thrown together' (समस्यन्ते) form what is called a समासः or **compound.** They can no longer be treated separately, they form an indivisible whole. Their grammatical unity is called एकार्थिभावः. If, instead of शत्रणा हतः, I write शत्रुहतः, in **one** word, I am no longer able to qualify the word शत्रु by a **separate** adjective, for शत्रुहतः has become an indivisible whole qualifying the word वीरः।

177. (1) **All words** of a sentence can be compounded **except** the verbs conjugated in a finite tense.

(2) **Except** in a few cases (अलुक् समासः) the words that are compounded lose their case-ending, the last member alone keeping its case-ending.

(3) **In general,** the form assumed by nouns and adjectives in a compound is that of the stem as it appears before the case-ending -भिः of the instr. plur.—Masc. and neuter nouns in अ and pronouns preserve their normal stem, e.g. : वने वासी=वनवासी ; नद्याः तीरम्=नदीतीरम्; राज्ञः पुरुषः=राजपुरुषः। तेन कृतम्=तत्कृतम्।

(4) The rules of sandhi must be observed between the various members of a compound, e.g. : दीर्घ+आयुस्=दीर्घायुः ।

178. Classification of compounds

Compounds are generally divided into four classes :

(1) द्वन्द्व—उभयपदार्थप्रधानः । The **dvandva** compound is the compound in which both members have equal importance.

(2) तत्पुरुषः—उत्तरपदार्थप्रधानः । The **tatpuruṣa** compound is the compound in which the second member is more important than the first.

(3) बहुव्रीहि—अन्यपदार्थप्रधानः । The **bahuvrihi** compound is the compound in which another word is more important than the members of the compound itself.

(4) अव्ययीभावः—पूर्वपदार्थप्रधानः । The **avyayībhāva** compound is the compound in which the first member is more important than the second.

The compounds which cannot be classified under the fourfold division given above are given the general appellation of सुप् सुपा, i.e. compounds consisting of two or more inflected words.

179. Within the above classification, three types of samāsas can be distinguished : (1) अनित्यः समासः, i.e. the samāsa which can be expounded into its various parts without changing the meaning e.g. : शत्रुहतो वीरः=शत्रुणा हतो वीरः ।

(2) नित्यः समासः, i.e. the samāsa which cannot be expounded into its various part either because such an expounding would change the meaning, or because such an expounding would require the use of different words, e.g. : कृष्णदेहः means 'a bee'. By expounding the samāsa, I obtain कृष्णः देहःयस्य सः, i.e. 'anything which has a black body'. Similarly, कन्यान्तरम् means 'another girl'. To expound that samāsa, I must use a word different from अन्तर, viz. अन्या कन्या ।

(3) अलुक् समासः, i.e. the samāsa in which the various members do not lose their case-ending, e.g. : परस्मैपदम्, आत्मनेपदम् ।

180. **Some important modifications** take place at the end of samāsas : the most common are listed here below :

(1) When ऋच्, पुर्, अप्, धुर् and पथिन् stand at the end of a samāsa, they become ऋच, पुर, अप, धुर and पथ ।

(2) सामन् and लोमन् preceded by प्रति, अनु or अव become साम and लोम।

(3) भूमि preceded by कृष्ण, पाण्डु or a numeral becomes भूम ।

(4) नदी and गोदावरी preceded by a numeral become नद and गोदावर।

(5) चतुर् preceded by त्रि or उप becomes चतुर ।

(6) वर्चस् preceded by ब्रह्मन्, हस्तिन्, पल्य or राजन् becomes वर्चस ।

(7) तमस् preceded by अव, सम् or अन्ध becomes तमस ।

(8) अध्वन् preceded by a preposition becomes अध्व ।

181. The **Dvandva Samāsa** combines together two or more nouns which, not compounded, would be joined by the conjugation च (and). There are two kinds of dvandva samāsa :

(1) इतरेतरद्वन्द्वः, in which the various members are considered separately. The gender of the compound is that of its last member. The number is dual if there are two members, plural if there are more than two members, e.g. : सुखं च दुःखं च = सुखदुःखे ; अश्वश्च धेनुश्च गर्दभी च = अश्वधेनुगर्दभ्यः ।

(2) समाहारद्वन्द्वः, in which the various members are taken collectively. It is always neuter sing., e.g. : पाणयश्च पादाश्च = पाणिपादम् ।

182. **The order** of the words in a dvandva compound :

(1) Words beginning with a vowel and ending in अ should get the first place : धेनुश्च अश्वश्च = अश्वधेनू ।

(2) When the previous rule finds no application, words ending in इ or उ should get the first place : इन्दुश्च सूर्यश्च = इन्दुसूर्यौ ।

(3) Words having fewer syllables are placed first. Among words having the same number of syllables, that one comes first which has more short syllables : मुनिश्च विद्वांश्च = मुनिविद्वांसौ ।

(4) Names of seasons and planets keep their normal order (*see* Exercise 4, I and Exercise 10, II)

(5) The names of the four castes keep their normal order and names of brothers follow the order of seniority.

183. The samāhāra-dvandva is used in the following circumstances:

(1) When the members of the compound are words denoting limbs of the body, parts of an army, rivers or countries of different genders, small animals or insects, animals having a natural antipathy towards each other, e.g. : कर्णौ च नेत्रे च=कर्णनेत्रम्; रथिकाश्च आरोहाश्च=रथिकारोहम्; गङ्गा च शोणश्च=गङ्गाशोणम्; मशकाश्च माक्षिकाश्च=मशकमाक्षिकम्; विडालाश्च मूषिकाश्च=विडालमूषिकम्।

(2) When the members of the compound are words denoting inanimate substances, e.g. . यवश्च धान्यं च=यवधान्यम्।

(3) When the members of the compound are words denoting opposite states or qualities, the samāhāra-dvandva is optional, e.g. : सुखं च दुःखं च=सुखदुःखम् or सुखदुःखे; शीतं च उष्णं च=शीतोष्णम् or शीतोष्णे।

184. Irregular samāhāra-dvandvas

(1) Samāhāra-dvandvas ending with a palatal, द्, ष् or ह् add अ before the neuter singular, e.g. : वाक् च त्वक् च=वाक्त्वचम्; छत्रं च उपानहौ च=छत्रोपानहम्।

(2) The following are irregular samāhāra-dvandvas :

नक्तं च दिवा च=नक्तंदिवम्
रात्रौ च दिवा च=रात्रिंदिवम् } day and night.

अहनि च दिवा च=अहर्दिवम् every day.

अहश्च रात्रिश्च=अहोरात्रम् day and night.

अक्षिणी च भ्रुवौ च=अक्षिभ्रुवम् the eyes and eyebrows.

185. Irregular itaretara-dvandvas

(1) When the two members end in ऋ and denote a blood relation or a relation based on learning, the first changes its final ऋ to आ. The same applies when पुत्र is preceded by such a noun in ऋ, e.g.: वक्ता च श्रोता च=वक्ताश्रोतारौ ; माता च पिता च=मातापितरौ ; पिता च पुत्रश्च=पितापुत्रौ। But नेता च गन्ता च=नेतृगन्तारौ।

(2) When the names of two gods are compounded, the last vowel of the first is changed to आ, except when वायु is one of the two names. अग्नि lengthens its final इ before सोम and वरुण. Thus: मित्रावरुणौ, अग्नीषोमौ, अग्नीवरुणौ. But अग्निवायू।

(3) स्त्री च पुमांश्च=स्त्रीपुंसौ—Man and woman.

ऋक् च साम च=ऋक्सामे—The Rigveda and the Sāmaveda.

वाक् च मनश्च=वाङ्मनसे—Word and mind.

द्यौश्च पृथ्वी च= { द्यावापृथिव्यौ / दिवसपृथिव्यौ } Heaven and earth.

जाया च पतिश्च=जायापती, जंपती, दंपती—Husband and wife.

EXERCISE 20

I. Vocabulary

नि-धा (3PA) to entrust, to put down
नि-पत् (1P) to fall down, to fall upon
नि-बन्ध् (9P) to fasten, to arrange, to compose
नि-मन्त्र् (10) to invite
नि-मस्ज् (6P) to sink

निरस् (4P) to cast out, to dispel
निरीक्ष् (1A) to gaze at
नि-रूप् (10PA) to see, to observe
निर्गम् (1P) to go out, to appear
निर्णी (1P) to decide

निर्दिश् (6P) to assign, to define
नि-श्वस् (2P) to sigh
नि-षिध् (1P) to prevent, to forbid
निष्क्रम् (1PA) to depart
नि-सृज् (6P) to release, to give, to dismiss

जातिः *f.* birth, race, caste	साहसम् violence, boldness	साफल्यम् usefulness, success
सूनुः *m.* son	सारमेयः (यी) dog	सान्द्र compact, dense
सुधा nectar	सारङ्ग (ङ्गी) spotted	सानुः *m.* peak, plateau
सीमन् (सीमा) *f.* : सीमा boundary, limit	सारः essence, summary, sap, heroism	साधना fulfilment, adoration
सिन्धुः *m,* sea, Indus	सायम् in the evening	सागरः sea, ocean
सिद्धिः *f.* completion, success	साम्प्रतम् now	साक्षात् in the presence of, in person, directly
	सामग्री collection	

II. Form the following dvandva samāsas :

पाणी च पादौ च। पदातिकाश्च (foot-soldiers) धानुष्काश्च (archers)। रामश्च लक्ष्मणश्च। अहिश्च नकुलश्च (mungoose)। स्वसा च भ्राता च। जाया च पतिश्च। गृहं च उद्यानं च। आपच्च विपच्च। शोकश्च आनन्दश्च। अग्निश्च रन्धनं च। अग्निश्च वरुणश्च। अग्निश्च वायुश्च। वृष्टिश्च वायुश्च। गङ्गा च यमुना च। पत्राणि च पुष्पाणी च। अक्षिणी च भ्रुवौ च। वाक् च मनश्च। नदी च कासारश्च। प्रियं च अप्रियं च। चरं च अचरं च।

III. Translate into English :

(१) निजां जातिं विस्मृत्य पितापुत्रौ ग्रामात् निर्जग्मतुः। (२) यदा मन्त्री निजं नामाश्रावयत्तदा शठस्तेनौ कम्पितुमारेभाते। (३) मातापितरौ त्वामवर्धयताम्। (४) स्वसाभ्रातरौ विदेशात् स्वदेशमागतौ निजान् गुणान् दर्शयिष्यतः। (५) अश्वधेनुभ्यां तृणं देहि। (६) भारविकालिदासयोः काव्यानि मया पठितानि। (७) सम्पद्विपदे बुध उदास्ते। (८) राजराज्ञ्यौ प्रासादमत्यजतामिति कोऽत्र प्रत्ययः? (९) वीराणामागमने गृहमार्गोद्यानि पत्रपुष्पमालाभिरलङ्कृतानि।

LESSON 21

TATPURUSA SAMASA

186. **उत्तरपदार्थप्रधानः तत्पुरुषः**—The Tatpuruṣa samasa combines together two words, the first of which qualifies or specifies the second. The gender of the samasa is determined by its last member.

There are various ways in which a word can specify or qualify another. Accordingly there are also various types of tatpurusa samasas.

(1) A verbal form is specifed by a noun in an **oblique** case (i.e. in any case except the nom. and the voc.). The resulting compound is called the **case-tatpuruṣa.**

(2) An adjective qualifies a noun. The resulting compound is called **Karmadhāraya.** When the adjective is numeral, the resulting compound is called **Dvigu.**

(3) Indeclinables and prepositions specify verbal forms and nouns. The resulting compounds are **Gati-samāsa, Prādi-samāsa** and **Nan-tatpuruṣa.**

Some कृत् प्रत्यय s are added to verbal roots on the condition that some other word be attached to them. The resulting compounds are called **Upapada-samāsas.**

187. Some modifications take place at the end of tatpuruṣa samāsas :

(1) अङ्गुलि becomes अङ्गुल when preceded by a numeral or an indeclinable, e.g. : निरङ्गुलः । गो becomes गव, e.g. : परमगवः ।

(2) रात्रि becomes रात्र if preceded by अहन् , सर्व, a word denoting a part of the night, a numeral or an indeclinable, e.g. सर्वरात्रः ।

(3) राजन् , अहन् and सखि become राज, अह and सख at the end of a tatpuruṣa.

(4) अहन् becomes अह्न if preceded by a numeral, an indeclinable, सर्व or a word denoting a part of the day.

188. Case-tatpuruṣa

(1) द्वितीया-तत्पुरुषः

(a) A noun in the accusative can form a compound with the following participles : श्रित, अतीत, पतित, गत, अत्यस्त, प्राप्त, आपन्न. All these participles are used in an active sense (कर्तरि क्तः).

(b) The accusative of duration can form a compound with participles and nouns, e.g. : वर्षं यज्ञः 'a sacrifice lasting for one year=वर्षयज्ञः ।

(2) तृतीया-तत्पुरुषः

(a) A noun in the instrumental denoting the agent or the instrument can form a compound with a verbal form, especially with the passive participle.

(b) A noun in the instrumental can form a compound with the following adjectives : पूर्व, सदृश, सम, मिश्र, अवर and their synonyms.

(c) A noun in the instrumental can form a compound with another noun when the latter is produced by the former, e.g. : सदाचारेण सुखम्=सदाचारसुखम् 'happiness (produced) by good conduct'; धान्येन अर्थः=धान्यार्थः 'wealth (produced) by grain.

(3) चतुर्थी-तत्पुरुषः

(a) A noun in the dative can form a compound with another noun denoting the material out of which the thing is made. e.g. : उपानहे चर्म 'leather for a shoe'—उपानच्चर्म ।

(b) A noun in the dative denoting the **purpose** can form a compound with the following words : अर्थ, बलि, हित, सुख, रक्षित ।

N.B. The compounds formed with अर्थ are Nitya-samāsas assuming the form of adjectives, e.g. : 'food for the child'—बालार्थम् अन्नम; 'a garland for the girl'—कन्यार्था माला, etc.

(4) पञ्चमी-तत्पुरुषः

(a) A noun in the ablative can form a compound with भय, भीत, भीति and भी।

(b) A noun in the ablative can form a compound with निर्गत and जुगुप्सु।

(c) A noun in the ablative can form a compound with the following passive participles : अपेत, उपोढ, मुक्त, पतित, अपत्रस्त, provided the action signified by those participles be gradual and not sudden.

(5) षष्ठी-तत्पुरुषः

(a) In general, a noun in the genitive can form a compound with another noun.

(b) Words expressing one part of a whole can from a compound with a noun in the **gen. sing.** expressing the whole. Words expressing one part are placed first, e g.: पूर्वं कायस्य 'the front part of the body=पूर्वकायः. So अपर, अधर, उत्तर, अर्ध, मध्य, etc. This type of compound is called एकदेशी समासः।

(c) In No. 159 (2) we have seen expressions like मासो जातस्य तस्य 'He was born one month ago'. Compounding is also possible in such cases and the words denoting time remain first. Thus : मासजातः, वर्षमृतः, etc.

(6) सप्तमी-तत्पुरुषः

(a) A noun in the locative can form a compound with the following adjectives : शौण्ड ; वीण, पटु, पण्डित, कुशल, चपल, निपुण, धूर्त, कितव, व्याज, अधीन।

(b) A noun in the locative can form a compound with the preposition अन्तर्। गृहे अन्तः=गृहान्तः 'inside the house'.

(c) A noun denoting the **part** of day or night when an action is done can form a compound with a past pass. part., e.g. : मध्याह्ने दृष्टः=मध्याह्नदृष्टः।

EXERCISE 21

I. Vocabulary

परा-भू (1P) to defeat परा-मृश् (6P) to reflect परा-अस् (4P) to expel परि-चि (5PA) to acquire परि-णम् (1PA) to stoop, to change into, to result परि-त्यज् (1P) to give up	परि-धा (3PA) to wear परि-मा (2P, 3A) to measure, to estimate परि-वृत् (1A) to turn परि-शिष् (7P) to leave परिष्कृ (8PA) to adorn, to polish	परि-हस (1P) to laugh at, to surpass पर्यस् (4P) to throw around, to upset प्र-गल्भ् (1A) to be bold, to be proud प्र-णम् (1P) to bow down
सहित accompanied सहायः friend, helper सहस्रम् a thousand ससंभ्रमम् hastily, in confusion सरस्वती goddess of learning, speech सरस् (सरः) *n.* lake	संमुख (°खा °खी) facing, opposite संभोगः enjoyment, pleasure संप्रति now समीपम् समीपे near, in the vicinity of समान equal, like, same	समाजः meeting, society सभ्य well-bred polite संन्यासः renunciation संन्यासिन् ascetic सन्देहः doubt, risk, peril सनातन (°नी) eternal, permanent सततम् continually, always

II. Form compounds with the following :

पाणिना गृहीतः। मध्यं रात्रेः। भयस्य हेतुः। संभोगैः भुक्तः। ग्रामं प्राप्तः। राज्ञः समीपम्। प्रभौ अधीनः। क्रीडायां निपुणः। शकेन पराभूतः। नगरात् परास्तः। आसनाय दारु। कमलेन सदृशः। क्षुधया पीडितः। अस्माभिः दृष्टः। मासः आगतस्य तस्य। दुःखम्

आपन्नः। जनेभ्यः हितम्। कृष्णाय बलिः। नप्तृभ्यः रक्षितः। चोरात् भीतः। संसारात् मुक्तः। गोपालस्य सखा।

III. Translate into Sanskrit. (The italicized portions should be translated by tatpuruṣa compound) :

(1) *Defeated by his enemies*, the general abandoned his soldiers. (2) *The wheels of the chariot* were turning fast. (3) Take and polish *the wood for the door*. (4) *Near the lake* the ascetic reflects on the *peril of pleasure*. (5) I was expelled from the house *by my brother's friend*. (6) Well-bred persons do not laugh *at others' defects*. (7) Do not be proud *of the work done by you* ; others younger than you could have done it as well. (8) *At midday* we sat in the *shade of trees on the river's bank*. (9) Remember the heroes *killed one year ago*. (10) While departing hastily the servant upset the jar *placed in the corner of the house by my mother*. (11) The clothes *worn by the actors* were beautiful. (12) I know of no hero *equal to Rāma*.

LESSON 22

KARMADHĀRAYA—DVIGU AND PRĀDI-SAMĀSAS

189. Karmadhāraya compound

A tatpuruṣa with both members in the same case is a karmadhāraya. The most common form of karmadhāraya is the compound formed by an adjective and the noun it qualifies. नीलम् उत्पलम्=नीलोत्पलम्। The adjective महत् assumes the form महा-।

Two adjectives can also be compounded :

(1) Two past passive participles the second of which is preceded by the negative particle अ, e.g. : दृष्टं च तद् अदृष्टं च=दृष्टादृष्टम् 'seen and not seen', i.e. 'half-seen'.

(2) Two adjectives denoting colour, e.g.: श्वेतं च रक्तं च=श्वेतरक्तम् 'white and red'.

(3) Two past passive participles indicating two consecutive action, e.g.: पूर्वं सुप्तः पश्चादुत्थितः=सुप्तोत्थितः 'first asleep then aroused.'

190. The **karmadhāraya** compound is frequently used to express a comparison or a **simile**. There are three elements in a simile: the thing to be compared (उपमेयम् or उपमितम्), the thing to which it is compared (उपमानम्) and the common quality which makes the comparison possible (सामान्यो धर्मः). The karmadhāraya compound combines:

either the उपमानम् and the सामान्यो धर्मः, e.g.: अनल इव उष्णः=अनलोष्णः।
or the उपमानम् and the उपमितम्। In that case, the सामान्यो धर्मः remains understood, and the उपमितम् is placed first, e.g.: व्याघ्र इव पुरुषः=पुरुषव्याघ्रः।

191. The **metaphorical karmadhāraya** also places the उपमितम् first, while the सामान्यो धर्मः remains understood, e.g.: कमलमेव मुखम्=मुखकमलम्।

192. The **dvigu** compound is a karmadhāraya the first member of which is a numeral. The most common form of dvigu is that which expresses an aggregate (समाहारः). The samāhāra dvigu is usually in the neuter singular, e.g.: त्रिभुवनम्। In some cases, it is feminine, e.g.: त्रिलोकी, पञ्चराजी।

193. The **prādi samāsa** combines a preposition with a noun, while a participle is understood. The prādi samāsa is an adjective which agrees with the noun it qualifies, except when the second member is in the nom.

प्रगतः आचार्यः=प्राचार्यः 'eminent teacher'
अभिगतः मुखम्=अभिमुखः 'facing'
अतिक्रान्तः वेलाम्=अतिवेलः 'exceeding the limit'
अतिक्रान्तः मायाम्=अतिमायः 'beyond illusion.

अतिक्रान्तः मात्राम्=अतिमात्रः 'exceeding the measure'
उद्युक्तः युद्धाय=उद्युद्धः 'ready for fight'
निष्क्रान्तः ग्रामात्=निर्ग्रामः 'departed from the village' etc., etc.

194. Two indeclinables कु and अ from karmadhāraya compounds with nouns and adjectives.

(1) कु means कुत्सित 'bad', It becomes कत् before a vowel and before the word रथ, का before पथिन् and when it means 'a little'. कुत्सित: पन्थाः=कापथम्; ईषत् (little) जलम्=काजलम्; कुत्सितः अश्वः=कदश्वः।

(2) अ (नञ्) is a negative particle. It becomes अन् before a vowel. न कृतम्=अकृतम्; न आदरः=अनादरः disregard.

N.B. In a tatpuruṣa formed with अ the modifications indicated in Nos. 180 & 187 do not take place, except for पथिन् which follows them optionally, e.g.: न राजा=अराजा; न पन्था=अपन्थाः or अपथम्।

EXERCISE 22

I. Vocabulary

प्रणि-पत् (1P) to prostrate oneself	प्रति-दा (3PA) to exchange	प्रत्या-दिश् (6P) to reject, to repudiate
प्र-णी (1P) to lead forth, to compose	प्रतिनि-धा (3PA) to substitute, to replace	प्र-बुध् (4A) to awake
	प्रति-पद् (4A) to attain, to admit, to happen	प्र-भू (1P) to arise, to prevail
प्र-तन् (8PA) to diffuse, to display	प्रति-भा (2P) to shine, to appear	प्र-मद् (4P) to be drunk, to neglect

सङ्घः group, society	श्वापदः (दी) beast of prey	श्याम black, dark
संग्रामः battle	श्लोकः verse, stanza	श्यामा night
संख्या number	श्रुतिः *f.* hearing, rumour, revelation	श्मश्रु *n.* beard
संकेतः gesture, sign	श्राद्धम् funeral rite	श्मशानम् burning ground
संकरः mixture	श्रद्धा trust, faith, reverence	शौण्ड (°डी) skilled in (+ loc.)
संकटम् narrow passage, difficulty	श्येनः hawk	शोभन (°नी) shining, beautiful
षोढा in six ways		शैलः mountain
		शेषः end, rest, result

II. (1) Expound the samāsas in the following stanza :

द्वेषदर्पहता विद्या कामक्रोधहता मतिः ।
लोभमोहहृता वृत्तिर्येषां तेषां किमायुषा ॥ (K.M. VI, p. 88)

(2) Expound the following samāsas :

श्वेताश्वः, महानदी, महामन्त्री, मेघश्यामः, चरणकमले, शोकोदधिः, पञ्चगवम्, त्रिभुवनम्, कुपुरुषः, अभिप्रासादः, निर्नगरः ।

III. Translate into Sanskrit (the italicized portions should be rendered by samāsas) :

(1) *At the end of life* we remember all the difficulties which we had to overcome. (1) *By a gesture of the head,* he repudiated the *wretched girl.* (3) *Facing the burial ground,* we began to move and our hearts were immersed *in an ocean of giref.* (4) *His white beard, his beautiful face* and *his compassionate eyes* made him look like a sage. (5) The general, *skilled in battle,* told *the tired soldiers* : "*The enemy, like a hawk,* will fall upon you ; but be *steady like a mountain !*" (6) On *the bank of the big river, many men* (महाजनः) stood around the *king's chariot,* ready to join battle. (7) *Afflicted by sickness, rejected by*

his friends, ashamed of his own conduct, the man prostrated himself *at the feet of his old father* and begged for compassion. (8) *The chief minister* was replaced *by a group of men expert in politics.* (9) *Faith and devotion* are conducive to happiness. (10) In the book *composed by the teacher,* there are *many fine stanzas.*

LESSON 23

DENOMINATIVES (नामधातु)—GATI-SAMĀSA UPAPADA-SAMĀSA

195. Nominal stems can be transformed into verbal bases by the addition of specific suffixes. Those suffixes are the following:

(1) क्यच् (k) ya (c). This suffix **usually** conveys the idea of a personal desire of the subject. The resulting verb is conjugated in the **parasmaipada.**

Before this suffix :

final अ and आ are changed to ई। पुत्रम् इच्छति—'He wishes for a son'=पुत्रीयति।

final इ and उ are lengthened. पतिम् इच्छति पतीयति।

final ऋ is changed to री। नेतारम् इच्छति=नेत्रीयति।

stems in अन् are treated like stems in अ। राजानम् इच्छति=राजीयति।

The suffix क्यच् also conveys the idea of 'treating like', e.g.: शिष्यान् पुत्रानिव आचरति—'He treats his pupil like sons'=शिष्यान् पुत्रीयति।

(2) काम्यच् kāmya (c). This suffix conveys the idea of a personal desire of the subject. The resulting verbs is conjugated in the **parasmaipada.**

धनम् इच्छति=धनकाम्यति। यशः इच्छति=यशष्काम्यति।
पुत्रम् ऐच्छत्=अपुत्रकाम्यत्।

(3) क्विप् (—) The verbal base is formed directly and conveys the idea of 'acting like'. The resulting verb is conjugated in the **parasmaipada.**

Before this suffix :

a final vowel takes guna. कृष्ण इव आचरति=कृष्णति ; कविरिव आचरति=कवयति। पितेव आचरति=पितरति।

the penultimate अ of stems in अन् is lengthened. राजेव आचरति=राजानति।

(4) क्यङ् (k) ya (ṅ). This suffix **usually** conveys the idea of 'acting like'.

The resultlng verb is conjugated in the **ātmanepada.**

Before this suffix :

final अ, इ and उ are lengthened, final ऋ is changed to री। तरुण इव आचरति=तरुणायते। सखा इव आचरति=सखीयते। पितेव आचरति =पित्रीयते।

stems in अन् lose their final न् and lengthen the अ। राजेव आचरति=राजायते।

stems in अस् **optionally** lose their final स् and lengthen the अ ; अप्सरस् does so necessarily. विद्वानिव आचरति=विद्वायते or विद्वस्यते। अप्सरा इव आचरति=अप्सरायते 'she acts like a nymph'.

feminine stems not ending in का drop their feminine termination. हरिणी इव आचरति=हरिणायते। But बालिका इव आचरति =बालिकायते।

The suffix क्यङ् is also used to convey other meanings :

शब्दायते	he makes noise	धूमायते	he sends out smoke
कलहायते	he quarrels	सुदिनायते	the weather is fair
बाष्पायते	he sheds tears	दुर्दिनायते	the weather is bad
फेनायते	he emits foam	सुखायते	he enjoys happiness
उष्मायते	he emits heat	दुःखायते	he suffers misery

196. Verbal formations akin to the denominative.

(1) च्वि। This suffix is attached to nominal stem in connection with the verbs कृ, भू and अस् to convey the idea that the subject or the object of the verb **becomes** what is denoted by the nominal stem.

Before this suffix :

final अ and आ are changed to ई
final इ and उ are lengthened
final ऋ becomes री

अशुक्लं शुक्लं करोति=शुक्लीकरोति। अलघुः लघुः भवति=लघूभवति।
अशुचिं शुचिं करोति=शुचीकरोति। अनेता नेता भवति=नेत्रीभवति।

(2) **Adverbial expressions** can be affixed to verbal roots. The most common are the following :

सत्कृ to honour	साक्षात्कृ to see	मनसिकृ to decide
असत्कृ to dishonour	मिथ्याकृ to falsify	ऊरीकृ } to assent,
अलंकृ to adorn	नमस्कृ to salute	ऊरीकृ } to consent
पुरस्कृ to place before	प्रादुर्भू to appear	श्रद्धा to believe, to trust
अस्तंगम् to set	आविष्कृ to reveal	
तिरोभू to disappear	आविर्भू to appear	हस्तेकृ } to marry
तिरस्कृ to blame	उरसिकृ to realize	पाणौकृ } to marry

(3) When a nominal stem with the suffix च्वि or an adverbial expression is prefixed to verbal roots, it is called **'gati'**, while a preposition prefixed to a verbal root is called **'upasarga'**. When-

ever an indeclinable, whether upasarga on gati, is compounded with a verbal root, the indeclinable past participle (*see* Part I, No. 115) replaces क्त्वा by ल्यप्. There is one exception: a verb preceded by the negative particle अ (नञ्) forms its indecl. past in क्त्वा ।

e.g. : अलंकृत्य, अस्तंगम्य, आविर्भूय, etc. But अलब्ध्वा ।

197. The **Gati-samāsa** is the samāsa combining a 'gati' and a non-finite verbal form, e.g.: ऊरीकृत्य, ऊरीकृतः, etc. Some of the words given above [No. 196 (2)] can be used independetly without forming a samāsa with the verb. Thus, e.g.: तिरस्, साक्षात्, मिथ्या, नमस्, प्रादुस् and आविस्, when used with the verb कृ are **optionally** 'gatis'. The indeclinable past part., therefore, will have two forms, one which is not a samāsa, साक्षात् कृत्वा, and the other which is a gati-samāsa, साक्षात्कृत्य ।

198. **Upapada samāsa.** There are certain verbal roots which take a primary suffix only when another word is prefixed to them. The word in virtue of which the primary suffix is added to the root is called **'upapada'** and the resulting samāsa, is called **upapada-samāsa.** For examples *see* Nos. 131(5) & 206.

कुम्भं करोति = कुम्भ-कृ-अण् = कुम्भकारः । Thus also : मालाकारः, सूत्रकारः, etc.
शोकं करोति (causes grief) = शोक-कृ-ट = शोककरः । Thus also : यशस्करः, हितकरः, etc.

जले चरति = जल-चर-ट = जलचरः । Thus also : वनचरः निशाचरः, etc.

शत्रुं हन्ति = शत्रु-हन्-ट = शत्रुघ्नः । Thus also : पापघ्नः, कृतघ्नः, etc.

गृहे तिष्ठति = गृह-स्था-क = गृहस्थः । Thus also : मध्यस्थः, वनस्थः, etc.

N.B. When a verbal root takes a primary suffix independently of any upapada, the samāsa it may form with another word will not be an upapada-samāsa, but usually a षष्ठी-तत्पुरुषः, e.g. : सुखस्य प्राप्तिः = सुखप्राप्तिः । पयसां धरः = पयोधरः, etc.

EXERCISE 23

I. Vocabulary

प्र-मुद् (1A) to be delighted	वि-कृ (8PA) to change, to spoil	वि-भज् (1PA) to distribute
प्र-या (2P) to set out	वि-क्री (9A) to sell	वि-रुध् (7PA) to oppose
प्र-वस् (1P) to go abroad	वि-ग्रह् (9PA) to fight, to divide	वि-स्तृ (5PA) to spread
प्र-शंस् (1P) to praise		वि-अञ्ज् (7P) to reveal
प्र-शम् (4P) to stop		व्यप-ईक्ष् (1A) to care for, to expect
प्र-स्था (1A) to depart	वि-नश् (4P) to perish	
शृङ्गम् horn	शीघ्र quick, rapid	शार्दूलः leopard, panther
शून्य empty	शिला stone	शापः curse, oath
शुभ्र bright, white	शिथिल loose, languid	शाकः शाकम् vegetable
शुभ beautiful, auspicious	शिखा crest, flame	शशः hare, rabbit
शुक्ल white	शाश्वत (ती) eternal	शरणम् protection, refuge
शीत, शीतल cool, cold	शाला room, stall	शय्या bed, couch

II. Translate into English :

(१) येन शुक्लीकृता हंसा शुकाश्च हरितीकृताः।
मयूराश्चित्रिता येन स ते वृत्तिं विधास्यति।

(२) यो न पुत्रायते स न पुत्रीयेत्। (३) सुखदुःखे त्वं मत्समीपस्थः सर्वदासखीयथाः। (४) यो मित्राणि शत्रूयति स निन्दार्हः। (५) युवां यदा कलहायेथे तदा वयं दुःखायामहे। (६) जलं शीतलीकृत्य मां पायय। (७) शिलाशयेन दरिद्रशिशुना शोकपीडिता माताहूता। (८) वाष्पायमानान् शरणागतान् पुत्रीयेत् साधुः। (९) दयाशून्यं हृदयं न प्रशंसनीयम्। (१०) शुभाशुभं समीकुर्वन्तः शाश्वतीं शान्तिमनुभवन्ति।

III. Expound and name the samāsas underlined in Exercise II.

IV. Translate the following into Sanskrit (the italicized portions should be rendered by samāsas) :

(1) *Pleasures lasting for a moment* make the heart languid. (2) *Lying on your bed* the whole day you should not expect to succeed (success) in your examination. (3) Make the room empty and prepare the food *for the guests.* (4) Who desires to live *deprived of happiness?* (5) *Having falsified the words of the witnesses* the rogue was punished. (6) *The flames of the fire* make the room reddish. (7) *Strong like a leopard* and *quick like a rabbit* the thief departed after stealing *my mother's jewels.* (8) The monkeys *staying on the tree* began to throw fruits at the man *lying on the ground.* (9) The current of the river *having become rapid* carried away the *small boat.* (10) Holding the ox by the horns, the *strong man* made him fall on the ground.

LESSON 24

BAHUVRĪHI-SAMĀSA

199. अन्यपदार्थप्रधानो बहुव्रीहिः । The bahuvrīhi compound is always an **adjective** qualifying a noun expressed or understood.

Special rules relating to the bahuvrīhi :

(1) The adjective महत् assumes the form महा as first member of a bahuvrīhi.

(2) सक्थि and अक्षि denoting members of the body become सक्थ and अक्ष at the end of a bahuvrīhi.

(3) मूर्धन् becomes मूर्ध when preceded by द्वि or त्रि.

(4) प्रजा and मेधा become प्रजस् and मेधस् when preceded by अ, दुस् or सु ।

(5) धर्म becomes धर्मन् when preceded by one single word.

(6) धनुस् becomes धन्वन् at the end of a bahuvrīhi.

(7) गन्ध becomes गन्धि when preceded by उद्, पूति, सु, सुरभि or by a term of comparison.

(8) पाद् becomes पात् when preceded by a term of comparison, a number or सु।

(9) All bahuvrīhis **may** take the suffix क; some take it necessarily; those ending with a comparative in ईयस् never take it.

(10) A feminine noun or an adjective having a corresponding masculine form and standing in apposition with the second member of a bahuvrīhi **usually** assumes its masculine form.

200. The appositional bahuvrīhi is the bahuvrīhi in which both members are in the same case. The appositional bahuvrīhi is always the contracted form of an **adjectival clause.** Let us take an example :

A man whose heart is kind=a **kind-hearted** man.

'kind-hearted' replaces the adjectival clause 'whose heart is kind.'

(1) The relative pronoun and the verb have been dropped.

(2) The predicate has been put before the subject and the combination of both results into an adjective 'kind-hearted'.

(3) In Sanskrit that adjective must agree with the noun it qualifies. Although the second member of that adjective is a noun, it loses its value as a noun since it forms an adjective with the predicate.

201. Application : In Sanskrit, there is illimited scope for the formation of bahuvrīhi compounds.

(1) The agreement of the bahuvrīhi :

नरः यस्य हृदयं दयालु (भवति)। The relative pronoun and the verb are dropped : the predicate is placed before the subject : दयालुहृदय। Although हृदयं is a neuter noun, it has now become part of an adjective qualifying नरः। Therefore, we shall have दयालुहृदयः नरः।

Similarly : नारी यस्याः हृदयं दयालु (भवति)=दयालुहृदया नारी ।
मित्रं यस्य हृदयं दयालु (भवति)=दयालुहृदयं मित्रम् ।

(2) The scope of bahuvrīhi : all forms of adjectival clauses can be transformed into bahubrīhis :

स ग्रामः यं जलं प्राप्तम्=प्राप्तजलो ग्रामः—A village in which the water has reached.

स बालः येन आहारः भुक्तः=भुक्ताहारो बालः—The boy by whom food was eaten.

स देवः यस्मै अजः उपहृतः=उपहृताजः देवः—The god to whom a goat was offerred.

स तडागः यस्मात् शिशुः उद्धृतः=अद्धृतशिशुः तडागः—The lake from which the child was rescued.

स मुनिः यस्य मनः शान्तम्=शान्तमनाः मुनिः—The sage whose mind is at rest;

स देशः यस्मिन् बहवः वीराः (सन्ति)=बहुवीरः देशः—The country in which there are many heroes.

N.B. The usual way of expounding a bahuvrīhi is as follows :
व्याकुलमनाः पिता=व्याकुलं मनः यस्य स पिता ।

202. When the first member of a bahuvrīhi is a verb preceded by a preposition (upasarga), the verb itself is **optionally** dropped and the preposition alone retained, e.g. : विगतः रागः यस्मात् सः=विगतरागः or विरागः ।

When the negative particle अ with a verb meaning 'to be' is the first member of a bahuvrīhi, the particle अ alone is **optionally** retained, e.g. : अविद्यमानं मलं यस्य सः=अविद्यमानमलः or अमलः ।

203. From what precedes, one should have a clear understanding of the difference that exists between a bahuvrīhi on the one hand and a karmadhāraya, prādi-samāsa and nañ-tatpuruṣa on the other. In the latter, the noun standing as the second member of the samāsa retains its noun-value. महाबाहुः 'a big arm' ; प्राचार्यः 'an

expert master' ; अपन्थाः 'no road'. In the bahuvrīhi, on the contrary, the noun standing as second member of the samāsa totally loses its noun-value : महाबाहुः वीरः 'a hero with big arms' ; निराशः जनः 'a desperate person' ; अपथः देशः 'a roadless country'.

204. The two particles दुस् and सु are prefixed to nouns and verbs to form karmadhāraya and bahuvrīhi samāsas.

(1) दुस्। The final स् of दुस् is changed to ष् before क् and प्। It conveys the meaning of 'bad', 'evil', 'wicked', 'inferior', 'difficult'.

Karmadhārayas : दुरध्वः 'a bad road' ; दुरवस्था 'a bad condition' ; दुर्जनः 'a wicked man' ; दुष्कालः 'bad time', etc.

Bahuvrīhis : दुरक्ष 'weak-eyed' ; दुरुत्तर 'unanswerable' ; दुर्बुद्धि 'foolish' ; दुश्चरित 'ill-behaved' ; दुष्प्रजस् 'having bad subjects', etc.

(2) सु। This particle conveys the meaning of 'good', 'proper', 'beautiful', 'easy', 'very'.

Karmadhārayas : सूक्तिः 'good speech' ; सुजनः 'a good man' ; सुदिनम् 'a fine day' ; सुनीतिः 'good conduct' : सुमतिः 'good disposition', etc.

Bahuvrīhis : स्वाकार 'well-formed', सुपाद् 'having beautiful feet' ; सुमतिः 'very wise' ; सुव्रत 'virtuous', etc.

205. Non-appositional bahuvrīhi :

(1) Bahuvrīhis containing a comparison :

चन्द्रस्य इव शोभा यस्य सः=चन्द्रशोभः—One whose splendour is like the moon's.

व्यघ्रस्य इव आभा यस्य सः=व्यघ्राभः—One who has the appearance of a tiger.

(2) Bahuvrihis with their second member in the locative :

असिः पाणौ यस्य सः=असिपाणिः—One having a sword in his hand.

चन्द्रः शेखरे यस्य सः=चन्द्रशेखरः—One having the moon on his crest.

(3) Bahuvrīhis formed with सह (सह optionally becomes स):
भार्यया सह =सहभार्यः or सभार्यः—With his wife.
पुत्रेण सह =सहपुत्रः or सपुत्रः—With his son.

205. Feminine of bahuvrīhis ·

The general rules given in Part I, Nos. 108-112, apply to the bahuvrīhis with the following exceptions :

(1) When the second member of a bahuvrīhi denotes a limb of the body and has simple consonant before its last vowel, the feminine is formed with आ or ई, e.g. : सुकेशः। सुकेशा or सुकेशी।

(2) If such words, however, have more than two syllables, the feminine is in आ, e.g. : सुनयनः। सुनयना।

(3) The two previous rules do not apply to bahuvrīhis ending with नासिका (nose), उदर (belly), ओष्ठ (lip), जङ्घा (thigh), दन्त (tooth), कर्ण (ear), शृङ्ग (horn), अङ्ग (limb), गात्र (body), कण्ठ (throat) and पुच्छ (tail). Such bahuvrīhis form their feminine in आ or ई।

EXERCISE 24

I. Vocabulary

व्यव-स्था (1A) to be arranged, settled	वि-आप् (5P) to pervade	सं-वृ (5PA, 9A) to cover, to hide, to happen
व्यव-हृ (1P) to deal with, to prosecute	व्या-पृ (6A) to be engaged in	सं-वृध् (1A) to grow up, to increase
व्या-कृ (8PA) to explain, to analyse	व्युत्-पद् (4A) to originate, to be produced	सं-शी (2A) to waver, to doubt
व्या-ख्या (2P) to explain, to expound	सं-युज् (7PA) to join, to endow	सं-सृ (1P) to approach, to turn round
	सं-वद् (1P) to address, to tally with, to resemble	सं-हन् (2P) to unite, to collect

शब्दः sound, word	व्युत्पत्तिः *f.* origin, scholarship, proficiency	व्यवहारः conduct, business, law-suit
शपथः curse, oath	व्यायामः exercise, effort	व्यवस्था arrangement, position, state, condition
शंखः शंखम् conch-shell	व्यापारः business, profession	व्यर्थ, व्यर्थक useless, vain
शंका doubt, apprehension	व्याजः fraud, deceit	व्यथा pain, anguish
शकुनिः bird	व्याकुल perplexed, alarmed	
व्रीडा shame		

II. Expound the following bahuvrīhi-samāsas :

व्यर्थकः। तीव्रव्यथः। कृताहारः। संवृतमुखी। सधनः। अधनः। निर्मला। चक्रमस्तकः। तुषारकान्तिः। विस्मृतनामा। निराशः। जम्बूकव्याजः। विरागः। निःसंशयः। अकृतकृत्यः। निष्फलव्यायामः।

III. Translate into English :

(१) गुणवान् सुचिरस्थायी दैवेनापि न सह्यते।
तिष्ठत्येकां निशां चन्द्रः श्रीमान् संपूर्णमण्डलः॥

(२) अहो कुटिलबुद्धीनां दुर्ग्राह्यमनसां मनः।
अन्यद्वचसि कण्ठेऽन्यदन्यदोष्ठपुटे स्थितम्। (ओष्ठपुटम् the fold of the lips)

(३) यथा गजपतिः श्रान्तश्छायार्थी वृक्षमाश्रितः।
विश्रम्य तं द्रुमं हन्ति तथा नीचः स्वमाश्रयम्॥

(४) दुर्जनः सुजनीकर्तुं यत्नेनापि न शक्यते।
संस्कारेणापि लशुनं कः सुगन्धीकरिष्यति॥ (लशुनम्=garlic)

(५) दानं भोगो नाशस्तिस्रो गतयो भवन्ति वित्तस्य।
यो न ददाति न भुङ्क्ते तस्य तृतीया गतिर्नाशः॥

(६) दुःखी दुःखाधिकान् पश्येत् सुखी पश्येत् सुखाधिकान्।
आत्मानं हर्षशोकाभ्यां शत्रुभ्यामिव नार्पयेत्॥

IV. Translate the following into Sanskrit (the italicized portions should be rendered by samāsas) :

(1) Men *whose minds are pure* never waver in doing their duty. (2) Our teacher, a man *of great scholarship* (=whose scholarship is great) has explained to us the story *of Rāma and Sītā*. (3) Many persons *of scanty means* (=whose means were scanty) have lived and died with joy and courage. (4) Those boys are *guileless*. (5) Those *to whom pleasure and pain are the same* (सम) can support all adversities. (6) The *long-bearded* sage, *together with his pupils*, lives in a forest *in which there are many wild beasts*. (7) *Those who ask for money* (धनार्थिनः) should make an effort to obtain a profession. (8) My father *whose mind was perturbed with grief* refused to prosecute his enemies. (9) Your words *in which there is no truth* do not tally *with the declaration of the witnesses*. (10) When you are angry, *you look like a lion* ; when your mind is calm, your face *has the brightness of the moon*.

LESSON 25

PRIMARY SUFFIXES (*cont.*)—SECONDARY SUFFIXES

206. A few more primary suffixes are given below :

क। (k) a. The anubandha क् debars guṇa. This suffix is added to roots ending in long आ and preceded by a noun in the accusative (or in the locative before the root स्था), or by a preposition. The final आ of the root is dropped.

e.g. : जलं ददाति (जल-दा + क)=जलदः (cloud) ; मधु पिबति (मधु-पा+क) =मधुपः (bee) ; गृहे तिष्ठति (गृह-स्था + क)=गृहस्थः (house-holder) ; अभि-जानाति (अभि-ज्ञा+क)=अभिज्ञः (expert) ; नि-भाति (नि-भा+क)=निभः (light, appearance) ; सु-तिष्ठति (सु-स्था+क)=सुस्थ (healthy).

ड। (ḍ) a. This suffix is added to the root जन् preceded by a preposition or a noun and to the root गम् preceded by सु, दुस् or a noun ; जन् becomes ज and गम् becomes ग.

e.g. : सरसि जायते (सरस्-जन्+ड)=सरोजम् (lotus) ; अण्डात् जायते (अण्ड-जन्+ड)=अण्डजः (bird) ; अग्रे जायते (अग्र-जन्+ड)=अग्रजः (elder).

अध्वानं गच्छति (अध्वन्-गम्+ड)=अध्वगः (traveller); खे गच्छति (ख-गम्+ड) =खगः (bird) ; सुखेन गच्छति (सु-गम्+ड)=सुग (moving easily)

क्विप् (kvip). The whole suffix is anubandha.

e.g. : परिषीदति (परि-सद्+क्विप्)=परिषद् (assembly) ; मित्रं द्वेष्टि (मित्र-द्विष्+क्विप्)=मित्रद्विट् (one who hates his friends) ; धर्मं वेत्ति (धर्म-विद्+क्विप्)=धर्मविद्. The anubandha प् ordains the addition of त् after roots ending in a short vowel e.g. : शत्रून् जयति (शत्रु-जि+क्विप्) =शत्रुजित्।

207. ल्युट् (ana). This suffix is added to verbal root to form verbal nouns denoting either the action itself or the instrument or the place where the action takes place. The verbal nouns thus derived are all **neuter.**

(1) The action itself : गम्+ल्युट्=गमनम् ; चि+ल्युट्=चयनम्, etc.

(2) The instrument : चर्यते अनेन (चर्+ल्युट्)=चरणम् (foot) ; भूष्यते अनेन (भूष्+ल्युट्)=भूषणम् (ornament).

(3) The place : भूयते अस्मिन् (भू+ल्युट्)=भवनम् (house) ; स्थीयते अस्मिन् (स्था+ल्युट्)=स्थानम् (place).

घञ्। (gh) a (ñ). The anubandha घ् orders the change of final च् and ज् to क् and ग्। The anubandha ञ् orders vṛddhi of final vowels and of penultimate अ. The verbal nouns thus derived are all **masculine.**

e.g. : भज्+घञ्=भागः (share) ; लभ्+घञ्=लाभः (acquisition).

Thus also : भुज्-भोगः ; युज्-योगः ; दह्-दाहः, etc.

208. Secondary suffixes (तद्धित प्रत्यय) (*see* No. 95).

General rules : (1) Before most of the secondary suffixes the first vowel of the original word takes vṛddhi.

(2) When the suffix begins with य् or a vowel, a final अ and इ are dropped, and a final उ takes guṇa.

209. There is a great variety of secondary suffixes. We shall limit ourselves to the most important.

(1) अण्। a (ṇ). This suffix is used in a variety of meanings :
to denote the descendant (अपत्य) of somebody, e.g. : भृगोरपत्यम् (भृगु+अण्)=भार्गवः। Thus also : यदु+अण्=यादवः।
to denote the devotee of a particular deity, e.g. : विष्णु+अण्=वैष्णवः। शिव+अण्=शैवः।
to denote one born or living in a particular place, e g. : मथुरा+अण्=माथुरः (one born or living in Mathurā); विदेह+अण्=वैदेहः, etc.
to form abstract nouns, e.g. : शिशोर्भावः (शिशु+अण्)=शैशवम् (childhood) ; सुरभि+अण्=सौरभम्, etc.

(2) ठक्। ika. This suffix is used to denote
the descendant of somebody, e.g. : रेवत्या अपत्यम् (रेवती+ठक्) =रैवतिकः।
one born in a particular place or time, e.g. : वसन्त+ठक्= वासन्तिकः।
something fitting, e.g. : समाजे साधुः (समाज+ठक्)=सामाजिकः।
something belonging to, e.g. : वेद+ठक्=वैदिकम्।

(3) ढक्। eya. This suffix is used to denote
the descendant of somebody, e.g. : अत्रेरपत्यम् (अत्रि+ढक्) =आत्रेयः।
the devotee of a deity, e.g. : अग्नि+ढक्=आग्नेयः।

(4) यञ्। ya (ñ). This suffix is used to denote
the descendant of somebody, e.g. : चणकस्यापत्यम् (चणक+यञ्) =चाणक्यः।

abstract nouns, e.g. : समस्य भावः (सम+यञ्)=साम्यम्। Similarly, सुन्दर+यञ्=सौन्दर्यम्। मूर्ख+यञ्=मौर्ख्यम्, etc.

210. Besides the suffixes अण् and यञ्, other suffixes are used to form abstract nouns :

(1) त्व। tva. This suffix forms **neuter** nouns, e.g. : प्रभुत्वम् (lordship) ; अन्धत्वम् (blindness) ; राजत्वम् (royalty), etc.

(2) तल्। ta (l). This suffix forms **feminine** nouns, e.g. : शुक्लता (whiteness) ; पटुता (cleverness), etc.

(3) इमनिच्। iman (ic). This suffix forms **masculine** nouns declined like राजन् (*see* Part I, No. 102). Before इमनिच् a final vowel is dropped, e.g. : नील नीलिमा। रक्त रक्तिमा। लघु लघिमा।

Irregular formations :

पृथु प्रथिमा	भृश भ्रशिमा
मृदु म्रदिमा	प्रिय प्रेमा
दृढ द्रढिमा	महत् महिमा
कृश क्रशिमा	गुरु गरिमा
ह्रस्व ह्रसिमा	दीर्घ द्राघिमा

211. Several suffixes convey the meaning of 'possessed of' :

(1) विनि। vin (i). This suffix is added to stems ending in स् and to माया, मेधा and स्रज्, e.g. मेधाविन् (talented) ; तेजस्विन् (spirited).

(2) इन्। in. This suffix is added to nouns ending in अ and to व्रीहि, माया, दंष्ट्रा, e.g. : धनिन्, मायिन्, etc.

(3) मतुप्। mat (up), e.g. : बुद्धिमत्

मत् is changed to वत् after words ending in म्, अ or आ, after words having म् or अ as penultimate, and after words ending with a mute, excepting the nasals (*see* Part I, No. 2).

e.g. : धनवत्, विद्यावत्, लक्ष्मीवत्, यशस्वत्, तडित्वत्, etc.

10

For the declension of nouns and adjectives in विन् and इन् *see* Part I, No. 92.

For their feminine *see* Part I, No. 111.

For the declension of nouns and adjectives in मत् and वत् *see* Part I, No. 82. For their feminine *see* Part I, No. 111.

212. (1) वतिच्। vat (ic). This suffix denotes similarity and the words formed by it are indeclinable. The similarity must refer to an action. वीरवत् युध्यते—He fights like a hero.

(2) मयट्। maya (ṭ). This suffix conveys the meaning of 'made of' and 'full of', e.g. : काष्ठमय (made of wood) ; घृतमय (full of ghee).

(3) मात्रच्। mātra (c). This suffix means 'measuring so much', 'reaching as far as'. By extension of the meaning of the word मात्रम् (measure), it often means 'mere', 'only'. After past passive participles, it means 'as soon as'.

e.g. : जानुमात्र—Reaching up to the knee.

जातिमात्रेण—By mere caste.

प्रविष्टमात्रे दूते—As soon as the messenger entered.

EXERCISE 25

I. Vocabulary

संकॄ (6P) to mix	संदिश् (6P) to grant, to advise, to appoint	समाप् (5P) to finish
संगम् (1A) to come together, to meet	संधा (3PA) to join, to fit	संप्राप् (5P) to reach
संजन् (4A) to arise, to become	संन्यस् (4PA) to deposit, to give up	संभज् (1P) to divide
संतुष् (4P) to be satisfied		संभुज् (7A) to eat, to enjoy

व्यक्तिः *f.* manifestation, individual	वेला time, shore	वेगः speed, violence
व्यग्र perplexed, intent on	वेदः sacred knowledge, the Veda	वृषः bull
वैश्यः man of the 3rd caste	वेतनम् wages, salary	वृकः wolf
वैराग्यम् indifference	वेणुः bamboo-flute	वीणा lute
वैरम् hostility	वेणिः, वेणी *f.* braid of hair	विस्मयः wonder, surprise
		विषयः object, scope

II. Give the resulting forms of :

(1) Suffix क। अन्नं ददाति। वारि ददाति। भूमिं पाति। मध्ये तिष्ठति। वृक्षे तिष्ठति।

(2) Suffix ड। पङ्कात् जायते। अनु जायते। द्विः जायते। दूरं गच्छति। पारं गच्छति।

(3) Suffix क्विप्। सभायां सीदति। ब्रह्म वेत्ति। सेनां नयति (*see* No. 12).

(4) Suffix ल्युट्। भुज्+ल्युट्। पत्+ल्युट्। स्मृ+ल्युट्। रुद्+ल्युट्। क्रियते अनेन। यायते अनेन। साध्यते अनेन।

(5) Suffix घञ्। त्यज्+घञ्। नश्+घञ्। हस्+घञ्। स्पृश्+घञ्।

III. Give the resulting forms of :

(1) Suffix अण्। वरुणस्यापत्यम्। यूनो भावः।

(2) Suffix ठक्। अलङ्कारं वेत्ति। लोक+ठक्। वेदे साधुः।

(3) Suffix ढक्। गङ्गाया अपत्यम्। शुभ्रस्यापत्यम्।

(4) Suffix यञ्। उलूकस्यापत्यम्। अदितेरपत्यम्। बालस्य भावः। उदारस्य भावः।

(5) Suffixes त्व and तल्। शूरस्य भावः। मूर्खस्य भावः। मनुष्यस्य भावः।

(6) Suffix इमनिच्। पटोर्भावः। शीतस्य भावः। मृदोर्भावः। दीर्घस्य भावः।

(7) Suffix विनि। तपस्+विनि। माया+विनि।

(8) Suffix इन्। गुण+इन्। केश+इन्।

(9) Suffix मतुप्। भ्रान्ति+मतुप्। हिम+मतुप्।

LESSON 26

AVYAYĪBHĀVA-SAMĀSA

213. पूर्वपदार्थप्रधानोऽव्ययीभावः। The avyayībhāva samāsa is an **adverbial** samāsa formed by an undeclinable joined to a noun. The indeclinable confers to the whole samāsa either the meaning of one of the cases or some other adverbial meaning such as proximity, likeness, etc.

214. (1) Final long vowels are shortened and final अ becomes अम्.

(2) The following words add अ at the end of an avyayībhāva. शरद्, अनस्, मनस्, उपानह्, हिमवत्, दिश्, दृश्, चेतस् and चतुर्।

(3) After प्रति, पर, सम् and अनु, the word अक्षि becomes अक्ष। प्रत्यक्षम्, परोक्षम्, समक्षम्, अन्वक्षम्।

(4) Masculine nouns in अन् take अम् at the end of an avyayībhāva. Neuter nouns in अन् do so optionally.

(5) नदी optionally becomes नदम् and गिरि optionally becomes गिरम् at the end of an avyayībhāva.

(6) Words ending with mutes except nasals optionally add अम् at the end of an avyayībhāva.

215. (1) अधि conveys the meaning of the locative : अधिहरि in Hari.

(2) अनु conveys the meaning of nearness or of suitability : अनुनदम् or अनुनदि near the river ; अनुरूपम् in a suitable manner.

(3) अप, परि, बहिः and words in अच् meaning direction combine with nouns in the ablative : वनात् बहिः=बहिर्वनम् ; प्राग् ग्रामात्=प्राग्ग्रामम् ; परि नगरात्=परिनगरम्, etc.

(4) अभि and प्रति convey the meaning of direction: अभिगृहम्; प्रतिगृहम्। प्रति also has a distributive sense: प्रतिदिनम्, प्रत्यहम्।

(5) अति conveys the meaning of something which is past: अतिनिद्रम् beyond sleeping time.

(6) स conveys the meaning of similarity and totality: सदृशम् similarly; सतृणम् down to the grass.

(7) यथा conveys the meaning of proportion: यथाशक्ति according to one's power; यथाविधि according to fate.

(8) आ conveys the meaning of limit: आजीवनम् up to the end of life; आबाल्यम् from childhood.

(9) उप conveys the meaning of proximity: उपतीरम् near the shore.

EXERCISE 26

I. Vocabulary

प्रसक्त continual
पुरस्कृत enhanced
शरभः fabulous animal
चमरः yak
सृमरः deer
अप-सृप् (1P) to move away
शक्रः Indra
सुरः god
प्र-धृष् (1P) to be bold; causative, to attack

लक्षणिन् knowing the signs
अकृतात्मन् uncontrolled
विकल्मष pure
प्रेत्यभावः state after death
निरयः hell
रुरुः deer
विपिनम् forest
तुरंग (म): horse

निनादः sound, noise
द्विरदः elephant
बृंहितम् roaring
शल्यम् dart, arrow
प्रहर्तृ (र्ता) killer
परासु dying, dead
भुजंगः serpent
कृष्य tilled
सदारः with his wife
और्वः a Bhārgava whose fire is concealed in the sea

II. From the Ayodhyā-kāṇḍa of the Rāmāyaṇa.

Hearing that Rāma is going into exile, Sītā insists on accompanying him. Rāma explains to her that the hardships of forest-life are not meant for her. Sītā replies (Canto XXIX and XXX) :

एतत् तु वचनं श्रुत्वा सीता रामस्य दुःखिता ।
प्रसक्ताश्रुमुखी मन्दमिदं वचनमब्रवीत् ॥

ये त्वया कीर्तिता दोषा वने वस्तव्यतां प्रति ।
गुणानित्येव तान् विद्धि तव स्नेहपुरस्कृताः ॥

मृगाः सिंहा गजाश्चैव शार्दूलाः शरभास्तथा ।
चमराः सृमराश्चैव ये चान्ये वनचारिणः ॥

अदृष्टपूर्वरूपत्वात् सर्वे ते तव राघव ।
रूपं दृष्ट्वापसर्पेयुस्तव सर्वे हि बिभ्यति ॥

त्वया च सह गन्तव्यं मया गुरुजनाज्ञया ।
त्वद्वियोगेन मे राम त्यक्तव्यमिह जीवितम् ॥

न हि मां त्वत्समीपस्थामपि शक्रोऽपि राघव ।
सुराणामीश्वरः शक्तः प्रधर्षयितुमोजसा ॥

पतिहीना हि या नारी न सा शक्ष्यति जीवितुम् ।
काममेवंविधं राम त्वया मम निदर्शितम् ॥

अथापि च महाप्राज्ञ ब्राह्मणानां मया श्रुतम् ।
पुरा पितृगृहे सत्यं वस्तव्यं किल मे वने ॥

लक्षणिभ्यो द्विजातिभ्यः श्रुत्वाहं वचनं गृहे ।
वनवासकृतोत्साहा नित्यमेव महाबल ॥

कृतादेशा भविष्यामि गमिष्यामि त्वया सह ।
कालश्चायं समुत्पन्नः सत्यवान् भवतु द्विजः ॥

वनवासे हि जानामि दुःखानि बहुधा किल ।
प्राप्यन्ते नियतं वीर पुरुषैरकृतात्मभिः ॥
कन्यया च पितुर्गृहे वनवासः श्रुतो मया ।
भिक्षिण्याः शमवृत्ताया मम मातुरिहाग्रतः ।
प्रसादितश्च वै पूर्वं त्वं मे बहुतिथं प्रभो ।
गमनं वनवासस्य काङ्क्षितं हि सह त्वया ॥
शुद्धात्मन् प्रेमभावाद्धि भविष्यामि विकल्मषा ।
भर्तारमनुगच्छन्ती भर्ता हि परदैवतम् ॥
प्रेत्यभावे हि कल्याणः संगमो मे सदा त्वया ।
श्रुतिर्हि श्रूयते पुण्या ब्राह्मणानां यशस्विनाम् ॥
इहलोके च पितृभिर्या स्त्री यस्य महाबल ।
अद्भिर्दत्ता स्वधर्मेण प्रेत्यभावेऽपि तस्य सा ॥
एवमस्मात् स्वकां नारीं सुवृत्तां हि पतिव्रताम् ।
नाभिरोचयसे नेतुं त्वं मां केनेह हेतुना ॥
भक्तां पतिव्रतां दीनां मां समां सुखदुःखयोः ।
नेतुमर्हसि काकुत्स्थ समानसुखदुःखिनीम् ॥
यदि मां दुःखितामेवं वनं नेतुं न चेच्छसि ।
विषमग्निं जलं वाहमास्थास्ये मृत्युकारणात् ॥
यस्त्वया सह स स्वर्गो निरयो यस्त्वया विना ।
इति जानन् परां प्रीतिं गच्छ राम मया सह ॥

From Kālidāsa's Raghuvaṁśa, canto IX, 72-82. Daśaratha, by mistake, kills a young man, the sole support of his blind parents.

अथ जातु रुरोर्गृहीतवर्त्मा विपिने पार्श्वचरैरलक्ष्यमाणः ।
श्रमफेनमुचा तपस्विगाढां तमसां प्राप नदीं तुरंगमेण ॥

कुम्भपूरणभवः पटुरुच्चैरुच्चचार निनदोऽम्भसि तस्याः।
तत्र स द्विरदबृंहितशङ्की शब्दपातिनमिषुं विससर्ज ॥
हा तातेति क्रन्दितमाकर्ण्य विषण्णस्तस्यान्विष्यन् वेतसगूढं प्रभवं सः।
शल्यप्रोतं वीक्ष्य सकुम्भं मुनिपुत्रं तापादन्तःशल्य इवासीत् क्षितिपोऽपि ॥
तेनावतीर्य तुरगात् प्रथितान्वयेन पृष्टान्वयः स जलकुम्भनिषण्णदेहः।
तस्मै द्विजेतरतपस्विसुतं स्खलद्भिरात्मानमक्षरपदैः कथयांबभूव ॥
तच्चोदितश्च तमनुद्धृतशल्यमेव पित्रोः सकाशमवसन्नदृशोर्निनाय।
ताभ्यां तथागतमुपेत्य तमेकपुत्रमज्ञानतः स्वचरितं नृपतिः शशंस ॥
तौ दंपती बहु विलप्य शिशोः प्रहर्त्रा शल्यं निखातमुदहारयतामुरस्तः।
सोऽभूत् परासुरथ भूमिपतिं शशाप हस्तार्पितैर्नयनवारिभिरेव वृद्धः ॥
दिष्टान्तमाप्स्यति भवानपि पुत्रशोकादन्त्ये वयस्यहमिवेति तमुक्तवन्तम्।
आक्रान्तपूर्वमिव मुक्तविषं भुजंगं प्रोवाच कोसलपतिः प्रथमापराद्धः ॥
शापोऽप्यदृष्टतनयाननपद्मशोभे सानुग्रहो भगवता मयि पातितोऽयम्।
कृष्यां दहन्नपि खलु क्षितिमिन्धनेद्धो बीजप्ररोहजननीं ज्वलनः करोति ॥
इत्थंगते गतघृणः किमयं विधत्तां वध्यस्तवेत्यभिहितो वसुधाधिपेन।
एधान् हुताशनवतः स मुनिर्ययाचे पुत्रं परासुमनुगन्तुमनाः सदारः ॥
प्राप्तानुगः सपदि शासनमस्य राजा संपाद्य पातकविलुप्तधृतिर्निवृत्तः।
अन्तर्निविष्टपदमात्मविनाशहेतुं शापं दधज्ज्वलनमौर्वमिवाम्बुराशिः ॥

सुजनो न याति विकृतिं परहितनिरतो विनाशकालेऽपि।
छेदेऽपि चन्दनतरुः सुरभयति मुखं कुठारस्य ॥

यत्करोत्यरुचिं क्लेशं तृष्णां मोहं प्रजागरम्।
न तद्धनं कदर्याणां हृदयव्याधिरेव सः ॥

LESSON 27

THE AORIST (लुङ्)

216. The **Aorist** is a past tense denoting the completion of an action. It also conveys the sense of the past continuous. It is often used in narratives and in dialogues.

217. The **Aorist** has two main varieties :

(1) The first variety is characterized by the insertion of a sibilant between the root and terminations. It has four different forms.

(2) The second variety adds the terminations either directly to the root or with the intermediary letter अ. It has three different forms.

218. The first variety of the Aorist

All four forms take the **augment** अ like the imperfect (*see* I, No. 47).

The four forms differ among themselves according to the element inserted before the terminations. The first form inserts स, the second inserts स्, the third inserts इष् and the fourth inserts सिष्।

219. (1) **The first form** : characterized by the insertion of स।

(i) Only a few roots ending in श् and ह् take this form.

(ii) A medial short vowel remains unchanged,

(iii) The combination of the final श् or ह् of the root with स yields the sound क्ष।

(iv) The parasmaipada terminations are the same as those of the imperfect of the 1st conjugation (I, No. 48), the final अ of the base being dropped before अम् and अन् and being lengthened before व and म।

(v) The ātmanepada terminations are the same as those of the imperfect of the 2nd conjugation (II, No. 9)

except for the 3rd pers. plur. which is in अन्त. The final अ of the base is dropped before इ and अन्त and lengthened before वहि and महि ।

(vi) The augment अ is prefixed to the verb.

दिश् Aorist par. दुह् Aorist ātm.

1	अदिक्षम्	अदिक्षाव	अदिक्षाम	अधुक्षि	अधुक्षावहि	अधुक्षामहि
2	अदिक्षः	अदिक्षतम्	अदिक्षत	अधुक्षथाः	अधुक्षाथाम्	अधुक्षध्वम्
3	अदिक्षत्	अदिक्षताम्	अदिक्षन्	अधुक्षत	अधुक्षाताम्	अधुक्षन्त

220. (2) The second form : characterized by the insertion of स् ।

(i) Roots ending in consonants or in other vowels than आ take this form.

(ii) A final vowel and short medial vowel take vṛddhi in the parasmaipada.

(iii) A final vowel except ऋ takes guṇa in the ātmanepada.

(iv) The terminations both parsm. and ātm. are those of the imperfect of the 2nd conj. (II, No. 9); but the 2nd and 3rd sing. parasm. take ईः and ईत् respectively and the 3rd plur. parasm. takes उः ।

(v) The augment अ is prefixed to the verb.

कृ Aorist par. शप् Aorist ātm.

1	अकार्षम्	अकार्ष्व	अकार्ष्म	अशप्सि	अशप्स्वहि	अशप्स्महि
2	अकार्षीः	अकार्ष्टम्	अकार्ष्ट	अशप्थाः	अशप्साथाम्	अशब्ध्वम्
3	अकार्षीत्	अकार्ष्टाम्	अकार्षुः	अशप्त	अशप्साताम्	अशप्सत

Irregularities :

(i) Final न् and म् become anusvāra before the स् of the aorist : अमंस्त (from मन्), अरंस्त (from रम्)

(ii) वस् become वत् in the aorist : अवात्सीत् ।

(iii) दा, धा and स्था take the aorist with स् in the ātmanepada, after changing their final आ to इ, e.g. : अदिषि, अदिष्वहि, अदिष्महि, etc.

(iv) दृश् , सृज् and स्पृश् become respectively : अद्राक्षीत् , अस्राक्षीत् , अस्प्राक्षीत् ।

221. (3) The **third form** : characterized by the insertion of इष् ।

(i) Roots ending in consonants or in other vowels than आ take this form.

(ii) A final vowel takes vṛddhi and a short medial vowel takes guṇa in the parasmaipada.

(iii) A final vowel and short medial vowel take guṇa in the ātmanepada.

(iv) The terminations both parasm. and ātm. are those of the imperfect of the 2nd conj. (II, No. 9) ; but the 2nd and 3rd sing. parasm. take ईः and ईत् respectively and the 3rd plur. parasm. takes उः ।

(v) The augment अ is prefixed to the verb.

बुध् Aorist par. शी Aorist ātm.

1	अबोधिषम्	अबोधिष्व	अबोधिष्म	अशयिषि	अशयिष्वहि	अशयिष्महि
2	अबोधीः	अबोधिष्टम्	अबोधिष्ट	अशयिष्ठाः	अशयिषाथाम्	अशयिढ्वम्
3	अबोधीत्	अबोधिष्टाम्	अबोधिषुः	अशयिष्ट	अशयिषाताम्	अशयिषत

Irregularities :

मद् and वद् take vṛddhi in the parasm. : अमादिषम् ; अवादीत् ।

222. (4) **The fourth form** : characterized by the insertion of सिष् ।

(i) Only a few roots ending in आ take this form.

(ii) There is no ātmanepada and the parasm. terminations are those of the imperfect of the 2nd conj. (II, No. 9) ; but the 2nd and 3rd sing. take ईः and ईत् respectively and the 3rd plur. takes उः ।

(iii) The augment अ is prefixed to the verb.

या Aorist par.

1	अयासिषम्	अयासिष्व	अयासिष्म
2	अयासीः	अयासिष्टम्	अयासिष्ट
3	अयासीत्	अयासिष्टाम्	अयासिषुः

223. **The second variety of the aorist**

(1) **The first form**

(i) The root remains unchanged.

(ii) The terminations of the imperfect of the 1st conj. (I, No. 84) are added after insertion of an intermediary अ which is dropped before अम्, अन् and अन्त, and lengthened before व, म, वहि and महि ।

(iii) The augment अ is prefixed to the verb.

This aorist is conjugated exactly like an imperfect of the 6th conjugation.

Irregularities :

(i) ख्या shortens its final आ. Thus : अख्यम् अख्याव अख्याम, etc.

(ii) दृश् take guṇa. अदर्शत् अदर्शताम् अदर्शन्।

(iii) अस् 'to throw' assumes the from अस्थ्. Thus : आस्थम् आस्थाव आस्थाम, etc.

(iv) पत् becomes अपप्तम् अपप्ताव अपप्ताम, etc.

(v) वच् becomes अवोचम् अवोचाव अवोचाम, etc.

224. (2) **The second form**

(i) A few roots ending in आ and the root भू take this form.

(ii) There is no ātmanepada and the parasmaipada terminations are added directly to the root. The 3rd plur. is in उः before which a final आ is dropped.

(iii) The augment अ is prefixed to the verb.

दा Aorist Par.

1	अदाम्	अदाव	अदाम
2	अदाः	अदातम्	अदात
3	अदात्	अदाताम्	अदुः

Irregularities :

भू changes its final ऊ to ऊव् in the 1st sing. and the 3rd plur. which is in अन्।

1	अभूवम्	अभूव	अभूम
2	अभूः	अभूतम्	अभूत
3	अभूत्	अभूताम्	अभूवन्

225. (3) The third form

(i) This form is mostly used by roots of the 10th conjugation and by derivative verbs (II, No. 144).

(ii) The root is reduplicated according to the rules given in No. 70, with the following modifications :

Radical अ, आ, ऋ, ॠ and ऌ reduplicate in इ.

The reduplicated vowel, unless long by position, is lengthened.

(iii) The terminations are those of the imperfect of the 1st conj. (I, No. 48) ; they are attached to the stem by means of an intermediary अ which is dropped before अम् , अन्, and अन्त, and lengthened before व, म, वहि and महि ।

(iv) Before the intermediary अ, final इ and उ are changed to इय् and उव् and a final आ is dropped.

(v) The augment अ is prefixed to the reduplicated stem.

श्रि Aorist par. चुर् Aorist ātm.

1	अशिश्रियम्	अशिश्रियाव	अशिश्रियाम	अचूचुरे	अचूचुरावहि	अचूचुरामहि
2	अशिश्रियः	अशिश्रियतम्	अशिश्रियत	अचूचुरथाः	अचूचुरेथाम्	अचूचुरध्वम्
3	अशिश्रियत्	अशिश्रियताम्	अशिश्रियन्	अचूचुरत	अचूचुरेताम्	अचूचुरन्त

226. Aorist passive

The aorist passive is identical with the ātmanepada. The 3rd pers. sing., however, is formed independently with the termination इ attached to the root. Before इ is added, a final vowel takes vṛddhi, a short medial vowel takes guṇa and final आ is changed to आय्. The augment अ is prefixed. Thus :

कृ अकारि श्रु अश्रावि मुच् अमोचि

विश् अवेशि ज्ञा अज्ञायि नी अनायि

Irregularities :

(1) A short medial अ is lengthened : पद् अपादि, except in गम्, रच् and वध् which have अगमि, अरचि and अवधि, while रभ् has अरम्भि ।

(2) पॄ has अपूरि ।

(3) Verbs of the 10th conj. and causatives drop their final अय ।

227. The aorist **without** the augment is used with मा in the sense of the imperative : मा कार्षीः । मा भूत्, etc.

EXERCISE 27

I. Vocabulary

ज्या bow-string	उदग्र high	अभीषुः *m.* rein
कृष्णसारः antelope	वियत् *n.* sky	निरूपय to act
कार्मुकम् bow	स्तोकम् a little	निरायत stretched out
पिनाकिन् *m.* Śiva	उर्वी earth	चामरः chowrie
भङ्गः curve	उत्खातिन् uneven	निभृत steady
स्यन्दनः chariot	रश्मिः *m.* rein	जवः speed
भूयसा almost	संयमनम् drawing in	रथ्यः horse
दर्भः kind of grass	दुरासद difficult to overtake	सूक्ष्म small, minute
अद्धा truly	वक्र crooked	प्र-ग्रह् to check, to stop
वाजिन् horse	अतिलोल very fragile	निशित sharp
निपातः fall	वज्रसार adamantine	सायकः arrow
अतिपातः neglect	आतिथेय due to guests	सत्कारः hospitality

II. Translate the following into English :

King Duṣyanta's arrival at Kaṇva's hermitage.

ततः प्रविशति मृगानुसारी सशरचापहस्तो राजा रथेन सूतश्च ।

सूतः— (राजानं मृगं चावलोक्य) आयुष्मन्

कृष्णसारे ददच्चक्षुस्त्वयि चाधिज्यकार्मुके ।
मृगानुसारिणं साक्षात् पश्यामीव पिनाकिनम् ॥ १

राजा— सूत, दूरममुना सारङ्गेण वयमाकृष्टाः । अयं पुनरिदानीमपि

ग्रीवाभङ्गाभिरामं मुहुरनुपतति स्यन्दने बद्धदृष्टिः
पश्चार्धेन प्रविष्टः शरपतनभयाद् भूयसा पूर्वकायम् ।
दर्भैरर्धावलीढैः श्रमविवृतमुखभ्रंशिभिः कीर्णवर्त्मा
पश्योदग्रप्लुतत्वाद् वियति बहुतरं स्तोकमुर्व्यां प्रयाति ॥ २

(सविस्मयम्) तदेष कथमनुपतत एव मे प्रयत्नप्रेक्षणीयः संवृत्तः ?

सूतः— आयुष्मन्, उत्खातिनी भूमिरिति मया रश्मिसंयमनाद् रथस्य मन्दीकृतो वेगः । तेन मृग एष विप्रकृष्टान्तरः संवृत्तः । संप्रति समदेशवर्तिनस्ते न दुरासदो भविष्यति ।

राजा— तेन हि मुच्यन्तामभीषवः ।

सूतः— यदाज्ञापयत्यायुष्मान् । (रथवेगं निरूप्य) आयुष्मन्, पश्य पश्य ।

मुक्तेषु रश्मिषु निरायतपूर्वकाया निष्कम्पचामरशिखा निभृतोर्ध्वकर्णाः ।
आत्मोद्धतैरपि रजोभिरलङ्घनीया धावन्त्यमी मृगजवाक्षमयेव रथ्याः ॥ ३

राजा— यदालोके सूक्ष्मं व्रजति सहसा तद्विपुलतां
यदर्द्धे विच्छिन्नं भवति कृतसंधानमिव तत् ।
प्रकृत्या यद्वक्रं तदपि समरेखं नयनयो—
र्न मे दूरे किञ्चित् क्षणमपि न पार्श्वे रथजवात् ॥ ४

सूत, पश्यैनं व्यापाद्यमानम् । (शरसंधानं नाटयति)

(नेपथ्ये) भो भो राजन्, आश्रममृगोऽयं न हन्तव्यो न हन्तव्यः ।

सूतः— (आकर्ण्यावलोक्य च) आयुष्मन्, अस्य खलु ते बाणपथवर्तिनः कृष्णसारस्यान्तरे तपस्विन उपस्थिताः ।

राजा — (ससंभ्रमम्) तेन हि प्रगृह्यन्तां वाजिनः।

सूतः — तथा (रथं स्थापयति। ततः प्रविशत्यात्मनातृतीयो वैखानसः)।

वैखानसः — (हस्तमुद्यम्य) राजन्, आश्रममृगोऽयं न हन्तव्यो न हन्तव्यः।

न खलु न खलु बाणः संनिपात्योऽयमस्मिन्
मृदुनि मृगशरीरे पुष्पराशाविवाग्निः।
क्व बत हरिणकानां जीवितं चातिलोलं
क्व च निशितनिपाता वज्रसाराः शरास्ते ॥ ५
तत् साधुकृतसंधानं प्रतिसंहर सायकम्।
आर्तत्राणाय वः शस्त्रं न प्रहर्तुमनागसि ॥ ६

राजा — एष प्रतिसंहृतः। (यथोक्तं करोति)

वैखानसः — सदृशमेतत् पुरुवंशप्रदीपस्य भवतः।

जन्म यस्य पुरोर्वंशे युक्तरूपमिदं तव।
पुत्रमेवंगुणोपेतं चक्रवर्तिनमाप्नुहि ॥ ७

इतरौ — (बाहू उद्यम्य) सर्वथा चक्रवर्तिनं पुत्रमाप्नुहि।

राजा — (सप्रणामम्) प्रतिगृहीतम्।

वैखानसः — राजन्, समिदाहरणाय प्रस्थिता वयम्। एष खलु कण्वस्य कुलपतेरनुमालिनी-तीरमाश्रमो दृश्यते। न चेदन्यकार्यातिपातः प्रविश्य प्रतिगृह्यतामातिथेयः सत्कारः।

From Kālidāsa's Abhijñāna-Sakuntalam, Act 1.

VERBAL ROOTS WITH

From the **present tense** (लट्) both active and passive, the imperfect, imperative, potential and present participle are derived. The perfect, the future, the causative and desiderative are given independently.

Roots of the first Conjugation (भ्वादि)

Verbal root	Pres. act. & pass.	Perfect	Future	Causative
अङ्क् to mark	अङ्कते अङ्क्यते	आनङ्के	अङ्किष्यते	अङ्कयति
अञ्च् to worship	अञ्चति अच्यते	आनञ्च	अञ्चिष्यति	अञ्चयति
अट् to roam	अटति अट्यते	आट	अटिष्यति	आटयति
अय् to go	अयते अय्यते	आये	अयिता	आययति
परा-अय्— पलाय् to fly	पलायते पलाय्यते	पलाये	पलायिता	पलाययति
अर्च् to worship	अर्चति अर्च्यते	आनर्च	अर्चिष्यति	अर्चयति
अर्ज् to earn	अर्जति अर्ज्यते	आनर्ज	अर्जिष्यति	अर्जयति
अर्ह् to deserve	अर्हति अर्ह्यते	आनर्ह	अर्हिष्यति	अर्हयति
अव् to protect	अवति अव्यते	आव	अविष्यति	आवयति
ईक्ष् to see	ईक्षते ईक्ष्यते	ईक्षाञ्चक्रे	ईक्षिष्यते	ईक्षयति
ईर्ष्य् to envy	ईर्ष्यति	ईर्ष्याञ्चकार	ईर्ष्यिष्यति	ईर्ष्ययति
ईह् to aim at	ईहते ईह्यते	ईहाञ्चक्रे	ईहिष्यति	ईहयति
उष् to burn	ओषति उष्यते	उवोष	ओषिष्यति	ओषयति
ऊह् to infer	ऊहते ऊह्यते	ऊहाञ्चक्रे	ऊहिष्यते	ऊहयति
एध् to grow	एधते एध्यते	एधाञ्चक्रे	एधिष्यते	एधयति
कण् to sound	कणति कण्यते	चकाण	कणिष्यति	कणयति
कत्थ् to praise	कत्थते कत्थ्यते	चकत्थे	कत्थिष्यते	कत्थयति
कम् to desire		{ चकमे { कामयाञ्चक्रे	कामयिष्यते	कामयते

THEIR PRINCIPAL PARTS

Among the verbal derivatives, the potential passive part., the past pass. part. (क्त), the indeclin. past part. (क्त्वा and ल्यप्) and the infinitive (तुमुन्) will figure in the following list.

Roots of the first Conjugation (भ्वादि)

Desiderative	Pot. pass. part.	p. p. p.	Ind. past part.		Infinitive
			क्त्वा	ल्यप्	
अञ्चिकिषते		अङ्कित			
अञ्चिचिषति	अञ्चितव्य	अञ्चित	अञ्चित्वा		अञ्चितुम्
अटिटिषति	अट्य	अटित	अटित्वा	पर्यट्य	अटितुम्
अयियिषते					
पलायियिषते		पलायित			पलायितुम्
अर्चिचिषति	अर्चनीय	अर्चित	अर्चित्वा		अर्चितुम्
अर्जिजिषति	अर्जनीय	अर्जित	अर्जित्वा	उपार्ज्य	अर्जितुम्
अर्जिहिषति	अर्हणीय	अर्हित	अर्हित्वा		अर्हितुम्
अविविषति		अवित			
ईचिक्षिषते	ईक्षणीय ईक्षितव्य	ईक्षित	ईक्षित्वा	परीक्ष्य	ईक्षितुम्
ईर्ष्यिषिषति		ईर्ष्यित	ईर्ष्यित्वा		ईर्ष्यितुम्
ईजिहिषते		ईहित	ईहित्वा		ईहितुम्
		उषित			ओषितुम्
	ऊहितव्य	ऊहित	ऊहित्वा		
एदिधिषते		एधित	एधित्वा		एधितुम्
चिकणिषति		कणित	कणित्वा		कणितुम्
चिकत्थिषते	कत्थितव्य	कत्थित			
	कमनीय	कान्त	कामयित्वा कान्त्वा कमित्वा		कामयितुम्

Roots of the first Conjugation (भ्वादि) *contd.*

Verbal root	Pres. act. & pass.	Perfect	Future	Causative
कम्प् to shake	कम्पते कम्प्यते	चकम्पे	कम्पिष्यते	कम्पयति
काङ्क्ष् to desire	काङ्क्षति काङ्क्ष्यते	चकाङ्क्ष	काङ्क्षिष्यति	काङ्क्षयति
काश् to shine	काशते काश्यते	चकाशे	काशिष्यते	काशयति
कास् to cough	कासते कास्यते	कासाञ्चक्रे	कासिष्यते	कासयति
कित् to cure	चिकित्सति (II, 155)	चिकित्साञ्च-कार	चिकित्सिष्यति	चिकित्सयति
कृष् to draw	कर्षति कृष्यते	चकर्ष	{ कर्क्ष्यति क्रक्ष्यति	कर्षयति
क्लृप् to be fit	कल्पते	चकल्पे	{ कल्पिष्यते कल्प्स्यते	कल्पयति
क्रन्द् to cry	क्रन्दति क्रन्द्यते	चक्रन्द	क्रन्दिष्यति	क्रन्दयति
क्रम् to go	क्रामति क्रमते क्रम्यते	चक्राम	क्रमिष्यति	क्रंमयति
क्रीड् to play	क्रीडति क्रीड्यते	चिक्रीड	क्रीडिष्यति	क्रीडयति
क्रुश् to cry	क्रोशति क्रुश्यते	चुक्रोश	क्रोक्ष्यति	क्रोशयति
क्षम् to bear	क्षमते क्षम्यते	चक्षमे	क्षमिष्यते क्षंस्यते	क्षमयति
क्षर् to flow	क्षरति क्षर्यते	चक्षार	क्षरिष्यति	क्षारयति
क्षि to decay	क्षयति क्षीयते	चिक्षाय	क्षेष्यति	क्षाययति
क्षीव् to spit	क्षीवति क्षीव्यते	चिक्षीव		
क्षुभ् to be agitated	क्षोभते	चुक्षुभे	क्षोभिष्यते	क्षोभयति
खन् to dig	खनति-ते खायते खन्यते	चखान	खनिष्यति	खानयति
खाद् to eat	खादति खाद्यते	चखाद	खादिष्यति	खादयति
गद् to say	गदति गद्यते	जगाद	गदिष्यति	गादयति

Roots of the first Conjugation (भ्वादि) *cont.*

Desiderative	Pot. pass. part	p. p. p.	Ind. past part. क्त्वा	Ind. past part. ल्यप्	Infinitive
चिकम्पिषते	कम्पनीय	कम्पित	कम्पित्वा	प्रकम्प्य	कम्पितुम्
चिकाङ्क्षिषति	काङ्क्षणीय	काङ्क्षित	काङ्क्षित्वा	आकाङ्क्ष्य	काङ्क्षितुम्
चिकाशिषते	काशनीय	काशित	काशित्वा	प्रकाश्य	काशितुम्
चिकासिषते		कासित	कासित्वा		कासितुम्
चिकित्सिषति		चिकित्सित			
चिकृक्षति	कर्षणीय	कृष्ट	कृष्ट्वा	आकृष्य	कर्ष्टुम् क्रष्टुम्
चिकल्पिषते	कल्पनीय	क्लृप्त	कल्पित्वा क्लृप्त्वा		कल्पितुम् क्लृप्तुम्
चिक्रन्दिषति	क्रन्दनीय	क्रन्दित	क्रन्दित्वा		क्रन्दितुम्
चिक्रमिषति	क्रमणीय क्रम्य	क्रान्त	क्रमित्वा क्रान्त्वा	अतिक्रम्य	क्रमितुम्
चिक्रीडिषति		क्रीडित	क्रीडित्वा		क्रीडितुम्
चुक्रुक्षति	क्रोष्टव्य	क्रुष्ट	क्रुष्ट्वा		क्रोष्टुम्
चिक्षमिषते	क्षन्तव्य	क्षान्त	क्षामित्वा क्षान्त्वा		क्षमितुम् क्षन्तुम्
चिक्षरिषति		क्षरित			क्षरितुम्
चिक्षीषति	क्षय्य	क्षित क्षीण	क्षित्वा	प्रक्षीय	क्षेतुम्
चुक्षुभिषते		क्षुभित			
चिखणिषति	खननीय	खात	खणित्वा खात्वा		खनितुम्
चिखादिषति	खाद्य	खादित	खादित्वा		खादितुम्
जिगदिषति	गद्य	गदित	गदित्वा		गदितुम्

Roots of the first Conjugation (भ्वादि) *cont.*

Verbal root	Pres. act. & pass	Perfect	Future	Causative
गम् to go	गच्छति गम्यते	जगाम	गमिष्यति	गमयति
गर्ज् to roar	गर्जति गर्ज्यते	जगर्ज	गर्जिष्यति	गर्जयति
गर्ह् to censure	गर्हते गर्ह्यते	जगर्हे	गर्हिष्यते	गर्हयति
गाह् to dive	गाहते गाह्यते	जगाहे	{ गाहिष्यते घाक्ष्यते	गाहयति
गुप् to protect	गोपायति गुप्यते	जुगोप	गोपिष्यति	गोपयति
गुप् to censure	जुगुप्सते (II, 155) जुगुप्स्यते	जुगुप्साञ्चक्र	जुगुप्सिष्यते	
गुह् to hide	गूहति-ते गुह्यते	{ जुगूह जुगूहे	{ गूहिष्यति-ते घोक्ष्यति-ते	गूहयति
गै to sing	गायति गीयते	जगौ	गास्यति	गापयति
ग्रस् to swallow	ग्रसते ग्रस्यते	जग्रसे	ग्रसिष्यते	ग्रसयति
ग्लै to be weary	ग्लायति ग्लायते	जग्लौ	ग्लास्यति	ग्लापयति
घट् to happen	घटते	जघटे	घटिष्यति	घटयति
घुष् to sound	घोषति घुष्यते			घोषयति
घृष् to rub	घर्षति	जघर्ष	घर्षिष्यति	
घ्रा to smell	जिघ्रति घ्रायते	जघ्रौ	घ्रास्यति	घ्रापयति
चम् to sip आ-चम्	आचामति	आचचाम	आचमिष्यति	
चर् to walk	चरति चर्यते	चचार	चरिष्यति	चारयति
चर्व् to chew	चर्वति चर्व्यते	चचर्व	चर्विष्यति	
चल् to move	चलति चल्यते	चचाल	चलिष्यति	चालयति

Roots of the first Conjugation (भ्वादि) *cont.*

Desiderative	Pot. pass. part.	p. p. p.	Ind. past part.		Infinitive
			क्त्वा	ल्यप्	
जिगमिषति	गम्य गमनीय गन्तव्य	गत	गत्वा	आगम्य / आगत्य	गन्तुम्
जिगर्जिषति		गर्जित	गर्जित्वा		गर्जितुम्
जिगर्हिषते	गर्ह्य गर्हणीय	गर्हित	गर्हित्वा		गर्हितुम्
जिगाहिषते / जिघाक्षते	गाहनीय	गाढ	गाहित्वा / गाढ्वा		गाहितुम् / गाढुम्
जुगुपिषति / जुगुप्सति	गोपनीय	गुप्त	गुपित्वा / गुप्त्वा		गोपितुम् / गोप्तुम्
		जुगुप्सित			
जुगुक्षति-ते	गुह्य	गूढ	गूहित्वा / गूढ्वा		गूहितुम् / गोढुम्
जिगासति	गेय	गीत	गीत्वा	संगाय	गातुम्
जिग्रसिषते		ग्रस्त	ग्रसित्वा / ग्रस्त्वा		ग्रसितुम्
जिग्लासति		ग्लान	ग्लात्वा	संग्लाय	ग्लातुम्
जिघटिषते	घटनीय	घटित	घटित्वा		घटितुम्
	घोषनीय	घुष्ट			
		घृष्ट	घर्षित्वा / घृष्ट्वा	संघृष्य	घर्षितुम्
जिघ्रासति	घ्रातव्य घ्रेय	घ्रात / घ्राण	जिघ्रित्वा	आघ्राय	घ्रातुम्
आचिचमिषति		आचान्त		आचम्य	
चिचरिषति	चरितव्य चरणीय चर्य	चरित चर्वित	चरित्वा	परिचर्य	चरितुम्
चिचलिषति	चलितव्य	चलित	चलित्वा	संचल्य	चलितुम्

Roots of the first Conjugation (भ्वादि) *cont.*

Verbal root	Pres. act & pass.	Perfect	Future	Causative
चित् to notice	चेतति चित्यते	चिचेत	चेतिष्यति	चेतयति
चुम्ब् to kiss	चुम्बति चुम्ब्यते	चुचुम्ब	चुम्बिष्यति	
चेष्ट् to stir	चेष्टते चेष्ट्यते	चिचेष्टे	चेष्टिष्यते	चेष्टयति
च्यु to fall	च्यवते	चुच्युवे	च्योष्यते	च्यावयति
च्युत् to drop	च्योतति	चुच्योत	च्योतिष्यति	च्योतयति
जप् to mutter	जपति जप्यते	जजाप	जपिष्यति	जापयति
जल्प् to murmur	जल्पति जल्प्यते	जजल्प	जल्पिष्यति	जल्पयति
जि to conquer	जयति जीयते	जिगाय	जेष्यति	जापयति
जीव् to live	जीवति जीव्यते	जिजीव	जीविष्यति	जीवयति
जृम्भ् to yawn	जृम्भते जृम्भ्यते	जजृम्भे	जृम्भिष्यते	जृम्भयति
ज्वल् to burn	ज्वलति ज्वल्यते	जज्वाल	ज्वलिष्यति	ज्वलयति
डी to fly	डयते डीयते	डिड्ये	डयिष्यते	डाययति
ढौक् to approach	ढौकते	डुढौके	ढौकिष्यते	
तक्ष् to cut	तक्षति तक्ष्यते	ततक्ष	तक्षिष्यति	
तप् to shine	तपति तप्यते	तताप	तप्स्यति	तापयति
तर्ज् to threaten	तर्जति तर्ज्यते	ततर्ज	तर्जिष्यति	
तिज् to endure	तितिक्षते (II, 155)	तितिक्षाञ्चक्रे	तितिक्षिष्यते	तेजयति
तॄ to cross	तरति तीर्यते	ततार	तरिष्यति / तरीष्यति	तारयति
त्यज् to eave	त्यजति त्यज्यते	तत्याज	त्यक्ष्यति	त्याजयति
त्रप् to be ashamed	त्रपते	त्रेपे	त्रपिष्यते / त्रप्स्यते	त्रपयति
त्रस् to fear	त्रसति त्रस्यते	तत्रास	त्रसिष्यति	त्रासयति
त्रै to protect	त्रायति त्रायते	तत्रे	त्रास्यते	त्रापयति

Roots of the first Conjugation (भ्वादि) *cont.*

Desiderative	Pot. pass. part.	p. p. p.	Ind. past part.		Infinitive
			क्त्वा	ल्यप्	
चिचेतिषति		चित्त	चितित्वा चेतित्वा		चेतितुम्
चुचुम्बिषति		चुम्बित			चुम्बितुम्
चिचेष्टिषते		चेष्टित	चेष्टित्वा		चेष्टितुम्
		च्युत			
चुच्योतिषति		च्युतित	च्युतित्वा		च्योतितुम्
जिजपिषति		जपित	जपित्वा		जपितुम्
जिजल्पिषति		जल्पित	जल्पित्वा		जल्पितुम्
जिगीषति	जेय	जित	जित्वा	विजित्य	जेतुम्
जिजीविषति	जीवनीय जीवितव्य	जीवित	जीवित्वा		जीवितुम्
		जृम्भित	जृम्भित्वा		
जिज्वलिषति		ज्वलित			
डिडयिषते		डयित डीन	डयित्वा	उड्डीय	डयितुम्
		ढौकित			
		तष्ट	तक्षित्वा तष्ट्वा		तक्षितुम् तष्टुम्
तितप्सति	तप्तव्य	तप्त			
तितर्जिषति		तर्जित	तर्जित्वा		तर्जितुम्
तितीर्षति तितरिषति	तरणीय	तीर्ण	तीर्त्वा	अवतीर्य	तरितुम् तरीतुम् तर्तुम्
तित्यक्षति	त्यज्य त्यक्तव्य	त्यक्त	त्यक्त्वा	परित्यज्य	त्यक्तुम्
तित्रपिषते तित्रप्सते	त्रपणीय	त्रप्त	त्रपित्वा त्रप्त्वा		त्रपितुम् त्रप्तुम्
तित्रसिषति	त्रासनीय	त्रस्त	त्रसित्वा		त्रसितुम्
तित्रासते	त्रातव्य	त्रात त्राण			त्रातुम्

Roots of the first Conjugation (भ्वादि) *cont.*

Verbal root	Pres. act. & pass.	Perfect	Future	Causative
त्वर् to hurry	त्वरते त्वर्यते	तत्वरे	त्वरिष्यते	त्वरयति
त्विष् to shine	त्वेषति-ते	तित्वेष तित्विषे	त्वेक्ष्यति-ते	
दंश् to bite	दशति दश्यते	ददंश	दंक्ष्यति	दंशयति
दय् to pity	दयते	दयाञ्चक्रे	दयिष्यते	
दल् to burst	दलति	ददाल	दलिष्यति	दल्यति
दह् to burn	दहति दह्यते	ददाह	धक्ष्यति	दाहयति
दृश् to see	पश्यति दृश्यते	ददर्श	द्रक्ष्यति	दर्शयति
द्युत् to shine	द्योतते द्युत्यते	दिद्युते	द्योतिष्यते	द्योतयति
द्रु to melt	द्रवति द्रूयते	दुद्राव	द्रोष्यति	द्रावयति
धाव् to run, to wash	धावति-ते धाव्यते	दधाव दधावे	धाविष्यति-ते	धावयति
धृ to hold	धरति-ते ध्रियते	दधार दध्रे	धरिष्यति-ते	धारयति
धे to suck	धयति धीयते	दधौ	धास्यति	धापयति
ध्मा to blow	धमति ध्मायते	दध्मौ	ध्मास्यति	ध्मापयति
ध्यै to ponder	ध्यायति ध्यायते	दध्यौ	ध्यास्यति	ध्यापयति
ध्वन् to sound	ध्वनति ध्वन्यते	दध्वान	ध्वनिष्यति	ध्वनयति ध्वानयति
ध्वंस् to perish	ध्वंसते ध्वंस्यते	दध्वंसे	ध्वंसिष्यते	ध्वंसयति
नट् act	नटति नट्यते	ननाट	नटिष्यति	नाटयति
नद् to sound	नदति नद्यते	ननाद	नदिष्यति	नादयति
नन्द् to be pleased	नन्दति नन्द्यते	ननन्द	नन्दिष्यति	नन्दयति
नम् to salute	नमति नम्यते	ननाम	नंस्यति	नमयति नामयति
नर्द् to roar	नर्दति नर्द्यते	ननर्द	नर्दिष्यति	नर्दयति

Roots of the first Conjugation (भ्वादि) cont.

Desiderative	Pot. pass. part.	p. p. p.	Ind. past part. क्त्वा	Ind. past part. ल्यप्	Infinitive
तित्वरिषते		त्वरित तूर्ण	त्वरित्वा		त्वरितुम्
		त्विष्ट			
दिदंक्षति		दष्ट	दष्ट्वा		दंष्टुम्
दिदयिषते		दयित			
	दाल्य	दलित			
दिधक्षति	दाह्य	दग्ध	दग्ध्वा		दग्धुम्
दिदृक्षते	दर्शनीय द्रष्टव्य	दृष्ट	दृष्ट्वा	परिदृश्य	द्रष्टुम्
दिद्युतिषते	द्योत्य	द्युतित	द्युतित्वा		द्योतितुम्
दुद्रूषति		द्रुत	द्रुत्वा		द्रोतुम्
दिधाविषति-ते		धावित धौत	धावित्वा धौत्वा	अनुधाव्य	धावितुम्
दिधरिषति-ते	धरणीय	धृत	धृत्वा		धर्तुम्
दिधीर्षति-ते					
धित्सति		धीत	धीत्वा		धातुम्
दिध्मासति		ध्मात	ध्मात्वा		ध्मातुम्
दिध्यासति	ध्यातव्य ध्येय	ध्यात	ध्यात्वा		ध्यातुम्
दिध्वनिषति		ध्वनित	ध्वनित्वा		ध्वनितुम्
दिध्वंसिषते		ध्वस्त	ध्वंसित्वा ध्वस्त्वा		ध्वंसितुम्
	नटनीय	नटित			
निनदिषति		नदित	नदित्वा		नदितुम्
निनन्दिषति	नन्दनीय	नन्दित			नन्दितुम्
निनंसति	नमनीय	नत	नत्वा	प्रणम्य प्रणत्य	नन्तुम्
निनर्दिषति		नर्दित			नर्दितुम्

Roots of the first Conjugation (भ्वादि) *cont.*

Verbal root	Pres. act. & pass.	Perfect	Future	Causative
निन्द् to blame	निन्दति निन्द्यते	निनिन्द	निन्दिष्यति	निन्दयति
नी to lead	नयति-ते नीयते	निनाय निन्ये	नेष्यति-ते	नाययति
पच् to cook	पचति-ते पच्यते	पपाच पेचे	पक्ष्यति-ते	पाचयति
पठ् to read	पठति पठ्यते	पपाठ	पठिष्यति	पाठयति
पण् to bargain	पणते पण्यते	पेणे	पणिष्यते	
पत् to fall	पतति पत्यते	पपात	पतिष्यति	पातयति
पा to drink	पिबति पीयते	पपौ	पास्यति	पाययति
पुष् to nourish	पोषति पुष्यते	पुपोष	पोषिष्यति	पोषयति
प्याय् to swell	प्यायते	पिप्ये	प्यायिष्यते	प्याययति
प्यै to grow	प्यायते	पिप्ये	प्यास्यते	
प्रथ् to become famous	प्रथते	पप्रथे	प्रथिष्यते	प्रथयति
प्लु to float	प्लवते प्लूयते	पुप्लुवे	प्लोष्यते	प्लावयति
फल् to result	फलति	पफाल	फलिष्यति	फालयति
फुल्ल् to blossom	फुल्लति	पुफुल्ल	फुल्लिष्यति	
बाध् to oppress	बाधते बाध्यते	बबाधे	बाधिष्यते	बाधयति
बुध् to know	बोधति-ते बुध्यते	बुबोध बुबुधे	बोधिष्यति-ते	बोधयति
भज् to share	भजति-ते भज्यते	बभाज भेजे	भक्ष्यति-ते	भाजयति
भण् to speak	भणति भण्यते	बभाण	भणिष्यति	भाणयति
भाष् to say	भाषते भाष्यते	बभाषे	भाषिष्यते	भाषयति
भास् to shine	भासते भास्यते	बभासे	भासिष्यते	भासयति
भिक्ष् to beg	भिक्षते भिक्ष्यते	बिभिक्षे	भिक्षिष्यते	भिक्षयति

Roots of the first Conjugation (भ्वादि) *cont.*

Desiderative	Pot. pass. part.	p. p. p.	Ind. past part. क्त्वा	Ind. past part. ल्यप्	Infinitive
निनिन्दिषति	निन्द्य निन्दनीय	निन्दित	निन्दित्वा		निन्दितुम्
निनीषति-ते	नेतव्य	नीत	नीत्वा	आनीय	नेतुम्
पिपक्षति-ते	पक्तव्य	पक्व	पक्त्वा		पक्तुम्
पिपठिषति	पठितव्य पठनीय	पठित	पठित्वा		पठितुम्
पिपणिषते	पण्य	पणित			पणितुम्
पिपतिषति	पतितव्य पतनीय	पतित	पतित्वा	निपत्य	पतितुम्
पिपासति	पानीय	पीन	पीत्वा	आपीय	पातुम्
पुपोषिषति	पोषणीय	पुष्ट	पुष्ट्वा / पोषित्वा		पोषितुम्
		प्यान / पीन	प्यायित्वा		प्यायितुम्
		पीन			
		प्रथित			प्रथितुम्
पुप्लूषते		प्लुत	प्लुत्वा		प्लोतुम्
पिफलिषति		फलित / फुल्ल	फलित्वा		फलितुम्
		फुल्लित			
बिबाधिषते	बाधनीय बाधितव्य	बाधित	बाधित्वा		बाधितुम्
बुबोधिषति-ते	बोधितव्य	बोधित	बोधित्वा	प्रबुध्य	बोधितुम्
बिभक्षति-ते	भजनीय	भक्त	भक्त्वा	विभज्य	भक्तुम्
	भणनीय	भणित	भणित्वा		भणितुम्
बिभाषिषते	भाष्य भाषणीय	भाषित	भाषित्वा		भाषितुम्
बिभासिषते	भास्य	भासित	भासित्वा		भासितुम्
		भिक्षित	भिक्षित्वा		भिक्षितुम्

Roots of the first Conjugation (भ्वादि) cont.

Verbal root	Pres. act. & pass.	Perfect	Future	Causative
भू to be	भवति भूयते	बभूव	भविष्यति	भावयति
भृ to carry	भरति-ते भ्रियते	बभार बभ्रे	भरिष्यति-ते	भारयति
भ्रंश् to fall	भ्रंशते भ्रश्यते	बभ्रंशे	भ्रंशिष्यति	भ्रंशयति
भ्रम् to roam	भ्रमति-भ्रम्यते	बभ्राम	भ्रमिष्यति	भ्रमयति
भ्राज् to shine	भ्राजते भ्राज्यते	बभ्राजे	भ्राजिष्यते	भ्राजयति
मील् to close	मीलति	मिमील	मीलिष्यति	मीलयति
मुण्ड् to shave	मुण्डति मुण्ड्यते	मुमुण्ड	मुण्डिष्यति	मुण्डयति
मुद् rejoice	मोदते मुद्यते	मुमुदे	मोदिष्यते	मोदयति
मुर्छ to faint	मूर्च्छति	मुमूर्च्छ	मूर्च्छिष्यति	मूर्च्छयति
मृष् to sprinkle	मर्षति मृष्यते	ममर्ष	मरिष्यति म्रक्ष्यति मर्क्ष्यति	मर्षयति
म्ना to think	मनति म्नायते	मम्नौ	म्नास्यति	म्नापयति
म्लै to fade	म्लायति	मम्लौ	म्लास्यति	म्लापयति
यज् to sacrifice	यजति-ते इज्यते	इयाज ईजे	यक्ष्यति-ते	याजयति
यत् to attempt	यतते यत्यते	येते	यतिष्यते	यातयति
यम् to check	यच्छति	ययाम	यंस्यति	यामयति
याच् to beg	याचति-ते याच्यते	ययाच ययाचे	याचिष्यति-ते	याचयति

Roots of the first Conjugation (भ्वादि) *cont.*

Desiderative	Pot. pass. part.	p.p.p.	Ind. past part.		Infinitive
			क्त्वा	ल्यप्	
बुभूषति	भवितव्य भवनीय	भूत	भूत्वा	अभिभूय	भवितुम्
बिभरिषति-ते बुभूर्षति-ते	भृत्य भरणीय	भृत	भृत्वा		भर्तुम्
बिभ्रंशिषते		भ्रष्ट	भ्रंशित्वा भ्रष्ट्वा		भ्रंशितुम्
बिभ्रमिषति	भ्रमणीय	भ्रान्त	भ्रमित्वा भ्रान्त्वा		भ्रमितुम्
बिभ्राजिषते		भ्राजित	भ्राजित्वा		भ्राजितुम्
मिमीलिषति		मीलित	मीलित्वा		मीलितुम्
		मुण्डित	मुण्डित्वा		मुण्डितुम्
मुमुदिषते मुमोदिषते	मोदनीय	मुदित	मुदित्वा मोदित्वा		मोदितुम्
मुमूर्च्छिषति		मूर्च्छित मूर्त	मूर्त्वा		
		मृष्ट	मर्षित्वा मृष्ट्वा		मर्षितुम्
मिम्नासति	म्नातव्य	म्नात	म्नात्वा		म्नातुम्
मिम्लासति		म्लान			म्लातुम्
यियक्षति-ते		इष्ट	इष्ट्वा		यष्टुम्
यियतिषते	यतितव्य यतनीय	यत			यतितुम्
यियंसति	यन्तव्य	यत	यत्वा	संयत्य संयन्य	यन्तुम्
यियाचिषति-ते	याचितव्य याचनीय	याचित	याचित्वा		याचितुम्

Roots of the first Conjugation (भ्वादि) *cont.*

Verbal root	Pres. act. & pass.	Perfect	Future	Causative
रक्ष् to protect	रक्षति रक्ष्यते	ररक्ष	रक्षिष्यति	रक्षयति
रञ्ज् to be coloured	रजति-ते रज्यते	ररञ्ज रञ्जे	रंक्ष्यति-ते	रञ्जयति
आ-रभ् to begin	रभते	रेभे	रप्स्यते	रम्भयति
रम् to sport	रमते रम्यते	रेमे	रंस्यते	रमयति
राज् to shine	राजति-ते राज्यते	ररा‍ज / रराजे रेजे	राजिष्यति-ते	राजयति
रुच् to be pleased	रोचते रुच्यते	रुरुचे	रोचिष्यते	रोचयति
रुह् to grow	रोहति रुह्यते	रुरोह	रोक्ष्यति	रोहयति / रोपयति
लङ्घ् to leap	लङ्घति-ते	ललङ्घ ललङ्घे	लङ्घिष्यति-ते	लङ्घयति
लप् to talk	लपति लप्यते	ललाप	लपिष्यति	लापयति
लभ् to get	लभते लभ्यते	लेभे	लप्स्यते	लम्भयति
लष् to long for	लषति-ते लष्यते	ललाष लेषे	लषिष्यति-ते	लाषयति
लस् to shine	लसति लस्यते	ललास	लसिष्यति	
लज्ज् to be ashamed	लज्जते लज्ज्यते	ललज्जे	लज्जिष्यते	लज्जयति
वद् to tell	वदति उद्यते	उवाद	वदिष्यति	वादयति
वन्द् to salute	वन्दते वन्द्यते	ववन्दे	वन्दिष्यते	वन्दयति
वप् to sow	वपति-ते उप्यते	उवाप ऊपे	वप्स्यति-ते	वापयति
वम् to vomit	वमति वम्यते	ववाम	वमिष्यति	वमयति / वामयति
वस् to dwell	वसति उष्यते	उवास	वत्स्यति	वासयति

Roots of the first Conjugation (भ्वादि) *cont.*

Desiderative	Pot. pass. parr.	p. p. p.	Ind. past part.		Infinitive
			क्त्वा	ल्यप्	
रिरक्षिषति	रक्षितव्य रक्षणीय	रक्षित	रक्षित्वा	संरक्ष्य	रक्षितुम्
रिरंक्षति-ते	रञ्जनीय	रक्त	रक्त्वा		रंक्तुम्
रिप्सते		रब्ध	रब्ध्वा	आरभ्य	रब्धुम्
रिरंसते	रमणीय	रत	रत्वा	विरम्य / विरत्य	रन्तुम
रिराजिषति-ते		राजित	राजित्वा	विराज्य	राजितुम्
रुरुचिषते		रुचित	रुचित्वा		रोचितुम्
रुरुक्षति	रोहणीय	रूढ	रूढ्वा	आरुह्य	रोढुम्
लिलङ्घिषति-ते	लङ्घनीय	लङ्घित	लङ्घित्वा	विलङ्घ्य	लङ्घितुम्
लिलपिषति	लपितव्य लपनीय	लपित	लपिता	विलप्य	लपितुम्
लिप्सते	लभ्य लम्भनीय	लब्ध	लब्ध्वा		लब्धुम्
लिलषिषति-ते	लष्य लषणीय	लषित	लषित्वा	अभिलष्य	लषितुम्
		लज्जित			
विवदिषति	वदितव्य	उदित	उदित्वा	प्रत्युद्य	वदितुम्
विवन्दिषते	वन्दनीय	वन्दित	वन्दित्वा		वन्दितुम्
विवप्सति-ते	वपनीय	उप्त	उप्त्वा	समुप्य	वप्तुम्
विवमिषति	वमितव्य	वान्त	वमित्वा वान्त्वा		वमितुम्
विवत्सति	उषितव्य	उषित	उषित्वा	आध्युष्य	वस्तुम्

Roots of the first Conjugation (भ्वादि) cont.

Verbal root	Pres. act. & pass.	Perfect	Future	Causative
वह् to carry	वहति-ते उह्यते	उवाह ऊहे	वक्ष्यति-ते	वाहयति
वाञ्छ् to wish	वाञ्छति वाञ्छ्यते	ववाञ्छ	वाञ्छिष्यति	वाञ्छयति
वृत् to exist	वर्तते वृत्यते	ववृते	वर्त्स्यति / वर्तिष्यते	वर्तयति
वृध् to grow	वर्धते वृध्यते	ववृधे	वर्त्स्यति / वर्धिष्यते	वर्धयति
वृष् to rain	वर्षति वृष्यते	ववर्ष	वर्षिष्यति	वर्षयति
वे to weave	वयति-ते ऊयते	उवाय ऊये / ऊवे	वास्यति-ते	वाययति
वेप् to tremble	वेपते वेप्यते	विवेपे	वेपिष्यते	वेपयति
वेष्ट् to surround	वेष्टते वेष्ट्यते	विवेष्टे	वेष्टिष्यते	वेष्टयति
व्यथ् to suffer	व्यथते व्यथ्यते	विव्यथे	व्यथिष्यते	व्यथयति
व्रज् to go	व्रजति व्रज्यते	वव्राज	व्रजिष्यति	व्राजयति
शंस् to praise	शंसति शस्यते	शशंस	शंसिष्यति	शंसयति
शङ्क् to doubt	शङ्कते शङ्क्यते	शशङ्के	शङ्किष्यते	शङ्कयति
शप् to curse	शपति-ते शप्यते	शशाप शेपे	शप्स्यति-ते	शापयति
शम् to grow calm	शमति शम्यते	शशाम	शमिष्यति	शमयति / शामयति
शिक्ष् to learn	शिक्षते शिक्ष्यते	शिशिक्षे	शिक्षिष्यति	शिक्षयति
शुच् to bewail	शोचति शुच्यते	शुशोच	शोचिष्यति	शोचयति
शुभ् to shine	शोभते	शुशुभे	शोभिष्यते	शोभयति
श्चुत् to ooze	श्चोतति श्चुत्यते	चुश्चोत	श्चोतिष्यति	श्चोतयति
श्रि to reach	श्रयति-ते श्रीयते	शिश्राय शिश्रिये	श्रयिष्यति-ते	श्राययति

Roots of the first Conjugation (भ्वादि) cont.

Desiderative	Pot. pass. part.	p. p. p.	Ind. past part.		Infinitive
			क्त्वा	ल्यप्	
विवक्षति-ते	वहनीय	ऊढ	ऊढ्वा	प्रोह्य	वोढुम्
	वाञ्छनीय	वाञ्छित	वाञ्छित्वा		वाञ्छितुम्
विवृत्सति / विवर्तिषते	वर्तितव्य वर्तनीय	वृत्त	वृत्त्वा	परिवृत्य	वर्तितुम्
विवृत्सति / विवर्धिषते	वर्धनीय	वृद्ध			वर्धितुम्
विवर्षिषति		वृष्ट	वृष्ट्वा	अभिवृष्य	वर्षितुम्
विवासति ते	वातव्य	ऊत	ऊत्वा		वातुम्
		वेपित	वेपित्वा		वेपितुम्
		वेष्टित			
विव्यथिषते		व्यथित	व्यथित्वा		व्यथितुम्
विव्रजिषति		व्रजित	व्रजित्वा	परिव्रज्य	व्रजितुम्
शिशंसिषति	शस्य शंसनीय	शस्त	शंसित्वा शस्त्वा		शंसितुम्
शिशङ्किषते	शङ्कनीय	शङ्कित	शङ्कित्वा	आशङ्क्य	शङ्कितुम्
शिशप्सति-ते		शप्त	शप्त्वा		शप्तुम्
शिशमिषति	शाम्य शमनीय	शान्त	शमित्वा / शान्त्वा	निशम्य	शमितुम्
शिशिक्षिषते	शिक्षणीय	शिक्षित	शिक्षित्वा		शिक्षितुम्
शुशुचिषति / शुशोचिषति	शोचनीय	शुचित शोचित	शुचित्वा शोचित्वा		शोचितुम्
		शोभित	शोभित्वा		शोभितुम्
चुश्चोतिषति		श्चुतित / श्चोतित			
शिश्रयिषति-ते	श्रयितव्य श्रयणीय	श्रित	श्रित्वा	अश्रित्य	श्रयितुम्

Roots of the first Conjngation (भ्वादि) cont.

Verbal root	Pres. act. & Pass.	Perfect	Future	Causative
श्लाघ् to praise	श्लाघते श्लाघ्यते	शश्लाघे	श्लाघिष्यते	
श्वि to swell	श्वयति शूयते	शिश्वाय / शुशाव	श्वयिष्यति	श्वाययति
ष्ठिव् to spit	ष्ठीवति	तिष्ठेव / टिष्ठेव	ष्ठेविष्यति	ष्ठेवयति
सञ्ज् to cling	सजति सज्यते	ससञ्ज	सङ्क्ष्यति	सञ्जयति
सद् to sit	सीदति सद्यते	ससाद	सत्स्यति	सादयति
सस्ज् to get ready	सज्जति-ते सज्यते	ससज्ज ससज्जे	सज्जिष्यति-ते	
सह् to bear	सहते सह्यते	सेहे	सहिष्यते	साहयति
सिध् to go	सेधतिं सिध्यते	सिसेध	सेधिष्यति	सेधयति
सूद् to stike	सूदते सूद्यते	सुषूदे	सूदिष्यते	सूदयति
सृ to go	सरति स्रियते	ससार	सरिष्यति	सारयति
सृप् to creep	सर्पति सृप्यति	ससर्प	स्रप्स्यति / सर्प्स्यति	सर्पयति
सेव् to serve	सेवते सेव्यते	सिषेवे	सेविष्यते	सेवयति
स्खल् to stumble	स्खलति स्खल्यते	चस्खाल	स्खलिष्यति	स्खलयति
स्तंभ् to fix	स्तंभते	तस्तंभे	स्तंभिष्यते	स्तंभयति
स्था to stand	तिष्ठति स्थीयते	तस्थौ	स्थास्यति	स्थापयति
स्पन्द् to throb	स्पन्दते स्पन्द्यते	पस्पन्दे	स्पन्दिष्यते	स्पन्दयति
स्पर्ध् to challenge	स्पर्धते स्पर्ध्यते	पस्पर्धे	स्पर्धिष्यते	स्पर्धयति
स्फुट् to burst	स्फोटते	पुस्फुटे	स्फोटिष्यते	स्फोटयति

Roots of the first Conjugation (भ्वादि) cont.

Desiderative	Pot. pass. part.	p. p. p.	Ind. past part.		Infinitive
			क्त्वा	ल्यप्	
शिश्लाघिषते	श्लाघ्य श्लाघनीय	श्लाघित			श्लाघितुम्
		शून	श्वयित्वा		
तिष्ठेविषति		ष्ठ्यूत	ष्ठेवित्वा / ष्ठ्युत्वा		ष्ठेवितुम्
सिसङ्क्षति	सञ्जनीय	सक्त	सक्त्वा		सङ्क्तुम्
सिषत्सति	साद्य सादनीय	सन्न	सत्त्वा		सत्तुम्
सिसज्जिषति		सज्जित	सज्जित्वा		सज्जितुम्
सिसहिषते	सह्य सोढव्य	सोढ	सहित्वा / सोढ्वा	उत्सह्य	सहितुम् / सोढुम्
सिषित्सति / सिसिधिषति		सिद्ध	सेधित्वा	निषिध्य	सेधितुम्
सुसूदिषते					सूदितुम्
सिसीर्षति	सारणीय	सृत	सृत्वा	अनुसृत्य	सर्तुम्
सिसृप्सति		सृप्त	सृप्त्वा		सर्प्तुम्
सिसेविषते	सेव्य सेवनीय	सेवित	सेवित्वा	आसेव्य	सेवितुम्
		स्खलित	स्खलित्वा		स्खलितुम्
	स्तंभनीय	स्तब्ध			स्तंभितुम्
तिष्ठासति	स्थेय स्थातव्य	स्थित	स्थित्वा	प्रतिष्ठाय	स्थातुम्
		स्पन्दित	स्पन्दित्वा		स्पन्दितुम्
	स्पर्धनीय	स्पर्धित	स्पर्धित्वा		स्पर्धितुम्
		स्फुटित	स्फुटित्वा		स्फोटितुम्

Roots of the first Conjugation (भ्वादि) *cont.*

Verbal root	Pres. act. & pass.	Perfect	Future	Causative
स्मि to smile	स्मयते स्मीयते	सिष्मिये	स्मेष्यते	{ स्माययति स्मापयति
स्मृ to temember	स्मरति स्मर्यते	सस्मार	स्मरिष्यति	स्मारयति
स्यन्द् to flow	स्यन्दते	सस्यन्दे	स्यन्दिष्यते	स्यन्दयति
स्रंस् to fall	स्रंसते स्रस्यते	सस्रंसे	स्रंसिष्यते	
स्रु to flow	स्रवति	सुस्राव	स्रोष्यति	स्रावयति
स्वञ्ज् to embrace	स्वजते स्वज्यते	सस्वञ्जे सस्वजे	स्वङ्क्ष्यते	स्वञ्जयति
स्वन् to sound	स्वनति	सस्वान	स्वनिष्यति	
स्वाद् to taste	स्वादते स्वाद्यते	सस्वादे	स्वादिष्यते	
स्विद् to perspire	स्वेदते स्विद्यते	सिष्विदे	स्वेत्स्यते	
हस् to laugh	हसति हस्यते	जहास	हसिष्यति	हासयति
हृ to take	हरति-ते ह्रियते	जहार जह्रे	हरिष्यति-ते	हारयति
ह्रेष् to neigh	ह्रेषते ह्रेष्यते	जिह्रेषे		
ह्लाद् to be glad	ह्लादते	जह्लादे	ह्लादिष्यते	ह्लादयति
ह्वे to call	ह्वयति-ते हूयते	जुहाव जुहुवे	ह्वास्यति	ह्वाययति

Roots of the second Conjugation (अदादि)

अद् to eat	अत्ति अद्यते	{ आद जघास	अत्स्यति	आदयति
अन् to breathe	अनिति अन्यते	आन	अनिष्यति	आनयति
अस् to be	अस्ति अस्यते	बभूव	भविष्यति	भावयति
आस् to sit	आस्ते आस्यते	आसाञ्चक्रे	आसिष्यते	आसयति
इ to go	एति ईयते	इयाय	एष्यति	आययति
अधि-इ to read	अधीते अधीयते	अधीजगे	अध्येष्यति	अध्यापयति

Roots of the first Conjugation (भ्वादि) *cont.*

Desiderative	Pot. pass. part.	p. p. p.	Ind. past part		Infinitive
			क्त्वा	ल्यप्	
सिस्मयिषते	स्मयनीय	स्मित	स्मित्वा	विस्मित्य	
सुस्मूर्षते	स्मर्य स्मरणीय	स्मृत	स्मृत्वा	विस्मृत्य	स्मर्तुम्
सिस्यन्दिषते		स्यन्न	स्य[illegible]		स्यन्दितुम्
		स्रस्त			स्रंसितुम्
		स्रुत			
सिस्वङ्क्षते		स्वक्त	स्वक्त्वा		स्वङ्क्तुम्
		स्वनित			
	स्वाद्य स्वादनीय	स्वादित			स्वादितुम्
	स्वेद्य	स्विदित	स्विदित्वा		स्वेदितुम्
		स्विन्न			
जिहसिषति	हास्य हसनीय	हसित	हसित्वा	विहस्य	हसितुम्
जिहीर्षति-ते	हर्तव्य हरणीय	हृत	हृत्वा	अपहृत्य	हर्तुम्
जिह्लादिषते		ह्लादित			
जुहूषति-ते	हूतव्य ह्वातव्य	हूत	हूत्वा	आहूय	ह्वातुम्

Roots of the second Conjugation (अदादि)

जिघत्सति	अदनीय	{ जग्ध	जग्ध्वा		अत्तुम्
		{ अन्न			
अनिनिषति		अनित	अनित्वा		अनितुम्
बुभूषति		भूत	भूत्वा		भवितुम्
आसिसिषते	आस्य आसनीय	आसित	आसित्वा		आसितुम्
ईयिषति	इत्य एतव्य	इत	इत्वा		एतुम्
अधिजिगांसते		अधीत		अधीत्य	अध्येतुम्

Roots of the second Conjugation (अदादि) *cont.*

Verbal root	Pres. act. & pass.	Perfect	Future	Causative
ईश् to command	ईष्टे ईश्यते	ईशाञ्चक्रे	ईशिष्यते	ईशयति
कु to sound	कौति कवीति	चुकाव	कोष्यति	कावयति
ख्या to relate	ख्याति ख्यायते	चख्यौ	ख्यास्यति	ख्यापयति
चकास् to shine	चकास्ति	चकासाञ्चकार	चकासिष्यति	चकासयति
चक्ष् to speak	चष्टे	चचक्षे	क्शास्यति	
जक्ष् to eat	जक्षिति जक्ष्यते	जजक्षे	जक्षिष्यति	जक्षयति
जागृ to weak	जागर्ति जागर्यति	जजागार	जागरिष्यति	जागरयति
दरिद्रा to be poor	दरिद्राति दरिद्र्यते	ददरिद्रौ / दरिद्राञ्चकार	दरिद्रिष्यति	
दा to cut	दाति दीयते	ददौ	दास्यति	दापयति
दिह् to anoint	देग्धि दिग्धे दिह्यते	दिदेह दिदिहे	धेक्ष्यति-ते	देहयति
दुह् to milk	दोग्धि दुग्धे दुह्यते	दुदोह दुदुहे	धोक्ष्यति-ते	दोहयति
द्रा to run	द्राति	दद्रौ	द्रास्यति	
द्विष् to hate	द्वेष्टि द्विष्टे द्विष्यते	दिद्वेष दिद्विषे	द्वेक्ष्यति-ते	द्वेषयति
नु to praise	नौति नूयते	नुनाव	नोष्यति	नावयति
पा to protect	पाति पायते	पपौ	पास्यति	पालयति
पृच् to touch	पृक्ते पृच्यते	पपृचे	पर्चिष्यते	
ब्रु to speak	ब्रवीति ब्रुते उच्यते	उवाच ऊचे	वक्ष्यति-ते	वाचयति
भा to shine	भाति भायते	बभौ	भास्यति	भापयति
मा to measure	माति मीयते	ममौ	मास्यति	मापयति
मृज् to wipe	मार्ष्टि मृज्यते	ममार्ज	मार्जिष्यति / मार्क्ष्यति	मार्जयति
या to go	याति यायते	ययौ	यास्यति	यापयति
यु to join	यौति यूयते	युयाव	यविस्यति	यावयति
रु to cry	रौति रवीति रूयते	रुराव	रविष्यति	रावयति

Roots of the second Conjugation (अदादि) *cont.*

Desiderative	Pot. pass. part.	p. p. p.	Ind. past part.		Infinitive
			क्त्वा	ल्यप्	
ईशिशिषते	ईशितव्य	ईशित			
चुकुषति					
चिख्यासति	ख्येय	ख्यात	ख्यात्वा		ख्यातुम्
चिचकासिषति		चकासित	चकासित्वा		चकासितुम्
		ख्यात			
जिजक्षिषति		जक्षित	जक्षित्वा		जक्षितुम्
जिजागरिषति		जागरित			जागरितुम्
{ दिदरिद्रासति { दिदरिद्रिषति		दरिद्रित			
	दातव्य देय	दत्त	दत्त्वा		दातुम्
दिधिक्षति-ते	देह्य	दिग्ध	दिग्ध्वा	संदिह्य	देग्धुम्
दुधुक्षति-ते	दोह्य	दुग्ध	दुग्ध्वा		दोग्धुम्
दिद्विक्षति-ते	द्वेषणीय	द्विष्ट	द्विष्ट्वा		द्वेष्टुम्
नुनूषति		नुत	नुत्वा		नोतुम्
पिपासति	पातव्य	पात	पात्वा		पातुम्
		पृक्त			
विवक्षति-ते		उक्त	उक्त्वा		वक्तुम्
बिभासति		भात	भात्वा	प्रतिभाय	भातुम्
मित्सति	मातव्य मेय	मित	मित्वा	निर्माय	मातुम्
{ मिमार्जिषति { मिमृक्षति	मार्ष्टव्य	मृष्ट	{ मृष्ट्वा { मार्जित्वा		मार्ष्टुम् मार्जितुम्
यियासति	यातव्य	यात	यात्वा	प्रयाय	यातुम्
{ यियविषति { युयूषति		युत	युत्वा		यवितुम्
रुरुषति		रुत	रुत्वा		रवितुम्

Roots of the second Conjugation (**अदादि**) *cont.*

Verbal root	Pres. act. & pass.	Perfect	Future	Causative
रुद् to weep	रोदिति रुद्यते	रुरोद	रोदिष्यति	रोदयति
ला to give	लाति	ललौ	लास्यति	
लिह् to lick	लेढि लीढे लिह्यते	लिलेह लिलिहे	लेक्ष्यति	लेहयति
वच् to speak	वक्ति उच्यते	उवाच	वक्ष्यति	वाचयति
वश् to wish	वष्टि उश्यते	उवाश	वशिष्यति	वाशयति
वस् to wear	वस्ते वस्यते	ववसे	वसिष्यते	वासयति
वा to blow	वाति वायते	ववौ	वास्यति	वापयति
विद् to know	वेत्ति वेद विद्यते	विवेद	वेदिष्यति	वेदयति
वृज् to avoid	वृक्ते वृज्यते	ववृजे	वर्जिष्यति	वर्जयति
शास् to instruct	शास्ति शिष्यते	शशास	शासिष्यति	शासयति
शी to lie down	शेते शय्यते	शिश्ये	शयिष्यते	शाययति
श्वस् to breathe	श्वसिति श्वस्यते	शश्वास	श्वसिष्यति	श्वासयति
सू to bear	सूते सूयते	सुषुवे	सोष्यते सविष्यते	सावयति
स्तु to praise	स्तौति स्तवीति स्तुते स्तुवीते स्तूयते	तुष्टाव तुष्टुवे	स्तोष्यति	स्तावयति
स्ना to bathe	स्नाति स्नायते	सस्नौ	स्नास्यति	स्नापयति
स्वप् to sleep	स्वपिति सुप्यते	सुष्वाप	स्वप्स्यति	स्वापयति
हन् to kill	हन्ति हन्यते	जघान	हनिष्यति	घातयति
ह्नु to conceal	ह्नुते	जुह्नुवे	ह्नोष्यते	ह्नावयति

Roots of the second Conjugation (अदादि) *cont.*

Desiderative	Pot. pass. part.	p. p. p.	Ind. past. part.		Infinitive
			क्त्वा	ल्यप्	
रुरुदिषति	रोदितव्य	रुदित	रुदित्वा		रोदितुम्
लिलिक्षति	लेह्य	लीढ	लीढ्वा		लेढुम्
विवक्षति	वक्तव्य वाच्य वाचनीय	उक्त	उक्त्वा	प्रोच्य	वक्तुम्
विवशिषति		उशित	उशित्वा		वशितुम्
विवसिषते		वसित	वसित्वा		वसितुम्
विवासति		वात	वात्वा		वातुम्
विविदिषति	वेद्य वेदितव्य	विदित	विदित्वा		वेदितुम्
विवर्जिषते		वृक्त	वर्जित्वा		वर्जितुम्
शिशासिषति	शिष्य शासनीय	शिष्ट	शिष्ट्वा शासित्वा		शासितुम्
शिशयिषते	शयितव्य शयनीय	शयित	शयित्वा	संशय्य	शयितुम्
शिश्वसिषति	श्वासनीय	श्वस्त श्वसित	श्वसित्वा	निश्वस्य	श्वसितुम्
सुसूषते		सूत	सूत्वा		सोतुम्
तुष्टूषति	स्तोतव्य	स्तुत	स्तुत्वा	प्रस्तुत्य	स्तोतुम्
सिष्णासति	स्नातव्य	स्नात	स्नात्वा		स्नातुम्
सुषुप्सति	स्वप्तव्य	सुप्त	सुप्त्वा	संसुप्य	स्वप्तुम्
जिघांसति	हन्तव्य घात्य	हत	हत्वा	निहन्य निहत्य	हन्तुम्
जुह्नूषते		ह्नुत	ह्नुत्वा		ह्नोतुम्

Roots of the third Conjugation (ह्वादि)

Verbal root	Pres. act. & pass.	Perfect	Future	Causative
ऋ to go	इयर्ति अर्यते	आर	अरिष्यति	अर्पयति
दा to give	ददाति दत्ते दीयते	ददौ ददे	दास्यति-ते	दापयति
धा to place	दधाति धत्ते धीयते	दधौ दधे	धास्यति-ते	धापयति
निज् to wash	नेनेक्ति नेनिक्ते निज्यते	निनेज निनिजे	नेक्ष्यति-ते	नेजयति
पॄ to fill	पिपर्ति पूर्यते	पपार	परिष्यति / परीष्यति	पारयति
भी to fear	बिभेति भीयते	बिभाय	भेष्यति	भापयते / भाययति
भृ to hold	बिभर्ति बिभृते भ्रियते	बभार बभ्रे	भरिष्यति-ते	भारयति
मा to measure	मिमीते मीयते	ममे	मास्यते	मापयति
विच् to divide	विवेक्ति विविक्ते	विवेच विविचे	वेक्ष्यति-ते	वेचयति
विज् to separate	विवेक्ति विविक्ते विज्यते	विवेज विविजे	वेक्ष्यति-ते	वेजयति
हा to go	जिहीते हायते	जहे	हास्यते	हापयति
हा to abandon	जहाति हीयते	जहौ	हास्यति	हापयति
हु to offer	जहोति हूयते	जुहाव	होष्यति	हावयति
ह्री to blush	जिह्रेति ह्रीयते	जिह्राय	ह्रेष्यति	ह्रेपयति
Roots of the fourth Conjugation (दिवादि)				
अण् to breathe	अण्यति अण्यते	आणे	अणिष्यते	अणयति
अस् to throw	अस्यति अस्यते	आस	असिष्यति	आसयति
इष् to move	इष्यति इष्यते	इयेष	एषिष्यति	एषयति

Roots of the third Conjugation (ह्वादि)

Desiderative	Pot. pass. part.	p. p. p.	Ind. past. part.		Infinitive
			क्त्वा	ल्यप्	
अरिरिषति	अर्पणीय	ऋत	ऋत्वा		अर्तुम्
दित्सति-ते	दातव्य देय	दत्त आत्त	दत्त्वा	आदाय	दातुम्
धित्सति-ते	धातव्य धेय धानीय	हित	हित्वा	अभिधाय	धातुम्
निनिक्षति-ते		निक्त	निक्त्वा		नेक्तुम्
{ पुपूर्षति { पिपरिषति	पूरणीय	पूर्ण	पूर्त्वा		
बिभीषति	भेतव्य	भीत	भीत्वा		भेतुम्
बिभरिषति-ते	भरणीय	भृत	भृत्वा		भर्तुम्
मित्सते	मातव्य मेय	मित	मित्वा		मातुम्
विविक्षति-ते	वेक्तव्य	विक्त	विक्त्वा		वेक्तुम्
विविक्षति-ते		विक्त	विक्त्वा		वेक्तुम्
जिहासते		हात	हात्वा		हातुम्
जिहासति	हातव्य हेय	हीन	हित्वा		हातुम्
जुहूषति	होतव्य हव्य	हुत	हुत्वा		होतुम्
जिह्रीषति		ह्रीत ह्रीण	ह्रीत्वा		ह्रेतुम्

Roots of the fourth Conjugation (दिवादि)

अणिणिषते		अणित	अणित्वा		अणितुम्
असिसिषति	अस्तव्य असनीय	अस्त	{ असित्वा { अस्त्वा	न्यस्य	असितुम्
एषिषिषति	एष्य एषणीय	इष्ट	इष्ट्वा		एषितुम्

Roots of the fourth Conjugation (दिवादि) *cont.*

Verbal root	Pres. act. & pass.	Perfect	Future	Causative
ऋध् to prosper	ऋध्यति ऋध्यते	आनर्ध	अर्धिष्यति	अर्धयति
कुप् to be angry	कुप्यति कुप्यते	चुकोप	कोपिष्यति	कोपयति
कृश् to become lean	कृश्यति	चकर्श	कर्शिष्यति	
क्रुध् to be angry	क्रुध्यति क्रुध्यते	चुक्रोध	क्रोत्स्यति	क्रोधयति
क्लम् to be tired	क्लाम्यति क्लम्यते	चक्लाम	क्लमिष्यति	क्लमयति
क्लिद् to become wet	क्लिद्यति क्लिद्यते	चिक्लेद	क्लेदिष्यति क्लेत्स्यति	क्लेदयति
क्लिश् to be afflicted	क्लिश्यति क्लिश्यते	चिक्लिशे	क्लेशिष्यते	क्लेशयति
क्षम् to bear	क्षाम्यति क्षम्यते	चक्षाम	क्षमिष्यति क्षंस्यति	क्षमयति
क्षुध् to be hungry	क्षुध्यति क्षुध्यते	चुक्षोध	क्षोत्स्यति	क्षोधयति
क्षुभ् to tremble	क्षुभ्यति क्षुभ्यते	चुक्षोभ	क्षोभिष्यति	क्षोभयति
खिद् to suffer pain	खिद्यते	चिखिदे	खेत्स्यते	खेदयति
जन् to be born	जायते जन्यते	जज्ञे	जनिष्यते	जनयति
जॄ to grow old	जीर्यति जीर्यते	जजार	जरिष्यति जरीष्यति	जरयति
डी to fly	डीयते	डिड्ये	डयिष्यते	डाययति
तप् to heat	तप्यते	तेपे	तप्स्यते	तापतति
तुष् to be pleased	तुष्यति तुष्यते	तुतोष	तोक्ष्यति	तोषयति

Roots of the fourth Conjugation (दिवादि) *cont.*

Desiderative	Pot. part. pass	p. p. p.	Ind. past part.		Infinitive
			क्त्वा	ल्यप्	
अर्दिधिषति		ऋद्ध	ऋद्ध्वा		अर्धितुम्
चुकोपिषति		कुपित	कुपित्वा		कोपितुम्
		कृष्ट	कृशित्वा कर्षित्वा		कर्शितुम्
चुक्रुत्सति	क्रोधनीय	क्रुद्ध	क्रुद्ध्वा		क्रोद्धुम्
		क्लान्त	क्लमित्वा क्लान्त्वा		
चिक्लिदिषति चिक्लित्सति		क्लिन्न	क्लिदित्वा क्लित्त्वा		क्लेदितुम् क्लेत्तुम्
चिक्लिशिषते		क्लिष्ट क्लिशित	क्लिष्ट्वा क्लिशित्वा		
चिक्षमिषते चिक्षंसते	क्षन्तव्य	क्षान्त	क्षमित्वा क्षान्त्वा		क्षमितुम् क्षन्तुम्
चुक्षुत्सति		क्षुधित	क्षुधित्वा		क्षोधितुम्
चुक्षुभिषति		क्षुभित क्षुब्ध	क्षुभित्वा		क्षोभितुम्
चिखित्सते		खिन्न	खित्त्वा		खेत्तुम्
जिजनिषते	जनितव्य	जात	जनित्वा		जनितुम्
जिजीर्षति जिजरिषति		जीर्ण	जरित्वा		जरितुम्
डिडयिषते		डयित डीन	डयित्वा		डयितुम्
तितप्सते		तप्त			
तुतुक्षति	तोष्टव्य तोषणीय	तुष्ट	तुष्ट्वा		तोष्टुम्

Roots of the fourth Conjugation (दिवादि) *cont.*

Verbal root	Pres. act. & pass.	Perfect	Future	Causative
तृप् to be satisfied	तृप्यति तृप्यते	ततर्प	तर्पिष्यति तर्प्स्यति त्रप्स्यति	तर्पयति
तृष् to be thirsty	तृष्यति	ततर्ष	तर्षिष्यति	तर्षयति
त्रस् to tremble	त्रस्यति त्रस्यते	तत्रास	त्रसिष्यति	त्रासयति
त्रुट् to break	त्रुट्यति त्रुट्यते	तुत्रोट	त्रुटिष्यति	त्रोटयति
दम् to be tamed	दाम्यति दम्यते	ददाम	दमिष्यति	दमयति
दिव् to play	दीव्यति दीव्यते	दिदेव	देविष्यति	देवयति
दीप् to shine	दीप्यते	दिदीपे	दीपिष्यते	दीपयति
दुष् to be wrong	दुष्यति दुष्यते	दुदोष	दोक्ष्यति	दोषयति
दू to suffer	दूयते	दुदुवे	दविष्यते	दावयति
दृप् to be glad	दृप्यति दृप्यते	ददर्प	दर्पिष्यति	दर्पयति
द्रुह् to hate	द्रुह्यति द्रुह्यते	दद्रोह	द्रोहिष्यति ध्रोक्ष्यति	द्रोहयति
नश् to perish	नश्यति नश्यते	ननाश	नशिष्यति नङ्क्ष्यति	नाशयति
नह् to bind	नह्यति-ते नह्यते	ननाह नेहे	नत्स्यति-ते	नाहयति
नृत् to dance	नृत्यति नृत्यते	ननर्त	नर्तिष्यति नर्त्स्यति	नर्तयति
पद् to go	पद्यते	पेदे	पत्स्यते	पादयति
पुष् to nourish	पुष्यति पुष्यते	पुपोष	पोषिष्यति पोक्ष्यति	पोषयति

Roots of the fourth Conjugation (दिवादि) *cont.*

Desiderative	Pot. pass. part.	p. p. p.	Ind. past part.		Infinitive
			क्त्वा	ल्यप्	
तितर्पिषति तितृप्सति		तृप्त	तर्पित्वा तृप्त्वा		तर्पितुम् तर्प्तुम्
तितर्षिषति		तृषित	तृषित्वा तर्षित्वा		तर्षितुम्
तित्रसिषति	त्रासनीय	त्रस्त	त्रसित्वा		त्रसितुम्
तित्रुटिषति		त्रुटित	त्रुटित्वा		त्रोटितुम्
दिदमिषति		दान्त	दमित्वा दान्त्वा		दमितुम्
दिदेविषति दुद्यूषति		द्यूत	द्यूत्वा		देवितुम्
दिदीपिषते		दीप्त	दीप्त्वा		दीपितुम्
दुदुक्षति		दुष्ट	दुष्ट्वा		दोष्टुम्
दुदूषते		दूत			
दिदर्पिषति		दृप्त	दर्पित्वा दृप्त्वा		दर्पितुम्
दुद्रुहिषति दुध्रुक्षति	द्रुह्य	द्रुग्ध द्रूढ	द्रुहित्वा द्रुग्ध्वा द्रूढ्वा		द्रोहितुम् द्रोग्धुम् द्रोढुम्
निनशिषति निनंक्षति		नष्ट	नशित्वा नष्ट्वा		नशितुम् नष्टुम्
निनत्सति	नद्धव्य	नद्ध	नद्ध्वा		नद्धुम्
निनर्तिषति निनृत्सति	नृत्य नर्तितव्य	नृत्त	नर्तित्वा		नर्तितुम्
पित्सते	पादनीय	पन्न	पत्त्वा		पत्तुम्
पुपुषिषति पुपुक्षति	पोषणीय	पुषित पुष्ट	पोषित्वा पुष्ट्वा		पोषितुम्

Roots of the fourth Conjugation (दिवादि) *cont.*

Verbal root	Pres. act. & pass.	Perfect	Future	Causative
प्री to feel affection	प्रीयते	पिप्रिये	प्रेष्यते	प्राययति
बुध् to know	बुध्यते	बुबुधे	भोत्स्यते	बोधयति
भ्रंश् to fall	भ्रश्यति भ्रश्यते	बभ्रंश	भ्रंशिष्यति	भ्रंशयति
भ्रम् to roam	भ्राम्यति भ्रम्यते	बभ्राम	भ्रमिष्यति	भ्रमयति
मद् to be glad	माद्यति मद्यते	ममाद	मदिष्यति	मादयति
मन् to think	मन्यते	मेने	मंस्यते	मानयति
मुह् to faint	मुह्यति मुह्यते	मुमोह	मोहिष्यति / मोक्ष्यति	मोहयति
युज् to concentrate	युज्यते	युयुजे	योक्ष्यते	योजयति
युध् to fight	युध्यते	युयुधे	योत्स्यते	योधयति
राध् to grow	राध्यति राध्यते	रराध	रात्स्यति	राधयति
रुष् to be angry	रुष्यति रुष्यते	रुरोष	रोषिष्यति / रोक्ष्यति	रोषयति
लष् to wish	लष्यति-ते लष्यते	ललाष लेषे	लषिष्यति	लाषयति
ली to stick	लीयते	लिल्ये	लेष्यते / लास्यते	लाल्यति / लापयति
लुट् to roll	लुट्यति लुट्यते	लुलोट	लोटिष्यति	लोटयति
लुभ् to covet	लुभ्यति लुभ्यते	लुलोभ	लोभिष्यति / लोप्स्यति	लोभयति

Roots of the fourth Conjugation (दिवादि) *cont.*

Desiderative	Pot. pass. part.	p. p. p.	Ind. past. part.		Infinitive
			क्त्वा	ल्यप्	
पिप्रीषते		प्रीत	प्रीत्वा		प्रेतुम्
बुभुत्सते	बोधितव्य बोधनीय	बुद्ध	बुद्ध्वा	प्रबुध्य	बोद्धुम्
बिभ्रंशिषति		भ्रष्ट	भ्रंशित्वा भ्रष्ट्वा		भ्रंशितुम्
बिभ्रमिषति	भ्रमणीय	भ्रान्त	भ्रमित्वा भ्रान्त्वा		भ्रमितुम्
मिमदिषति	मद्य	मत्त	मदित्वा		मदितुम्
मिमांसते	मन्तव्य माननीय	मत	मत्वा		मन्तुम्
मुमुहिषति मुमुक्षति		मुग्ध मूढ	मोहित्वा मुग्ध्वा मूढ्वा	विमुह्य	मोहितुम् मोग्धुम् मोढुम्
	योग्य योजनीय				
युयुत्सते	योद्धव्य योधनीय	युद्ध	युद्ध्वा		योद्धुम्
रिरात्सति	राधनीय	राद्ध	राद्ध्वा		राद्धुम्
रुरुषिषति		रुष्ट	रुषित्वा		रोषितुम्
लिलषिषति-ते	लष्य लषणीय	लषित	लषित्वा		लषितुम्
लिलीषते		लीन	लीत्वा		लेतुम् लातुम्
लुलुटिषति		लुटित	लुटित्वा		लोटितुम्
लुलुभिषति	लोभ्य	लुब्ध	लुब्ध्वा		लोब्धुम्

Roots of fourth Conjugation (दिवादि) *cont.*

Verbal root	Pres act. & pass.	Perfect	Future	Causative
विद् to be	विद्यते	विविदे	वेत्स्यते	
व्यध् to pierce	विध्यति विध्यते	विव्याध	व्यत्स्यति	व्याधयति
शप् to curse	शप्यति-ते शप्यते	शशाप शेपे	शप्स्यति ते	शापयति
शम् to grow calm	शाम्यति शम्यते	शशाम	शमिष्यति	{ शमयति शामयति
शुध् to be pure	शुध्यति शुध्यते	शुशोध	शोत्स्यति	शोधयति
शुष् to be dried	शुष्यति शुष्यते	शुशोष	शोक्ष्यति	शोषयति
शो to sharpen	श्यति शायते	शशौ	शास्यति	शाययति
श्रम् to be tired	श्राम्यति श्रम्यते	शश्राम	श्रमिष्यति	{ श्रमयति श्रामयति
श्लिष् to em-brace	श्लिष्यति श्लिष्यते	शिश्लेष	श्लेक्ष्यति	
सिध् to reach	सिध्यति सिध्यते	सिषेध	सेत्स्यति	सेधयति
सिव् to sew	सीव्यति सीव्यते	सिषेव	सेविष्यति	सेवयति
सो to destroy	स्यति सीयते	ससौ	सास्यति	साययति
स्निह् to feel affection	स्निह्यति स्निह्यते	सिष्णेह	{ स्नेहिष्यति स्नेक्ष्यति	
स्विद् to sweat	स्विद्यति स्विद्यते	सिष्वेद	स्वेत्स्यति	

Roots of the fourth Conjugation (दिवादि) *cont.*

Desiderative	Pot. pass. part.	p. p. p.	Ind. past. part.		Infinitive
			क्त्वा	ल्यप्	
बिवित्सते		वित्त			
विव्यत्सति	वेध्य	विद्ध	विद्ध्वा		व्यद्धुम्
शिशप्सति-ते		शप्त	शप्त्वा		शप्तुम्
	शाम्य	शान्त	शमित्वा / शान्त्वा	निशम्य	शमितुम्
शुशुत्सति	शोधनीय	शुद्ध			
शुशुक्षति	शोषणीय	शुष्क			शोष्टुम्
शिशासति		शात शित	शात्वा		
शिश्रमिषति		श्रान्त	श्रमित्वा / श्रान्त्वा	विश्रम्य	श्रमितुम्
		श्लिष्ट			
सिषित्सति		सिद्ध	सिद्ध्वा		सेधितुम्
सिसेविषति / सुस्यूषति	सीव्य / सेवितव्य	स्यूत	सेवित्वा / स्यूत्वा		सेवितुम्
सिषासति		सित	सित्वा		सातुम्
सिस्निहिषति / सिस्निक्षति	स्नेह्य	स्निग्ध	स्निहित्वा / स्निग्ध्वा / स्नीढ्वा		स्नेग्धुम्
	स्वेद्य	स्विदित / स्विन्न			

Roots of the fifth Conjugation (स्वादि)

Verbal root	Pres. act. & pass.	Perfect	Future	Causative
अक्ष् to reach	अक्ष्णोति अक्ष्यते	आनक्ष	अक्षिष्यति अक्ष्यति	अक्षयति
अश् to pervade	अश्नुते अश्यते	आनशे	अशिष्यते अक्ष्यते	आशयति
आप् to obtain	आप्नोति आप्यते	आप	आप्स्यति	आपयति
क्षि to destroy	क्षिणोति क्षीयते	चिक्षाय	क्षेष्यति	क्षाययति
चि to collect	चिनोति चिनुते चीयते	चिचाय चिकाय चिच्ये चिक्ये	चेष्यति-ते	चापयति चाययति
तक्ष् to wound	तक्ष्णोति तक्ष्यते	ततक्ष	तक्षिष्यति तक्ष्यति	तक्षयति
दम्भ् to deceive	दभ्नोति दभ्यते	ददम्भ	दम्भिष्यति	दम्भयति
दु to give pain	दुनोति दूयते	दुदाव	दोष्यति	दावयति
धु to shake	धुनोति धुनुते धूयते	दुधाव दुधुवे	धोष्यति-ते	धावयति
धृष् to be bold	धृष्णोति धृष्यते	दधर्ष	धर्षिष्यति	धर्षयति
मि to throw	मिनोति मिनुते मीयते	ममौ मिम्ये	मास्यति-ते	मापयति
राध् to propitiate	राध्नोति राध्यते	रराध	रात्स्यति	राधयति
वृ to choose	वृणोति वृणुते व्रियते	ववार वव्रे	वरिष्यति-ते वरीष्यति-ते	वारयति
शक् to be able	शक्नोति शक्यते	शशाक	शक्ष्यति	शाकयति
श्रु to hear	शृणोति श्रूयते	शुश्राव	श्रोष्यति	श्रावयति
साध् to accomplish	साध्नोति साध्यते	ससाध	सात्स्यति	साधयति
सि to bind	सिनोति सिनुते सीयते	सिषाय सिष्ये	सेष्यति	साययति

Roots of the fifth Conjugation (स्वादि)

Desiderative	Pot. pass. part	p. p. p.	Ind. past part.		Infinitive
			क्त्वा	ल्यप्	
अचिक्षिषति अचिक्षति		अष्ट	अक्षित्वा अष्ट्वा		अक्षितुम् अष्टुम्
अशिशिषते		अष्ट	अशित्वा अष्ट्वा		अशितुम् अष्टुम्
ईप्सति	आप्तव्य	आप्त	आप्त्वा	प्राप्य	आप्तुम्
चिक्षीषति	क्षय्य	क्षीण क्षित	क्षित्वा		क्षेतुम्
चिचीषति-ते चिकीषति-ते	चयनीय	चित	चित्वा	संचित्य	चेतुम्
तितक्षिषति तितक्षति		तष्ट	तक्षित्वा तष्ट्वा		तक्षितुम् तष्टुम्
दिदम्भिषति धिप्सति धीप्सति		दब्ध	दम्भित्वा दब्ध्वा		दम्भितुम्
दुदूषति		दुत दून			
दुधूषति-ते		धूत धून	धूत्वा		धोतुम्
	धर्षणीय	धृष्ट			
मित्सति-ते		मित	मित्वा		मातुम्
रिरात्सति रित्सति	राधनीय	राद्ध	राद्ध्वा		राद्धुम्
विवरिषति-ते वुवूर्षति-ते	वरणीय	वृत	वृत्वा		वरितुम् वरीतुम्
शिक्षति	शक्य	शक्त	शक्त्वा		शक्तुम्
शुश्रूषते	श्रोतव्य श्राव्य	श्रुत	श्रुत्वा	प्रतिश्रुत्य	श्रोतुम्
सिसात्सति	साध्य साधनीय	साद्ध	साद्ध्वा		साद्धुम्
सिसीषति		सित सिन	सित्वा		सेतुम्

Roots of the fifth Conjugation (स्वादि) *cont.*

Verbal root	Pres. act. & pass.	Perfect	Future	Causative
सु to sprinkle	सुनोति सुनुते सूयते	सुषाव सुषुवे	सोष्यति-ते	सावयति
स्तम्भ् to fix	स्तभ्नोति स्तभ्यते	तस्तम्भ	स्तम्भिष्यति	स्तम्भयति
स्तृ to scatter	स्तृणोति स्तृणुते स्तर्यते	तस्तार तस्तरे	स्तरिष्यति-ते	स्तारयति
Roots of the sixth Conjugation (तुदादि)				
इष् to wish	इच्छति इष्यते	इयेष	एषिष्यति	एषयति
उज्झ् to abandon	उज्झति	उज्झाञ्चकार	उज्झिष्यति	
उञ्छ् to glean	उञ्छति	उञ्छाञ्चकार	उञ्छिष्यति	
ऋच्छ् to fail	ऋच्छति	आनर्च्छ	ऋच्छिष्यति	ऋच्छयति
कुट् to curve	कुटति कुट्यते	चुकोट	कुटिष्यति	कोटयति
कृत् to cut	कृन्तति कृत्यते	चकर्त	कर्तिष्यति	कर्तयति
कृष् to plough	कृषति-ते-कृष्यते	चकर्ष	कर्क्ष्यति-ते क्रक्ष्यति-ते	कर्षयति
कॄ to scatter	किरति कीर्यते	चकार	करिष्यति करीष्यति	कारयति
क्षिप् to throw	क्षिपति-ते-क्षिप्यते	चिक्षेप चिक्षिपे	क्षेप्स्यति-ते	क्षेपयति
गॄ to devour	गिरति गीर्यते	जगार	गरिष्यति गरीष्यति	गारयति
जुष् to like	जुषते जुष्यते	जुजुषे	जोषिष्यते	जोषयति
तुद् to strike	तुदति-ते-तुद्यते	तुतोद तुतुदे	तोत्स्यति-ते	तोदयति
तृह् to kill	तृहति तृह्यते	ततर्ह	तर्हिष्यति तर्क्ष्यति	
त्रुट् to tear	त्रुटति त्रुट्यते	तुत्रोट	त्रुटिष्यति	त्रोटयति

Roots of the fifth Conjngation (स्वादि) *cont.*

Desiderative	Pot. pass. part.	p. p. p.	Ind. past. part.		Infinitive
			क्त्वा	ल्यप्	
सुसूषति-ते		सुत	सुत्वा		सोतुम्
तिस्तम्भिषति	स्तंभनीय	स्तब्ध	स्तम्भित्वा स्तब्ध्वा		स्तम्भितुम्
तिस्तीर्षति-ते		स्तृत	स्तृत्वा		स्तर्तुम्

Roots of the sixth Conjugation (तुदादि)

एषिषिषति	एषितव्य एषणीय	इष्ट	इष्ट्वा		एषितुम्
		उज्झित			
		उञ्छित			
		ऋच्छित			
चुकुटिषति		कुटित			
चिकर्तिषति चिकृत्सति	कर्त्य	कृत्त	कर्तित्वा	उत्कृत्य	कर्तितुम्
चिकृक्षति	कृष्य	कृष्ट	कृष्ट्वा		क्रष्टुम् कर्ष्टुम्
चिकरिषति चिकीर्षति	कीर्य	कीर्ण	कीर्त्वा	विकीर्य	करितुम् करीतुम्
चिक्षिप्सति-ते	क्षेप्य	क्षिप्त	क्षिप्त्वा	आक्षिप्य	क्षेप्तुम्
जिगरिषति		गीर्ण			गरितुम्
		जुष्ट			
तुतुत्सति-ते	तोद्य	तुन्न	तुत्त्वा		तोदितुम्
		तृढ	तर्हित्वा तृढ्वा		तर्हितुम्
		त्रुटित	त्रुटित्वा		त्रोटितुम्

Roots of the sixth Conjugation (तुदादि) cont.

Verbal root	Pres. act. & pass.	Perfect	Future	Causative
दिश् to show	दिशति-ते-दिश्यते	दिदेश दिदिशे	देक्ष्यति-ते	देशयति
आदृ to honour	आद्रियते	आदद्रे	आदरिष्यते	आदारयति
नुद् to impel	नुदति-ते नुद्यते	नुनोद नुनुदे	नोत्स्यति-ते	नोदयति
वि-आ पृ to be engaged	व्याप्रियते	व्यापप्रे	व्यापरिष्यते	व्यापारयति
प्रच्छ् to ask	पृच्छति पृच्छ्यते	पप्रच्छ	प्रक्ष्यति	प्रच्छयति
भ्रस्ज् to fry	भृज्जति-ते भृज्ज्यते	बभर्ज बभ्रज्ज बभर्जे बभ्रज्जे	भर्क्ष्यति-ते भ्रक्ष्यति-ते	भ्रज्जयति
मस्ज् to sink	मज्जति मज्ज्यते	ममज्ज	मङ्क्ष्यति	मज्जयति
मिल् to join	मिलति-ते मिल्यते	मिमेल मिमिले	मेलिष्यति	मेलयति
मुच् to release	मुञ्चति-ते मुच्यते	मुमोच मुमुचे	मोक्ष्यति-ते	मोचयति
मृ to die	म्रियते	ममार	मरिष्यति	मारयति
मृश् to consider	मृशति मृश्यते	ममर्श	मर्क्ष्यति म्रक्ष्यति	मर्शयति
लिख् to write	लिखति लिख्यते	लिलेख	लेखिष्यति	लेखयति
लिप् to anoint	लिम्पति-ते लिप्यते	लिलेप लिलिपे	लेप्स्यति-ते	लेपयति
लुप् to break	लुम्पति-ते लुप्यते	लुलोप लुलुपे	लोप्स्यति-ते	लोपयति
उद्-विज् to tremble	उद्विजते	उद्विविजे	उद्विजिष्यते	
विद् to gain	विन्दति-ते विद्यते	विवेद विविदे	वेदिष्यति-ते	
विश् to enter	विशति विश्यते	विवेश	वेक्ष्यति	वेशयति
सिच् to sprinkle	सिञ्चति-ते सिच्यते	सिषेच सिषिचे	सेक्ष्यति-ते	सेचयति
सृज् to creat	सृजति सृज्यते	ससर्ज	स्रक्ष्यति	सर्जयति
स्पृश् to touch	स्पृशति स्पृश्यते	पस्पर्श	स्प्रक्ष्यति स्पर्क्ष्यति	स्पर्शयति
स्फुर् to throb	स्फुरति	पुस्फोर	स्फुरिष्यति	स्फोरयति स्फारयति

Roots of the sixth Conjugation (तुदादि) *cont.*

Desiderative	Pot. pass. part.	p. p. p.	Ind. past part. क्त्वा	Ind. past part. ल्यप्	Infinitive
दिदिक्षति-ते	देष्टव्य देश्य	दिष्ट	दिष्ट्वा	उद्दिश्य	देष्टुम्
आदिदरिषते	दरणीय	आदृत		आदृत्य	आदर्तुम्
नुनुत्सति-से	नोद्य	नुत्त नुन्न	नुत्त्वा		नोदितुम्
		व्यापृत			
पिपृच्छिषति		पृष्ट	पृष्ट्वा	आपृच्छ्य	प्रष्टुम्
{ बिभ्रज्जिषति		भ्रष्ट	भ्रष्ट्वा		{ भर्ष्टुम्
{ बिभर्जिषति					{ भ्रष्टुम्
मिमंक्षति	मंक्तव्य	मग्न	{ मंक्त्वा		मङ्क्तुम्
			{ मक्त्वा		
मिमिलिषति-ते		मिलित	मिलित्वा		मेलितुम्
मुमुक्षति-ते	मोक्तव्य मोचनीय	मुक्त	मुक्त्वा		मोक्तुम्
मुमूर्षति	मर्तव्य	मृत	मृत्वा		मर्तुम्
मिमृक्षति	मृश्य	मृष्ट	मृष्ट्वा	विमृश्य	मर्ष्टुम् म्रष्टुम्
लिलिखिषति	लिख्य लेखनीय	लिखित	लिखित्वा	आलिख्य	लेखितुम्
लिलिप्सति-ते	लेप्य	लिप्त	लिप्त्वा		लेप्तुम्
लुलुप्सति-ते	लुप्य लोप्य	लुप्त	लुप्त्वा		लोप्तुम्
		उद्विग्न		उद्विज्य	
	वेत्तव्य वेदनीय	{ विदित	{ विदित्वा		{ वेदितुम्
		{ वित्त	{ वित्त्वा		{ वेत्तुम्
विविक्षति	वेष्टव्य वेशनीय	विष्ट	विष्ट्वा	उपविश्य	वेष्टुम्
सिसिक्षति	सेक्तव्य	सिक्त	सिक्त्वा		सेक्तुम्
सिसृक्षति	स्रष्टव्य सृज्य	सृष्ट	सृष्ट्वा		स्रष्टुम्
पिस्पृक्षति	{ स्प्रष्टव्य	स्पृष्ट	स्पृष्ट्वा		{ स्प्रष्टुम्
	{ स्पर्शनीय				{ स्पर्ष्टुम्
पुस्फुरिषति		स्फुरित			

Roots of the seventh Conjugation (रुधादि) *contd.*

Verbal root	Pres. act. & pass.	Perfect	Future	Causative
अञ्ज् to anoint	अनक्ति अज्यते	आनञ्ज	{ अञ्जिष्यति अङ्क्ष्यति	अञ्जयति
इन्ध् to shine	इन्द्धे इध्यते	इन्धाञ्चक्रे	इन्धिष्यते	इन्धयति
क्षुद् to pound	क्षुणत्ति क्षुन्ते क्षुद्यते	चुक्षोद चुक्षुदे	क्षोत्स्यति-ते	
खिद् to suffer pain	खिन्ते खिद्यते	चिखिदे	खेत्स्यते	खेदयति
छिद् to cut	छिनत्ति छिन्ते छिद्यते	चिच्छेद चिच्छिदे	छेत्स्यति ते	छेदयति
तृह् to injure	तृणेढि तृह्यते	ततर्ह	तर्हिष्यति	तर्हयति
पिष् to grind	पिनष्टि पिष्यते	पिपेष	पेक्ष्यति	पेषयति
पृच् to join	पृणक्ति पृच्यते	पपर्च	पर्चिष्यति	
भञ्ज् to break	भनक्ति भज्यते	बभञ्ज	भङ्क्ष्यति	भञ्जयति
भिद् to split	{ भिनत्ति भिन्ते भिद्यते	बिभेद बिभिदे	भेत्स्यति-ते	भेदयति
भुज् to rule, to enjoy	{ भुनक्ति भुङ्क्ते भुज्यते	बुभोज बभुजे	भोक्ष्यति-ते	भोजयति
युज् to unite	युनक्ति युङ्क्ते	युयोज युयुजे	योक्ष्यति-ते	योजयति
रिच् to empty	{ रिणक्ति रिङ्क्ते रिच्यते	रिरेच रिरिचे	रेक्ष्यति-ते	रेचयति
रुध् to oppose	रुणद्धि रुन्द्धे रुध्यते	रुरोध रुरुधे	रोत्स्यति	रोधयति
विच् to separate	{ विनक्ति विङ्क्ते विच्यते	विवेच विविचे	वेक्ष्यति-ते	वेचयति
विज् to shake	विनक्ति विज्यते	विवेज	विजिष्यति	वेजयति
विद् to know	विन्ते	विविदे		
वृज् to avoid	वृणक्ति वृज्यते	ववर्ज	वर्जिष्यति	वर्जयति
शिष् to leave	शिनष्टि शिष्यते	शिशेष	शेक्ष्यति	शेषयति
हिंस् to injure	हिनस्ति हिंस्यते	जिहिंस	हिंसिष्यति	हिंसयति

Roots of the seventh Conjugation (रुधादि)

Desiderative	Pot. pass. part.	p. p. p.	Ind. past part.		Infinitive
			क्त्वा	ल्यप्	
अञ्जिजिषति	अंग्य अंज्य	अक्त	अञ्जित्वा अक्त्वा	व्यज्य	अञ्जितुम् अङ्क्तुम्
इन्दिधिषते		इद्ध	इन्धित्वा	समिध्य	इन्धितुम्
		क्षुण्ण	क्षुत्वा		क्षोदुम्
चिखित्सते		खिन्न	खित्त्वा		खेत्तुम्
चिच्छित्सति-ते	छेत्तव्य छेदनीय	छिन्न	छित्त्वा		छेत्तुम्
तितर्हिषति		तृहित	तर्हित्वा		तर्हितुम्
पिपिक्षति	पेष्य	पिष्ट	पिष्ट्वा		पेष्टुम्
		पृक्त	पर्चित्वा		पर्चितुम्
विभङ्क्षति		भग्न	भक्त्वा भंक्त्वा		भङ्क्तुम्
विभित्सति-ते	भेत्तव्य भेदनीय भेद्य	भिन्न	भित्त्वा		भेत्तुम्
बुभुक्षति	भोक्तव्य भोजनीय	भुक्त	भुक्त्वा		भोक्तुम्
युयुक्षति-ते	योक्तव्य योज्य योजनीय योग्य	युक्त	युक्त्वा		योक्तुम्
रिरिक्षति	रेचनीय रेच्य	रिक्त	रिक्त्वा		रेक्तुम्
रुरुत्सति-ते	रोद्धव्य रोध्य	रुद्ध	रुद्ध्वा		रोद्धुम्
विविक्षति-ते	वेक्तव्य वेक्य	विक्त	विक्त्वा		वेक्तुम्
विविजिषति		विग्न			
	वेदनीय वेद्य	वित्त विन्न			
विवर्जिषति	वर्जनीय	वृक्त	वर्जित्वा		वर्जितुम्
शिशिक्षति	शेष्य	शिष्ट	शिष्ट्वा		शेष्टुम्
जिहिंसिषति	हिंसनीय	हिंसित	हिंसित्वा		हिंसितुम्

Roots of the eighth Canjugation (तनादि)

Verbal root	Pres. act & pass.	Perfect	Future	Causative
कृ to do	करोति कुरुते क्रियते	चकार चक्रे	करिष्यति-ते	कारयति
क्षण् to hurt	क्षणोति क्षणुते क्षण्यते	चक्षाण चक्षणे	क्षणिष्यति-ते	क्षणयति
क्षिण् to kill	क्षिणोति क्षिणुते क्षिण्यते	चिक्षेण चिक्षिणे	क्षेणिष्यति-ते	क्षेणयति
तन् to spread	तनोति तनुते तन्यते	ततान तेने	तनिष्यति-ते	तानयति
मन् to consider	मनुते मन्यते	मेने	मनिष्यते	मानयति
वन् to beg	वनुते वन्यते	ववने	वनिष्यते	

Roots of the ninth Conjugation (क्र्यादि)

Verbal root	Pres. act & pass.	Perfect	Future	Causative
अश् to eat	अश्नाति अश्यते	आश	अशिष्यति	आशयति
कुष् to tear	कुष्णाति कुष्यते	चुकोष	कोषिष्यति	कोषयति
क्री to buy	क्रीणाति क्रीणीते क्रीयते	चिक्राय चिक्रिये	क्रेष्यति-ते	क्रापयति
क्लिश् to torment	क्लिश्नाति क्लिश्यते	चिक्लेश	क्लेशिष्यति क्लेक्ष्यति	क्लेशयति
क्षि to destroy	क्षिणाति क्षीयते	चिक्षाय	क्षेष्यति	क्षाययति
क्षुभ् to disturb	क्षुभ्नाति क्षुभ्यते	चुक्षोभ	क्षोभिष्यति	क्षोभयति
गृ to call out	गृणाति गीर्यते	जगार	गरिष्यति गरीष्यति	गारयति
ग्रन्थ् to tie	ग्रथ्नाति ग्रथ्यते	जग्रन्थ	ग्रन्थिष्यति	ग्रन्थयति

Roots of the eighth Conjugation (तनादि)

Desiderative	Pot. pass. part.	p. p. p.	Ind. past. part.		Infinitive
			क्त्वा	ल्यप्	
चिकीर्षति	कर्तव्य करणीय कार्य कृत्य	कृत	कृत्वा	अनुकृत्य	कर्तुम्
चिक्षणिषति-ते		क्षत	क्षत्वा		क्षन्तुम्
चिक्षिणिषति-ते		क्षित	क्षित्वा		
तितनिषति-ते तितंसति-ते	तन्य	तत	तत्वा		तनितुम्
मिमनिषते	मन्तव्य	मत वत	मत्वा		मनितुम्

Roots of the ninth Conjugation (क्र्यादि)

Desiderative	Pot. pass. part.	p. p. p.	क्त्वा	ल्यप्	Infinitive
अशिशिषति	अशितव्य अशनीय	अशित	अशित्वा		अशितुम्
चुकोषिषति		कुषित			
चिक्रीषति-ते	क्रेतव्य क्रव्य	क्रीत	क्रीत्वा	विक्रीय	क्रेतुम्
चिक्लिशिषति चिक्लिक्षति		क्लिशित क्लिष्ट	क्लिशित्वा क्लिष्ट्वा		क्लेशितुम्
चिक्षीषति		क्षित क्षीण	क्षित्वा	प्रक्षीय	क्षेतुम्
चुक्षुभिषति	क्षोभ्य	क्षुभित क्षुब्ध	क्षुभित्वा		क्षोभितुम्
जिगरिषति		गीर्ण	गरित्वा		गरितुम्
जिग्रन्थिषति	ग्रथितव्य ग्रथनीय	ग्रन्थित	ग्रन्थित्वा		ग्रन्थितुम्

Roots of the ninth Conjugation (क्र्यादि) *cont.*

Verbal root	Pres. act. & Pass.	Perfect	Future	Causative
ग्रह् to seize	गृह्णाति गृह्णीते गृह्यते	जग्राह जगृहे	ग्रहीष्यति-ते	ग्राहयति
जॄ to wear out	जॄणाति जीर्यते	जजार	जरिष्यति जरीष्यति	जारयति
ज्ञा to know	जानाति जानीते ज्ञायते	जज्ञौ जज्ञे	ज्ञास्यति-ते	ज्ञापयति
ज्या to become old	जिनाति जीयते	जिज्यौ	ज्यास्यति	ज्यापयति
दॄ to tear	दृणाति दीर्यते	ददार	दरिष्यति दरीष्यति	दारयति
धू to shake	धुनाति धुनीते धूयते	दुधाव दुधुवे	धविष्यति-ते धोष्यति-ते	धूनयति
पुष् to nourish	पुष्णाति पुष्यते	पुपोष	पोषिष्यति	पोषयति
पू to purify	पुनाति पुनीते पूयते	पुपाव पुपुवे	पविष्ययि-ते	पावयति
पॄ to fill	पृणाति पूर्यते	पपार	परिष्यति परीष्यति	पारयति
प्री to please	प्रीणाति प्रीणीते	पिप्राय पिप्रिये	प्रेष्यति-ते	प्रीणयति
बन्ध् to bind	बध्नाति बध्यते	बबन्ध	भन्त्स्यति	बन्धयति
मन्थ् to churn	मथ्नाति मथ्यते	ममन्थ	मन्थिष्यति	मन्थयति
मुष् to steal	मुष्णाति मुष्यते	मुमोष	मोषिष्यति	मोषयति
मृद् to crush	मृद्नाति मृद्यते	ममर्द	मर्दिष्यति	मर्दयति
ली to adhere	लीनाति लीयते	लिलाय ललौ	लेष्यति लास्यति	लीनयति लाययति
लू to divide	लुनाति लुनीते लूयते	लुलाव लुलुवे	लविष्यति-ते	लावयति

Roots of the ninth Conjugation (क्र्यादि) *cont.*

Desiderative	Pot. pass. part.	p. p. p.	Ind. past part		Infinitive
			क्त्वा	ल्यप्	
जिघृक्षति	ग्रहीतव्य ग्रहणीय	गृहीत	गृहीत्वा	विगृह्य	ग्रहीतुम्
जिजरिषति जिजीर्षति		जीर्ण	जरित्वा जरीत्वा		जरितुम् जरीतुम्
जिज्ञासति-ते	ज्ञातव्य ज्ञेय	ज्ञात	ज्ञात्वा		ज्ञातुम्
जिज्यासति		जीन	जीत्वा		
दिदरिषति दिदीर्षति	दरणीय	दीर्ण	दीर्त्वा	विदीर्य	दरितुम्
दुधूषति-ते		धूत धून	धूत्वा		
पुपुषिषति पुपुक्षति	पोषणीय	पुष्ट	पुष्ट्वा		पोषितुम्
पुपूषति		पूत	पूत्वा		पवितुम्
पिपरिषति पुपूर्षति	पूरणीय	पूर्ण	पूर्त्वा		
पिप्रीषति-ते		प्रीत	प्रीत्वा		प्रेतुम्
बिभन्त्सति	बद्धव्य बन्धनीय	बद्ध	बद्ध्वा		बन्द्धुम्
मिमन्थिषति	मन्थनीय	मथित मन्थित	मथित्वा मन्थित्वा		मन्थितुम्
मुमुषिषति		मुषित मृदित	मुषित्वा	संमुष्य	मोषितुम्
लिलीषति		लीन	लीत्वा	विलाय विलीय	लेतुम् लातुम्
लुलूषति-ते	लव्य	लून	लवित्वा		लवितुम्

Roots of the ninth Conjugation (क्र्यादि) *cont.*

Verbal root	Pres. act. & pass.	Perfect	Future	Causative
वृ to choose	वृणाति वृणीते व्रियते	ववार वव्रे	वरिष्यति-ते वरीष्यति-ते	वारयति
शॄ to tear	शृणाति शीर्यते	शशार	शरिष्यति-ते शरीष्यति	शारयति
सि to bind	सिनाति सिनीते सीयते	सिसाय सिस्ये	सेष्यति	साययति
स्तम्भ् to fix	स्तभ्नाति स्तभ्यते	तस्तम्भ	स्तम्भिष्यति	स्तम्भयति
स्तॄ to spread	स्तृणाति स्तृणीते स्तीर्यते	तस्तार तस्तरे	स्तरिष्यति-ते स्तरीष्यति-ते	स्तारयति

Roots of the tenth Conjugation (चुरादि)

अङ्क् to count	अङ्कयति अङ्क्यते	अङ्कयामास		
अन्ध् to become blind	अन्धयति			
अर्थ् to request	अर्थयते अर्थ्यते	अर्थयाञ्चक्रे	अर्थयिष्यते	
अंश् to divide	अंशयति	अंशयामास	अंशयिष्यति	
ईर् to move	ईरयति-ते ईर्यते	ईरयाञ्चकार-चक्रे	ईरयिष्यति ते	
कथ् to tell	कथयति कथ्यते	कथयामास	कथयिष्यति	
कर्ण् to pierce	कर्णयति कर्ण्यते	कर्णयामास	कर्णयिष्यति	
क्षप् to send	क्षपयति क्षप्यते	क्षपयामास	क्षपयिष्यति	
क्षल् to wash	क्षालयति क्षाल्यते	क्षालयामास	क्षालयिष्यति	
गण् to count	गणयति गण्यते	गणयामास	गणयिष्यति	
गुण् to multiply	गुणयति गुण्यते	गुणयामास	गुणयिष्यति	

Roots of the ninth Conjugation (क्र्यादि) *cont.*

Desiderative	Pot. pass. part	p. p. p.	Ind. past part.		Infinitive
			क्त्वा	ल्यप्	
विवरिषति-ते वुवूर्षति	वरणीय	वृत	वृत्वा		वरितुम् वरीतुम्
शिशरिषति शिशीर्षति		शीर्ण			
सिसीषति-ते		सित सिन	सित्वा		सेतुम्
तिस्तम्भिषति	स्तम्भनीय	स्तब्ध	स्तम्भित्वा स्तब्ध्वा		स्तम्भितुम्
तिस्तरिषति तिस्तीर्षति-ते		स्तीर्ण	स्तीर्त्वा		स्तरितुम्

Roots of the tenth Conjugation (चुरादि)

Desiderative	Pot. pass. part	p. p. p.	क्त्वा	ल्यप्	Infinitive
		अङ्कित अन्धित			
	अर्थनीय	अर्थित	अर्थयित्वा	प्रार्थ्य	अर्थयितुम्
	ईरणीय ईर्य	ईरित			
चिकथयिषति	कथितव्य कथनीय	कथित	कथयित्वा		कथयितुम्
		कर्णित	कर्णयित्वा	आकर्ण्य	कर्णयितुम्
		क्षपित	क्षपयित्वा		क्षपयितुम्
	क्षाल्य	क्षालित	क्षालयित्वा		क्षालयितुम्
जिगणयिषति	गणनीय	गणित	गणयित्वा	अवगण्य	गणयितुम्
		गुणित	गुणयित्वा		गुणयितुम्

Roots of the tenth Conjugation (चुरादि) *cont.*

Verbal root	Pres. act. & pass.	Perfect	Future	Causative
घुष् to proclaim	घोषयति घोष्यते	घोषयामास	घोषयिष्यति	
चिन्त् to think	चिन्तयति-ते चिन्त्यते	चिन्तयामास	चिन्तयिष्यति-ते	
चुद् to direct	चोदयति-ते चोद्यते	चोदयामास	चोदयिष्यति-ते	
चुर् to steal	चोरयति-ते चोर्यते	चोरयामास	चोरयिष्यति-ते	
चूर्ण् to crush	चूर्णयति-ते चूर्ण्यते	चूर्णयामास	चूर्णयिष्यति-ते	
छद् to cover	छादयाति-ते छाद्यते	छादयामास	छादयिष्यति-ते	
तड् to beat	ताडयति ताड्यते	ताडयामास	ताडयिष्यति	
तर्क् to guess	तर्कयति तर्क्यते	तर्कयामास	तर्कयिष्यति	
तर्ज् to threaten	तर्जयते तर्ज्यते	तर्जयाञ्चक्रे	तर्जयिष्यते	
तुळ् to weigh	तोळयति तोळ्यते	तोळयामास	तोळयिष्यति	
दण्ड् to punish	दण्डयति दण्ड्यते	दण्डयामास	दण्डयिष्यति	
पाळ् to protect	पाळयति पाळ्यते	पाळयामास	पाळयिष्यति	
पीड् to hurt	पीडयति पीड्यते	पीडयामास	पीडयिष्यति	
पूज् to adore	पूजयति पूज्यते	पूजयामास	पूजयिष्यति	
पूर् to fill	पूरयति पूर्यते	पूरयामास	पूरयिष्यति	
भक्ष् to eat	भक्षयति भक्ष्यते	भक्षयामास	भक्षयिष्यति	
भर्त्स् to threaten	भर्त्सयते भर्त्स्यते	भर्त्सयाञ्चक्रे	भर्त्सयिष्यते	
भूष् to adorn	भूषयति-ते भूष्यते	भूषयामास	भूषयिष्यति-ते	
मण्ड् to adorn	मण्डयति मण्ड्यते	मण्डयामास	मण्डयिष्यति	
मन्त्र् to consult	मन्त्रयते मन्त्र्यते	मन्त्रयाञ्चक्रे	मन्त्रयिष्यते	
मान् to respect	मानयति-ते मान्यते	मानयामास	मानयिष्यति-ते	
मार्ग् to seek	मार्गयति मार्ग्यते	मार्गयामास	मार्गयिष्यति	
मार्ज् to wipe	मार्जयति मार्ज्यते	मार्जयामास	मार्जयिष्यति	

Roots of the tenth Conjugation (चुरादि) *cont.*

Desiderative	Pot. pass. part.	p. p. p.	Ind. past part.		Infinitive
			क्त्वा	ल्यप्	
	घोषणीय	घुषित			
चिचिंतयिषति	चिन्तनीय चिन्तितव्य	चिन्तित	चिन्तयित्वा	परिचिन्त्य	चिन्तयितुम्
	चोदयितव्य चोदनीय	चोदित			
चुचोरयिषति	चोरयितव्य	चोरित	चोरयित्वा		चोरयितुम्
		चूर्णित			
चिच्छादयिषति	छादयितव्य	छादित	छादयित्वा		छादयितुम्
	ताडनीय	ताडित	ताडयित्वा		ताडयितुम्
	तर्कणीय	तर्कित	तर्कयित्वा		तर्कयितुम्
तितर्जिषति	तर्जनीय	तर्जित	तर्जयित्वा		तर्जयितुम्
तुतोलयिषति	तुल्य	तोलित	तोलयित्वा		तोलयितुम्
	दण्डनीय	दण्डित	दण्डयित्वा		दण्डयितुम्
	पालनीय	पालित	पालयित्वा		पालयितुम्
पिपीडयिषति	पीडनीय	पीडित	पीडयित्वा		पीडयितुम्
	पूज्य पूजनीय	पूजित	पूजयित्वा		पूजयितुम्
	पूर्य पूरणीय	पूरित	पूरयित्वा		पूरयितुम्
बिभक्षयिषति	भक्षयितव्य भक्षणीय	भक्षित	भक्षयित्वा		भक्षयितुम्
		भर्त्सित	भर्त्सयित्वा		भर्त्सयितुम्
	भूषितव्य भूष्य	भूषित	भूषयित्वा		भूषयितुम्
		मण्डित	मण्डयित्वा		मण्डयितुम्
		मन्त्रित	मन्त्रयित्वा	आमन्त्र्य	मन्त्रयितुम्
मिमानयिषति-ते	माननीय	मानित	मानयित्वा		मानयितुम्
	मार्गितव्य	मार्गित	मार्गयित्वा		मार्गयितुम्
मिमार्जयिषति	मार्जनीय	मार्जित	मार्जयित्वा		मार्जयितुम्

Roots of the tenth Conjugation (चुरादि) *cont.*

Verbal root	Pres. act. & pass.	Perfect	Future	Causative
मिश्र् to mix	मिश्रयति मिश्रयते	मिश्रयामास	मिश्रयिष्यति	
मृग् to hunt	मृगयते मृग्यते	मृगयाञ्चक्रे	मृगयिष्यते	
रच् to arrange	रचयति रच्यते	रचयामास	रचयिष्यति	
रूप् to consider	रूपयति-ते रूप्यते	रूपयामास	रूपयिष्यति-ते	
लक्ष् to define	लक्षयति-ते लक्ष्यते	लक्षयामास	लक्षयिष्यति-ते	
लोक् to see	लोकयति-ते लोक्यते	लोकयामास	लोकयिष्यति-ते	
लोच् to see	लोचयति-ते लोच्यते	लोचयामास	लोचयिष्यति-ते	
वञ्च् to cheat	वञ्चयते वञ्च्यते	वञ्चयामास	वञ्चयिष्यति-ते	
सान्त्व् to soothe	सान्त्वयति सान्त्व्यते	सान्त्वयामास	सान्त्वयिष्यति	
सूच् to pierce	सूचयति सूच्यते	सूचयामास	सूचयिष्यति	
स्पृह् to desire	स्पृहयति स्पृह्यते	स्पृहयामास	स्पृहयिष्यति	

Roots of the tenth Conjugation (चुरादि) *cont.*

Desiderative	Pot. pass. part.	p. p. p.	Ind. past part.		Infinitive
			क्त्वा	ल्यप्	
		मिश्रित	मिश्रयित्वा		मिश्रयितुम्
	रचनीय	रचित	रचयित्वा		रचयितुम्
	रूपणीय	रूपित	रूपयित्वा	निरूप्य	रूपयितुम्
लिलक्षयिषति	लक्षणीय	लक्षित	लक्षयित्वा	आलक्ष्य	लक्षयितुम्
	लोकनीय	लोकित	लोकयित्वा	अवलोक्य	लोकयितुम्
	लोचनीय	लोचित	लोचयित्वा	अवलोच्य	लोचयितुम्
	वञ्चनीय	वञ्चित	वञ्चयित्वा		वञ्चयितुम्
	सान्त्वनीय	सान्त्वित	सान्त्व-यित्वा		सान्त्वयितुम्
	सूचनीय	सूचित	सूचयित्वा		सूचयितुम्
पिस्पृहयिषति	स्पृहणीय	स्पृहित	स्पृहयित्वा		स्पृहयितुम्

SANSKRIT-ENGLISH GLOSSARY

अ

अंश् (10PA) to divide
अंशः share, portion
अंशिन् sharer, heir
अंशुः *m.* ray
अंशुकम् cloth, garment
अंसः shoulder
अकस्मात् suddenly
अकाण्ड accidental
अक्ष् (5P) to reach
अक्षः axis, pivot, die
अक्षम unfit, unable
अक्षय imperishable
अक्षर imperishable
अक्षि eye (II 32)
अखिल whole, entire
अगदः medicine
अग्निः *m.* fire
अग्र first, foremost
अग्रम् point, top
अग्रणीः *m.* leader (II, 12)
अग्रहायणः name of a month
अग्रे in front of (+gen.)
अङ्कः lap, sign
अङ्कुरः (०रम्) sprout, blade
अङ्कुशः goad, hook
अङ्ग well, indeed
अङ्गम् body, limb, part
अङ्गारः (०रम्) charcoal
अङ्गिन् embodied, chief, principal
अङ्गीकृ (8PA) to accept, to promise, to admit
अङ्गुलिः (०ली) *f.* finger, toe
अङ्गुष्ठः thumb, big toe
अचर immovable
अचल steady
अचलः mountain
अचिरं (०रेण, ०रात्) lately
अज unborn, eternal
अजः (०जा) goat
अजस्र continual
अञ्च् (1PA) to bend, to worship, परि- to twist
अञ्ज् (7P) to anoint वि- to reveal, to show
अञ्जलिः *m.* folded hands
अट (1P) to wander
अट्टालिका high mansion
अणुः (०णी) minute, small
अणुः *m.* atom
अण्डः (०डम्) egg
अतः hence, therefore
अति very, beyond
अतिथिः *m.* guest
अतिभूमिः *f.* èxcess, summit
अतिभूमिं गम् to go to excess, to reach the climax
अतिशयः excess, superiority
अतीव very, exceedingly
अत्यन्त endless, excessive
अत्ययः end, death
अत्र here
अत्रान्तरे meanwhile
अथ 'here begins', then
अथ किं what else ? quite so
अथवा or, rather
अद् (2P) to eat
अदस् (असौ, अदस्) that (I, 70)
अदितिः *f.* goddes Aditi
अदृष्टम् fate, destiny
अद्भुत wonderful, marvellous
अद्य today
अद्रिः *m.* mountain
अधम lowest, meanest
अधर low, inferior
अधरः lower lip, lip

अधरोत्तर topsy-turvy
अधरेद्युः the day before yesterday
अधः below (+gen.)
अधोऽधः below (+acc.)
अधिक greater
अधिकरणम् appointing, location
अधिकारः duty, right
अधिक्षेपः abuse, insult
अधीन subject to
अधुना now
अध्यक्षः superintendent
अध्ययः (०यनम्) study
अध्यापकः teacher
अध्वन् *m* (अध्वा) way, road
अन् (2P) to breathe (II, 61), प्र—to be alive
अनडुह् *m.* bull (II, 82)
अनन्त endless, infinite
अनन्तरम् after (+abl.)
अनलः fire
अनाथ poor, forlorn
अनिलः wind
अनिशम् ceaselessly
अनु after (+acc.)
अनुकम्पा compassion
अनुकूल favourable
अनुग्रहः favour
अनुचरः companion, follower
अनुज्ञा permission
अनुतापः remorse
अनुनयः request entreaty
अनुपूर्व regular
अनुपूर्वेण regularly
अनुभवः (०भूतिः *f.*) experience
अनुमतिः *f.* permission
अनुमानम् inference
अनुरागः (०रक्तिः *f.*) love
अनुरोधः conformity, request
अनुशीलनम् exercise
अनेक several, many
अनेकधा in various ways
अन्तः end, border
अन्ततः finally
अन्तेवासिन् pupil
अन्तर् between, inside (+loc. and gen.)
अन्तःकरणम् heart, soul
अन्तःपुरम् inner appartment
अन्तर interior, different
अन्तरा between (+acc.)
अन्तरेण except, with reference to (+acc.)
अन्तिक near, proximate
अन्तिकम् vicinity
अन्तिम last
अन्ध blind
अन्धकारः darkness
अन्नम् food
अन्य other (II, 172)
अन्यतम one of many (II, 172)
अन्यतर one of two (II, 172)
अन्यत्र elsewhere
अन्यथा otherwise
अन्येद्युः on the next day
अन्योन्य one another
अप् (आपः *f. pl.*) water (II, 83)
अपत्यम् offspring
अपमानः disrespect
अपर other (II, 174)
अपराधः offence
अपि even, also
अप्सरस् (अप्सराः) *f.* nymph
अब्जम् lotus
अब्धि *m.* ocean
अभावः absence, privation
अभि towards (+acc.)
अभिचारः magic
अभिचारकः magician
अभिज्ञ conversant with

अभिज्ञानम् recognition
अभितः near (+acc.)
अभिधा (॰धानम्) name
अभिनयः acting
अभिनिवेशः application
अभिनेतृ (॰ता त्री) actor
अभिप्रायः intention
अभिमानः self-respect, conceit
अभिमुख (॰खी) facing
अभियोगः exertion, accusation
अभिलाषः desire
अभिषेकः sprinkling coronation of a king
अभिसारः meeting
अभीरः cowherd
अभ्यसूया envy, jealousy
अभ्यासः repetition, exercise
अभ्रम् cloud, sky
अमर immortal
अमात्यः minister
अमुक so and so
अमृतम् nectar
अमोघ unfailing
अम्बरम् sky
अम्बा mother (II, 5)
अम्बु water
अम्भस् *n.* water
अम्ल sour, acid
अयस् *n.* iron

अयोमय (॰यी) made of iron
अरण्यम् forest
अरविन्दम् lotus
अराल curved, crooked
अरिः *m.* enemy
अरुण (॰णा ॰णी) reddish
अरुन्धती wife of Vasiṣṭha
अर्कः sun
अर्घः price, offering
अर्घ्यम् offering
अर्च् (1PA) to worship
अर्ज् (1P) to gain, to earn
उप—to earn
अर्जुनः the third Pāṇḍava
अर्णवः ocean, sea
अर्थ् (10PA) to request
अभि—to beg ;
प्र—to ask, so wish,
प्रति—to challenge
अर्थः object, purpose, meaning, wealth
अर्थिन् wishing for, begging
अर्ध half
अर्ह् (1P) to deserve (I, 123)

अलकः curl of hair
अलक्तः red lac
अलंकारः ornament
अलम् enough, sufficient (+dat.) ; a match for (+dat.) ; enough with (+instr.)
अलस lazy, dull
अलिः *m*, black bee
अलीक false, unpleasant
अल्प small, little (II, 174)
अव् (1P) to protect
अवकाशः occasion, place
अवतंसः ear-ring
अवतारः descent, manifestation (of a deity)
अवदात clean, pure
अवद्य censurable
अवधानम् attention
अवधिः *m.* limit
अवधीर् (10P) to disregard
अवनिः (॰नी) *f.* earth
अवन्तिः (॰न्ती) *f.* Ujjain
अवयवः limb, part
अवर later, inferior (II, 174)
अवरोधः obstruction, inner appartments
अवलेपः pride, insult

अवशेषः rest. remainder
अवश्य necessary
अवश्यम् inevitably
अवसरः occasion, leisure
अवसानम् end, concusion
अवस्था state, condition
अवहेलः (०ला) disregard
अविद्या ignorance
अविरतम् continually
अश् (5A) to pervade, to reach, to enjoy (II, 15)
अश् (9P) to eat
प्र—to eat, to taste
अशीतिः *f.* eighty (II, 22-23)
अशोकः a kind of tree
अश्मन् (अश्मा) *m.* stone
अश्रु tear
अश्लील ugly. vulgar
अश्वः horse
अश्वतरः (०री) mule
अष्टन् eight (I, 130)
अष्टम (०मी) eighth (I, 131)
अष्टादशन् eighteen (I, 131)
अस् (2P) to be (II, 56)
अस् (4P) to throw
अप—to cast away
अभि—to practice
नि—to put down
विपरि—to upset
सन्नि to give up
असंख्य countless
असंदिग्धम् certainly
असिः *m.* sword
असुः *m.* breath, life
असुरः demon
असूयति (den.) to envy (+dat.)
असूया envy, jealousy
असृज् (असृक्) *n.* blood
अस्तः sunset
अस्त्रम् arrow, weapon
अस्थि bone (II, 32)
अस्मद् I (I, 67)
अस्मदीय our (II, 171)
अहन् (अहः) *n.* day (II, 64)
अहंकारः pride
अहिः *m.* serpent
अहिपतिः Vāsuki
अहिंसा abstaining from doing harm

आ

आ from, up to (+abl.)
आकरः mine, collection
आकर्षः attraction
आकषः touch-stone
आकांक्षा desire
आकारः shape, appearance
आकाशः (०शम्) sky
आकुल full of, disturbed
आकृतिः *f.* form, appearnce
आक्रमः (०मणम्) attack
आक्षेपः blame, allusion
आखः spade
आख्या name
आख्यानम् tale, story
आगन्तुः stranger, guest
आगमः (०मनम्) arrival
आगारम् house
आग्रहायणः name of a month
आघातः blow, calamity
आचारः conduct, custom
आचार्यः teacher
आज्ञा order
आज्यम् ghee
आटोपः pride
आढ्य rich, abounding in
आतपः heat
आतपवारणम् umbrella
आतुर affected by
आत्मन् (आत्मा) *m.* self
आत्मसात् कृ to appropriate
आदरः respect
आदर्शः mirror
आदिः *m.* beginning
आदिम first
आदेशः order, advice
आधारः support, reservoir

आधिः *m.* anguish
आधुनिक (०की) modern
आननम् mouth, face
आनन्दः joy, happiness
आप् (5P) to obtain, to reach (II, 15)
अव—to secure
परि—to be competent
प्र—to get, to reach
वि—to pervade
सम्—to complete
आपणः market, shop
आपणिकः shopkeeper
आपद् *f.* misfortune
आपानम् tavern
आब्दिक (०की) annual
आभरणम् ornament
आभा light, appearance
आभोगः expanse
आमयः disease
आमिषम् flesh
आमोदः joy, delight
आम्रम् mango
आयत long, prolix
आयत्त dependent on
आयासः effort
आयुधः (०धम्) weapon
आयुस् (आयुः) *n.* age, life
आरः (आरम्) brass
आरम्भः beginning, effort
आरात् near, far from
आराधना service, worship

आरामः delight
आर्त afflicted, sick
आर्द्र wet, fresh
आर्य Āryan, noble
आलयः abode
आलस्यम् laziness
आलापः conversation
आलोकः sight, light
आवर्तः eddy
आवलि (०ली) *f.* line, series
आविल dirty, turbid
आशंका fear, apprehension
आशयः abode, receptacle
आशा hope ; region
आशिस् (आशीः) *f.* blessing (II, 79)
आशु fast, quick (ly)
आश्चर्य marvellous
आश्चर्यम् marvel
आश्रमः (०मम्) hermitage
आश्रयः support, refuge
आश्विनः name of a month
आषाढः name of a month
आस् (2A) to sit, to be (II, 57)
अधि—to occupy (+acc.)
उद्—to be indifferent
उप—to serve, to worship
आसनम् seat
आस्यम् mouth, face
आहारः food
आहुतिः *f.* offering
आह्निक (०की) daily
आह्लादः joy, delight

इ

इ (2P) to go (II, 49)
अधि—(2A) to study (II, 50)
अप—to depart
अभिप्र—to intend
उद्—to rise
उप—to approach
समव—to assemble
समुप—to obtain
इक्षुः *m.* sugarcane
इच्छा wish
इतर other (II, 172)
इतः hence
इति thus
इतिहासः history
इत्थम् thus
इदम् this (I, 69)
इदानीम् now
इन्दुः *m.* moon
इन्दूरः rat, mouse

इन्द्रः Indra, lord, best
इन्द्रियम् sense
इन्ध् (7A) to kindle
इन्धनम् fuel
इयत् so much (I, 89)
इव like, as if
इष् (6P) to wish
  अनु—(4P) to search
  प्रति—to accept
इषुः *m.* arrow
इष्टिका brick
इह here
इहलोकः this world

ई

ईक्ष् (1A) to see
  अनु—to seek
  अप—to expect, to need
  उप—to neglect
  परि—to examine
  प्रति—to wait for
ईक्षणम् look ; eye
ईदृश् (ईदृक्) such
ईदृश (०शी) such
ईप्सा desire to get
ईर् (2A) to move, to arise
  समुद्—to utter
ईर्ष्य् (1P) to envy (+dat)
ईर्षा, ईर्ष्या envy
ईश् (2A) to rule, to be able
ईशः lord, master
ईश्वरः lord, God
ईषत् slightly, a little
ईह् (1A) to wish, to strive
ईहा wish, effort

उ

उक्तिः *f.* speech, statement
उग्र fierce, powerful
उचित proper, usual
उच्च high, loud
उच्चैः loudly, high
उज्ज्वल bright, lovely
उज्झ् (6P) to leave
उञ्छ् (6P) to glean
उटजः (०अम्) hut
उत्कण्ठ ready, eager
उत्कलः Orissa
उत्खातिन् rugged
उत्तम best, highest
उत्तर northern (II, 174) higher, latter
उत्पत्तिः *f.* birth, origin
उत्पलम् lotus
उत्सः spring, fountain
उत्सङ्गः lap
उत्सवः festival
उत्साहः effort, energy
उत्सुक eager, anxious
उदकम् water
उदग्र tall, fierce
उदच् upward (I, 106)
उदधिः *m.* ocean
उदयः rise, prosperity
उदरम् belly
उदार generous, noble
उदाहारः example
उन्नतिः *f.* elevation
उन्मादः madness
उन्मार्गः wrong path
उप below (+acc.)
उपकारः service, help
उपक्रमः beginning
उपक्षेपः allusion, threat
उपचारः courtesy ; articles of worship
उपजीविका subsistence
उपदेशः advice
उपद्रवः harm, outrage
उपधानम् pillow
उपमा similarity
उपमानम् comparison, analogy
उपमेय comparable
उपयोगः use, fitness
उपरागः eclipse
उपरि above (+gen.)
उपर्युपरि above (+acc.)
उपलः stone
उपलब्धिः *f.* perception
उपवनम् garden
उपवासः fast

उपवीतम् sacred thread
उपहारः present
उपहासः ridicule
उपहासपात्रम् laughing stock
उपांशु in a low voice
उपाधिः *m.* fraud
उपाध्यायः teacher
उपानह् *f.* sandal, shoe
उपान्तः border
उपायः means
उपालम्भः abuse, taunt
उपासनम् (०ना) service, worship
उपेक्षा negligence
उभ both (II, 174)
उभय (०यी) both (II, 174)
उभयतः on both sides (+acc.)
उमा wife of Śiva
उरस् (उरः) *n.* breast
उरु wide
उर्वी earth
उलूकः owl
उल्का meteor, torch
उल्लासः joy
उल्लेखः mention
उष् (1P) to burn
उषस् (उषाः) *f.* dawn
उष्ट्रः (उष्ट्री) camel
उष्ण hot
उष्णीषः (०षम्) turban
उष्मन् (उष्मा) *m.* heat

ऊ

ऊधस् (ऊधः) *n.* udder
ऊन wanting, less
ऊरुः *m.* thigh
ऊर्जस् (ऊर्जः) *n.* vigour
ऊर्णा wool
ऊर्ध्व raised
ऊर्ध्वम् afterwards (+abl.)
ऊर्मिः *m.f.* wave
ऊष्मन् (ऊष्मा) *m.* heat
ऊह् (1PA) to guess
अप—to remove
प्रति—to impede
वि—to arrange troops
ऊहनी broom

ऋ

ऋ (1P) to go
(5P) to injure
ऋक्षः (क्षी) bear
ऋच् *f.* hymn
ऋजु straight, honest
ऋणम् debt
ऋतुः *m.* season
ऋते except (+abl.)
ऋत्विज् *m.* priest
ऋषभः bull, best
ऋषिः *m.* sage

ए

एक one (I, 126)
एकतर one of two
एकत्र in one place
एकदा once upon a time
एकधा in one way
एकाकिन् alone
एतद् this (I, 67)
एतावत् so much (I, 89)
एध् (1A) to grow
एनस् (एनः) *n.* sin
एव just, only
एवम् thus

ऐ

ऐक्यम् oneness, unity
ऐतिहासिक (०की) traditional
ऐरावतः Indra's elephant
ऐश्वर (०री) majestic, divine
ऐश्वर्यम् might, divinity

ओ

ओकस् (ओकः) *n.* house
ओघः flood, heap
ओजस् (ओजः) *n.* strength
ओदनः (०नम्) boiled rice
ओषधिः *f.* herb medicine
ओष्ठः lip

औ

औचित्यम् fitness
औत्सुक्यम् anxiety
औषधम् medicine

क

कंस: enemy of Kṛṣṇa
ककुद् *f*, summit, hump
ककुभ् *f*. direction
कङ्कणः (०णम्) bracelet
कज्जलम् collyrium
कञ्चुकः armour
कञ्चुकिन् *m*. chamberlain
कटः mat, hip
कटु pungent
कठिन hard, cruel
कठोर hard, cruel
कण् (1P) to sound
कणः grain
कण्टकः (०कम्) thorn
कण्ठः throat
कतम who (of many) (II, 172)
कतर who (of two) (II, 172)
कति how many (II, 172)
कतिपय several (II, 174)
कथ् (10PA) to tell
कथम् how ?
कथा tale, story
कदलः plantain-tree
कदा when ?
कदाचित् at one time
कदापि sometime
  न कदापि never
कनकम् gold
कनिष्ठिका little finger
कन्दुकः ball
कन्या girl, daughter
कपटः (०टम्) trick, fraud
कपालः skull
कपिः *m*. monkey
कपोतः pigeon, dove
कपोलः cheek
कमलम् lotus
कम्प् (1A) to tremble
  अनु—to feel pity
कम्बलः blanket
करः hand, trunk
कराल dreadful
करिन् elephant
करुण tender, pitiable
करुणः (०णा) pity
कर्ण् (10 PA)
  आ—to hear
कर्णः ear, helm
कर्णः Karṇa, son of Kuntī
कर्तृ *m*. doer
कर्दमः mud
कर्मन् (कर्म) *n*. work
कलङ्कः spot, stain
कलत्रम् wife
कलशः jar, pitcher
कलहः quarrel
कला part, digit, art
कलिः *m*. quarrel
कल्याणम् good fortune
कल्लोलः wave
कवचः armour
कविः *m*. sage, poet
कशा whip
कषाय astringent, red
कष्टम् hardship
काकः crow
काङ्क्ष् (1P) to wish
  अभि—to desire
  आ—to long for
काचः glass
कांचनम् gold
काण one-eyed
काननम् forest
कान्तिः *f*. beauty
कामः love, god of love
कामम् willingly; well; no doubt
कायः (०यम्) body
कारणम् cause
कारा prison
कारागृहम् jail
कार्तिकः name of a month
कार्तिकेयः god of war
काल (०ली) black
कालः time
काव्यम् poem
काश् (1A) to shine
  प्र—to shine
  वि—to bloom
काशी Banaras
काष्ठम् wood
कास् (1A) to cough
कासारः pond

किंशुकः name of a tree
कित् (चिकित्सति) to heal (II, 155)
कितवः rogue
किम् what ? (I, 113)
कियत् how great? (I, 89)
किरणः ray
किरीटः crown, crest
किल 'as they say'
किशोरः(॰री) young
किशलयः (॰यम्) sprout
कीटः worm, insect
कीदृश् } of what kind ?
कीदृश (॰शी) }
कीर्तिः *f.* fame
कु—(prefix implying badness, smallness, deficiency)
कुक्कुटः cock
कुक्कुरः (॰री) dog
कुचः breast
कुञ्जः bower
कुञ्जरः elephant
कुटिल crooked, bent
कुटीरः (॰रम्) hut
कुटुम्बम् household
कुटुम्बिन् *m.* householder
कुठारः axe
कुतः whence
कुतुकम् } curiosity
कुतूहलम् }
कुत्र where ?
कुत्स् (10A) to abuse

कुन्ती wife of Pāṇḍu
कुप् (4P) to be angry (+dat.)
कुबेरः god of riches
कुमारः (॰री) boy, prince
कुमुदः white lotus
कुम्भः pitcher
कुम्भीरः shark
कुरङ्गः (॰गी) deer
कुलम् race, family
कुलिन् } well-born
कुलीन }
कुशल auspicious, skilful
कुशलम् welfare
कुष्ठः leprosy
कुस् (4P) to embrace
कुसुमम् flower
कूज् (1P) to hum, to warble
कूजनम् warbling
कूटम् fraud
कूपः well
कूर्मः tortoise
कूलम् shore, bank
कृ (8PA) to do' to make (II, 21)
अधि—to refer to
अनु—to imitate
अप—to harm
अलम्—to adorn
आविस्—to reveal
उप—to help
उपस्कृ—to decorate

तिरस्—to abuse
नमस्—to salute
परि—to surround
परिष्कृ—to polish
प्रति—to remedy
वि—to change
विप्र—to tease
व्या—to explain
संस्कृ—to refine
कृच्छ्र painful, difficult
कृत् (6P) to cut (I, 25)
कृतज्ञ grateful
कृतिन् successful
कृते for the sake of (+gen.)
कृत्रिम artificial
कृत्स्न whole
कृपण wretched, miserly
कृपा pity
कृपालु merciful
कृश lean
कृष् (6PA) to plough
कृष् (1P) to pull
आ—to attract
उद्—to enhance
नि—to lessen
कृषकः ploughman
कृष्णः Kṛṣṇa
कॄ (6P) to scatter
आ—to spread
उद्—to carve
वि—to strew
सम्—to mix

क्लृप् (1A) to be fit for (+dat.)
परि—to decide
वि—to doubt
केतुः *m.* flag, banner
केन्द्रम् centre
केयूरः armlet
केवल alone, mere
केवलम् only
केशः hair
केसरः mane
कैकेयी mother of a Bharata
कैलासः name of a mountain
कोकिलः cuckoo
कोटरः (०रम्) hollow
कोटिः *f.* crore
कोणः corner
कोपः anger
कोमल tender
कोलाहलः noise, uproar
कोशः vessel, box, treasure
कौतुकम् curiosity
कौमुदी moonlight
क्रकचः saw
क्रन्द् (1P) to cry
आ—to cry out
क्रम् (1PA, 4P) to go
अति—to cross
अभि—to approach
आ—to attack
उप –(A) to begin
निस्—to leave
क्रमः step, course
क्रमेण gradually
क्रमशः regularly
क्रिया action, performance
क्री (9PA) to buy (II, 28)
परि—(A) to hire
वि –(A) to sell
क्रीड् (1P) to play
क्रीडा sport, game
क्रुध् (4P) to be angry (+dat.)
क्रुश् (1P) to cry
अनु—to pity
आ—to carry out
वि—to call aloud
क्रूर cruel, fierce
क्रोडः hollow, bosom
क्रोधः anger
क्रोशः shout ; measure of distance
क्रोष्टु (०ष्ट्री) jackal (II, 17)
क्लम् (1,4P) to be tired
क्लिश् (4A) to suffer
क्लिश् (9P) to torment
क्लेशः pain, distress
क्व where ?
क्षण् (8PA) to hurt
क्षणः (०णम्) moment
क्षणिक transient
क्षत्रियः ksatriya
क्षपणक. mendicant
क्षपा night
क्षम् (1A, 4P) to suffer, to forgive
क्षयः loss, decay
क्षल् (10PA) to wash
प्र—to cleanse
क्षाम thin, lean
क्षारः acid
क्षि (1P) to decay
क्षि (5, 9P) to destroy
क्षितिः *f.* earth
क्षिप् (6PA) to throw
अधि—to offend
आ—to allude
नि—to entrust
सम्—to abridge
क्षिप्र quick
क्षीण thin, wasted
क्षीरः (०रम्) milk
क्षु (2P) to sneeze (II, 51)
क्षुद् (7PA) to crush (II, 86)
क्षुद्र small, mean
क्षुध् (4P) to be hungry
क्षुभ् (4, 9P) to shake
क्षुरः razor, hoof
क्षुरिन् *m.* barber
क्षेत्रम् field
क्षेमः peace ; keeping

ख

खम् sky
खञ्ज lame
खड्गः sword
खण्डः piece, part
खन् (1PA) to dig
  उद्—to uproot
  नि—to bury
खलः rogue
खलु surely, indeed
खाद् (1P) to eat
खिद् (4A) to suffer
खुरः hoof
खेदः fatigue, sorrow
खेला sport, play
ख्या (2P) to tell (II, 48)
  आ—to declare
  प्रत्या—to deny
  सम्—to count
ख्यातिः *f.* fame, glory

ग

गगनम् sky
गङ्गा Ganges
गजः elephant
गण् (10PA) to count
  अधि—to praise
  अव—to disregard
  परि—to consider
गणः group, series
गण्डः cheek
गण्डकः (०की) rhinoceros
गतिः *f.* motion, gait
गद् (1P) to speak
  नि—to declare
गदा mace, club
गद्गद stuttering
गन्धः smell, odour
गन्धर्व celestial musician
गभीर deep
गम् (1P) to go (I, 18)
  अधि—to acquire
  अनु—to follow
  अभि—to approach
  अव—to know
  आ—to come
  उद्—to rise
  उप—to approach
  निस्—to go out
  प्रति—to return
  वि—to pass away
  सम्—(A) to meet
गरलः (०लम्) poison
गरिमन् *m.* weight
गरुडः king of bird
गर्ज् (1P, 10PA) to roar
गर्तः (०तम्) hole
गर्दभः (०भी) ass
गर्भः womb
गर्वः pride
गर्ह् (1A) to censure
गल् (1P) to drip, to fall
गलः throat, neck
गल्भ् (1A) to be bold
गात्रम् body, limb
गाध shallow
गानम् song
गान्धारी wife of Dhrtarastra
गालिः *f.* abuse
गाह् (1A) to plunge
  अव—to dive
  उप—to penetrate
गिर् *f.* speech [I, 77(5)]
गिरिः *m.* mountain
गुच्छः bunch, bundle
गुडः molasses
गुडकः ball
गुण् (10PA) to multiply
गुणः quality, bow-string
गुप् (जुगुप्सते) to shun, to abhor (II, 155)
गुरु heavy, important
गुरुः *m.* teacher, superior
गुल्फः ankle
गुह् (1PA) to hide (I, 18)
गुहा cave
गृध्रः vulture
गृहम् house
गृहिणी house-wife
गॄ (6P) to swallow
  उद्—to vomit

गै (1P) to sing
अव —to censure
गो (गौः) *m. f.* cow (II, 54)
गोचरः range, scope
गोपः (०पी) cowherd
गोलः ball, globe
गोष्ठिः (ष्ठी) *f.* assembly
गौण (०णी) subordinate
गौतमः name of Buddha
गौर (०रा ०री) white, fair
गौरी name of Pārvati
ग्रन्थ् (9P) to fasten
ग्रन्थः book
ग्रन्थिः *m.* knot
ग्रस् (1A) to swallow
सम्—to destroy
ग्रह् (9PA) to seize (II 29)
अनु —to favour
अव —to resist
आ —to persist in
नि—to check
परि —to clasp
प्रति —to accept
सम्—to collect
ग्रहः grasp ; planet
ग्रामः village
ग्रामणीः *m.* village-chief (II, 12)
ग्रावन् *m.* stone
ग्रासः mouthful
ग्रीवा neck
ग्रीष्मः summer
ग्लानिः *f.* fatigue
ग्लै (1P) to be tired, despondent, to fade

घ

घट् (1A) to strive, to happen
वि—to break down
सम्—to be united
घटः jar
घण्टा bell, gong
घन thick, dense
घनः cloud
घर्मः heat
घातः blow
घासः food, grass
घुष् (10PA) to proclaim
घूर्ण् (1A, 6P) to whirl
घृणा contempt, hatred
घृतम् ghee
घृष् (1P) to rub
उद्—to scratch
सम्—to vie with
घोर terrible
घ्रा (1P) to smell (I, 18)

च

च and
चकास् (2P) to shine (II, 62)
चकित frightened
चक्रम् wheel
चक्रवर्तिन् *m.* emperor
चक्ष् (2A) to speak (II, 44)
चक्षुस् *n.* eye [I, 77(6)]
चंचल tremulous, fickle
चंचुः (०चूः) *f.* beak
चण्ड fierce
चण्डालः outcast
चण्डिलः barber
चतुर् four (I, 126)
चतुर clever
चन्दनः (०नम्) sandal-wood
चन्द्रः moon
चन्द्रमस् *m.* moon [I 77(6)]
चन्द्रिका moonlight
चपल shaking, fickle
चपला lightning
चपेटः (०टा) slap
चम् (1P) to sip
आ—to rinse the mouth
चमत्कारः admiration
चमूः *f.* army (I, 58)

चर् (1P) to move
अनु—to follow
अभि—to offend
आ—to practise
उप—to serve
प्र—to set forth
चरः spy
चरणः (०णम्) foot
चरम last
चरितम् (०त्रम्) conduct
चर्मन् *n*. skin, leather
चल् (1P) to go
वि—to shake
चाटुः flattery
चापम् bow
चामरः chowrie
चारु lovely, pretty
चि (5PA) to collect
अव—to gather
आ—to heap up
उद्—to arrange
निस्—to ascertain
परि—to recognize
वि—to select
चिकित्सकः physician
चिकित्सा medical treatment
चिता funeral pyre
चित्तम् mind, heart
चित्तहारिन् ravishing
चित्र clear, various, wonderful

चित्रम् picture, wonder
चित्रय (den.) to decorate
चित्रशाला picture-room
चित्रित decorated
चिन्त् (10P) to think
अनु—to remember
परि—to reflect
वि—to discern
सम्—to ponder
चिन्ता thought, anxiety
चिन्तामणिः *m*. philosopher's stone
चिन्मय (०यी) intellecttual, spiritual
चिबुकम् chin
चिर long
चिरम् for a long time
चिरेण चिरात् after a long time
चिरकार, चिरकारिन् } slow
चिरन्तन (०नी) old, ancient
चिराय (den.) to delay
चिह्नम् sign, mark
चीत्कारः noise
चीनः Chinese
चुद् (10P) to urge
अभि—to impel
प्र—to command
सम्—to stimulate

चुम्ब् (1P) to kiss
चुम्बकमणिः *m*. magnet
चुम्बनम् kiss
चुर् (10PA) to steal
चूडः tonsure
चूडा tuft of hair, crest
चूडामणिः *m*. crest-jewel
चूतः mango-tree
चूर्ण् (10P) to pulverize
चूर्णीकृ to pulverize
चेटः (०टी) servant
चेतना conciousness
चेतस् *n*. mind
चेद् if
न चेद्, नो चेद् } if not, otherwise
चेष्ट् (1PA) to stir
चेष्टा activity
चैत्रः name of a month
चोरः thief
चौर्यम् theft
च्यु (1A) to waver, to fail
च्युत् (1P) to drip, to fall

छ

छत्रम् umbrella
छद् (10P) to cover
छद्मन् *n*. disguise, pretext
छन्दस् n. pleasure, metre

छद्मम् fraud
छलय (den.) to deceive
छविः f. colour, beauty
छागः (°गी) goat
छात्रः pupil
छाया shade, shadow, splendour
छिद् (7PA) to cut
अप—to sever
आ—to rob
उद्—to destroy
परि—to divide
वि—to separate
छिद्रम् hole
छुरिका knife
छुरित studded with

ज

जक्ष् (2P) to eat (II, 62)
जगत् n. world
जगन्नाथः Viṣṇu
जघनम् hip
जघन्य last, lowest
जटा braid of hair
जटायुः m. name of the vulture Jaṭāyu
जठर hard, old
जड dull, stupid
जन् (4A) to be born
सम्—to arise, to happen
जनः man, person
जनकः father ; Sītā's father
जननी mother
जनपदः district
जनरवः } rumour,
जनवादः } gossip
जन्तुः m. being, creature
जन्मन् n. birth
जप् (1P) to mutter
उप—to whisper
जपमाला rosary
जम्बूकः jackal
जयः victory
जयन्त (°न्ती) victorious
जय्य to be conquered
जरठ old
जरा old age (II, 5)
जरायु n. slough
जर्जर decayed, broken
जलम् water
जलदः cloud
जलधिः ocean
जल्प् (1P) murmur
परि—to prate
सम्—converse
जवः speed
जागृ (2P) to awake (II, 62)
जातः son
जातम् birth, race
जातिः f. birth, caste, race
जातु at all
न जातु not at all, never
जानु n. knee
जामातृ m. son-in-law
जाया wife
जारः lover
जालम् net, cluster
जालकारः spider
जाल्म (°मी) despicable
जास्पतिः head of a family
जि (1P) to conquer
अव—to deprive of
उद्—to conquer
निस्—to overcome
परा—(A) to defeat
वि—(A) to vanquish
जिनः Jain saint
जिह्वा tongue
जीमूतः cloud
जीव् (1P) to live
अति—to survive (+acc.)
अनु—live upon (+acc.)
उद्—to live again
उप—to maintain oneself

जीवः living creature
जीवनम् life
जीविका livelihood
जुगुप्सा disgust
जुष् (6PA) to relish
अनु—to visit
अभि—to frequent
जृम्भ् (1A) to yawn
उद्—expand
जॄ (4P) to grow old
ज्ञा (9PA) to know (II, 29)
अनु—to permit
अभि—to recognize
अव—to despise
निस्—to distinguish
प्रति—to promise
वि—to ascertain
सम्—(A) to agree
ज्ञातिः *m.* kinsman
ज्ञानम् knowledge
ज्या bowstring
ज्यायस् older (I, 93)
ज्येष्ठ oldest (I, 93)
ज्यैष्ठः name of a month
ज्योतिषम् astronomy
ज्योतिस् *n.* light
ज्योत्स्ना moonlight
ज्वल् (1P) to blaze
ज्वालः flame, torch

झ

झंझा roaring
झटिति at once
झणझणाय (den. A) to rattle
झरा waterfall
झर्झरित bruised
झिल्लिका cricket

ट

टंकारः yell, twang
टगर squint-eyed
टीका commentary

ड

डमरः tumult
डम्ब् (10P)
वि—to deceive
डामर astounding
डिण्डिमः drum
डिम्बः egg
डिम्भः young child
डी (1A, 4A) to fly
उद्—to fly up
डोम्बः low-cast musician

ढ

ढालम् shield
ढोलः drum
ढौक् (1A) to approach

त

तक्रम् buttermilk
तक्षः carpenter
तटः slope, bank
तटस्थ indifferent neutral
तड् (10P) to beat
परि—to strike
वि—to wound
तडागम् lake, pond
तडित् *f.* lighting
तण्डुलः grain, rice
ततः thence therefore
तति so many (II, 172)
तत्त्वम् essence, reality
तत्र there
तत्रभवान् (०वती) respected person
तत्रान्तरे meanwhile
तथा so, thus
तथापि yet, nevertheless
तथ्यम् truth
तद् that (I, 67)
तदनन्तरम् thereupon
तदा then, at that time
तदानीम् then
तदीय his, her, its (II, 171)
तद्वत् similarly

तन् (8PA) to stretch (II, 20)
अधि—to string (a bow)
अव—to descend
आ—to pervade
परि—to clasp
वि—to spread
तनयः (०या) son, daughter
तनु thin, delicate
तनूः *f*. } body, form
तनुः }
तनुत्रम् armour
तन्तुः *m*. thread
तन्त्रम् loom; principle
तन्त्रीः *f*. lute (II, 26)
तन्द्रा fatigue, sloth
तन्द्राय (den. A.) to grow weary
तन्द्रालु weary
तप् (1P) to heat
तप् (4A) to suffer, to do penance
तपस् *n*. heat, penance
तपोधनः ascetic
तपोवनम् hermitage
तमस् *n*. } darkness
तमिस्रम् }
तमोमणिः *m*. fire-fly
तरङ्गः wave
तरल tremulous

तरीः *f*. boat (II, 26)
तरुः *m*. tree
तरुण (०णी) young, fresh
तर्क् (101) to surmise
तर्कः supposition
तर्ज् (1P, 10P) to threaten
अभि—to revile
वि—to threaten
तर्जनी forefinger
तर्पणम् satisfaction
तर्हि then
तलः तलम् surface
तले at the foot of
तल्पः couch, bed
तष्टृ *m*. carpenter
तस्करः thief
तातः father
तात्पर्यम् devotion, meaning
तादृश् such
तादृश (०शी) such
तापः heat
तापसः (०सी) ascetic
ताम्बूलम् betel
ताम्रम् copper
तार shrill, loud
तारकम् } star, pupil of the eye
तारा }
तालः palm; clapping of hands
तालु *n*. palate

तावक (०की) thine (II, 171)
तावत् so much (I, 89)
तावत् so long, just
तिक्त bitter
तिग्म hot
तितिक्षा endurance
तिथिः *m.f.* lunar day
तिमिरम् darkness
तिरस् across
तिर्यच् horizontal (I, 107)
तिर्यङ् animal
तिलः sesamum
तीक्ष्ण sharp, pungent
तीरम् shore, bank
तीर्थम् bathing-place
तीव्र sharp, intense
तु but
तुङ्ग high
तुच्छ vain
तुण्डम् beak, snout
तुद् (6P) to strike
तुमुल noisy
तुमुलम् noise, din
तुरीय } fourth (I, 131)
तुर्य }
तुल् (10P) to weigh
तुला scale
तुल्य equal, similar
तुष् (4P) to be pleased

परि—to be satisfied
सम्—to rejoice in
तुषार cold
तुषारः dew, frost
तूलम् cotton
तूष्णीक silent
तृणम् grass
तृणय (den. P.) तृणीकृ } to account as grass
तृतीय third (I, 131)
तृप् (4PA) to be satisfied
तृष् (4P) to be thirsty
तृष् *f.*, तृषा, तृष्णा thirst, greed, eagerness
तृह् (7P) to crush (II, 87)
तॄ (6PA) to cross
अति—to overcome
अव—to descend
उद्—to escape
निस्—to overcome
वि—to bestow
तेजस् *n.* fire, light, energy
तैलम् oil
तोकम् offspring, child
तोयम् water
त्यज्—(1P) to abandon
परि—to forsake
सम्—to give up

त्यागः renunciation
त्रप् (1A) to be ashamed
त्रपा shame
त्रस् (1P) to tremble
अप—to flee
परि—to be afraid
सम्—to dread
त्रा (4A) to rescue
त्रासः fright
त्रि three (I, 126)
त्रितयम् group of three
त्रिधा in three ways
त्रिभुवनम् त्रिलोकम } the three worlds
त्रिस् three times
त्रुट् (4P) to break
त्रेधा in three ways
त्वच्—*f.* skin, bark
त्वदीय thine (II, 171)
त्वम् thou (I, 67)
त्वर् (1A) to hasten
त्वरा hurry
त्वष्टृ *m.* carpenter
त्विष्—*f.* fury, light

थ

थरथराय (den. A) to stagger
थोडनम् covering

द

दंश् (1P) to bite (I, 18)
दंष्ट्रः tusk, fang
दक्ष—able, dexterous
दक्षिण right, southern
दक्षिणा fee
दक्षिणतः to the right of
दक्षिणीकृ to place on the right
दण्ड् (10P) to punish
दण्डः staff, stick
दधि *n.* curds (II, 32)
दन्तः tooth (II, 2)
दन्तिन् *m.* elephant
दन्तुर uneven, studded with
दम् (4P) to be tamed
दमयन्ती Nala's wife
दम्पती *m. dual* man and wife
दम्भः fraud, deceit
दम्भिन् hypocrite
दय् (1A) to have pity
दया compassion
दयालु compassionate
दरिद्र poor
दरिद्रा (2P) to become poor (II, 62)
दर्पः pride, impudence
दर्पणः mirror
दर्भः grass
दर्शनगोचरः दर्शनपथः } range of vision
दर्शनीय beautiful

दल् (1P) to burst
दलम् leaf, petal
दवः forest fire
दविष्ठ, दवीयस् } I, 93
दशधा in ten ways
दशन् ten (I, 131)
दशम (॰मी) tenth (I, 131)
दशरथः Rāma's father
दशा skirt, wick, condition
दस्युः demon
दह् (1P) to burn
दा (2P) to cut (II, 48)
दा (3PA) to give (II, 72)
  अनु—to yield
  आ—to receive (p.p.p. आत्त)
  उपा—(A) to acquire
  परि—to entrust
  प्रति—to give back
  वि—to distribute
दाक्षिण्यम् politeness
दातृ *m.* donor
दानम् gift
दानवः (॰वी) demon
दाम्भिक deceitful
दायकः, दायादः } heir
दाराः *m. pl.* wife
दारकः boy
दारु *n.* log, wood
दारुण (॰णा ॰णी) hard, rough, harsh
दासः (॰सी) servant
दासीकृ to enslave
दिगन्तः horizon
दिनम् day
दिनकारः, दिननाथः, दिनपतिः } sun
दिलीपः ancestor of Rāma
दिव् (4PA) to play (I, 18)
दिव् *m. f.* heaven (II, 80)
दिवसः day, heaven,
दिवा by day
दिवातन (॰नी) diurnal
दिवानक्तम्, दिवारात्रम् } day and night
दिवौकस् *m.* god
दिव्य divine, magical
दिव्यम् oath
दिश् (6PA) to show
  अनु—to refer to
  अप—to feign
  आ—to prescribe
  उद्—to point out
  उप—to instruct
  निस्—to specify
  सम्—to assign
दिश् *f.* direction
दिह् (2P) to smear (II, 47)
दीक्षा consecration
दीन wretched
दीनारः gold coin
दीप् (4A) to blaze
  उद्—to flame up
दीपः, दीपकः } lamp
दीर्घ long
दीर्घदर्शिन् far-seeing
दीर्घायुस् long-lived
दु (5P) to burn, to suffer
दुःखम pain, misery
दुःखय (den. P) to afflict
दुःखाय (den. A) to feel pain
दुन्दुभिः *m. f.* drum
दुराचारः bad conduct ; wicked
दुराशयः evil-minded
दुर्गतिः *f.* distress
दुर्जनः scoundrel
दुर्दिनम् rainy day
दुर्बल weak
दुर्भाग्य unfortunate
दुर्योधनः the eldest of the Kauravas

दुर्वार hard to check
दुष् (4P) to be spoiled
दुष्ट corrupt, wicked
दुष्यन्तः Sakuntala's husband
दुस्
(दुर् before vowels and soft consonants)
(दुः before sibilants)
(दुश् before च् and छ्)
(दुष् before क् and प्)
bad, inferior, hard
दुह् (2PA) to milk (II, 46)
दुहितृ f. daughter
दूतः (॰ती) messenger
दूर distant
दूरम् far away
दूरीकृ to banish, to surpass
दूषणम् fault, guilt
दूषय (den. P) to defile
दृ (6A) to heed
आ—to respect
दृढ firm, fast
दृढीकृ to fasten, to confirm
दृप् (4P) to become crazy
दृश् (1PA) to see (I, 18)
अनु—to behold
उप—observe
प्र—to foresee
सम्—to perceive
दृश् f. sight, eye
दृषद् f. rock, stone
दृष्टान्तः model, example
दृष्टिः f. sight, vision
दृष्टिपातः glance
दॄ (9P) to tear (II, 29)
अव—to burst
आ—to split
वि—to tear
देवः (॰वी) god, deity
देवकुलम् temple
देवता divinity, deity
देवरः, देवृ m. } brother-in-law
देशः place, country
देशीय belonging to the country
देहः, देहम् body
देहत्यागः death
देहिन् m. man, soul
दैत्यः demon
दैन्यम् misery, distress
दैवम् fate, destiny
दैवपरः fatalist
दोला swing
दोलाय (den. A) to sway, to waver
दोषः defect, fault
दोषा evening
दोष्मत् strong-armed
दोस् n. arm (II, 78)
दोहदः longing
दौहित्रः (॰त्री) daughter's son (—'s daughter)
द्युत् (1A) to gleam
अभि—to shine
उद्—to shine forth
वि—to flash
द्यूतम्—gambling
द्यूतकारः gambler
द्रविडः Dravidian
द्रविणम् money, wealth
द्रव्यम् substance, property
द्रष्टृ m. spectator
द्रा (2P) to run, to sleep
द्राक् instantly
द्राक्षा vine, grape
द्राघिमन् m. length (II, 210)
द्राघिष्ठ, द्राघीयस् } (I, 93)
द्रु (1P) to run, to melt
अनु—to pursue
अप—to flee
अभि—to assail
उप—to hasten
प्र—to rush upon
वि—to flee, to burst

द्रुत swift
द्रुतम् swiftly
द्रुमः tree
द्रुह् (4P) to hurt
  अभि—to do harm
द्रोणः preceptor of the Kurus and Pāṇḍavas
द्रोहः injury, perfidy
द्रौपदी wife of the five Pandavas
द्वंद्वम् pair
द्वय (॰यी) twofold
द्वादशन् twelve (I, 131)
द्वार् *f.* door [I. 77(5)]
द्वारम् door, opening
द्वि two (I, 126)
द्विजः twice-born
द्वितयम् pair
द्वितीय second (I, 131)
द्विधा in two ways
द्विपः elephant
द्विरेफः bee
द्विष् (2PA) to hate (II, 58)
द्विष् *m.* enemy
द्विस् twice
द्वीपः island
द्वेधा in two ways

ध

धनम् wealth, money
धनिक rich
धनुस् *n.* bow
धन्य happy, fortunate
धरणी earth
धर्मः rule, duty, law
धर्मचारिन् virtuous
धर्मशास्त्रम् law-book
धर्मस्थः judge
धर्मस्थानम् tribunal
धर्माधिकारिन् *m.* judge
धर्म्य legal, just
धवल white
धवलय (den. P.) to whiten
धा (3PA) to lay (II, 72)
  अधि—(A) to wear
  अन्तर्—to conceal
  (अ) पि—to close
  अभि—to address
  अव—to heed
  आ—(A) to deposit
  समा—to concentrate
  नि—to entrust
  प्रतिनि—to substitute
  परि—to put on
  प्रति—to adjust
  वि—to prescribe
  सम्—to dispose
धातुः *m.* element, mineral
धातुक्रिया metallurgy
धातृ *m.* creator
धात्री nurse
धानुष्क bowman
धान्यम् corn, grain
धामन् *n.* abode, power
धारणा memory, understanding
धारा stream, shower ; edge, blade
धार्मिक (॰की) virtuous
धाव् (1P) to run
  अनु—to pursue
  अभि—to rush at
  अव—to drip down
  प्र—to run away
धाव् (1PA) to cleanse
धावकः washerman
धिक् fie ! woe ! (+acc)
धीः thought, mind (II, 24)
धीर steady, grave
धीरय (den. P) to encourage
धीर्यम् prudence
धीवरः (॰री) fisherman
धु (5PA) to shake
धुर् *f.* burden, end of the yoke, head [I, 77(5)]
धू (9PA) to shake (II, 29)
  अव—to shake off

उद्—to toss
निस्—to drive away
वि—to dispel
धूपः incense
धूपय (den. P) to perfume
धूमः smoke, vapour
धूम्र grey
धूर्तः knave, rogue
धूर्तिः *f.* injury
धूर्धरः chief, leader
धूलिः *f.* dust
धूसर grey
धृ (1P) to hold
धृ (10P) to hold, to owe
अव—to determine
उप—to support
निस्—to pick out
धृतिः *f.* firmness, contentment
धृष् (1P) to be bold
धृष्णु bold, courageous
धे (1P) to suck
धेनुः *f.* cow
धैर्यम् firmness
ध्मा (1P) to blow (I, 18)
आ—to inflate
निस्—to blow out
ध्यानम् meditation
ध्यै (1P) to meditate
अनु—to reflect
अभि—to desire
ध्रुव firm, stable
ध्वंस् (1PA) to perish
ध्वंसः loss, ruin
ध्वजः banner, flag
ध्वन् (1P) to sound
ध्वनिः *m.* sound
ध्वसिर dusty, covered

न

न not
नकुलः mungoose ; the fourth Pāṇḍava
नक्तम् by night
नक्रः crocodile
नक्षत्रम् star
नखः नखम् nail
नगरम्, नगरी town, city
नग्न naked, bare
नट् (1P) to dance
(caus.) to represent
नटः (°टी) dancer, actor
नद् (1P) to resound
नदः, नदी river
ननान्दृ *f.* husband's sister
ननु surely
नन्द् (1P) to rejoice
अभि—to congratulate
प्रति—to receive joyfully
नन्दः, नन्दनः son
नपुंसक neuter
नप्तृ *m.* grandson (I, 52)
नभस् *n.* cloud, sky
नम् (1P) to bow
अव—to stoop
उद्—to rise, to raise
उप—to occur
परि—to change into
नमस्—salutation to (+dat)
नमस्कृ to pay homage
नमस्कारः salutation
नम्र bent, humble
नयः conduct, policy
नयनम् eye
नरः man
नरकः hell
नरयानम् palanquin
नर्द् (1P) to roar
नर्मन् *n.* jest, fun
नलः Damayantīs husband
नलिनी day lotus
नव new, fresh
नवकृत्वः nine times

नवधा in nine ways
नवन् nine (I, 131)
नवनीतम् fresh butter
नवम (°मी) ninth (I, 131)
नवीकृ to renew
नवीन new
नश् (4P) to perish
वि—to be lost
नश्वर (°री) perishable
नह् (4P) to tie
परि—to surround
नाकः firmament
नागः serpent, elephant
नाटकम् play
नाट्यम् dance
नाडिः *f.* vein
नाथः protector, ruler
नादः din, roar
नाना variously
नापितः barber
नाभिः *f.*
नाभी } navel
नामन् *n.* name (I, 102)
नायकः leader, hero
नायिका heroine
नारायणः Nārāyaṇa
नारिकेलः cocoa-nut
नारी woman
नालम् stalk
नाविकः boatman
नाशः loss, ruin

नासिका nose (II, 5)
नास्तिकः atheist
निकट near
निकटम् vicinity
निकरः multitude
निकषः touchstone
निकामम् at will
निकुञ्जः thicket
निकेतः
निकेतनम् } dwelling
निक्षेपः deposit
निखिल entire
निगडम् fetter
निग्रहः restraint
निज् (3PA) to cleanse (II, 76)
अव—to purify
निज inborn, own (II, 173)
नितम्बः posterior, slope
नितराम् quite, greatly
नितान्त excessive
नित्य constant, regular
नित्यम् always
निदर्शनम् instance
निद्रा sleep
निद्रालु sleepy
निधनम् end, death
निधिः *m.* receptacle, treasure
निन्द् (1P) to blame

निन्दा censure
निपुण skilful
निबिड dense, thick
निभ (at the end of cpd,) like, similar
निमित्तम् omen, cause
निमिषम्
निमेषः } winking
निम्न low, deep
नियतिः *f.* fate
नियमः rule, certainty
नियोगः
नियोजनम् } function
निरन्तर continuous
निरन्तरम् continually
निर्जन solitary
निर्झरः cascade
निर्णयः decision
निर्बन्धः insistence
निर्वासः exile
निर्वृतिः *f.* joy, bliss
निशा night (II, 4)
निशीथः night
निश्चयः certainly
निःशेष whole
निषङ्गः quiver
निषिद्धिः *f*
निषेधः } prohibition
निष्कृतिः expiation
निष्ठा intentness, end
निष्ठुर harsh

निस्
(निर् before vowels & soft cons)
निः before sibilants)
(निश् before च् & छ्)
(निष् befora क् & प्)
before nouns : out of without
निसर्गः grant ; nature
निःसंशय } doubtless
निःसंदिग्ध } certain
नी (1PA) to lead
अनु—to request
अप—to carry away
अभि—to act (on the stage)
आ—to fetch
उद्—to raise
उप—to offer
निस्—to decide
परिणी—to marry
वि—to dispel
सम्—to unite
नीच low
नीचैः below, humbly
नीडः नीडम् nest
नीतिः *f.* morality
नीतिशास्त्रम् political science
नीरम् water
नीरव noiseless
नीरस tasteless
नील blue, black
नीलमणिः *m.* sapphire
नीहारः mist
नु even, indeed, just
नु (2P) to shout (II, 51)
नुद् (6PA) to impel
अप—to drive away
निर्णुद्—to remove
प्रणुद्—to dispel
नूतन new
नूनम् certainly
नूपुरः anklet
नृ man
नृत् (4P) to dance
नृत्यम् dance
नृपः king
नृपतिः *m.* king
नेजकः washerman
नेतृ *m.* leader
नेत्रम् eye
नेदिष्ठ } (I, 93)
नेदीयस् }
नेपथ्यम् tiring-room
नैपुणम् } skill
नैपुण्यम् }
नैषधः Nala
नो not
नौः *f.* boat (II, 54)
न्यच् low (1, 106)
न्यायः rule, logic
न्याय्य just, customary
न्यून less, inferior

प

पक्षः wing, side
पक्षपातः partiality
पक्षिन् *m.* bird
पक्ष्मन् *n.* eyelash
पङ्कः mud
पङ्किल miry
पङ्क्तिः *f.* row series
पङ्गु lame
पच् (1PA) to cook
पञ्चकृत्वः five times
पञ्चत्वम् the 5 elements
-गम् to die
पञ्चधा in five ways
पञ्चन् five (I, 130)
पञ्चम (०मी) fifth (I, 131)
पञ्जरः cage
पट् (1P) to split
पटः cloth
पटहः drum
पटु sharp, clever
पट्टनम् town
पठ् (1P) to recite
पण् (1A) to bargain
वि—to sell
पणितृ *m.* trader
पण्डित learned
पत् (1P) to fall
अति—to neglect
अभि—to rush at

उद्—to fly up
नि—to fall down
प्रणि—to prostrate oneself
पतङ्गः bird, insect
पताका banner, flag
पताकिनी army
पतिः m. master, husband (II, 10)
पत्तनम् town
पत्तिः m. foot-soldier
पत्रम् wing, leaf
पत्रिन् m. arrow, bird
पत्नी wife
पथिकः traveller
पद् (4A) to fall
अति—to postpone
अनु - to agree
आ—to gain, to happen
उद्—to arise
उप—to occur
प्र—to seek refuge
प्रति—to receive
वि—to fail
सम्—to succeed
पदम् step, position
पदवी track, path
पदातिः m. foot-soldier
पदार्थः substance; topic
पद्धतिः f. path ; row
पद्मः (०मम्) lotus
पद्यम् verse
पन्थन् m. path (II, 63)
पयस् n. water, milk
पयोधरः cloud, breast
पर farther, past, next, superior, hostile, other, intent on (II, 174)
परकीय belonging to another
परत्र hereafter
परम supreme, highest
परमार्थः reality
परंपर successive
परलोकः the other world
परशुः m. axe
परश्वः day after tomorrow
परस्तात् beyond, above, after (+gen.)
परस्पर each other
परस्परम् mutually
पराक्रमः valour, exploit
परागः pollen
पराच् averted (I, 107)
पराधीन subject
परामर्शः injury, reflexion
परायणम् departure ; highest aim
परासु dead
पराह्णः afternoon
परि towards (+acc.) from (+abl.)
परिचर्या devotion
परिजनः retinue
परिणतिः f. } change, result
परिणामः }
परितः on all sides (+acc.)
परितापः heat, sorrow
परितोषः satisfaction
परिदेवः } lamentation
परिदेवनम् }
परिधानम् clothing
परिभावः disregard
परिमलः fragrance
परिमाणम् size, amount
परिवादः detraction
परिवारः retinue
परिव्राज् m. mendicant
परिश्रमः fatigue, exertion
परिषद् f. assembly
परिहासः jest, mockery
परुष rough, hard
परोक्ष invisible
पर्जन्यः god of rain
पर्णम् feather, leaf
पर्यन्तः border, limit
पर्याप्त sufficient
पर्वतः mountain
पर्वन् n. joint, limb
पलित gray, hoary

पल्लवः (०वम्) shoot, twig
पल्ली village
पल्वलम् pond
पवनः wind
पवित्र pure, holy
पशुः *m.* beast, animal
पश्चात् behind (+gen.)
पश्चिम western
पा (1P) to drink (I, 18)
आ—to absorb
पा to protect (II, 48)
पांसुः *m.* sand, dust
पाटल pink
पाटलिपुत्रम् name of a town
पाठः study, reading
पाठकः reader
पाणिः *m.* hand
पाण्डवः descendant of Pāṇḍu
पाण्डु white, pale
पाण्डुः Pāṇḍu
पाण्डुरः white, pale
पातालम् under-world
पात्रम् vessel, fit object
पाथेयम् provisions
पादः foot (II, 1)
पादपः tree
पादुका shoe, slipper
पान्थः traveller
पाप evil, wicked
पापम् sin, crime
पारम् bank, end
पारसः (०सी) Persian
पार्थिव (०वी) earthly
पार्थिवः king
पार्वती Śiva's consort
पार्श्वम् side
पाल् (10P) to protect
परि—to expect
प्रति—to observe
पावकः fire
पाशः snare, fetter
पाश्चात्य western, last
पाषाणः stone
पिङ्ग tawny
पिच्छम् tail-feather
पिण्डः ball, flour-ball
पितामहः (०ही) grand-father
पितृ *m.* father (I, 52)
पिनाकिन् *m.* Śiva
पिपासा thirst (II, 156)
पिपासु thirsty (II, 156)
पिपीलिका ant
पिशाचः (०ची) demon
पिशितम् flesh
पिशुन wicked, base
पिष् (7P) to grind (II, 86)
पीठम् stool, bench
पीड् (10P) to afflict
पीडा pain
पीत yellow
पीन fat, robust
पीयूषः (०षम्) cream, nectar
पुंस् *m.* man (II, 81)
पुङ्गवः bull ; hero
पुच्छम् tail
पुटः (०टम्) bag, cluster
पुण्य lucky, good
पुण्यम् virtue, merit
पुत्तिका doll
पुत्रः (०त्री) son, daughter
पुनर् again, but
पुर् *f.* city [I, 77(5)]
पुरम् city, castle
पुरतः in front of (+gen.)
पुरस् forward, before
पुरस्कृ to place at the head
पुरस्तात् before (+gen.)
पुरःसर (०री) preceding
पुरा once, formerly
पुराण (०णी) } old, ancient
पुरातन (०नी) } old, ancient
पुरी citadel
पुरीषम् dirt, excrement
पुरुषः man
पुरुषार्थः aim of life
पुरोधस् *m.* } priest
पुरोहितः } priest

पुलकाः *m. pl.* hair standing on head
पुलकय (den. P) to thrill with joy
पुष् (4P, 9P) to nourish
पुष्करम् blue lotus
पुष्टिः *f.* thriving
पुष्पम् flower
पुस्तकम्, पुस्तिका book
पू (9PA) to purify
 निष्पू to winnow
पूगः multitude
पूज् (10P) to worship
 अधि—to honour
 परि—to venerate
पूजा honour, worship
पूरः filling ; flood
पूर्ण full
पूर्णिमा full moon
पूर्व earlier, eastern (II, 174)
पूर्वम् previously the day before
पृच् (7PA) to mix
 उप—to be near
पृथक् apart ; without (+abl.)
पृथिवी earth
पृथु broad, wide
पृथ्वी earth

पृष्ठम् back, ridge
पृष्ठतः at the back (+gen.)
पृ (3P, 9P) to fill (II, 77)
 परि—to fulfil
 प्र –to complete
 सम्—to fulfil
पेलव soft, tender
पेशल lovely, clever
पोतः young of an animal
पौत्रः grandson
पौत्री granddaughter
पौरः citizen
पौरुषेय (॰यी) made by man
प्यै (1A) to swell
प्रकटय (den. P) to manifest
प्रकरः heap, quantity
प्रकरणम् topic
प्रकारः sort, manner
प्रकाशः light
प्रकाशे publicly
प्रकृतिः *f.* nature
प्रच्छ् (6P) to ask (I, 25)
 आ –(A) to take leave
 परि—to enquire
 सम्—to converse

प्रजा birth, creature, subject
प्रज्ञ intelligent
प्रज्ञा wisdom
प्रणयः trust, love
प्रतापः majesty
प्रतारणा fraud
प्रति towards (+acc.)
प्रतिकूल hostile
प्रतिज्ञा promise
प्रतिध्वनिः *m.* echo
प्रतिनिधिः *m.* substitute
प्रतिपत्तिः *f.* acquirement, confidence
प्रतिबिम्बम् reflection, likeness
प्रतिभा light, talent
प्रतिभूः *m* surety (II, 18)
प्रतिमा image
प्रतिश्रुतिः *f.* promise
प्रतिहारः (॰री) doorkeeper
प्रतीकम् face, symbol
प्रतीकारः revenge, remedy
प्रतीप adverse, contrary
प्रतीपः adversary
प्रत्यक्ष visible
प्रत्यच् backward (I, 105)
प्रत्ययः trust, proof
प्रत्यहम् daily
प्रत्युषः, प्रत्यूषः daybreak

प्रत्येक each
प्रथम first (I, 131)
प्रदीपः lamp
प्रदेशः region, province
प्रदोषः tumult; evening
प्रधान chief, principle
प्रफुल्ल expanded
प्रबल mighty
प्रबोध awaking
प्रभवः origin
प्रभा splendour
प्रभावः majesty
प्रभुः *m.* master, lord
प्रभूत much
प्रभृति from
प्रभेदः difference
प्रमदः pleasure
प्रमाणम् measure, proof
प्रमादः negligence
प्रमुख foremost
प्रमोदः joy
प्रयागः confluence of Yamunā and Ganges
प्रयासः effort
प्रयोगः use
प्रयोजनम् purpose, need [II, 101(9)]
प्रलम्भनम् deception
प्रलयः destruction
प्रलापः chatter, lamentation
प्रलोभः enticement

प्रवण prone
प्रवासः going abroad
प्रवीण skilful
प्रवृत्त busy
प्रवृत्तिः *f.* activity
प्रशंसा praise
प्रशान्त calm
प्रश्नः question
प्रश्रयः support; modesty
प्रसङ्गः fondness; occasion
प्रसन्न clear; pleased
प्रसादः clearness; favour
प्रसित devoted to
प्रस्तरः couch; stone
प्रहारः blow
प्रह्लादः Prahlāda
प्रांशु high
प्राक् before (+abl.)
प्राक्तन (०नी) previous
प्राङ्गणम् courtyard
प्राच् eastern (I, 107)
प्राचीन eastern; old
प्राचीरः fence
प्राज्ञ wise
प्राणाः *m. pl.* life
प्रातर् at down
प्रादुर् forth
—अस् } to appear
—भू }
प्रादुष्कृ to reveal

प्राधान्यम् predominance
प्राधान्यतः chiefly
प्रान्तः edge, end
प्राप्तिः *f.* range, gain
प्रायः chief part
—०प्राय consisting in, like, mostly
प्रायशः mostly, as a rule
प्रायश्चित्तम् expiation
प्रायस् } mostly,
प्रायेण } generally
प्रारम्भः beginning
प्रार्थना request, prayer
प्रावृष् *f.* rainy season
प्रासादः terrace, palace
प्राह्णः forenoon
प्रिय dear
प्री (9PA) to please
प्रीतिः *f.* satisfaction, love
प्रेक्षा show, spectacle
प्रेक्षागृहम् theatre
प्रेत dead
प्रेमन् *m. n.* love
प्रेयस् } I, 93(2)
प्रेष्ठ }
प्रौढ mature, strong
प्लवगः frog, monkey
प्लु (1A) to float, to leap
अव—to submerge

आ—to bathe
वि—to drift
प्सा (2P) to chew

फ

फटा }
फणा } serpent's hood
फणिन् *m.* serpent
फल् (1P) to ripen
फलम् fruit
फलकम् plank
फल्गु worthless
फाल्गुनः name of a month
फुटम् serpent's hood
फुल्ल expanded
फेनः foam, froth
फेनिल foaming

ब

बकः heron ; rogue
बकुलः name of a tree
बटुः *m.* boy
बण्ड maimed
बत alas !
बधिर deaf
बन्दिन् *m.* prisoner, bard
बन्ध् (2PA) to bind
अनु—to combine
आ—to hold fast
उद्—to suspend
नि—to check
निस्—to importune
परि—to surround
बन्धनम् bond
बन्धुः *m.* relation, friend
बधुर handsome
बर्बर stammering
बर्हः tail-feather
बलम् strength ; army
बलाकः (०का) crane
बलिः *m.* tax, oblation
बलिवर्दः }
बलीवर्दः } bull
बल्लवः (०वी) cowhered (ess)
बहल thick, abundant
बहिस् outside (+abl.)
बहिष्कृ to expel
बहु much
बहुमानः high esteem
बहुल dense, copious
बहुवारम् often
बाढम् certainly, yes
बाणः arrow
बाध् (1A) to thward
अधि—to harass
अनु—to vex
अप—to drive away
अव—to restrain
परि—to ward off
प्र—to repel
वि—to distress
बाधा obstruction
बान्धवः (०वी) kinsman
बाल young, new
बालः }
बालकः } boy
बालिका girl
बाल्यम् childhood
बाष्पः tears; vapour
बाष्पाय (den. A) to weep
बाहुः *m.* arm
बाहुल्यम् plenty, variety
बाहुल्येन mostly
बाह्य outer, external
बिडालः cat
बिन्दुः *m.* drop
बिम्बः (०बम्) disc
बिलम् cave, hole
बीजम् seed
बीभत्स loathsome
बुद्ध Buddha
बुद्धिः *f.* intelligence
बुद्बुदः bubble
बुध् (4A) to awake
अनु—to think of
अव—to perceive
उद्—to awake
प्र—to awake
प्रति—to observe
वि—to learn
सम्—to recognize
बुधः sage ; planet Mercury

बुभुक्षा hunger (II, 156)
बृहत् big, strong
बृहस्पतिः *m.* god of wisdom; planet Jupiter
बोधिः *m.* enlightenment
बोधिसत्त्वः Buddhist saint
ब्रह्मन् *n.* the Absolute
ब्रह्मन् *m.* the Creator
ब्राह्मणः Brahmin
ब्रू (2PA) to say (II, 53)
 अनु—to repeat
 अप—to console
 उप—to invoke
 निस्—to explain
 प्र—to proclaim
 प्रति—to answer

भ

भक्तः devotee
भक्तिः *f.* devotion
भक्ष् (10P) to eat
भगवत् fortunate
भगवान् *m.* God
भगिनी sister
भगीरथः name of a king
भङ्गः curve, ruin
भङ्गिः curve, wave
भङ्गुर fragile
भज् (1PA) to share, to adore
 वि—to divide
भजनम् worship
भञ्ज् (7P) to break (II, 86)
 अव—to destroy
 निस्—to defeat
 वि—to dispel
 सम्—to shatter
भटः soldier
भण् (1P) to speak
भद्र auspicious, fair
भयम् fear
भयंकर (°री) terrifying
भयानक terrible
भर्तृ *m.* lord, husband
भर्त्स् (1P) to threaten
 अभि—to mock
 अव—to abuse
 निस्—to deride
भर्त्सना threat
भल्लुकः bear
भवः birth, life
भवत् your honour (I, 91)
भवदीय your (II, 171)
भवनम् abode
भविष्यत् *n.* future
भस्त्रा bag, bellows
भस्मन् *n.* ashes
भा (2P) to shine (II, 48)
 अव—to appear
 आ—to look like
 उद्—to shine forth
 प्रति—to illumine
भागः share, part
भागिनेयः sister's son
भागीरथी Ganges
भाग्यम् lot, fortune
भाजनम् vessel, fit object
भाण्डारः store-house
भाद्रः name of a month
भानुः *m.* sun
भारः burden
भारतः Bharata's descendant
भारती goddess of speech
भार्या wife
भावः existence ; love
भाविन् future
भाष् (1A) to say
 अभि—to address
 अव—to revile
 आ—to converse
 परि—to explain
 प्र—to declare
 प्रति—to reply
भाषा language
भास् (1A) to shine
 अव—to shine
 आ—to appear
भास्करः sun

भिक्ष् (1A) to beg
भिक्षा alms
भिक्षुः *m.* medicant
भित्तिः *f.* wall
भिद् (7P) to split (II, 86)
  अन्तर्—to plot
  उद्—to pierce
  प्रति—to betray
  वि—to destroy
भिदुर fragile
भिषज् *m.* physician
भी (3P) to fear (II, 73)
भीः *f.* fear (II,24)
भीतिः *f.* fear
भीमः second son of Pāṇḍu
भीरु timid
भीषण (०णा ०णी) terrible
भीष्मः leader of the Kuru army
भुज् (6P) to curve
भुज् (7PA) to enjoy, to eat
  उप— } to enjoy
  सम्— }
भुजः arm, trunk
भुजगः serpent
भुवनम् world
भू (1P) to become
  अनु—to experience
  अभि—to overcome
  उद्—to arise
  परा—to vanquish
  परि—to surpass
  प्र—to be produced, to rule
  सम्—to be possible
  सम्—(+caus.) to honour
भूतः ghost
भूतम् element
भूतिः *f.* prosperity
भूभृत् *m.* king; mountain
भूमिः *f.* earth,
भूयस् } I, 93(2)
भूयिष्ठ }
भूयस् more, again
भूष् (10P) to adorn
भूषणम् ornament
भृ (1PA, 3P) to hold (II, 77)
  उप—to procure
  नि—to fix
  सम्—to prepare
भृङ्गः bee
भृत्यः servant
भृश intense
भृशम् greatly, much
भेकः (०की) frog
भेदः rupture, difference
भोगः curve, enjoyment
भोजनम् meal
भोस् oh!
भ्रंश् (4PA) to fall (I, 18)
  परि—to escape
  प्र—to disappear
  वि—to fail
भ्रम् (1P, 4P) to roam (I, 18)
  परि—to turn round
  वि—to be perplexed
  सम्—to fall into error
भ्रमरः (०री) bee
भ्रस्ज् (6P) to fry
भ्राज् (1A) to shine
भ्रातृ *m.* brother (I, 52)
भ्रान्तिः *f.* confusion, error
भ्रूः *f.* eyebrow (II, 24)

म

मकरः (०री) crocodile
मक्षिका fly
मगधः Magadha
मघवन् Indra (II, 67)
मङ्गलम् luck, fortune
मङ्गल्य lucky,

मञ्जरम्
मञ्जरी } cluster
मञ्जु
मञ्जुल } lovely
मञ्जूषा basket
मठः monastery
मणिः *m.* pearl, gem
मण्ड् (10P) to adorn
मण्डनम् ornament
मण्डपम् arbour, bower
मण्डलम् orb, ring
मण्डूकः (०की) frog
मतिः *f.* thought, mind
मत्सरः envy
मत्स्यः fish
मथुरा Mathurā
मद् (4PA) to rejoice (I, 18)
  उद्—to be mad
  प्र—to neglect
मदः—pride ; wine
मदनः god of love
मदिरा liquor
मदीय mine (II, 171)
मधु sweet
मधु *n.* honey
मधुकरः
मधुपः } bee
मधुर sweet
मधुलिह् *m.* bee [I, 77(7)]
मधुसूदनः Kṛṣṇa

मध्य central, moderate
मध्यम् middle
मध्यम central
मध्यस्थ neutral
मन् (1A, 4A) to think
  अनु—to agree
  अप—to despise
  अभि—to desire
  अव—to despise
  सम्—to esteem
मनस् *n.* mind
मनाक् a little
मनुः *m.* Manu
मनुजः
मनुष्यः } man
मनोरथः desire
मन्त्र् (10PA) to consult
  अभि—to address
  आ—to take leave
  नि—to invite
  सम्—to consult
मन्त्रः prayer, spell
मन्त्रिन् *m.* minister
मन्थ् (9PA) to churn
  उद्—to stir up
  निस्—to thrash
  वि—(A) to tear
मन्थर
मन्द } slow, dull
मन्दम् slowly
मन्दरः name of a mountain

मन्दाकिनी Ganges
मन्दारः coral-tree
मन्दिरम् house, temple
मन्मथः god of love
मन्युः *m.* anger
मयूखः ray
मयूरः (०री) peacock
मरकतम् emerald
मरणम् death
मरुः *m.* desert
मरुत् *m.*
मरुतः } wind
मरुभूमिः *f.* wilderness
मर्कटः (०टी) ape
मर्त्य mortal
मर्मरः murmur
मर्यादा limit
मलम् stain, dirt
मलयः name of a mountain
मलिन
मलीमस } dirty, foul
मशकः mosquito
मसृण smooth
मस्ज् (6P) to sink
मस्तकः (०कम्) head
महत् great (I, 90)
महिला woman
महिषः (०षी) buffalo
मही earth
मा (2P, 3A) to measure (II, 48, 74)

अनु—to infer
उप—to compare
निस्—to fashion
परि—to estimate
प्रति—to imitate
मा not (I, 55; II, 227)
मांसम् flesh
मांसल fleshy
माक्षीकः spider
माघः name of a month
माणवः boy
मातङ्गः elephant
मातुलः maternal uncle
मातृ *f.* mother (I, 52)
मात्रम् measure ; in cpd., only, merely
माधवः spring
माधुर्यम् sweetness
मानः opinion, esteem, pride
मानवः (०वी) man, woman
मानस mental
मानुषः (०षी) man, woman
माया trick, illusion
मार्ग् (10PA) to seek
मार्गः path, road
मार्जारः (०री) cat
मालवः Mālva
माला garland
मालाकारः gardener
मासः month (II, 2)
मित्रम् friend
मिथस् mutually
मिथुनः pair, couple
मिथ्या wrongly, in vain
मिल् (6P) to meet
मिश्र mixed, various
मिश्रय (den. P) to mix
मिष् (6P) to wink
उद्—to bloom
नि—to close the eyes
मीनः fish
मीमांसा inquiry
मील् (1P) to close the eyes
उद्—to open the eyes
नि—to close the eyes
मुकुटः diadem
मुकुलम् bud
मुक्ता pearl
मुक्तिः *f.* release
मुखम् mouth, face
मुखर loquacious
मुख्य chief, first
मुच् (6PA) to release (I, 25)
अति—to avoid
अभि—to discharge
अव—(A) to take off
आ—to put on
उद्—to free
निस्—to loosen
परि—to abandon
मुण्ड bald
मुद् (1A) to rejoice
अनु—to approve
आ—to be fragrant
प्र—to rejoice
मुदा joy
मुद्रा seal
मुधा in vain
मुनिः *m.* sage, seer
मुष् (9PA) to steal
मुष्टिः *m. f.* first
मुह् (4P) to lose sense
अति—to be at a loss
परि—to be confused
वि—to faint
मुहुर् repeatedly
मुहूर्तः (०तम्) moment
मूक dumb
मूर्ख dull, stupid
मूर्छ् (1P) to faint
सम्—to coagulate
मूर्तिः *f.* form, statue
मूर्धन् *m.* head
मूलम् root, bottom
मूल्यम् price
मूषकः, मूषिकः (०का) } rat, mouse
मृ (6A) to die

मृगः wild animal, deer
मृगय (den. A) to hunt
मृगया hunting
मृज् (2PA) to cleanse (II, 59)
अप—to wipe away
प्र—to stroke
वि—smear
सम्—to rub
मृणालम् } lotus fibre
मृणाली }
मृत्तिका clay
मृत्युः *m.* death
मृद् (9P) to crush
अभि—to trample
अव—to rub
परि—to pound
प्र—to devastate
वि—to lay waste
मृद् *f.* clay
मृदङ्ग drum
मृदा clay
मृदु soft, mild
मृश् (6P) to touch
वि—to consider
मृषा in vain
मेखला belt, girdle
मेघः cloud
मेठः } elephant-keeper
मेण्ठः }
मेदस् *n.* fat
मेदुर fat; dense
मेधस् *n.* sacrifice
मेधा intelligence
मेरुः *m.* name of a mountain
मेलनम् meeting
मेषः (०षी) ram, ewe
मैत्रम् } friendship
मैत्री }
मोक्षः release
मोघ vain, useless
मोदः joy
मोहः joy, illusion
मौनम् silence
मौलिः *m.* head, diadem
म्ना (1P) to mention
म्लै (1P) to fade
म्लानिः *f.* decay, dejection
म्लेच्छः foreigner

य

यक्षः Kubera's attendant
यज् (1PA) to worship
यजुस् *n.* sacrificial text
यज्ञ sacrifice
यत् (1A) to strive
प्र—to endeavour
यतः whence, because
यति as many as (II, 172)
यत्नः effort
यत्र where
यथा as, so that
यथार्थ correct
यथार्थम् fitly
यथेष्टम् according to wish
यद् which, who (I,114)
यदा when
यदि if
यदृच्छा chance
यन्त्रम् instrument
यन्त्रणा restraint, pain
यम् (1P) to curb (I, 18)
उद्—to strive
उप—(A) to marry
नि—to check
प्र—to bestow
सम्—to curb
यमः god of death
यमुना name of a river
यवः barley
यवनः Greek
यविष्ठ } I, 93(2)
यवीयस् }
यशस् *n.* fame
यष्टिः *f* staff, perch
यस्मात् because
या (2P) to go (II, 48)
अति—to overcome
अनु—to follow
आ—to come

उप—to approach
निस्—to go out
प्र—to set out
यागः sacrifice
याच् (1A) to beg
अनु—to beseech
अभि—to implore
सम्—to solicit
याचकः (०की) beggar
याच्ञा request
यातना torment
यात्रा journey, march
यादस् *n.* sea-monster
यामः night watch
यामिकः watchman
यामिनी night
यावत् as great (I, 89)
यावत् as long as
युक्त applied ; proper
युक्तिः *f.* use ; reason ; expedient
युगम् yoke ; pair
युगपद् at once
युज् (7PA) to join (II, 86)
अनु—to instruct
अभि—to acuse
उद्—to get ready
उप—to use, to enjoy
वि—to appoint
वि—to separate
सम्—to unite
युद्धम् battle
युध् (4A) to fight
युधिष्ठिरः Pāṇḍu's eldest son
युवतिः *f.* young woman
युवन् *m.* young man (II, 66)
युष्मद् you (I, 67)
यूथम् herd, flock
यूपः post, pillar
योगः use, means, gain
योग्य fit, worthy
योजनम् distance of about 9 miles
योधः warrior
योनिः *f.* womb, origin
योषित् *f.* woman
यौवनम् youth

र

रक्त red
रक्तम् blood
रक्ष् (1P) to protect
अभि—to observe
परि—to guard
प्र—to save
सम्—to preserve
रक्षस् *n.* demon
रक्षा protection
रक्षिकः } guard,
रक्षितृ *m.* } protector
रघुः *m.* Rāma's ancestor
रङ्गः colour ; theatre
रच् (10P) to fashion
आ—to prepare
उप—to construct
वि—to compose
रजकः washerman
रजतम् silver
रजनी night
रजस् *n.* pollen ; passion
रज्जुः *f.* rope
रज्जुम् आस्था to hang oneself
रञ्ज् (4PA) to be glad
अनु—to love
अप—(A) to lose colour
अभि—to be devoted
वि—to lose interest
सम्—(A) to grow red
रणः battle
रणक्षेत्रम् battle-field
रतिः *f.* pleasure
रतिः *f.* Kama's wife
रत्नम् jewel
रथः chariot
रथिकः } charioteer,
रथिन् *m.* } hero
रथ्यः horse
रथ्या highway
रन्ध्रम् hole
रभ् (1A) to grasp

आ—to begin
प्रा—to undertake
परि—to embrace
सम्—to grow excited
रभसम् violence, speed
रम् (1A) to rejoice
अनु—(P) to stop
अभि—to delight in
वि—(P) to cease
रमणीय charming
रम्भा plantain tree
रय: current ; speed
रव: yell, cry
रवि: m. sun
रशना cord, girdle
रश्मि: m. rein ; ray
रस् (1P) to cry
रस: juice, relish
रसना tongue
रसा earth
रसिक: man of taste
रह् (1P) to separate
रहस् n. solitude, secret
रहसि privately
रहस्यम् secret
रा (2P) to give (II, 48)
राक्षस: (०सी) demon
राग: colour ; passion
राघव: descendant of Raghu
राज् (1PA) to shine
वि—to shine
राजधानी capital
राजन् m. king (I, 102)
राजि: (०जी) f. line
राज्ञी queen
रात्रि: f. night
राध् (5) to prosper
अप—to offend
आ—(caus.) to propitiate
राम: Rāma
रावण: Rāvana
राशि: m. heap
राष्ट्रम् kingdom
रासभ: (०भी) ass
रिच् (7PA) to empty
अति—(pass.) to surpass
उद्—(pass.) to excel
रिपु: m. enemy
रीति: f. manner, style
रु (2P) to howl (II, 51)
रुच् (1A) to please
अति—to shine
अभि—to please
प्र—to shine forth
रुचि: f. light ; taste
रुचिर bright, pleasing
रुज् (6P) to break
आ—to tear
प्र—to shatter
रुज् f. sickness
रुण्ड mutilated
रुद् (2P) to cry (II, 61)
प्र—to wail
वि—to weep
रुध् (7PA) to obstruct (II, 85)
अनु—(4A) to obey
अव—to confine
आ—to besiege
उप—to molest
नि—to check
प्रति—to resist
वि—(4A) to contend
सम्—to impede
रुधिरम् blood
रुह् (1P) to ascend
अधि—to mount
अव—to descend
आ—to ascend
आ—(caus.) to ascribe
प्र—to grow
वि—to shoot up
सम्—to grow
रूक्ष rough
रूप् (10P) to represent
नि—to observe
प्र—to explain
वि—to disfigure

रूपम् form, beauty
रूपकः rupee
रूप्यम् silver
रेखा line
रेणुः *m.* dust, pollen
रोगः disease
रोधनम् checking
रोमन् *n.* hair
रोमपुलकः } thrill, bristling of the hair
रोमहर्षः
रोमाञ्चः
रोषः anger

ल

लक्ष् (10P) to mark
आ—to observe
उप—to consider
वि—to perceive
लक्षः (०क्षम्) target
लक्षणम् sign
लक्ष्मणः Rāma's brother
लक्ष्मन् *n.* sign
लक्ष्मीः *f.* goddess of prosperity (II, 26)
लक्ष्यम् aim
लग् (1P) to adhere
अव—to linger
वि—to cling to
लगुडः cudgel
लग्नः (०नम्) auspicious moment
लघु light, small
लङ्का Ceylon
लङ्ग lame
लङ्घ् (1PA) to cross to leap
अति—to transgress
उद्—to cross
वि—to leap
लज्जा shame
लता creeper
लप् (1P) to chatter
अप—to deny
आ—to address
प्र—to prate
वि—to lament
लभ् (1A) to obtain
उपा—to blame
उप—to perceive
प्र—to deceive
विप्र—to mock at
वि—to hand over
लम्पट greedy
लम्ब् (1A) to hang down
अव—to cling to
आ—to grasp
परि—to linger
वि—to delay
लयः destruction
लल् (1P) to frolic
ललाटम् forehead
लवणम् salt ; beauty
लवशः in small pieces
लष् (1P) to desire
अभि—to long for
लस् (1P) to shine
लहरी wave
ला (2P) to take (II, 48)
लाक्षा lac
लाङ्गलम् plough
लाङ्गूलम् tail
लाभः gain
लाला saliva
लावण्यम् beauty
लिख् (6P) to scratch
अभि—to write
अव—to erase
आ—to sketch
उद्—to polish
परि—to copy
प्र—to draw
लिङ्गम् sign, gender
लिप् (6PA) to anoint (I, 25)
लिपिः *f.* letter
लिह् (2PA) to lick (II, 47)
ली (4A, 9P) to adhere (II, 29)
अभि—to clasp
अव—to lurk
नि—to cling
प्र—to disappear
वि—to perish

लीला play, sport
लुट् (4P 5P) to wallow
लुंठ् (10P) to plunder
लुप् (6P) to break (I, 25)
अव—to snatch
व्या—to dispel
प्र—to rob
वि—to lacerate
लुब्धक: hunter
लुभ् (4P) to covet
उप—(caus.) to entice
प्र—to allure
वि—(caus.) to seduce
लू (5P, 9PA) to cut (II, 29)
लेखा line
लेश: particle, little bit
लेशत: slightly
लोक् (10P) to behold
अव—to look at
आ—to consider
लोक: world
लोच् (10P) to consider
आ—to ponder
लोचनम् eye
लोप: omission
लोभ: greed
लोमन् n. hair
लोमहर्ष: thrill

लोल fickle, longing
लोह: (॰हम्) iron
लोहकार: blacksmith
लोहित red
लोहितम् blood
लौकिक (॰की) common, usual

व

वंश: bamboo, family
वंशी flute
वक्तृ m. speaker
वक्त्रम् mouth, face
वक्र bent, crooked
वक्षस् n. breast
वङ्ग: Bengal
वच् (2P) to say
अनु—to recite
निस्—to explain
प्र—to announce
प्रति—to reply
वि—to explain
वचनम् utterance
वचस् n. speech
वज्र (॰ज्रम्) thunder-bolt, diamond
वञ्च् (10PA) to cheat
वठर stupid
वणिज् m. merchant
वतंस: ornament
वत्स: calf ; young
वत्सर: year

वत्सल tender
वद् (1P) to speak
अप—to abuse
अभि—to address
परि—to blame
वि—(A) to quarrel
सम्—(A) to con-verse
वदनम् mouth, face
वध: murder
वधू: f. bride (I, 58)
वन् (8PA) to desire
वनम् forest
वनिता wife
वनौकस् m. forest-dweller
वन्द् (1A) to salute
वन्ध्य n barren
वप् (1P) to sow
वपुस् n. body
वप्र: (॰प्रम्) mound, slope
वम् (1P) to vomit
वमि: f. nausea
वम्र: (॰म्री) ant
वयस् n. age
वयस्य: friend
वर best
वर: choice, boon
वर: suitor
वरम् rather
वराह: boar

वरुणः Varuna
वर्गः division, class
वर्चस् n. lustre
वर्ण् (10P) to describe
वर्णः colour caste
वर्णना description
वर्तिः f. } wick
वर्तिका
वर्तुल round
वर्त्मन् n. path (I, 103)
वर्मन् n. armour
वर्षः shower ; year
वर्षा rain
वर्षाः f. pl. monsoon
वलयः (०म्) bracelet
वली wrinkle
वल्कः } bark of a tree
वल्कलः
वल्गु handsome
वल्मीकः ant-hill
वल्लभः beloved
वल्लरी } creeper
वल्ली
वशः will, control
वशीकृ to subdue
वश्यता obedience
वस् (2A) to put on
वस् (1P) to dwell
अधि—to occupy
आ—to abide
उप—to stay, to fast
नि—to dwell
प्र—to live abroad
वि—to depart
वसतिः f. residence
वसन्तः spring
वसु n. wealth
वसुधा earth
वस्तु n. thing
वस्तुतः in reality
वस्त्रम् cloth
वह् (1PA) to bear
to flow
अति—to pass (time)
अप—to carry away
आ—to cause
उद्—to marry
निस्—to carry out
प्र—to blow
वि—to marry
वह्निः m. fire
वा or
वा (2P) to blow
निस्—to go out
वाक्यम् utterance
वाग्मिन् eloquent
वाच् f. speech (I, 67)
वाचाट } talkative
वाचाल
वाञ्छ् (1PA) to desire
वाञ्छा desire
वाणिजः merchant
वाणी voice, speech
वातः wind
वातायनम् window
वाध्रीणसः rhinoceros
वानरः (०री) monkey
वापी tank, well
वाम fair, left
वामनः dwarf
वायसः (०सी) crow
वायुः m. wind
वारः time, day
वारं वारम् time and again
वारणः elephant
वाराणसी Banaras
वारि n. water
वार्ता news, report
वार्तिकः businessman
वार्तिका business
वार्षिक annual
वालः bristle, hair
वालिन् m. Sugrīva's brother
वालुका sand
वाल्मीकिः m. Vālmīki
वासः sojourn, abode
वासः perfume
वासना desire, idea
वासय (den. P.) to perfume
वासरः day
वासस् n. dress
वासुकिः m. king of serpents

वास्तव real
वाह् (10P) to press
वाहनम् vehicle.
वाहना } army
वाहिनी }
विंशति: *f.* twenty (II, 22)
विकच expanded
विकल maimed
विकल्पः doubt
विकार: } change,
विकृति } agitation
विक्रम: prowess
विक्रय: sale
विक्लव bewildered
विग्रह: war ; body
विघ्न: obstacle
विच् (7P) to sift
वि—to discern
विचक्षण wise
विचार: consideration
विचिकित्सा doubt
विचित्र varied, wonderful
विच्छेद: separation
विज् (3PA)to separate (II, 76)
विज् (6A, 7P) to shake
उद्—to shudder
विजन deserted
विजर ageless
विज्ञ discerning

विज्ञानम् knowledge
विट: rogue, parasite
विटप: branch
विडम्ब: derision
वितर्क: conjecture
वित्तम् money
विद् (2P) to know (II, 121)
नि –(caus.) to inform
विद् (6P) to find
विद् (4A) to be
विदग्ध clever, crafty
विदूषक: jester
विदेश: foreign land
विद्या knowledge
विद्युत् *f.* lightning
विद्रव: flight, panic
विद्रुम: coral
विद्वस् learned (I, 100)
विधवा widow
विधा kind, manner
विधातृ *m.* creator
विधानम् order, rule
विधि: *m.* rule, fate
विधु: *m.* moon
विधुर dejected
विध्वंस: ruin
विनय: modesty
विना without (+acc., inst. or abl.)
विनाश: destruction
विनोद: diversion

विन्ध्य: Vindhya range
विपक्ष: adversary
विपण: sale, market
विपणिन् *m.* shopkeeper
विपद् *f.* failure, danger
विपश्चित् versed in
विपिनम् forest
विपुल wide, great
विप्र: Brahmin
विप्रकर्ष: distance
विप्रलम्भ: deception
विप्रिय unpleasant
विप्लव: tumult, revolt
विफल fruitless
विबुध: god
विभा splendour
विभूति: *f.* power, splendour, fortune
विमान: aerial car
विमार्ग: wrong path
वियत् *n.* sky
विरति: *f.* } cessation,
विराम: } end
विरल sparse, scanty
विरह: separation
विराग: indifference
विरूप different, ugly
विरोध: hostility
विलाप: lamentation
विलास: fun, charm
विवश helpless
विवाद: dispute

विविक्तम् solitude
विवेकः judgement
विश् (6PA) to enter
  आ—to overpower
  उप—to sit down
  नि—(A) to retire
  अभिनि—(A) to resort to
  प्र—to enter
विषाद clear, pure
विशयः doubt
विशाल wide, big
विशेषः difference, excellence
विश्रब्धम् confindently
विश्रम्भः confidence
विश्रामः rest
विश्रुत famous
विश्लथ relaxed
विश्वम् universe
विश्वासः trust, faith
विषम् poison
विषम rugged, uneven
विषयः scope, object
विषाणम् horn, tusk
विष्णुः *m.* Viṣṇu
विस्मयः wonder
विहङ्गः bird
विहारः pleasure
विह्वल perturbed
वीचिः *f.* wave
वीज् (1P) to fan

वीणा lute
वीरः hero
वीर्यम् valour
वृ (5PA) to cover
  आ—to occupy
  नि—to ward off
  परि—to surround
  प्रति—to restrain
  वि—to uncover
  सम्—to conceal
वृ (5PA, 9P) to choose
वृकः (°की) wolf
वृक्षः tree
वृज् (7A) to exclude
वृत् (1A) to turn, to be
  अति—to surpass
  अनु—to conform
  अप—to depart
  उप—to approach
  नि—to return
  निस्—to arise
  परि—to turn round
  प्र—to set out
  सम्—to be, to occur
वृथा in vain
वृद्ध old
वृद्धिः *f.* growth
वृध् (1A) to increase
वृन्दम् multitude
वृष् (1P) to rain

वृषः } bull, chief
वृषभः }
वृष्टिः *f.* rain
वे (1P) to weave
वेगः rush, speed
वेणिः *f.* braid of hair
वेणुः *m.* reed, flute
वेतनम् wages
वेदः knowledge, Veda
वेदना pain
वेदिः *f.* altar, pedestal
वेधस् *m.* Creator
वेप् (1A) to tremble
वेपथु quivering
वेला shore, time
वेश्मन् *n.* house
वेषः dress, disguise
वेष्ट् (1A) to wind round
  उद्—(caus.) to loosen
  परि—(caus.) to surround
वैद्यः physician
वैरम् hostility
वैराग्यम् indiffernce
वैशाखः name of a month
वैश्यः man of the third caste
व्यक्तिः *f.* manifestation, individual
व्यग्र intent on

व्यजनम् fan
व्यतिकर: mixture
व्यथ् (1A) to suffer
व्यथा pain
व्यध् (4P) to pierce (I, 18)
  अप—to cast aside
  निस्—to slay
व्यय: loss, expense
व्यर्थ useless, vain
व्यवस्था state, condition
व्यवहार: conduct, business, lawsuit
व्यसनम् adversity
व्याकरणम् grammar
व्याकुल full of, confounded
व्याघ्र: (०घ्री) tiger
व्याज: fraud
व्याध: hunter
व्याधि: *m.* sickness
व्यापत्ति: *f.* misfortune
व्यापाद: ruin, death
व्यापार: occupation
व्युत्पत्ति: *f.* learning
व्यूह: battle-array
व्योमन् *n.* sky
व्रज् (1P) to go
  परि—to wander
व्रण: wound
व्रतम् vow
व्रीडा shame
व्रीहि: *m.* rice

श

शंस् (1P) to praise
  अभि—to accuse
  आ—(A) to hope
  प्र—to extol
शक् (5P) to be able
शकल: (०लम्) piece
शकुन: } bird
शकुनि: *m* } bird
शक्ति: *f.* ability, power
शङ्क् (1A) to fear
  अभि—to distrust
  आ—to apprehend
शङ्का alarm, doubt
शङ्कु: *m.* nail, arrow
शङ्ख: shell, conch
शची—Indra's wife
शठ: rogue, cheat
शतम् one hundred (II, 30)
शत्रु: *m.* enemy
शत्रुघ्न: Rāma's youngest brother
शनकै: gently, slowly
शनि: *m.* planet Saturn
शप् (1PA) to curse
शपथ: curse, oath
शबल: spotted, filled with
शब्द: sound
शब्दय (den. PA) to cry, to call
शम् (4P) to be calm (I, 18)
  उप—to cease
  प्र—to be quiet
शम् (10P)
  नि—to hear
शम्बलम् provisions
शम्भु: *m.* Śiva
शयनम् bed
शयालु sleepy
शय्या couch, bed
शर: arrow
शरणम् shelter, refuge
शरद् *f.* autumn
शरव्यम् target
शरासनम् bow
शरीरम् body
शरु: *f.* arrow
शर्मन् *n.* refuge, delight
शर्वरी night
शलभ: grasshopper
शल्य: dart, thorn
शल्यक: porcupine
शव: (०वम्) corpse
शश: hare, rabbit
शशिन् *m.* moon
शश्वत् perpetually
शस्ति: *f.* praise
शस्त्रम् weapon, sword

शाकम् vegetable
शाकभक्ष vegetarian
शाक्यमुनिः *m.* Buddha
शाखा branch
शात sharp
शान्तिः *f.* peace
शापः curse
शार्दूलः tiger
शाला hall, shed
शालिन् possessed of, versed in
शावः young of animals
शाश्वत (॰ती) eternal
शास् (2P) to rule (II, 62)
अनु—to instruct
आ—(A) to hope
प्र—to rule
शासनम् chastisement
शास्त्रम् advice, science
शिक्ष् (1A) to learn
शिक्षा art, teaching
शिखरः (॰रम्) peak, summit
शिखा crest, tip
शिखिन् *m.* peacock
शित sharp
शिथिल loose, supple
शिबिका palanquin
शिबिरम् camp, tent
शिरस् *n.* head
शिला stone, rock
शिल्पम् art, skill
शिल्पिन् *m.* artist
शिव gracious
शिवः Śiva
शिशिर cold
शिशिरः (॰रम्) dew, cold season
शिशुः *m.* child
शिष् (7P) to remain
वि—to distinguish
शिष्यः pupil
शी (2A) to lie (II, 52)
अति—to surpass
अधि—to dwell
अनु—to repent
प्रति—to importune
सम्—to hesitate
शीकरः spray
शीघ्र quick
शीत cold
शीतल cool
शीर्षम् head
शीलम् habit, character
शुकः (॰की) parrot
शुक्रः planet Venus
शुक्ल bright, white
शुच् (1PA) to grieve
अनु—to regret
शुच् *f.* sorrow
शुचि pure
शुद्धिः *f.* purity
शुध् (4P) to become pure
शुभ् (1A) to look beautiful
शुभ auspicious
शुभम् welfare
शुभ्र clear, white
शुश्रूषा obedience
शुष् (4P) to dry up
शुष्क dried up
शूद्रः man of the 4th class
शून्य empty
शून्यम् solitude
शूरः hero
शूलः (॰लम्) dart, spear
शूला stake
शृगालः jackal
शृङ्खलः (॰ला ॰लम्) chain
शृङ्गम् horn, tip
शृङ्गारः love
शॄ (9P) to crush (II, 29)
शेखरः crest, diadem
शेषः rest, end
शैलः rock, mountain
शोकः grief
शोणितम् blood
शोभा splendour
शौर्यम् heroism
श्चुत् (1P) to trickle

श्मशानम् burning ground
श्मश्रु beard
श्याम black, dark
श्यामल dark
श्येनः (°नी) hawk
श्रद्धा faith
श्रम् (4P) to grow weary (I, 18)
परि—to be exhausted
वि—to rest, to stop
श्रमणः ascetic
श्रम्भ् (1A)
वि—to trust in
श्रवणः ear
श्राद्धम् funeral rite
श्रान्तिः *f.* fatigue
श्रावणः name of a month
श्रि (1PA) to lean
अधि—to resort to
आ—to seek refuge
श्रीः *f.* beauty, fortune (II, 24)
श्रु (5P) to hear (II, 16)
आ—to listen
प्रति—to promise
श्रुतम् sacred knowledge
श्रुतिः *f.* ear; the Vedas
श्रेणी series, group
श्रेयस्, श्रेष्ठ } I, 93(2)
श्रोतृ *m.* hearer
श्रोत्रम् ear
श्रोत्रिय versed in sacred lore
श्लक्ष्ण smooth
श्लथ loose, slack
श्लाघ् (1A) to praise
श्लिष् (4PA) to cling to
आ—to embrace
वि—to be loosened
सम्—to clasp
श्लेष्मन् *m.* phlegm
श्लोकः stanza
श्वन् *m.* (°नी) dog (II, 65)
श्वशुरः father-in-law
श्वश्रूः *f.* mother-in-law
श्वस् (2P) to breathe (II, 61)
आ—to revive
उद्—to expand
नि—, निस्— } to sigh
वि—to confide in
श्वः to-morrow
श्वापदः beast of prey
श्वेत white

ष

षट्पादः bee
षष् six (I, 130)
षष्ठ sixth (I, 131)
षाडवः sweetmeat
षोडशन् sixteen (II, 131)
ष्ठीव् (1P) to spit

स

संयमः control
संयुगम् battle
संयोगः contact
संवत्सरः year
संवादः agreement
संशय doubt
संसङ्गः connection
संसर्गः contact
संसारः worldly existence
संस्कारः purifying, sacrament
संस्था order, state
संस्थानम् condition
संस्पर्धा rivalry
संस्पर्शः contact
सकल entire
सकृत् once
सक्तिः *f.* attachment
सक्थि thigh (II, 32)
सखि *m.* companion (II, 11)
सखी female companion
सख्यम् friendship
संकट narrow
संकटम् strait; danger
संकल्पः resolve
संकुल filled with, confused

संकुलम् crowd; trouble
संकेतः signal
संख्या number
संगतिः *f.* association
संग्रहः collection
संग्रामः battle
संघः group
संघातः collection
सचिवः minister
सज्ज strung, prepared
सज्जय (den. P) to equip
संचयः gathering, store
सञ्ज् (1P) to adhere
 अव—to entrust to
 आ—to fasten
 प्र—to result
संज्ञा sign, name
सत् good, name
सततम् continually
सती faithful wife
सत्त्वम् reality, courage, life
सत्य true
सद् (1P) to sit (I, 18)
 अव—collapse
 आ—to find
 उद्—to perish
 निषद्—to sink
 प्र—to be pleased
 विषद्—to be dejected
 सम्—to lose heart
सदनम् abode
सदा always
सदातन (०नी) eternal
सदृश् } alike
सदृश (०शी) } similar
सद्यस् at once
सनातन (०नी) eternal
सनीडः (०डम्) proximity
सन्तानः offspring
सन्तापः anguish, remorse
संदिग्ध doubtful
संदेशः message
संदेहः doubt, risk
संधा promise
संधिः *m.* union, alliance
संध्या twilight
सन्निधानम् } proximity,
सन्निधिः *m.* } vicinity
संन्यासः renunciation
संन्यासिन् *m.* one who has renounced the world
सपदि instantly
सप्तन् seven (I, 130)
सप्तम seventh (I, 131)
सफल successful
सभा assembly
सभाग्य fortunate
सभापतिः *m.* president
सभ्य polite
सम even, equal
समम् with (+instr.)
समक्ष visible
समक्षम् in the presence of
समग्र entire
समयः contract, time
समया near (+acc.)
समरः battle
समर्थ suitable, able
समस्त whole
समाजः assembly
समान same
समाप्तिः *f.* completion
समिध् *f.* fuel
समीपम् vicinity
समीरः wind
समुद्रः sea
समूहः mass
संपद् *f.* prosperity, wealth
संपर्कः union
संपूर्ण complete
संप्रति now
संबन्धः connection
संभवः birth, origin
संभ्रमः flurry, haste
संमानः respect
संमुख facing
सम्यक् correctly
सम्यच् right (I, 106)
सम्राज् *m.* sovereign
सरणिः (०णी) *f.* way
सरल honest, sincere
सरस् *n.* lake

सरित् *f.* river
सर्गः creation ; canto
सर्पः snake
सर्पिस् *n.* ghee
सर्व all (I, 96)
सर्वतस् from all sides (+acc.)
सर्वत्र everywhere
सर्वथा by all means
सर्वदा always
सर्वस्वम् entirely
सलिलम् water
सलील playful
सवयस् *m.* comrade
सवितृ *m.* sun
सव्य left
सस्यम् crop, corn
सह् (1A) to endure
  उद्—to be able
  प्र—to master
सह with (+instr.)
सहज innate, natural
सहसा suddenly
सहस्रम् thousand
सहाय: companion
साकम् with (+instr.)
साक्षात् directly
साक्षात्कृ to realize
साक्षिन् *m.* witness
सागरः sea
साध् (5P) to accomlish
साधारण common

साधु good, noble
सानुः *m.* ridge
सान्त्व् (10PA) to comfort
सान्द्र thick, dense
साफल्यम् success
सामग्री equipment
सामन् *n.* hymn
सामन्तः vassal
सामान्य equal, common
सांप्रतम् now
साम्यम् equality
सायम् evening, in the evening
सायकः arrow
सारः pith, substance
सारथिः *m.* charioteer
सारमेयः dog
सार्थः caravan
सार्धम् with (+instr.)
सावधानम् attentively
साहसम् reckless act
साहसिक reckless
साहाय्यम् help
सिंहः (॰ही) lion
सिकताः *f. pl.* sand
सिच् (6PA) to sprinkle (I, 25)
  उद्—to be arrogant
सित white
सिता sugar
सिद्धान्तः conclusion

सिद्धिः *f.* success
सिध् (1P) to drive away
  अप—to ward off
  निषिध्, प्रतिषिध् } to forbid
सिध् (4P) to succeed
  सम्—to be accomplished
सिन्धुः *m. f.* river
सिरा vein
सीता Rāma's wife
सीमन् *f.* boundary
सीरः plough
सु (5PA) to press
सु (at the begnning of compounds) good, right, beautiful
सुखम् happiness
सुखय (den. P.) to delight
सुखाय (den. A.) to feel happy
सुतः son
सुधा nectar
सुधी wise (II, 12)
सुन्दर (॰री) beautiful
सुरः god
सुरभि fragrant
सुरा liquor
सुवर्णम् gold
सुष्ठु aptly, well
सुहृद् *m.* friend

सू (2A) to beget
सूकरः (०री) boar
सूक्ष्म small, minute
सूचक (०इका) indicating
सूचय् (den. P) to indicate
सूचिः (०ची) *f.* needle
सूतः charioteer
सूत्रम् thread
सूद् (10P) to kill
निषूद्—to destroy
सूनुः *m.* son
सूपः soup
सूरिः *m.* sage
सूर्यः sun
सृ (1P) to move
अनु—to follow
अप—to depart
अभि—to assail
निस्—to emerge
प्र—to gush
प्र—(caus.) to stretch
सृज् (6PA) to emit
अति—to grant
उद्—to discharge
प्र -to renounce
वि—to dismiss
सृप् (1PA) to creep
सृष्टिः *f.* creation
सेतुः *m.* bridge
सेना army
सेनानीः *m.* general (II, 12)
सेव् (1A) to serve
समा—to practise
उप—to reverence
नि—to frequent
सैकतम् sand-bank
सैनिकः soldier
सैन्यम् army
सो (4P) to finish
अव—to conclude
अध्यव—to resolve
व्यव—to decide
सोदरः (०री) brother, sister
सोपानम् staircase, ladder
सोमः moon
सौचिकः tailor
सौनिकः butcher
सौभाग्यम् welfare
सौम्य gentle
स्कन्दः *m.* god of war
स्कन्धः shoulder, trunk
स्खल् (1P) to stumble
परि—to stagger
वि—to falter
स्तनः breast
स्तनितम् thunder
स्तवकः cluster
स्तम्भ् (9P) to prop
अव—to fix
वि—to check
सम्—to benumb
स्तम्भः pillar, stem
स्तिमित calm
स्तु (2P) to praise (II, 51)
स्तृ (5PA) to strew
अव—to scatter
आ—to cover
वि—to spread
स्तॄ (9PA) to strew (II, 29)
स्तेनः thief
स्तोकम् slightly
स्त्री woman (II, 25)
स्थलम् place
स्था (1PA) to stan. (I, 3)
अधि—to dwell
अनु—to perform
अव -to stand still
व्यव—to remain
उत्था—to rise
उप—to wait upon
नि—to be versed in
प्र—(A) to set out
स्थाणुः *m.* post
स्थानम् place
स्थापनम् foundation
स्थावर permanent
स्थाविर old
स्थिर firm

स्थूल thick, coarse
स्ना (2P) to bathe (II, 48)
स्नानम् bath
स्नायु n. muscle
स्निह् (4P) to love
स्नेहः affection
स्पन्द् (1A) to throb
स्पर्धा rivalry
स्पर्शः contact
स्पष्ट clear
स्पृध् (1A) to emulate
स्पृश् (6P) to touch
उप—to caress
स्पृह् (10P) to long for (+dat.)
स्पृहा longing for
स्फटिकः crystal
स्फल् (caus.)
आ—to strike
स्फाय् (1A) to swell
स्फार great, dense
स्फीत swollen
स्फुट् (1P) to burst
स्फुट open, clear
स्फुर् (6P) to quiver
स्फुलिङ्गः spark
स्म (particle giving past meaning to the present tense)
स्मरः love, god of love
स्मि (1A) to smile
प्र—to laugh
वि—to be astonished
स्मृ (1P) to remember
अनु—(caus.) to remind
वि—to forget
स्मेर smiling
स्यन्द् (1A) to flow
स्यन्दनः chariot
स्रंस् (1A) to fall
वि—to collapse
स्रज् f. garland
स्रष्टृ m. creator
स्रु (1P) to shed
स्रोतस् n. current
स्व own (II, 173, 174)
स्वच्छ clear, pure
स्वच्छन्दः m. free will
स्वञ्ज् (1A) to clasp
परि—to embrace
स्वतन्त्र free
स्वन् (1P) to resound
स्वप् (2P) to sleep (II, 61)
स्वप्नः sleep, dream
स्वभावः nature
स्वयंवरः free choice (of a husband)
स्वयम् oneself (II, 173)
स्वरः sound, voice
स्वर्गः heaven
स्वर्णम् gold
स्वल्प very small
स्वसृ f. sister (I, 53)
स्वस्ति hail !
स्वस्थ healthy
स्वागतम् welcome
स्वाद् (1A) to taste
आ—to relish
स्वादु sweet
स्वाधीन independent
स्वामिन् m. master, husband
स्वास्थ्यम् health
स्विद् (1P) to sweat
स्वीकृ (8A) to agree
स्वीय own
स्वेच्छम् at will
स्वैरम् freely
स्वैरिन् free

ह

हंसः (०सी) swan
हन् (2P) to kill (II, 60)
अप—to drive away
अभि—to smite
आ—to beat
उप—to injure
नि—to fall upon
प्र—to strike
प्रति—to check
नि—to reject
सम्—to join

हनुः *f.* jaw
हनुमत् *m.* Hanumān
हन्त alas
हयः horse
हरः Śiva
हरिः *m.* Viṣṇu
हरिणः (णी०) antelope
हरित green
हर्म्यम् mansion
हर्षः thrill, joy
हलः (लम्) plough
हविस् *n.* oblation
हस् (1P) to laugh
अव—to deride
परि—to ridicule
हस्तः hand
हस्तिन् *m.* elephant
हा (3A) to go (II, 74)
हा (3P) to leave (II, 75)
परि—to forsake
वि—to cast off
हाटकम् gold
हानिः *f.* loss
हारः necklace
हासः laughter
हास्य ridiculous
हि (5PA) to send
प्र—to despatch
हि for, because
हिंस् (7P) to injure
हिंसा harm
हित favourable
हितम् welfare
हिमः winter
हिमम् snow
हिमाद्रिः *m.*, हिमालयः Himalaya
हिरण्यम् gold
हु (3PA) to sacrifice (II, 71)
हुतभुज् *m.* fire
हृ (1P) to take
अप—to take away
अभि—to offer
व्यव to behave
आ—to obtain, to eat
व्या—to utter
समा—to collect
उद्—to lift, to rescue
उप—to offer
परि—to avoid
प्र—to strike
वि—to enjoy oneself
सम्—to check
हृदयम् heart
हृष् (1P, 4P) to rejoice
हे (used in addressing somebody)
हेतुः *m.* cause
हेमन्तः winter
हेला carelessness
होतृ *m.* priest
होमः sacrifice
ह्नु (2A) to deprive
अप—to deny
नि—to conceal
ह्यस् yesterday
ह्रदः ake
ह्रस् (1PA) to decrease
ह्रस्व short, weak
ह्रासः diminution
ह्री (3P) to be ashamed
ह्रीः *f.* shame (II, 24)
ह्रेष् (1PA) to neigh
ह्लाद् (10PA) to refresh
आ—, प्र— to gladden
ह्वे (1P) to call
आ—to summon
आ—(A) to challenge

ENGLISH-SANSKRIT GLOSSARY

A

a, an एक, कश्चित्
to abandon त्यज् (1P), हा (3P), मुच् (6P)
abashed लज्जित
to abbreviate संक्षिप् (6P)
abdication पदत्यागः
to abhor द्विष् (2PA)
to abide स्था (1P)
abiding स्थायिन्
ability क्षमता, नैपुण्यम्
abject अधम्, नीच
ablaze प्रदीप्त
able क्षम, समर्थ
ablution क्षालनम्, स्नानम्
abode आलयः, निवासः, भवनम्
abounding प्रचुर, बहुल
above उपरि
abroad विदेशे
absence अभावः, विरहः
to absolve क्षम् (1A)
to abstain निवृत् (1A) विरम् (1P)
to abuse अपभाष् (1A) अधिक्षिप् (6P)
abuse गालिः *f.* अपवादः
to accept स्वीकृ (8PA) आदा (3A)
accessible सुगम
to accompany अनुगम् (1P)
to accomplish साध् (caus.)
to account गण् (10PA)
account वृत्तान्तः, वार्ता
accusation अभियोगः
to accuse अभियुज् (7A)
to achieve समाप् (caus.)
achievement सिद्धिः *f.*
to acknowledge उररीकृ (8PA)
acquaintance परिचयः
to acquire अधिगम् (1P), आप् (5P), उपार्ज् (1P)
acquisition प्राप्तिः *f.* लाभः
to act आचर् (1P), अभिनी (1P)
act कर्मन् *n.* क्रिया
acting अभिनयः
activity प्रवृत्तिः *f.*
actor नटः
actress नटी
acute तीक्ष्ण
to address अभिधा (3PA) संभाष् (1A)
to admire प्रशंस् (1P)
to admonish उपलभ् (1A)
adoration उपासना, पूजा
to adore अर्च् (1P), पूज् (10PA)
to adorn भूष् (10PA)
adult प्रौढ
advantage हितम्
adversity आपद् *f.*
advice उपदेशः
to advise उपदिश् (6P)
afar दूरम्
affair कार्यम्
affection अनुरागः, स्नेहः
to afflict क्लिश् (9P) पीड् (10PA)
afraid भीत, शंकित
after पश्चात्, अनन्तरम्
afternoon अपराह्णः
again पुनर्, भूयः
age आयुस् *n.* वयस् *n*,
agile क्षिप्र
to agree अनुज्ञा (9PA)
agreement संमतिः *f.* समयः
aim लक्ष्यम्
to aim अभिसंधा (3PA)
air वायुः *m*
alas ! अहह, कष्टम्
alert अतन्द्र
alike तुल्य, सदृश
alive सजीव
all सकल, सर्व

alliance संधिः *m.*
to allow अनुज्ञा (9PA)
almost प्रायः, प्रायशः
alms भिक्षा
alone एकाकिन्
along अनु (+acc.)
aloud उच्चैः
also अपि
altar वेदिः (०दी) *f.*
to alter विकृ (8PA)
although यद्यपि
always सदा, सर्वदा
to amass राशीकृ (8PA)
among मध्ये
ancient पुराण, प्राचीन
and च
anger कोपः, क्रोधः
anguish संतापः
animal जन्तुः *m.* पशुः *m.*
ankle गुल्फः
anklet नूपुरः
to announce निविद् (caus.)
annual वार्षिक
to anoint अंज् (7P) लिप् (6PA)
another अन्य, इतर
answer उत्तरम्
to answer प्रतिभाष् (1A)
ant पिपीलिका
ant-hill वल्मीकः
anxiety चिन्ता, उद्वेगः
anxious उत्सुक, व्यग्र
any किमपि
anyhow कथंचित्
anywhere क्वापि
ape कपिः *m.* वानरः
to appear आविर्भू (1P)
appearance रूपम्, आकारः
to appease सान्त्व् (10PA)
to applaud अभिनन्द् (1P)
to appoint नियुज् (7P), अधिकृ (8PA)
to approach उपगम् (1P)
to approve अनुमन् (4A) अनुमुद् (1A)
archer धनुर्धरः, धानुष्कः
arm दोः *m*, बाहुः *m.*
armour कवचः
army चमूः *f.* सेना
to arrange रच् (10PA)
to arrive आगम् (1P)
arrogance आटोपः
arrogant अवलिप्त
arrow इषुः *m.* बाणः, शरः
art कला, शिल्पम्
artificial कृत्रिम
artist शिल्पिन्
as इव, यथा
to ascend आरुह् (1P)
to ascertain निर्णी (1P) निश्चि (5PA)
ascetic यतिः *m.*
ashes भस्मन् *n.*, भूतिः *f.*
ashamed त्रपित
to ask प्रच्छ्, (6A), याच् (1A)
asleep सुप्त
ass गर्दभः, रासभः
assembly सभा
astray उत्पथम्
atom अणुः *m.*
to attack आक्रम् (1PA)
to attain प्राप् (5PA)
to attempt यत् (1A)
attention अवधानम्
attentive अवहित
to attract आकृष् (1P) प्रलुभ् (caus.)
attractive मनोहर
auspicious भद्र, शुभ
authority अधिकारः
autumn शरद् *f.*
to avoid परिहृ (1P)
to avow अंगीकृ (8PA)
to await प्रतीक्ष् (1A)
to awake जागृ (6P), प्रबुध् (4A)
to awaken जागृ (caus.) उत्था (caus.)
awful भीषण
axe कुठारः, परशुः *m.*

B

baby डिम्भः, शिशुः *m.*
back पृष्ठम्
bad असाधु, कुत्सित
bail प्रतिभूः *m.*
balance तुला
bald मुण्ड
ball गण्डुकः, गोलः
bamboo वंशः, वेणुः *m.*
bandit दस्युः *m.*
bangle कंकणः
bank कूलम्, तटः, तीरम्
banner केतुः *m.*
barber क्षुरिन् *m.*, नापितः
bard बन्दिन् *m.*
bare नग्न
bark त्वच् *f.*, वल्कलः
barley यवः
barren वन्ध्य
base (adj.) अधम
base (*n.*) तलम्
bath स्नानम्
to bathe स्ना (2P)
battle युद्धम्, रणम्
bazar आपणः
to be अस् (2P) भू (1P), विद् (4A), वृत् (1A)
beach वेला
beak चंचुः *f.*
beam किरणः
bear भल्लूकः
to bear भृ (1P, 3PA), वह् (1P), सह् (1A)
to bear in mind मनसि कृ
beard श्मश्रु
beast पशुः *m.*, मृगः
to beat तड् (10PA), प्रहृ (1P)
beautiful शोभन, सुन्दर
beauty कान्तिः *f.* लावण्यम्
because यतः, यस्मात्
to become भू (1P), संजन् (4A)
becoming अनुरूप
bed तल्पः, शय्या
bee अलिः *m.*, भ्रमरः
to befall घट् (1A)
before पूर्वम्, प्राक्, पुरतः
to beg भिक्ष् (1A), याच् (1A)
beggar भिक्षुः *m.*
to beget जन् (caus.)
to begin आरंभ् (1A), उपक्रम् (1A), प्रवृत् (1A)
beginning आदिः *m.*
on behalf of कृते
to behave आचर् (1P)
behaviour आचारः वृत्तिः *f.*
behind पश्चात्, पृष्ठतः
to behold अवलोक् (10P)
belief विश्वासः, प्रत्ययः
to believe विश्वस् (2P)
to bellow गर्ज् (1P)
bellows भस्त्रा
belly उदरम्
beloved प्रिय, वल्लभ
below अधः
here below इहलोके
to bemoan विलप् (1P)
to bend वक्रीकृ
benefactor उपकारिन् *m.*
to beset अवरुध् (7PA)
beside पार्श्वे
to besiege अवरुध् (7PA)
to besmear दिह् (2PA)
best उत्तम, श्रेष्ठ
bestow उत्सृज् (6P), वितृ (1P)
better श्रेयस्
between अन्तरा, मध्ये
to bewail परिदेव् (1P)
bewildered विमूढ, संभ्रान्त
beyond परतः
big बृहत्, विपुल, स्थूल
to bind बन्ध् (9P)
bird खगः, पक्षिन् *m.*
birth जन्मन् *n.*, उद्भवः
bitch शुनी
to bite दंश् (1P)
bitter कटु, तिक्त
black कृष्ण, श्याम
blade पत्रम्, धारा

blame आक्षेपः, निन्दा
to blame उपालभ् (1A), निन्द् (1P)
blanket कंबलः
to blaze प्रदीप् (4A)
to blend मिश्र् (10PA)
to bless आशास् (2A)
blessed धन्य
blessing आशिस् *f.*
blind अन्ध
to blind अन्धय (den.)
to blink निमिष् (6P)
blood असृज् *n.*, रुधिरम्, रक्तम्
to bloom विकस् (1P)
to blow वह् (1P), वा (2P)
blue नील
boar वराहः
boat तरीः *f*, नौः *f.*
body कायः, गात्रम्, देहः, शरीरम्, वपुस् *n.*
bold साहसिक, धृष्ट
bond पाशः, बन्धनम्
bone अस्थि *n.*
book ग्रन्थः, पुस्तकम्
boon वरः
border उपान्तः
bosom उरस् *n.* क्रोडम्
both उभ, उभय
to bound उत्प्लु (1A)
boundary सीमन् *f.* प्रान्तः
bow चापः, धनुस् *n.*
to bow नम् (1P)
bow spring गुणः, ज्या
bower कुञ्जः, मण्डपः
boy कुमारः, बटुः, बालः
bracelet वलयम्
brahmin द्विज, ब्राह्मणः
braid वेणी
branch विटपः, शाखा
brave धीर, वीर, शूर
bravery शौर्यम्
to break खण्ड् (10PA), भञ्ज् (7P)
breast उरस् *n.* स्तनः
to breathe अन् (2P), श्वस् (2P)
bridge सेतुः *m.*
bright उज्ज्वल, तेजस्विन्
to bring आनी (1P)
brittle भंगुर
broad पृथु
brother भ्रातृ *m.*, सोदरः
brow भ्रूः *f.*
bubble बुद्बुदः
bud मुकुलः, किसलः
to build निर्मा (2P)
bull बलीवर्दः, वृषभः
bunch गुच्छः
burden भारः
to burn दह् (1P)
bush गुल्मः
business व्यवहार, व्यापारः
busy व्यग्र, व्यापृत
but किन्तु, पुनर्
butcher शौनिकः
butter नवनीतम्
buttock नितम्बः
to buy क्री (9PA)
to buzz गुंज् (1P)

C

cage पंजरः
calamity आपद् *f.*
calf वत्सः
to call आह्वे (1P)
calm शान्त, स्तिमित
to calm उपशम् (caus.) प्रसद् (caus.)
camel उष्ट्रः
camp शिविरम्
camphor कर्पूरः
candid निर्व्याज
candle वर्तिः *f.*
canto सर्गः
capable क्षम, समर्थ
capital राजधानी
capricious अस्थिर
captivate वशीकृ
to capture बन्दीकृ
caravan सार्थः
care चिन्ता, दक्षता
to care चिन्त् (10PA) अवधा (3PA)
careful अवहित

careless प्रमत्त
to carry वह् (1P), भृ (3PA)
to cast अस् (4P), क्षिप् (6PA)
to cast away निराकृ
caste वर्णः, जातिः *f.*
cat बिडालः, मार्जारः
to catch ग्रह् (9P), धृ (1P)
cause कारणम् , हेतुः *m.*
caution अप्रमादः
cave गुहा
to cease निवृत् (1A), विरम् (1P)
ceaselessly सततम्
to censure गर्ह् (1A)
centre केन्द्रः
century शताब्दम्
certain निश्चित, ध्रुव
certainty असंशयः
to certify प्रमाणीकृ
cessation उपशमः
chain शृंखला, निगडः
to challenge आह्वे (1A)
chamberlain कंचुकिन् *m.*
chance दैवम्
by chance यदृच्छया
change विकारः
to change विकृ (1PA), परिवृत् (1A)
character शीलम्
chariot रथः
charioteer सारथिः *m.*
to chastise शास् (2P)
to chatter जल्प् (1P)
cheat धूर्तः, वंचकः
to cheat वंच् (10P) प्रतॄ (caus.)
to check प्रतिबन्ध् (9P) निरुध् (7PA)
cheek कपोलः, गण्डः
cheerful उल्लसित, हृष्ट
to cherish स्निह् (4P)
chest उरस् *n.* वक्षस् *n.*
to chew चर्व् (1P)
chief अग्रणीः *m.*, नाथः
chief (adj.) प्रधान
child अपत्यम् , शिशुः *m.*
childhood शैशवम्
chin चिबुकम्
to choose वृ (5PA)
to churn मन्थ् (9P)
circle मण्डलम्
circular वर्तुल
circumstance अवस्था
citadel दुर्गम्
citizen पौरः
city नगरम् , पुर् *f.*
civil सभ्य, दक्षिण
claim अधिकारः
to claim प्रतिज्ञा (9A)
clamour कोलाहलः
clarity प्रसादः, वैशद्यम्
to clasp आश्लिष् (4P)
class गणः, वर्गः
claw नखः, नखरम्
clean विमल, शुचि
to clean प्रक्षल् (10PA)
to cleanse निज् (3PA) मृज् (2P)
clear स्वच्छ, विसद, प्रसन्न, स्पष्ट
to cleave भिद् (7P)
clerk कायस्थः
clever चतुर, पटु
to climb आरुह् (1P)
to cling लग् (1P), संज् (1P)
to close पिधा (3PA)
cloth अंशुकम् , वस्त्रम्
cloud अभ्रम् , घनः, मेघः
club गदा लगुडः
cluster गुच्छः, स्तबकः
coarse स्थूल, परुष
coast तटः, वेला
cock कक्कुटः
cocoanut नारिकेलः
cognition उपलब्धिः
coin मुद्रा
cold शिशिर, शीत, शीतल
to collapse अवसद् (1P)
to collect चि (5PA) संग्रह् (9P), समाहृ (1P)
collyrium अंजनम्
colour रागः, वर्णः

to come आगम् (1P), आया (2P)
to come about संवृत् (1A)
comet उल्का
to comfort आश्वस् (caus.)
comic हासकर
command आज्ञा, आदेशः
to command आज्ञा (caus.), शास् (2P), आदिश् (6P)
to commence आरभ् (1A)
commentary टीका
commerce वाणिज्यम्
common साधारण, सामान्य
commotion तुमुलः
compact घन, सान्द्र
companion सहायः
company समागमः
comparable तुल्य
to compare उपमा (3A)
comparison उपमा, तुलना
compassion करुणा, दया
compassionate दयालु
to compete स्पर्ध् (1A)
complete पूर्ण, समाप्त
to complete संपद् (caus.), समाप् (caus.)
to compose प्रणी (1P), रच् (10PA)
compunction अनुतापः
comrade वयस्यः
to conceal गुह् (1P), अपह्नु (2A)
conceit गर्वः, दर्पः
to concentrate समाधा (3PA)
conch शंखः
conclusion सिद्धान्तः
to condemn दुष् (caus.)
condition अवस्था, दशा
to conduce क्लृप् (1A)
conduct आचारः
to confess अंगीकृ
confidence विश्रम्भः
to confine निरुध् (7PA)
to congratulate अभिनन्द् (1P)
to conquer जि (1P), पराजि (1A), पराभू (1A)
concious सचेतन
conciousness चैतन्यम्
to consider विमृश् (6P), समालोच् (10PA)
to console आश्वस् (caus.), सान्त्व् (10PA)
constancy स्थैर्यम्
constant दृढ, स्थिर, अविरत
constantly अविरतम्
to constrain नियम् (1P)
to construct निर्मा (2P)
to consult संमन्त्र् (10PA)
contact संयोगः, संसर्गः
to contemn अवगण् (10P)
contempt अवज्ञा, अवहेला
continual अविरत, नित्य
continually सततम्
to contradict प्रत्याख्या (2P)
contrary प्रतिकूल, विरुद्ध
control वशः
to control नियम् (1P)
conversant अभिज्ञ
conversation आलापः
to convince प्रति-इ (caus.)
cook पाचकः, सूदः
to cook पच् (1P)
cool शीत, शीतल
copper ताम्रम्
coral विद्रुमः
corn धान्यम्
corner कोणः
corporal दैहिक
corpse शवः
to correct परिशुध् (caus.)
costly बहुमूल्य
cotton तूलः
couch पर्यंकम्
to cough कास् (1A)

to count गण् (10PA)
country जनपदः, देशः
courage वीर्यम्
courageous वीर
courtyard प्रांगणम्
to cover आच्छद् (10PA), आवृ (5PA)
to covet लुभ् (4P)
cow गौः *f.*, धेनुः *f.*
coward कापुरुषः
cowherd आभीरः, गोपालः
crane बलाकः
to crawl सृप् (1P)
to create उत्पद् (caus.) सृज् (6P)
creation सृष्टिः *f.*
creator स्रष्टृ *m.*, विधातृ *m.*
to creep सृप् (1P)
creeper लता, वल्ली
crest चूडा, मौलिः *m.*
cripple विकल, पंगु
crocodile कुंभीरः
crooked कुटिल, वक्र
crop सस्यम्
crore कोटिः *f.*
crow काकः, वायसः
crown मुकुटम्
cruel कठोर, निर्दय
to crush क्षुद् (7PA) पिष् (7P)
to cry आक्रन्द् (1P) रुद् (2P)
cub पोतः, शावकः
cuckoo कोकिलः
cunning (adj.) कुशल, धूर्त
cunning (*n.*) चातुर्यम्, कपटम्
to curb निग्रह् (9P)
curd दधि (*n.*)
curiosity कौतुकम्
curious कौतुकित
curl अलकः
curly अराल
current धारा, स्रोतस् *n.*
curse अभिशापः
to curse शप् (1PA)
curtain यवनिका
custom आचारः, रीतिः *f.*
to cut छिद् (7P) लू (9PA), कृत् (6P)

D

dacoit दस्युः *m.*
daily (adj.) दैनिक
daily (adv.) प्रतिदिनम्
damage अपकारः, क्षतिः *f.*
dance नृत्यम्
to dance नृत् (4P)
danger अपायः, संकटम्
dark तिमिर, श्याम
darkness अन्धकारः, तमस् *n.*, तिमिरम्
dart शल्यम्
daughter आत्मजा, दुहितृ *f.*
dawn उषस् *f.*
day अहन् *n.* दिनम्, दिवसः
day and night अहोरात्रम्
day by day अहरहः
every day प्रत्यहम्
the next day परेद्युः
during the day दिवा
dead मृत, गतासु
deaf बधिर
dear दयित, प्रिय
death निधनम्, मृत्युः *m.*
debt ऋणम्
to decay अवसद् (1P), क्षि (1P)
deceit कपटम्, छलम्
to deceive वंच् (10P), विप्रलभ् (1A)
to decide अवधृ (10PA), निर्णी (1P), निश्चि (5PA)
decision निर्णयः, निश्चयः
to declare आख्या (2P)
to decorate अलंकृ, भूष् (10PA)
to decrease ह्रस् (1P)
deep अगाध, गभीर
deer मृगः, हरिणः
to defeat अभिभू (1), विजि (1A)
defect दोषः

to defend त्रै (1P), पा (2P)
deity देवता
dejected खिन्न, विषण्ण
to delay विलंब् (1A)
to deliberate विचर् (caus.)
delicate कोमल, पेलव
delight आह्लादः, हर्षः
to delight मुद् (caus.), हृष् (caus.)
to be delighted मुद् (1A)
to deliver उद्धृ (1P), मुच् (6P)
demon असुरः, दानवः, राक्षसः
to demonstrate प्रमाणीकृ
dense घन, निविड
to deny निराकृ (8PA) प्रत्याख्या (2P)
to depart अपया (2P) प्रस्था (1A)
to depend अवलंब् (1A)
to deplore परिशुच् (1P)
deposit निक्षेपः
to deposit निक्षिप् (6P)
to depreciate लघूकृ
to be depressed विषद् (1P)
to deprive अपहृ (1P), वियुज् (7A)

depth गाम्भीर्यम्
to deride उपहस् (1P)
to descend अवतृ (1P) अवरुह् (1P)
to describe निरूप् (10PA), वर्ण् (10PA)
description वर्णना
desert मरुः
deserted निर्जन
to deserve अर्ह् (1P)
desire आकांक्षा, इच्छा
to desire इष् (6P), स्पृह् (10PA)
to desist निवृत् (1A)
to despair आशां त्यज् (1P)
desperate निराश
to despise अवधीर् (10PA), अवमन् (4A)
despondent उद्विग्न
destiny दैवम्, नियतिः *f.*
destitute अनाथ, दीन
to destroy अवसद् (caus.), क्षि, (9P), नश् (caus.)
destruction ध्वंसः, नाशः
to determine अवसो (4P), निर्णी (1P)
to deviate अतिक्रम् (1PA, 4P)
devotion निष्ठा, भक्तिः *f.*
dew तुषारः

dexterous कुशल निपुण
diamond वज्रः, हीरः
to die पंचत्वं गम् (1P), मृ (6A)
difference अन्तरम्, भेदः
difficult दुष्कर
to dig खन् (1P)
diminution ह्रासः
dirty आविल, मलिन
to disagree विप्रतिपद् (4A), विपद् (1A)
to disappear तिरोधा (3PA), विली (pass.)
disaster अनर्थः, विपद् *f.*
to discard अपाकृ (8PA)
to discern उपलभ् (1A)
disciple अन्तेवासिन् *m.*
to disclose विवृ (5PA)
discord विरोधः
to discover आविष्कृ
to discuss परामृश् (6P)
disease रोगः, व्याधिः *m.*
disguise छद्मन् *n.*
disc बिम्बम्
to dislike द्विष् (2PA)
to dismiss विसृज् (6P)
to dispel अपनुद् (6P) अपास् (4P)
to display प्रकटय (den. P)
to disregard उपेक्ष् (1A)

disrespect अनादरः, उपेक्षा
to dissuade निवृत् (caus.)
distance अन्तरम् , विप्रकर्षः
distant दुरस्थ, विप्रकृष्ट
distinct भिन्न; स्पष्ट
to distinguish विशिष् (7P)
distress क्लेशः, पीडा
to distribute विभज् (1P)
to disturb आकुलीकृ, संभ्रम् (caus.)
to dive अवगाह् (1A)
diverse भिन्न, विविध
to divide विभिद् (7P)
divine ऐश्वर, दिव्य
to do कृ (8PA), साध् (caus.)
docile वश्य
doctor भिषज् m., वैद्यः
doe मृगी, हरिणी
dog कुक्कुरः, श्वन् m.
donkey गर्दभः, रासभः
donor दातृ m.
door द्वार् f. द्वारम्
door-keeper प्रतिहारः
double द्विक, द्विगुण
doubt संशयः, संदेहः
to doubt संशी (2A) संदिह् (2PA)
doubtful संदिग्ध
doubtless निःसन्देह
dove कपोतः, पारवतः
down अधः, अधस्तात्
to drag आकृष् (1P)
drama नाटकम्
to draw कृष् (1P), आलिख् (6P)
dread भीतिः f.
to dread भी (3P), त्रस् (4P)
dreadful घोरः, भयंकर
dream स्वप्नः
to dream स्वप्नं दृश् (1P)
dress परिधानम् , वेषः
to dress परिधा (caus.)
to drink पा (1P)
to drip स्यन्द् (1A)
to drive प्रणुद् (6P), प्रवृत् (caus.)
drop कणः, बिन्दुः m.
to drown निमस्ज् (6P)
drowsy निद्रालु
drum डिंडिमः, दुंदुभिः m.
dry शुष्क, निर्जल
to dry शुष् (4P)
dull जड, मंथर
dumb मूक
dusk प्रदोषः
dust धूलिः, f., पांसुः m.
dusty पांसुल
duty कर्तव्यम् , धर्मः
dwarf वामनः
to dwell वस् (1P), अध्यास् (2A)
dwelling आलयः, निवासः
to dwindle अल्पीभू

E

each प्रत्येक
eager उत्कंठ, उत्सुक
ear कर्णः
early आशु, प्रातरः
to earn उपार्ज् (10PA)
earth अवनी, धरणी, पृथिवी, भूः f.
eastern पूर्व, प्राच्
easy सुकर
to eat अद् (2P), अश् (9P), खाद् (1P) भुज् (7A)
echo प्रतिध्वनिः m.
edge धारा
effect कार्यम् , परिणामः
to effect उत्पद् (caus.)
effort आयासः, यत्नः
egg अण्डम्
eight अष्टन्
eighth अष्टम
eighteen अष्टादशन्
eighty अशीतिः f.
elder अग्रज, ज्यायस्
eldest ज्येष्ठ
elegant ललित

element तत्त्वम्, भूतम्
elephant कुंजरः, गजः, वारणः, हस्तिन् *m.*
eleven एकादशन्
to eliminate निरस् (4P)
eloquence वाग्मिता
eloquent वाग्मिन्
elsewhere अन्यत्र
emaciated कृश
embarrassed आकुल
embodied मूर्त
to embrace आलिंग् (1P), परिरभ् (1A), आश्लिष् (4P)
emerald मरकतम्
to emerge उन्मस्ज् (6P)
to emit सृज् (6P)
emperor सम्राज् *m.*
empire साम्राज्यम्
to employ प्रयुज् (7A)
empty रिक्त, शून्य
to empty रिच् (7PA), शून्यीकृ
to encourage प्रोत्सह् (caus.)
end अन्तः, अवसानम्
to end अवसो (4P)
endless अनन्त
to endeavour उद्यम् (1A), चेष्ट् (1A), यत् (1A)

endowed उपेत, संपन्न
to endure क्षम् (1A), सह् (1A)
enemy अरिः *m.*, रिपुः *m.*, शत्रुः *m.*
engaged in व्यग्र, व्यापृत
to enjoin आदिश् (6P), शास् (2P)
to enjoy भुज् (7A)
enjoyment उपभोगः
to enkindle समिध् (7A)
enmity वैरम्
enough अलम्
to enslave दासीकृ
to enter प्रविश् (6P)
enterprise आरम्भः
to entice प्रलुभ् (caus.)
entire अखिल, कृत्स्न
to entreat अनुनी (1P)
to entrust निक्षिप् (6P)
envy असूया, मत्सरः
to envy असूय (den. P.) ईर्ष्य् (1P)
equal तुल्य, सम
to equip सज्जीकृ
equipment सामग्री
to eradicate उन्मूल् (10PA)
to err प्रमद् (4P)
error प्रमादः, भ्रान्तिः *f.*
to escape परिहृ (1P), पलाय् (1A)

to establish स्था (caus.)
to esteem आदृ (6A)
eternal शाश्वत, सनातन
even (adv.) अपि
even (adj.) सम
evening प्रदोषः, सायंकालः
in the evening सायम्
event घटना
ever नित्यम्, सदा
for ever शश्वत्
every सर्व, प्रत्येक
everywhere सर्वत्र
evident प्रकट, स्पष्ट
evil (*n.*) अहितम्, अशुभम्
exact यथार्थ, निर्दोष
to examine परीक्ष् (1A)
example दृष्टान्तः
to exceed / to excel अतिरिच् (pass.) अतिशी (2A)
to except वृज् (7P)
except अन्तरेण, विना
excess अतिरेकः, अतिशयः
to exchange प्रतिदा (3PA)
to excite उत्तिज् (caus.)
to exclude बहिष्कृ
to exhale उच्छ्वस् (2P)
to exile निर्वस् (caus.)
to exist अस् (2P), भू (1P)

to expand विकस् (1P)
to expect अपेक्ष् (1A), प्रतिपाल् (10P)
to expel अपनुद् (6P)
expense व्ययः
experience अनुभवः
to experience अनुभू (1P)
experienced निष्णात
to expiate निष्कृ (8PA)
expiation निष्कृतिः *f.* प्रायश्चित्तम्
to explain व्याख्या (2P)
exploit पराक्रमः
to expose अपावृ (5PA), प्रकाश् (caus.)
to extend वितन् (8PA)
exterior / external } बाह्य
to extinguish निर्वा (caus.)
eye अक्षि, चक्षुस् *n.* नेत्रम्
eyebrow भ्रूः *f.*
eyelash पक्ष्मन् *n.*

F

face आननम्, मुखम्
to face संमुखीभू
facile अनायास
to fade म्लै (1P), म्लै (1P)
failure अवसादः, अप्राप्तिः *f.*
to faint मुह् (4P)
faith प्रत्ययः, श्रद्धा
to fall पत् (1P), च्यु (1A)
false असत्य, अलीक
to falter स्खल् (1P)
fame कीर्तिः *f.*, यशस् *n.*
family कुटुंबम्, कुलम्
fan वीजनम्
to fan वीज् (10PA)
fancy कल्पना
far (adj.) दूर, दूरस्थ
far (adv,) दूरम्, आरात्
fast क्षिप्र, द्रुत
to fast उपवस् (1P)
fat (adj.) पीन
fat (*n.*) मेदस् *n.*
fate अदृष्टम्, विधिः *m.*
father जनकः, पितृ *m.*
father-in-law श्वशुरः
fatigue क्लान्तिः *f.*
fault दोषः, अपराधः
favour अनुग्रहः, प्रसादः
to favour अनुग्रह् (9P)
favourable अनुकूल
fear भयम्, शंका
to fear त्रस् (4P), भी (3P)
fearless निर्भय
feather पक्षः, पिच्छम्
feeble दुर्बल, निःसत्त्व
to feed अश् (caus.), भुज् (caus.)
to feel अनुभू (1P)
to feign विडंब् (10PA)
fellow सहचर
ferocious उग्र
festival उत्सवः
to fetch आनी (1P)
fetter निगड, पाशः
fever ज्वरः
fickle चंचल, लोल
fie धिक् (+acc.)
field क्षेत्रम्
fifteen पंचदशन्
fifth पंचम
fifty पंचाशत् *f.*
to fight युध् (4A)
figure आकारः, रूपम्
to fill पूर् (10PA), पृ (3PA)
final अन्तिम, चरम
to find प्राप् (5P), विद् (6PA)
finger अंगुलिः *f.*
to finish अवसो (4P), समाप् (caus.)
fire अग्निः *m.*, अनलः
firm दृढ, स्थिर
first प्रथम, आद्य
fish मत्स्यः, मीनः
fisherman धीवरः
fist मुष्टिः *f.*
five पंचन्
to fix निधा (3PA)

flag पताका, ध्वजः
flame अर्चिस् *n.* शिखा
to flare उद्दीप् (4A)
flattery चाटुकारः
to flee पलाय् (1A)
flesh आमिषम्, मांसम्
to float प्लु (1A)
to flow वह् (1P), स्रु (1P)
flower कुसुमम्, पुष्पम्
flute वंशः, वेणुः *m.*
to fly डी (1A, 4A), उत्पत् (1P)
foam फेनः
to follow अनुगम् (1P)
food आहारः
fool मूर्खः
foot चरणम्, पादः
to forbid निषिध् (1P)
forehead ललाटम्
foreign विदेशीय
forest अटवी, अरण्यम्, वनम्
to forget विस्मृ (1P)
to forgive क्षम् (1A)
form आकारः
to forsake त्यज् (1P), हा (3A)
fortunate धन्य
fortune संपत्तिः *f.*
forty चत्वारिंशत् *f.*
to found स्था (caus.)
fountain उत्सः
four चतुर्
fourth चतुर्थ, तुरीय
fourteen चतुर्दशन्
fowler व्याधः
fragile छिदुर, भंगुर
fragrance परिमलः
fragrant सुरभि, सुवास
frank निर्व्याज
fraud कपटम्, कैतवम्
free अवश, स्वतंत्र, स्वाधीन
to free मुच् (6P)
fresh नवीन, प्रत्यग्र
Friday शुक्रवारः
friend मित्रम्, सखि *m.*, सुहृद् *m.*
friendship मैत्री, सौहृदम्
to frighten भी (caus.)
frog मण्डूकः, व्यंगः
frontier प्रान्तः, सीमन् *f.*
frost नीहारः
fruit फलम्
fruitful सुफलिन्, सफल
fruitless निष्फल
to fry भ्रस्ज् (6P)
fuel इन्धनम्
to fulfil संपद् (caus.)
full पूर्ण, संपूर्ण
futile फल्गु
future भविष्यत्, भाविन्

G

gain लाभः
to gain अधिगम् (1P), उपार्ज् (1P)
gait गतिः *f.*
to gamble दिव् (4P)
game क्रीडा, लीला
gaol कारागृहम्
gap रन्ध्रम्
to gape जृंभ् (1A)
garden उद्यानम्, उपवनम्
garland माला, स्रज् *f.*
garment वस्त्रम्
garrulous मुखर
gate द्वारम्
to gather चि (5PA)
to gaze निरीक्ष् (1A)
gazelle मृगः
gem मणिः *m.*, रत्नम्
general (adj.) सामान्य
general (*n.*) सेनानीः *m.*
generally प्रायशः
generous उदार, दानशील
gentle सौम्य
genuine अकृत्रिम
to get आप् (5P), लभ् (1A), आसद् (caus.)
ghee घृतम्
ghost भूतः
gift दानम्, वितरणम्
girdle मेखला

girl कुमारी, बालिका
to give दा (3PA), विसृज् (6P)
glad प्रहृष्ट, उल्लसित
gladden तुष् (caus.)
glance दृष्टिपातः
glass काचः
to gleam द्युत् (1A)
to glean उञ्छ् (6P)
to glitter भास् (1A)
globe मण्डलम्
glorious विश्रुत, प्रसिद्ध
to glow प्रकाश् (1A), दीप् (4A)
to go इ (2P), गम् (1P), या (2P)
goal लक्ष्यम्
goat अजः, छागः
goblin पिशाचः
God ईश्वरः, भगवान्
god देवः, सुरः
goddess देवी
gold कनकम्, सुवर्णम्
good साधु, भद्र, शुभ
to govern ईश् (2A), शास् (2P)
grain बीजम्
grape द्राक्षा
to grasp ग्रह् (9P), अवगम् (1P)
grass तृणम्
grateful कृतज्ञ
gratitude कृतज्ञता
to graze चर् (1P)
great बृहत्, महत्
greed लोभः
greedy लुब्ध
green हरित
to greet वन्द् (1A)
grey धूसर
grief आधिः m, शोकः
to grieve शुच् (1P)
to grind क्षुद् (7P)
gross स्थूल, अश्लील
ground क्षितिः f., भूमिः f.
group गणः, समूहः
to grow एध् (1A), वृध् (1A)
guarantee प्रतिभूः m.
to guard अव् (1P), रक्ष् (1P)
guardian पालकः
to guess अनुमा (3A), ऊह् (1A)
guest अतिथिः m.
guide नेतृ m.
to guide नी (1P)
guilt अपराधः
guilty अपराधिन्

H

habit वृत्तिः f., शीलम्
hail ! नमः, स्वस्ति
hair केशः, लोमन् n.
half अर्ध
hall शाला
to hamper प्रतिरुध् (7PA)
hand करः, पाणिः m., हस्तः
folded hands अंजलिः m.
handsome रमणीय
to hang अवलंब् (1A)
to happen घट् (A), वृत् (1A)
happiness सुखम्
happy संतुष्ट, सुखिन्
to haras पीड् (10PA)
hard कर्कर, कठिन
hardship कष्टम्, क्लेशः
hare शशः
harm अपकारः, अहितम्
to harm अपकृ (8PA)
harp वीणा
harsh परुष, कठोर
haste जवः, त्वरा
to hasten त्वर् (1A)
hastily झटिति
hasty सत्वर, क्षिप्र
to hate द्विष् (2PA)
hatred घृणा, द्वेषः
hawk श्येनः
he अयम्, असौ, सः
head मस्तकम्, मूर्धन् m, शिरस् n.
to heal चिकित्सते
health आरोग्यम्, स्वास्थ्यम्

healthy नीरोग, स्वस्थ
heap राशिः *m.*, ओघः
to heap संचि (5PA), राशीकृ
to hear आकर्ण् (10PA), निशम् (4P), श्रु (5P)
heart हृदयम्
heat घर्मः, आतपः
to heat तप् (1P)
heaven आकाशः, गगनम्, दिव् *f.*, स्वर्गः
heavenly दिव्य, स्वर्गीय
heavy गुरु, भारिन्
heaviness गरिमन् *m.*
height उच्चत्वम्
heir अंशभाज् *m.*, दायादः
hell नरकः
to help उपकृ (8PA), प्रवृत् (caus.)
helpless अशरण, अनाथ
hen कुक्कुटी
hence अतएव
henceforth अद्यप्रभृति
herd यूथम्
here अत्र, इह
here below इहलोके
hermit तापस, मुनिः *m.*
hermitage आश्रमः
hero वीरः, शूरः
heroism शौर्यम्, पराक्रमः
to hesitate संशी (2A), दोलायते
to hide गुह् (1P), अपह्नु (2P)
high उच्च, उन्नत, तुंग
hill अद्रिः *m.*
to hinder निरुध् (7PA)
hindrance विघ्नः
hip नितम्बः
hither इतः
hoe खनित्रम्
hog वराहः
to hold ग्रह् (9P), धृ (1P), धा (3PA)
hole बिलम्, गर्तः
holy पवित्र, पुण्य
honest सरल, साधु
honey मधु
to honour आदृ (6A), पूज् (10PA), संमन् (caus.)
hood फणा
hoof खुरः
hope आशा, प्रतीक्षा
to hope आशंस् (1A), आशास् (2A), प्रतीक्ष् (1A)
hopeless निराश
horn शृंगम्
horrible दारुण, भीषण
horse अश्वः, तुरंगः, हयः,
hostile विपक्ष, वैरिन्
hot उष्ण, प्रचण्ड
house गृहम्, भवनम्, वासः
household कुटुंबम्
householder गृहस्थः
how ? कथम्
how much ? कियत्
how many ? कति
huge विशाल, स्थूल
to hum गुंज् (1P)
humble नम्र, विनीत
to humiliate अवमन् (caus.)
humility नम्रता, विनयः
hundred शतम्
hunger क्षुध् *f.*, बुभुक्षा
to be hungry क्षुध् (4P)
to hunt मृग् (10A)
hunter लुब्धकः, व्याधः
to hurry त्वर् (1A)
to hurt क्षण् (8P), हिंस् (7P)
husband पतिः *m.*, भर्तृ *m.*
husband and wife जंपती, दंपती
hut उटजः, कुटीरम्
hymn गाथा, स्तोत्रम्
hypocrisy दम्भः
hypocrite दम्भिन्, दाम्भिकः

I

I अहम्
ice हिमम्
idle अलस, तन्द्रालु
idleness आलस्यम्
if यदि, चेत्
ignorance अज्ञानम्
ignorant अज्ञ
ill अस्वस्थ, व्याधित
to illumine दीप् (caus.) द्युत् (caus.)
illustrious विख्यात
image प्रतिमा, मूर्तिः *f.*
to imitate अनुकृ (8PA)
to immerse अवगाह् (caus.) निमस्ज् (caus.)
immobile अचल
immortal अमर, अक्षय
to impair न्यूनीकृ
impartial समदर्शिन्, मध्यस्थ
impatient असहिष्णु
to impede प्रतिबन्ध् (9P), बाध् (1A)
to impel प्रणुद् (caus.)
to implore प्रार्थ् (10A)
importance गौरवम्
to impose निधा (3PA) समारुह् (caus.)
impossible अशक्य, असाध्य
improper अनुचित
inborn सहज, नैसर्गिक
incarnate मूर्त, देहिन्
to incite उत्तिज् (caus.)
to increase एध् (1A), वृध् (1A)
indeed किल, खलु, नूनम्
independent स्वाधीन
India भारतवर्षम्
to indicate निर्दिश् (6P), सूचय (den. P)
indifferent उदासीन
to induce प्रवृत् (caus.)
inert जड, निश्चल
infant डिम्भः, दारकः
to inform निविद् (caus.)
to injure दु (5P) हिंस् (7P)
inner अन्तर
innocent निर्दोष अनघ
to inquire अनुयुज् (7A), अन्विष् (4P)
insect कीटः
insignificant तुच्छ
to insist निबन्ध् (9P)
insolent अवलिप्त
to inspect निरीक्ष् (1A)
to inspire प्रेर् (caus.)
instant क्षणम्
instead स्थाने
to instruct उपदिश् (6P), शास् (2P)
instrument करणम्
to insult अधिक्षिप् (6P), अवधीर् (10PA)
intellect धीः *f.*, बुद्धिः *f.*
intelligent प्राज्ञ, मेधाविन्
to intend अभिप्रे (2P)
intent on व्यग्र, ०पर, ०परायण
intention अभिप्रायः, उद्देशः
internal अन्तर्गत
intrepid धृष्ट
to introduce प्रविश् (caus.)
to invade आक्रम् (1P) अभिद्रु (1P)
invaluable अमूल्य
to invent आविष्कृ
to invert विपर्यस् (4P)
invisible अदृश्य
to invite निमंत्र् (10A)
to invoke आह्वे (1P)
iron अयस् *n.* लोहः
irony व्याजस्तुतिः *f.*
to irritate क्लिश्, (9P), कुप् (caus.)
island द्वीपः
it तद्, अदस्

J

jackal क्रोष्टु *m.* शृगालः
jail कारागृहम्

jar कुम्भः, घटः
jaw हनुः *f.*
jealous असूयक
jealousy असूया, मत्सर
jester विदूषकः
jewel मणिः *m.*
to join युज् (7A), संधा (3PA)
journey प्रवासः, यात्रा
joy आनन्दः
judge धर्माधिकारिन् *m.*
to judge विचर् (caus.)
judgement विचारः
juice रसः
to jump उत्प्लु (1A), वल्ग् (1PA)
jungle अरण्यम्
junior कनीयस्
just न्यायिन्, युक्त
just (adv.) एव
justice समवृत्तिः *f.*, योग्यता
to justify समर्थ् (10PA)

K

keen तीक्ष्ण, तीव्र
to keep धृ (1P), पा (2P)
kettle स्थाली
to kill व्यापद् (caus.), सूद् (1A), हन् (2P)
kind (*n.*) जातिः *f.*
kind (adj.) कृपालु, सदय
to kindle इन्ध् (7A), ज्वल् (caus.)
king नृपः, राजन् *m.* भूभृत् *m.*
kingdom राज्यम्
kiss चुंबनम्
to kiss चुंब् (1P)
kitchen महानसम्
knave कितवः, शठः
knee जानु
knife छुरी
knot ग्रन्थिः *m.*
to know अवगम् (1P), ज्ञा (9PA) प्रतिपद् (4A), विद् (2P)
knowledge ज्ञानम्

L

labour परिश्रमः
lac अलक्तकः
to lacerate विदॄ (9P)
ladder सोपानम्
lady आर्या, भवती
lake कासारः, सरस् *n.*
lame खंज, श्रोण
to lament परिदेव् (1P)
lamentable शोचनीय
lamp प्रदीपः
land स्थलम्, भूमिः *f.*
language भाषा
to languish ग्लै (1P), म्लै (1P)
lap अंकः, उत्संगः
to lapse अती (2P)
large पृथु, विपुल
last अन्तिम, परम
late विलंबिन्
to laugh हस् (1P)
law नियमः, न्यायः
lax शिथिल, श्लथ
to lay निक्षिप् (6P), निधा (3PA)
lazy अलस, मंथर
to lead नी (1P), प्राप् (caus.)
leader नायकः
leaf दलम्, पत्रम्, पर्णम्
to leak क्षर् (1P), स्यन्द् (1A)
lean कृश, तनु
to lean अवलंब् (1A)
to leap उत्प्लु (1A)
to learn अधी (2A), शिक्ष् (1A)
leather चर्मन् *n.*
to leave त्यज् (1P), हा (3P)
to take leave आमंत्र् (10A), आप्रच्छ् (6A)
left (adj.) वाम, सव्य
leg जंघा
leisure अवकाशः

length आयतिः *f*., दैर्घ्यम्
less अल्पतर, न्यून
to lessen न्यूनीकृ, ह्रस् (1P)
lesson पाठः
letter अक्षरम्, वर्णः, पत्रम्
liar असत्यवादिन् *m*.
to lick लिह् (2PA)
to lie असत्यं वद् (1P)
to lie down शी (2A)
life जीवनम्; प्राणाः *m. pl.*
to lift उन्नम् (caus.)
light (*n*.) आलोकः, ज्योतिस् *n*., तेजस् *n*.
light (adj.) लघु
lightning चपला, तडित् *f*., विद्युत् *f*..
like (adj.) तुल्य, सदृश
like (adv.) इव, यथा °वत्
to like = to be pleased
limb अंगम्, अवयवः
limit अवधिः *m*., मर्यादा
line रेखा, राजिः *f*.
to linger चिरय (den. P)
lion केशरिन् *m*., सिंहः
lip अधरः, ओष्ठः
liquor आसवः, मदिरा, सुरा
to listen = to hear
little अणु, क्षुद्र
a little मनाक्, स्तोकम्
to live जीव् (1P)
livelihood जीविका
to loathe जुगुप्सते, बीभत्सते
loathsome जुगुप्सित
logic न्यायः
logical तार्किक, युक्त
to loiter विलंब् (1A)
lonely एकाकिन्, विविक्त
long आयत, दीर्घ
how long ? कियत्कालम्
as long as यावत् तावत्
to long for अभिलष् (1P) स्पृह् (10PA)
longing अभिलाषः, स्पृहा
to look अवलोक् (10A)
to look down अवमन् (4A)
to look for अपेक्ष् (1A)
to look on प्रेक्ष् (1A)
loose शिथिल, श्लथ
to loosen उद्ग्रन्थ् (9P), उन्मुच् (6P), शिथिलीकृ
to loot लुंठ् (1P)
lord प्रभुः *m*., भर्तृ *m*.
to lose हा (3P)
loss नाशः, हानिः *f*.
lotus कमलम्, सरोजम्
lotus stalk बिसम्
lotus pond पुष्करिणी
loud उच्च, तार
love अनुरागः, प्रेमन् *m. n*., वात्सल्यम्
to love स्निह् (4P)
god of love मदनः, मन्मथः
lovely कान्त, मनोज्ञ
low नीच, निकृष्ट
to lower निपत् (caus.)
loyal दृढनिष्ठ
ludicrous उपहास्य
lustre कान्तिः *f*., प्रभा
lute वीणा

M

mace गदा
machine यंत्रम्
mad उन्मत्त, वातुल
to madden उन्मद् (caus.)
madness उन्मादः
magic अभिचारः, इन्द्रजालम्
magician अभिचारिन् *m*.
magnanimous महात्मन्
magnet लोहचुंबकः
to magnify वृध् (caus.), श्लाघ् (1A)
maid कन्या, कुमारी
to maim व्यंगीकृ
maimed विकल, व्यंग
main प्रधान, मुख्य
to maintain भृ (3PA), परिपुष् (4P), (9P)
majesty प्रतापः

to make कृ (8PA), घट् (caus.), निर्मा (2P), उत्पद् (caus.)
to make out अवगम् (1P)
malediction अभिशापः
malevolent अहितैषिन्
malice द्रोहः
man नरः, मनुष्य, पुरुषः
manhood मनुष्यत्वम्
manly पौरुष
to manage अधिष्ठा (1P)
mango आम्रम्
mango-tree चूतः
manifest प्रकट, व्यक्त
to manifest आविष्कृ, प्रकटय (den. P), व्यंज् (7P), प्रकाश् (caus.)
manner प्रकारः, रीतिः *f.*
mansion हर्म्यम्
many अनेक, बहु
as many as यति...तति, यावत्...तावद्
so many इयत्, एतावत्
to march प्रया (2P)
mark अंकः, लक्षणम्
to mark अंक् (10PA)
market आपणः
marriage परिणयः, विवाहः
to marry परिणी (1P), विवह् (1P)
Mars (planet) मंगलः
mass निकरः, समूहः
master ईशः, नाथः, पतिः
to match अलं भू (1P), स्पर्ध् (1A)
matchless अनुपम, अद्वितीय
matter उपादानम्, द्रव्यम्
meal भोजनम्
mean अधम, क्षुद्र
to mean अभिप्रे (2P) उद्दिश् (6P), विवक्षति (des.)
means उपायः, साधनम्
by all means सर्वथा
meantime अत्रान्तरे
measure प्रमितिः *f.*, मात्रम्
to measure परिमा (2P)
meat आमिषम्, मांसम्
medicine अगदः, औषधम्
mediocre साधारण
to meditate ध्यै (1P)
meek नम्र, सौम्य
to meet आसद् (caus.), समागम् (1P), संमिल् (6P)
to melt गल् (1P), द्रु (1P)
member अंगम्, सदस्यः
memory स्मरणम्
to menace तर्ज् (10PA)
mendicant भिक्षुकः
mental मानस
to mention उदाहृ (1P)
merchant वणिज् *m.*
Mercury (planet) बुधः
mercy करुणा, दया
merit पुण्यम्
to merit अर्ह् (1P)
message वार्ता, संदेशः
messenger दूतः
metal धातुः *m.*
middle मध्य
might ऊर्जस् *n.*, प्रभावः
mild मृदु
milk क्षीरम्, दुग्धम्, पयस् *n.*
to milk दुह् (2PA)
million नियुतम्
mind अन्तःकरणम्, चेतस् *n.*, मनस् *n.*
mine मदीय, मामक, मम
mine (*n.*) आकरः, खनी
minister अमात्यः, मंत्रिन् *m.*
minstrel वंदिन् *m.*
minute (*n.*) क्षणम्
minute (adj.) सूक्ष्म
mirage मृगतृष्णा
mirror आदर्शः, दर्पणः
mischief अपकारः
mischievous खल, दुष्ट
misconduct दुराचारः
miser कदर्य, कृपण

miserable दुःखार्त
misery आपद् *f*., दैन्यम्
misfortune दुर्भाग्यम्
misgiving शंका
mist कुहा
mistake दोषः, भ्रान्तिः *f*.
to mix मिश्र् (10PA), संगम् (1A)
to moan विलप् (1P)
mobile चल, चंचल
to mock उपहस् (1P)
mockery विडंबना, उपहासः
moderate परिमित
to moderate उपशम् (caus.) मन्दीकृ
modern आधुनिक
modest विनीत, शालीन
moist आर्द्र, क्लिन्न
to moisten क्लिद् (caus.)
moment क्षणम्, मुहूर्तः
Monday सोमवारः
money अर्थः, धनम्, वित्तम्
mongoose नकुलः
monkey कपिः *m*, वानरः
monsoon वर्षाः *f. pl.*, प्रावृष् *f.*
month मासः
moon इन्दुः *m*., चन्द्रः, शशिन् *m*.
moonlight चन्द्रिका

morality नीतिः *f*.
morning प्रभातम्
tomorrow परेद्युः, श्वः
mortal मर्त्य
mosquito मशः
mother अम्बा, जननी, मातृ *f*.
mother-in-law श्वश्रूः *f*.
motion गतिः *f*., भ्रमणम्
motive प्रयोजनम्, हेतुः *m*
to mount अधिरुह् (1P)
mountain गिरिः *m*., पर्वतः
mouse मूषकः
mouth आस्यम्, वदनम्
to move चल् (1P), इ (2P)
much प्रचुर, बहु
as much as यावत्... तावत्
how much ? कियत्
so much इयत्, एतावत्
mud कर्दमः, पंकः
mule अश्वतरः
to multiply गुण् (10PA)
multitude ओघः, जनता
to murmur गुंज् (1P)
muscle स्नायुः *m*.
music संगीतम्
must अर्ह् +inf.
mute मूक

to mutter जप् (1P)
mutual अन्योन्य, परस्पर
mutually परस्परम्, मिथः
mysterious गूढ
mystery गुह्यम्, रहस्यम्

N

nail नखः, कीलकः
naive अकपट
naked नग्न
name नामन् *n*., अभिधा
to name अभिधा (3PA), नामकृ
by name नाम
to narrate उपाख्या (2P), कथ् (10PA)
narrow संकुचित
nation देशः
natural स्वाभाविक
nature प्रकृतिः *f*., स्वभावः
navel नाभिः *f*.
near निकषा, समीपे
near (adj.) अन्तिक, आसन्न
nearly प्रायेण
necessary अनिवार्य, अवश्य
neck ग्रीवा
nectar अमृतम्, पीयूषम्
need अपेक्षा, प्रयोजनम्
to need अपेक्ष् (1A)
needle सूची
to neglect उपेक्ष् (1A)

negligence उपेक्षा, प्रमादः
negligent प्रमादिन्
to neigh ह्रेष् (1A)
neighbour प्रतिवासिन् *m.*
nerve नाडी
nest कुलायः, नीडः
net जालम्
never न कदापि
new नव, नूतन
news वार्ता
night क्षपा, निशा, रजनी, रात्रिः *f.*
at night नक्तम्
nine नवन्
nineteen ऊनविंशतिः *f.*
ninety नवतिः *f.*
no न, नहि
noble उदार, अभिजात
noise ध्वनिः *m.*, निनादः
none न कोऽपि
noon मध्याह्न
north उत्तर
nose घ्राणम्, नासिका
not न, नो
nothing न किंचित्
to nourish पुष् (4P, 9P)
now अधुना, इदानीम्, संप्रति
nowhere न कुत्रापि
numb जड, स्तम्भित
nurse धात्री
nymph अप्सरस् *f.*

O

oh ! अयि, अरे, भोः
oath शपथः
obedience वश्यता
obedient शुश्रूषु
to obey अनुरुध् (4A), अनुवृत् (1A)
object विषयः, अर्थः, पात्रम्
to object आक्षिप (6P), विवद्
objection अपवादः, आक्षेपः
oblation बलिः *m.*, हविस् *n.*
to oblige बन्ध् (9P), अनुग्रह् (9P)
oblique तिर्यच्
oblivion विस्मरणम्
obscene अश्लील
to observe अवधा (3PA), निरीक्ष् (1A)
obstacle अन्तरायः, विघ्नः
to obstruct अवरुध् (7PA), बाध् (1A)
to obtain अधिगम् (1P), लभ् (1A), प्राप् (5P)
obvious प्रकट, प्रत्यक्ष
occasion अवकाशः
to occupy अधिवस् (1P)
to occur घट (1A), संपद् (4A)
ocean सागरः, समुद्रः
odour गन्धः, वासः
offence अपराधः
to offend अपराध् (4P), अतिक्रम् (1P)
to offer उपहृ (1P), प्रदा (3PA)
offering उपहारः
often मुहुर्मुहुः, भूयः
oil तैलम्
old जरठ, जीर्ण, वृद्ध, पुरातन
old age जरा
of old पुरा
omen निमित्तम्
once सकृत्, एकदा
at once युगपद्, सपदि
one एक
one by one एकैकम्
only केवलम्, एव
to open अपावृ (5PA)
opportune अनुकूल
to oppose विरुध् (7PA)
to oppress पीड् (10PA), बाध् (1A)
or अथवा, वा
order आज्ञा, शासनम्
to order आदिश् (6P), आज्ञा (caus.)
origin उत्पत्तिः *f.*, संभवः

ornament अलंकारः
other अन्य, इतर, पर
otherwise अन्यथा
outside बहिः
outward बाह्य
to overcome अभिभू (1P)
to overturn विपर्यस् (4P)
to owe धृ (10PA)
owl उलूकः
own निज, स्व
to own अंगीकृ
ox अनडुह् *m.*, वृषभः

P

pain आर्ति *f.*, वेदना
to paint आलिख् (6P)
painting चित्रम्, आलेखनम्
pair द्वयम्, युगलम्
palace प्रासादः
palate तालु
pale पाण्डुर
parrot शुकः
part अंशः, भागः
partial पक्षपातिन्
past अतीत, भूत
path अध्वन् *m.*, मार्गः
patience तितिक्षा, धैर्यम्
patient तितिक्षु
peace शान्तिः *f.*
peaceful शान्त
peacock मयूरः
peak कूटः, शिखरः
pearl मुक्ता
pen कलमः, लेखनी
penance तपस् *n.*, तपस्या
people जनाः *m. pl.*
to perceive उपलभ् (1A)
perfect सिद्ध, उत्तम
to perform अनुष्ठा (1P)
to perish अवसद् (1P), ध्वंस् (1A), नश् (4P)
permanent ध्रुव, नित्य
to permit अनुज्ञा (9PA)
permission अनुमतिः *f.*
perpetual सतत, शाश्वत
to persecute उपद्रु (1P)
person जनः
personal स्वीय
to perspire स्विद् (P)
perspiration घर्मः, स्वेदः
to persuade प्रती (caus.)
to perturb आकुलीकृ
to pervade व्याप् (5P)
petal दलम्, पत्रम्
petty तुच्छ, लघु
physician चिकित्सकः
picture चित्रम्
to pierce व्यध् (4P)
pig सूकरः
pigeon कपोतः
pillar स्तम्भः, स्थाणुः
pillow उपधानम्, वालिशम्
pink पाटल
pious धार्मिक
pitcher कलशः, कुम्भः
pitiful दयार्द्र
pitiless निष्ठुर, निर्दय
pity अनुकंपा, करुणा
to pity अनुकंप् (1A), दय् (1A)
place स्थानम्
to place न्यस् (4P)
planet ग्रहः
plank फलकम्
plant उद्भिद् *f.*
to plant रुह् (caus.)
plantain कदली, रम्भा
platform पीठिका
play क्रीडा, खेलनम्
to play क्रीड् (1P), खेल्, (1P)
to please तुष् (caus.), प्री (9PA), रुच् (1A)
pleasure प्रमोदः, उपभोगः
plough लांगलम्, हलम्
to plough कृष् (6P)
to plunder लुंठ् (1P)
to plunge अवगाह् (1A)
poem काव्यम्
poet कविः *m.*
poison गरलम्, विषम्
to polish संस्कृ (8PA)
polite दक्षिण, सभ्य

politics राजनीतिः *f.*
pond तडाग, ह्रदः
to ponder विमृश् (6P)
poor दरिद्र, निर्धन
possible शक्य, संपाद्य
to postpone व्याक्षिप् (6P)
poverty दारिद्र्यम्
power प्रभावः, शक्तिः *f.*
praise प्रशंसा, स्तुतिः *f.*
to praise प्रशंस् (1P), श्लाघ् (1A) स्तु (2P)
to prattle जल्प् (1P)
to pray अभ्यर्थ् (10PA)
prayer उपासना, प्रार्थना
to prepare प्रयुज् (7A), सज्जीकृ
presence उपस्थितिः *f.*
present (*n.*) उपहारः
present (adj.) उपस्थित, वर्तमान, इदानींतन
to present उपहृ (1P)
to pretend व्यपदिश् (6P)
pretext व्यपदेशः
pretty चारु
to prevail प्रभू (1P)
to prevent निवृ (caus.), प्रतिषिध् (1P)
price अर्घः, मूल्यम्
pride अवलेपः, गर्वः
priest ऋत्विज् *m.*, पुरोहितः

prince राजकुमारः
principal प्रधान
principle तत्त्वम्, विधिः *m.*
prison कारागृहम्
prize पारितोषिकम्
to proceed प्रवृत् (1A)
to proclaim घुष् (10PA)
prodigal अतिव्ययिन्
to produce उत्पद् (caus.), जन् (caus.)
profession वृत्तिः *f.*
professor अध्यापकः
proficient अभिज्ञ, प्रवीण
progress प्रगतिः *f.*
promise प्रतिज्ञा
to promise प्रतिज्ञा (9A), प्रतिश्रु (5P)
to promote प्रवृत् (caus.) संवृध् (caus.)
to pronounce उच्चर् (caus.)
proof प्रमाणम्
to prop अवस्तम्भ् (9P)
proper उचित, युक्त
to propitiate प्रसद् (caus.)
prose गद्यम्
to prosper ऋध् (4P)
prosperity समृद्धिः *f.*
prosperous समृद्ध
to prostrate प्रणिपत् (1P)

to protect पा (2P), रक्ष् (1P)
protection रक्षा, शरणम्
proud गर्वित, समद, प्रगल्भ
to prove प्रमाणीकृ, समर्थ् (10PA)
proverb आभाणकः
province प्रदेशः
prudent दक्ष, विचक्षण
prudence विवेकः, दक्षता
public सार्वजनीन
in public प्रकाशम्
to publish प्रकाश् (caus.)
to pull कृष्, आकृष् (1P)
pungent उग्र, कटु
to punish दण्ड् (10P), शास् (2P)
pupil (of the eye) तारका
pupil छात्रः, शिष्यः
to purchase क्री (9PA)
pure शुद्ध, शुचि, निर्मल
to purify पू (9PA)
purpose उद्देशः, प्रयोजनम्
to pursue अनुधाव् (1P)
to push प्रचल् (caus.)
to put निक्षिप् (6P), निधा (3PA)
to put on परिधा (3PA)

to put out निर्वा (caus.)
pyre चिता

Q

to quake कम्प् (1A)
quality गुणः, विशेषः
quantity परिमाणम्
quarrel कलहः, कलिः *m.* विवादः
to quarrel विप्रलप् (1P)
quarter तुरीयम्, पादः, दिश् *f.*
queen राज्ञी, महिषी
question प्रश्नः
to question अनुयुज् (7A), प्रच्छ् (6P)
quick आशु, क्षिप्र
quickly आशु, शीघ्रम्
quiet स्तब्ध, स्तिमित
to quit परित्यज् (1P)
quite सर्वथा, नितराम्

R

rabbit शशः
race जातिः *f.*, गोत्रम्
radiant अंशुमत्, तेजस्विन्
radiance तेजस् *n.*, प्रभा
to radiate भा (2P)
rain पर्जन्यः, वृष्टिः *f.*
to rain वृष् (1P)
rainbow इन्द्रधनुस् *n.*
rainy day दुर्दिनम्
rainy season वर्षाः *f. pl.*, प्रावृष् *f.*
to raise उच्छ्रि (1PA) उन्नम् (caus.), उन्नी (caus.)
ram मेषः
to ramble परिभ्रम् (1P, 4P)
at random यदृच्छा
rare दुर्लभ
rascal कितवः, शठः
rat मूषकः
rather वरम्
ray अंशुः *m.*, किरणः, रश्मिः *m.*
razor क्षुरः
to reach प्राप् (5P)
to read पठ् (1P) वच् (caus.), अधी (2A)
reader पाठकः
ready सज्ज, उद्यत
real सत्य, तथ्य, यथार्थ
realm राज्यम्
reason हेतुः *m.*, विवेकः
reasonable विवेकिन्
to rebuke उपालभ (1A),
to receive आदा (3A), ग्रह् (9P)
to recite पठ् (1P), आवृत् (caus.)
reckless साहसिक
to recline शी (2A)
to recognize अभिज्ञा (9PA), उररीकृ
red कषाय, रक्त
to redeem निष्क्री (9PA), उद्धृ (1P)
to reel प्रस्खल् (1P), विचल् (1P)
to refer उद्दिश् (6P)
reference उल्लेखः
to refine उपस्कृ, संस्कृ (8PA)
to reflect ध्यै (1P), विमृश् (6P)
to refrain विरम् (1P)
refuge आश्रयः, शरणम्
to refuse अपाकृ (8PA), प्रत्यादिश् (6P)
to regard अवलोक् (10PA), आदृ (6A)
region देशः
regret अनुतापः, उद्वेगः
to regret अनुतप् (pass.), अनुशुच् (1P)
regular नियत, यथाक्रम
rein प्रग्रहः, रश्मिः *m.*
to reject अपास् (4P)
to rejoice मुद् (1A), रम् (1A)
to relate कथ् (10PA), निविद् (caus.)
relative बान्धवः

to relax श्लथ् (6PA)
to release मुच् (6P).
सृज् (6P)
relish आस्वादः, रुचिः *f.*
to relish आस्वाद् (1A)
reluctant विमुख
to rely आलंब् (1A)
to remain अवशिष्
(pass)
remain अवशेषः
remedy प्रतिकारः
to remedy चिकित्सते
to remember स्मृ (1P)
to remind स्मृ (caus.)
remorse अनुशयः
remote दूर, विप्रकृष्ट
to remove अपनी (1P), दूरीकृ
to rend दॄ (9P)
to renew नवीकृ
to renounce संन्यस (4P)
renunciation संन्यासः, त्यागः
to repair प्रतिसमाधा (3PA), पूर् (10PA)
to repeat अभ्यस् (4P)
to repent अनुशी (2P)
reply उत्तरम्
to reply प्रतिभाष् (1A)
report वार्ता
to report आविद् (caus.)

to reprehend गर्ह् (10A)
to reprimand निर्भर्त्स् (10A)
to repudiate प्रत्याख्या (2P)
to rescue परित्रै (1A)
to reside अधिवस् (1P)
to resist प्रतिरुध् (7PA)
to resort आश्रि (1PA)
to resound प्रणद् (1P), प्रतिध्वन् (1P)
respect आदरः
to respect आदृ (6A) पूज् (10PA), संमन् (caus.)
rest विश्रामः, निद्रा
to rest विश्रम् (4P), शी (2A)
restless अशान्त, चंचल
to restrain निग्रह् (9P), नियम् (1P)
restraint नियमः
result परिणामः, फलम्
to result उत्पद् (4A), परिणम् (1PA)
to retaliate प्रतिकृ (8PA)
reticent मितालापिन्
retinue परिग्रहः, परिजनः
to return प्रतिगम् (1P), निवृत् (1A)

to reveal विवृ (5PA) आविष्कृ, प्रकटय (den. P)
revelation श्रुतिः *f.*
to revere भज् (1PA)
to revile अपभाष् (1A), कुत्सय (den. A.)
to revolt द्रुह् (4P)
revolution विप्लवः
to revolve आवृत् (1A), परिवृत् (1A)
reward पारितोषिकम्
rice तण्डुलः, व्रीहिः *m.*
boiled rice ओदनम्
rich धनिक, श्रीमत्
riches अर्थः, धनम्, संपत्तिः *f.*
to ridicule उपहस् (1P)
ridiculous उपहास्य
right (adj.) उचित, सत्य ; दक्षिण
right (*n.*) न्यायः, अधिकारः
all right साधु, बाढम्
ring अंगुलीयम्
to ring क्वण् (1P) ; स्वन् (caus.)
riot कोलाहलः, तुमुलः
ripe पक्व, परिणत
to ripen पच् (pass.)
rise उदयः, उन्नतिः *f.*
to rise आरुह् (1P), उदि (2P)
rivalry स्पर्धा

river तरंगिणी, नदी, सरित् f.
road अध्वन् m., पन्थन् m.
to roam भ्रम् (4P), पर्यट् (1P)
to roar गर्ज् (1P)
to roast भ्रस्ज् (6P)
to rob मुष् (9P), चुर् (10PA)
robber चोरः, तस्करः
rock शिला, ग्रावन् m.
rogue खलः, धूर्तः, शठः
to roll घूर्ण् (1A)
root मूलम्
rope रज्जुः f.
rose जपा
round गोल, वर्तुल
to rouse जागृ (caus.), प्रबुध् (caus.)
row आवलिः f., राजिः f.
to rub घृष् (1P)
rudder कर्णः
ruin उत्सादः, विनाशः
rule नियमः, शासनम्
to rule शास् (2P)
rumour जनप्रवादः
to run धाव् (1P)

S

sacred पवित्र
sacrifice यज्ञः, बलिः m.
sad खिन्न, विषण्ण
sage मुनिः m., ऋषिः m.
for the sake of कृते
salary वेतनम्
salt लवणम्
to salute नमस्कृ, वन्द् (1A)
sand सिकताः f. pl.
sandal पादुका
sandalwood चन्दनम्
to be satisfied तुष् (4P), तृप् (4P)
to satisfy तुष् (caus.), प्री (9PA)
Saturday शनिवारः
Saturn (planet) शनिः m.
to save परित्रै (1A)
saw क्रकचः
to say गद् (1P), वच् (2P)
scale तुला
scar किणः, व्रणः
to scare भी (caus.)
to scatter अवकॄ (6P)
school पाठशाला
science विज्ञानम्
to scold तर्ज् (10PA)
to scratch कंडूय (den PA)
to scream आक्रुश् (1P)
sea अर्णवः उदधिः m., समुद्रः, सागरः
to search अन्विष् (4P), गवेष् (10P)
season ऋतुः m.
seat आसनम्
second द्वितीय
secondary गौण
secret (adj.) गुप्त, निभृत
secretry निभृतम्, रहसि
to see ईक्ष् (1A), दृश् (1P)
seed बीजम्
to seek मृग् (10A)
to seem दृश् (pass.)
to seize ग्रह् (9P)
self आत्मन्, स्वयम्,
to sell विक्री (9A) विपण् (1A)
to send प्रस्था (caus.) प्रहि (5P), प्रेष् (caus.)
sense इन्द्रियम्
sentiment भावः, आशयः
to separate वियुज् (7A), विरह् (1P)
serene प्रसन्न
series परंपरा, श्रेणी
serious गंभीर, धीर
serpent अहिः m., नागः, भुजंगः, फणिन् m., सर्पः
servant किंकरः, दासः
to serve उपचर् (1P), सेव् (1A)

to set निक्षिप् (6P), निविश् (caus.), न्यस् (4P)
to set out प्रस्था (1A) प्रया (2P)
seven सप्तन्
seventh सप्तम
seventeen सप्तदशन्
seventy सप्ततिः f.
several विविध
to sew सिव् (4P)
shade छाया
shadow प्रतिच्छाया
to shake वेप् (1A), धु (5PA), धू (9PA)
shallow गाध
shame त्रपा, लज्जा, ह्रीः f.
shape आकारः, रूपम्
share अंशः, भागः
to share अंश् (10PA), विभज् (1P)
sharp तीक्ष्ण, तीव्र, निशित
to sharpen निशो (4P)
to shatter खण्ड् (10PA), विमृद् (9P)
to shave क्षुर् (6P)
to shed गल् (caus.), स्रु (caus.)
sheep मेषः, मेषी
shelter शरणम्
shepherd मेषपालः
shield चर्मन्

to shine दीप् (4A), द्युत् (1A,) काश् (1A), भा (2P)
ship नौका, नौः f.
shoe उपानह् f., पादुका
shop आपणः, विपणिः f.
shore कूलम्, तीरम्, वेला
short ह्रस्व, लघु
shoulder अंसः, स्कन्धः
to shout उत्क्रुश् (1P)
to show दृश् (caus.), प्रकटय (den. P), निर्दिश् (6P)
shower वृष्टिः f.
to shrink } संकुच् (1P), (6P)
to shrivel }
shrub गुल्मः
to shun परिहृ (1P)
to shut अपिधा (3PA)
shy भीरु, लज्जालु
sick रुग्ण, व्याधित
sickness रुज् f., रोगः
side पार्श्वः, पक्षः
sigh निश्वासः
to sigh उच्छ्वस् (2P), निश्वस् (2P)
sight दर्शनम्
in sight प्रत्यक्ष
out of sight परोक्ष
sign अंकः, लक्षणम्, चिह्नम्
to signify उद्दिश् (6P), सूचय (den.P)

silence मौनम्
to silence मुकीकृ
silent तूष्णीक, मूक
silently तूष्णीम्
silver रजतम्
similar तुल्य, सदृश, सम
simple ऋजु, सरल
to simulate विडंब् (10PA)
simulation विडंबनम्
simultaneous समकालीन
simultaneously युगपद्
sin अघम्, एनस् n., दुष्कर्मन् n., पापम्
sinful पाप, पापिन्
sinless अनघ, निष्पाप
sincere अकृत्रिम्, सरल
to sing गै (1P)
singer गातृ m., गायकः
to sink निमस्ज् (6P)
sister भगनी, स्वसृ f.
to sit आस् (2A), उपविश् (6P), निषद् (1P)
six षष्
sixth षष्ठ
sixteen षोडशन्
sixty षष्टिः f.
size आकारः, परिमाणम्
skill कौशलम्, नैपुण्यम्
skilful प्रवीण, विशारद
skin चर्मन् n., त्वच् f.

skull कर्परः, कपालः
sky अंबरम्, आकाशः
गगनम्, f., दिव् f., नभस् n., वियत् n.
slander अपवादः
to slander अपवद् (1P)
slap चपेटः
slave दासः
slavery दास्यम्
to slay व्यापद् (caus.), हन् (2P)
sleep निद्रा, सुप्तिः f.
to sleep स्वप् (2P)
sleepy तंद्रालु
to slide सृप् (1P)
slight क्षुद्र, स्तोक
slightly ईषत्, मनाक्
to slip प्रस्खल् (1P)
slow मंथर, मन्द
slowly मन्दम्, शनैः
sly कुटिल
small क्षुद्र, तनु
smear अञ्ज् (7P), दिह् (2PA)
to smell घ्रा (1P)
smile स्मितम्
to smile स्मि (1A)
smith लोहकारः
smoke धूमः
to smoke धूमाय (den. A)
smooth मसृण, मंजुल

snake अहिः m., सर्पः
snare जालम्
to sneeze क्षु (2P)
snout घोणा
snow तुषारः, हिमम्
so इत्थम्, एवम्
sob गद्गदः
sober धीर, संयत
social सामाजिक
society संघ, समाजः
soft मृदु, कोमल, पेलव
soil मृद् f., भूमिः f.
soldier भटः, योधः, सैनिकः
solid घन, दृढ
solitude विविक्तम्
some किंचित्, कतिपय
somehow कथंचित्
sometimes कदाचित्
somewhere क्वापि
son आत्मजः, तनयः, पुत्रः
song गाथा, गीतम्, गानम्
soon अचिरात्, शीघ्रम्
sorrow आधिः m., खेदः, व्यथा, शोकः
soul आत्मन् m., जीवः
sound (adj.) अक्षत, स्वस्थ
sound (n.) नादः, ध्वनिः m.
to sound क्वण् (1P), स्वन् (1P)
sour अम्ल

source उद्भवः, उत्सः
south दक्षिण, अवाच्
to sow वप् (1P)
space व्योमन् n., अवकाशः
spade खनित्रम्
spark स्फुलिंगः
sparse विरल
to speak ब्रू (2AP), भण् (1P), वद् (1P)
spear कुन्तः, शूलः
special विशिष्ट
spectacle दृश्यम्
spectator प्रेक्षकः
speech गिर् f., भारती, भाषा, वाच् f., वाणी
speed जवः, वेगः
to spend व्यय् (10PA), नी (1P)
spendthrift वृथाव्ययिन् m.
sphere गोलः, वर्तुलम्
to spit ष्ठीव् (1P)
spite असूया, ईर्ष्या
to split विभिद् (7P)
to spoil दुष् (caus.), विकृ (8PA)
sport विहारः, क्रीडा
to sport रम् (1A), विहृ (1P)
spray शीकरः
to spread वितन् (8PA), प्रसृ (caus.), विस्तृ (caus:)

spring वसन्तः
to sprinkle सिच् (6P)
sprout अंकुरः, पल्लवः
spy चरः
to squander अपव्यय् (10PA)
stable (adj.) स्थिर
stable (n.) मंदुरा, गोशाला
to stagger स्खल् (1P)
stain कलंकः
to stammer गद्गदगिरा वद्
to stand स्था (1P), सह् (1A)
stanza श्लोकः
star तारका, तारा
state अवस्था, दशा
statue प्रतिमा, मूर्तिः *f.*
steady अचल दृढ
to steal चुर् (10PA), मुष् (9)
steam बाष्पः
step क्रमः, पदम्
sterile मोघ, वन्ध्य
stick दण्डः, वेत्रम्
to stimulate उद्दीप् (caus.)
stone अश्मन् *m.* उपलः, दृषद् *f.*, पाषाणः, प्रस्तरः
to stop रुध् (7PA), विरम् (caus.)
story आख्यानम्, कथा
straight ऋजु
strange अपूर्व, विचित्र, अद्भुत
stratagem युक्तिः *f.*
stream धारा, प्रवाहः स्रोतस् *n.*
street रथ्या
strength बलम्, शक्तिः *f.*
to strengthen प्रबलीकृ
to stretch आतन् (8PA) प्रसृ (caus.)
to strike तड् (10PA), प्रहृ (1P)
striking आश्चर्य
to strive उद्यम् (1A), यत् (1A)
strong प्रबल, बलिन्
study अध्ययनम्
to study अधी (2A), शिक्ष् (1A)
to stumble प्रस्खल् (1P)
stupid जड, मूर्ख
to stutter सगद्गदं भाष् (1A)
to subdue अभिभू (1P), वशीकृ
subject अधीन ; आयत
subjects प्रजाः *f. pl.*
substance द्रव्यम्, सारः
to substitute प्रतिनिधा (3PA)
to succeed सिध् (4P)
success सिद्धिः *f.*, साफल्यम्
succession परंपरा, संततिः *f.*
such ईदृश, एवंविध
to suck चूष् (1P), धे (1P)
suckling स्तनंधयः
sudden अकाण्ड
suddenly अकस्मात्, सहसा
to suffer अनुभू (1P), भुज् (7A), क्लिश् (4A), व्यथ् (1A)
sufficient पर्याप्त
sugar सिता
sugarcane इक्षुः *m.*
to suggest सूचय (den. P), व्यंज् (7P)
summer ग्रीष्मः
summit कूटः, शिखरम्
sun अर्कः, दिवाकरः, भानुः, रविः, सूर्यः
sunrise सूर्योदयः
sunset अस्तः, अस्तगमनम्
Sunday रविवारः
superfluous अतिरिक्त
support आधारः, उपस्तंभः
to support उपस्तंभ् (9P), भृ (3PA)
supreme परम

sure ध्रुव
surely ध्रुवं, निःसंशयम्
to surpass अतिरिच् (pass.), अतिशी (2A)
to surround परिवेष्ट् (1A)
to survive अतिजीव् (1P)
to swallow गिल् (6P), ग्रस् (1A)
swamp अनूपः
swan हंसः
to sway दोलाय (den. A)
to swear शप् (1P)
sweat घर्मः, स्वेदः
to sweat स्विद् (4P)
to sweep मृज् (2P)
sweet मधुर, स्वादु
sweetmeat मोदकः
to swell श्वि (1P), स्फाय् (1A)
to swim प्लु (1A)
swing दोला, प्रेंखा
to swing दोलाय (den. A)
swollen शून, स्फीत
to swoon मुह् (4P)
sword असिः m., खड्गः
syllable अक्षरम्
sympathy अनुकम्पा
synonym पर्यायः

T

table पीठिका
taciturn तूष्णीक
tail पुच्छः, लांगूलम्
tailor सूचिकः
to take ग्रह् (9P), आदा (3PA)
talented गुणिन्, धीमत्
to talk वद् (1P), आलप् (1P)
tall तुंग, प्रांशु
to tally संवद् (1P)
tank जलाशयः, तडागः
target लक्ष्यम्
to tarry चिराय (den. P)
to taste स्वाद् (1A)
tasteful सरस
tasteless नीरस
to teach अनुशास् (2P), उपदिश् (6P)
teacher शिक्षकः
tear अश्रु, बाष्पः
to tear विदॄ (9P,) विपट् (10PA)
tedious दीर्घसूत्र
to tell आख्या (2P), कथ् (10PA)
tempest वात्या
temple देवालयः
to tempt प्रलुभ् (caus.)

ten दशन्
tender कोमल, पेलव
tenth दशम
tepid कदुष्ण
terrible घोर, दारुण
terror भयम्, संत्रासः
testimony साक्ष्यम्
that तद्, अदस्
theatre रंगभूमिः f.
theft चौर्यम्
then तदा, ततः
there तत्र
thereafter तदनन्तरम्
therefore तस्मात्
thick घन, निबिड
thief चोरः, स्तेनः
thigh ऊरुः m, सक्थि
thin तनु, कृश, क्षीण
thing वस्तु
to think चिन्त् (10PA), मन् (4A)
third तृतीय
thirst तृष् f, तृष्णा, पिपासा
to thirst तृष् (4P)
thirsty पिपासु
thirteen त्रयोदशन्
thirty त्रिंशत् f.
this इदम्, एतद्
thorn कंटकः
thought ध्यानम्, भावना, मतिः f.
thousand सहस्रम्

thread तन्तुः *m*., सूत्रम्
threat तर्जनम्
to threaten तर्ज् (10PA), भर्त्स् (10PA)
three त्रि
thrice त्रिः
thrill पुलकः, रोमांचः
throat कंठः
to throb स्पंद् (1A), स्फुर् (6P)
throne सिंहासनम्
to throw अस् (4P), क्षिप् (6P)
thumb अंगुष्ठः
thunder गर्जनम्
Thursday बृहस्पतिवारः
thus इत्थम, एवम्
to tickle कंडूय (den. PA)
to tie बन्ध् (9P), ग्रंथ् (9P)
tiger व्याघ्रः, शार्दूलः
time कालः, समयः
tip अग्रम्
tired क्लान्त
today अद्य
to toil आयस् (4P), परिश्रम् (4P)
to tolerate क्षम् (1A)
tomorow श्वः
tongue जिह्वा, रसना
too अतीव, अपि
tool यंत्रम्
tooth दन्तः
top शिखरम्
top-knot चूडा
tospy-turvy विपर्यस्त
torment पीडा, यातना
to torment पीड् (10PA)
torrent महौघः
tortoise कूर्मः
tortuous कुटिल
to touch स्पृश् (6P)
touch-stone निकषः
toward प्रति
town नगरम् (०री), पुर् *f*.
to trample मृद् (9P)
to transform परिवृत् (caus.)
to transgress अतिक्रम् (1PA)
treasure कोशः, निधिः *m*.
tree तरुः *m*., द्रुमः, वृक्षः
to tremble कंप् (1P)
tribunal धर्मासनम्
to trickle स्रु (1P)
triple त्रिगुण
trivial तुच्छ, असार
troop गणः, समूहः
trouble कष्टम्, क्लेशः
to trouble क्लिश् (9P)
true सत्य
truth सत्यम्
truthful सत्यवादिन्
trunk स्कन्धः, करः
trust प्रत्ययः, विश्रंभः
to trust प्रती (2P), विश्वस् (2P)
to try प्रयत् (1A)
Tuesday मंगलवारः
to tumble स्खल् (1P)
tumult डमरः, तुमुलम्
turban उष्णीषः
to turn परिभ्रम् (4P), घूर्ण् (1A)
tusk दंष्ट्रा
twelve द्वादशन्
twenty विंशतिः *f*.
twice द्विः
twilight सन्ध्या
twin यमः
to twine संग्रंथ् (9P) गुंफ् (6P)
to twinkle निमिष् (6P)
twinkling निमेषः
to twist व्यावृत् (caus.) गुंफ् (6P)
two द्वि

U

ugly कुरूप, विरूप
ultimate अन्तिम
umbrella छत्रम्
uncle पितृव्यः, मातुलः
unction विलेपः
unctuous स्निग्ध

under अधः, अधस्तात्
to undergo अनुभू (1P), सह् (1A)
to understand अवगम् (1P)
to undertake आरभ् (1A)
unfavourable प्रतिकूल
unfortunate दुर्भाग्य
uniform एकविध
union संयोगः
unique अद्वितीय
to unite संयुज् (7A) एकीकृ, एकीभू
unity एकता, ऐक्यम्
universe विश्वम्
until यावत्, आ
to uphold समर्थ् (10PA)
to uproot उन्मूल् (10PA)
to upset विपर्यस् (4P), क्षुभ् (caus.)
to urge प्रणुद् (6P) अनुनी (1P)
use प्रयोजनम्
to use उपयुज् (7A)
useful उपयोगिन्
useless निरुपयोग, निरर्थक
uselessly वृथा
utmost परम

V

vague अव्यक्त
vain निरर्थक, गर्वित
vanity असारता, गर्वः
valour शौर्यम्, विक्रमः
value अर्घः, मूल्यम्
to vanish तिरोधा (3PA)
vapour बाष्पः
various विविध
vegetable शाकः (०कम्)
vehement सरभस
vehicle यानम्
veil अवगुंठनम्
to veil अवगुंठ् (10PA)
vein नाडी
vengeance प्रतिद्रोहः
Venus (planet) शुक्रः
very अतीव
vessel पात्रम्
vice पापम, दुष्कृतम्
vicinity संनिधिः *m.*
victor जेतृ *m.*
vigil जागरणम्
vigilant जागरूक
vigour प्रभावः, ओजस् *n.*
vile अधम, जघन्य
village ग्रामः
violence प्रसभः, रभस् *n.*
violent प्रचंड, सरभस
virgin कन्या, कुमारी
virtue साधुता, सद्गुणः
virtuous साधु, सुशील
visible दृश्य
visibly प्रत्यक्षम्
vision दृष्टिः *f.*
to visit अभ्यागम् (1P)
voice वाच् *f.*, वाणी, गिर् *f.*
to vomit वम् (1P), उद्गॄ (6P)
vow व्रतम्
vulgar प्राकृत, असभ्य
vulture गृध्रः

W

wages पणः, भाटम्, वेतनम्
to wail परिदेव् (1P), विलप् (1P)
waist कटी
to wait प्रतीक्ष् (1P) प्रतिपाल् (10P)
to wait upon परिचर् (1P), सेव् (1A)
to wake जागृ (2P), प्रबुध् (4A)
to waken जागृ (caus.)
to walk या (2P), भ्रम् (1P, 4P)
wall भित्तिः *f.*, प्राचीरम्
wallow लुठ् (6P)
to wander परिभ्रम् (1P, 4P)

to wane क्षि (1P), ह्रस् (1P)
want अभावः, विरहः
to want अपेक्ष् (1A)
wantom स्वैर
war युद्धम्, विग्रहः
to ward off अपवृ (caus.)
warm उष्ण
to warn अनुयुज् (7A), तर्ज् (10PA)
to wash क्षल् (10P), धाव् (10P), निज् (3PA)
washerman रजकः
waste क्षयः, व्ययः, हानिः *f.*
to waste अपव्यय् (10PA), अपचि (5PA), क्षि (1P)
watch जागरम्, प्रहरः
to watch रक्ष् (1P), प्रतिपाल् (10P)
water अम्भस् *n.*, जलम्, वारि, सलिलम्
wave ऊर्मिः *m. f.*, तरंगः
to waver दोलाय (den. A)
way अध्वन् *m.*, वर्त्मन् *n.*
weak दुर्बल, क्षीण
wealth अर्थः, धनम्
weapon अस्त्रम्, शस्त्रम्
to wear परिधा (3PA), वस् (2A)
to wear out क्षि (1P), जृ (4P)
weary क्लान्त, खिन्न
to weave वे (1PA)
weaver तंतुवायः
Wednesday बुधवारः
week सप्ताहः
to weep रुद् (2P)
to weigh तुल् (10PA)
weight तोलः, भारः
welcome स्वागतम्
to welcome सत्कृ (8PA), संभू (caus.)
welfare कल्याणम्
well (adv.) सम्यक्, साधु
well (*n.*) कूपः, वापी
west पश्चिम
wet आर्द्र, क्लिन्न
to wet आर्द्रीकृ, क्लिद् (caus.)
wheel चक्रम्
when ? कदा
when यदा
whence ? कुतः
whence यतः
where ? कुत्र, क्व
where यत्र
to whet निशो (4P)
which ? किम्, कतम
which (of two) ? कतर
which यद्
while यावत तावत
whip कशा
whirlpool आवर्तः
whirlwind वाताली
to whisper उपांशु वद्
white गौर, शुक्ल, श्वेत
whole अशेष, कृत्स्न, अखिल
why ? किमर्थम्, कुतः
wick तूला, वर्तिः *f.*
wicked दुष्ट
wide आयत, पृथु
widow विधवा
wife कलत्रम्, जाया, पत्नी, भार्या
wild वन्य
to win जि (1P), विजि (1A)
wind अनिलः, पवनः, मरुत् *m.*, वायुः *m.*
window वातायनम्
wine मदिरा, सुरा
wing गरुत् (*m.*), पक्षः
wink निमेषः
to wink निमिष् (6P)
winter शिशिरः
to wipe मृज् (2P)
to wipe out अपमृज् (2P), विनश् (caus.)
wisdom प्रज्ञा
wise प्राज्ञ, विदग्ध
wish इच्छा, अभिलाषः, कामना, स्पृहा
to wish इष् (6P), आकांक्ष् (1PA)

with सह, साकम्, सार्धम्
to wither ग्लै (1P), म्लै (1P)
without अन्तरेण, विना
witness साक्षिन् *m.*
wolf वृकः
woman नारी, स्त्री
womb गर्भः, योनिः *f.*
wonder आश्चर्यम्
to wonder विस्मि (1A)
wonderful चित्र, चमत्कारिन्
wood काननम्, वनम्, काष्ठम्, दारु
wool ऊर्णा
word शब्दः, पदम्
work कर्मन् *n.*, क्रिया
to work कर्म विधा (3PA), उद्यम् (1P) श्रम् (4P)
world जगत् *n.*, भुवनम्, लोकः
in this world इहलोके
in the other world परत्र
worm कृमिः *m.*
worn जीर्ण
worry चिन्ता, बाधा
to worry पीड् (pass.), उद्विज् (6A)
worship अर्चना, पूजा
to worship अर्च् (1P), पूज् (10PA), उपास् (2A)
worthless असार, व्यर्थ
worthy योग्य, ०अर्ह
wound व्रणः
to wound क्षण् (8P)
wretched दीन, मंदभाग्य
wrinkle वली, भंगः
to write लिख् (6P)
wrong (adj.) अशुद्ध, सदोष, अनुचित
wrong (*n.*) पापम्, अनर्थः
to wrong अपकृ (8PA)

Y

to yawn जृंभ् (1A)
year वत्सरः, वर्षः
to yearn स्पृह् (10P)
to yell आक्रंद् (1P)
yellow पीत
yes एवम्, बाढम्
yesterday ह्यः
yet तथापि
yoke धुर् *f.*, युगम्
to yoke युज् (7A)
young तरुण, युवन्
youth यौवनम्

SYSTEMATIC INDEX OF PARTS I & II

(The figures refer to the marginal numbers)

I. The Sanskrit Alphabet

Vowels—I, 1; Consonants—I, 2; Consonants followed by vowels—I, 3; Compound consonants—I, 4; Numerical figures—I, 5.

II. Euphonic Combination (Sandhi)

1. *Vowel Sandhi :* Guṇa and vrddhi—I, 6(3); Sandhi of similar simple vowels—I, 31(1); Sandhi of dissimilar vowels—I, 31(2); Sandhi of diphthongs and vowels—I, 31(3); Special sandhi rules: for the augment—I, 47(3); in conjugations—I, 7(2); I, 16(3); I, 23(3); I, 32(3); I, 40; I, 46(2); I, 55; II, 13(4); II, 27(4); II, 36; II, 69(4) and (5); II, 110; Absence of vowel sandhi—I, 31(4); I, 70(2).

2. *Visarga Sandhi :* I, 15(2); I, 27; Visarga standing for final र्—I, 54; Absence of visarga sandhi—I, 67 (p. 36).

3. *Consonant Sandhi :* Change of न to ण्—I, 17; Change of स् to ष्—I, 45; Final consonants allowed—I 72(1, 2, 3); Hard and soft consonants—72(4, 5, 6); Final म्—I, 15; Final न्—I, 87; Dentals combined with palatals, cerebrals and ल्—I, 88; Transfer of aspiration—I, 77(7); Special rules for conjugations—II, 37-44.

III. Declension

1. *Stems ending in Vowels :* Masc. and neuter nouns in अ—I, 10 and 11; Fem. nouns in आ—I, 38; Masc. nouns in इ and उ—I, 28; Fem. nouns in इ and उ—I, 50; Fem. nouns in ई—I, 38; Fem. nouns in ऊ—I, 58; Masc. and fem. nouns in ऋ—I, 52-53; Neuter nouns in इ, उ and ऋ—I, 64.

Irregular nouns in अ and आ—II, 1-5 , Irregular masc. and fem. nouns in इ, ई, उ and ऊ—II, 10-12 ; II, 17-18 ; II, 24-26 ; Irregular neuter nouns in इ—II, 32 ; Nouns in ओ and औ—II, 54.

2. *Stems ending in Consonants* : Nouns and adj. with one stem —I, 74-77 ; Nouns and adj. with two stems—I, 79-82 ; I. 83 , I, 85 ; I, 89-92 ; I, 94 ; Nouns and adj. with three stems—I, 97-107 ; Irregular nouns in अन्—II, 63-68 ; Miscellaneous irregular nouns—II, 78-83.

IV. **Formation of the Feminine** : I, 66 ; I, 108-112 ; II, 205.

V. **Degrees of Comparison** : I, 93-94.

VI. **Numerals** : From 1 to 19—I, 126, 130-131 ; from 19 to 99—II, 22-33 ; from 100 to 1,000—II 30-31.

VII. **Pronouns** : Personal—I, 67 ; II, 167 ; Demonstrative—I, 67 ; 69-70 ; II, 168 ; Relative—I, 114 ; II, 169 ; Interrogative—I, 113 ; Possessive—II, 171 ; Indefinite—II, 172 ; Reflexive II, 173 ; Pronominal adjectives—I, 96 ; II, 174.

VIII. **Indeclinables** : Prepositions—I, 37 ; Adverbs—I, 128 ; II, 196(2).

IX. **Compounds (Samāsa)**

1. *Generalities* : II, 175-180,
2. *Dvandva* : II, 181-185.
3. *Tatpuruṣa* : II, 186-188 ; Karmadhāraya—II, 189-191 ; Dvigu—II, 192 ; Prādi-samāsa—II, 193-194 ; Gati-tatpurusa—II, 197, Upapada-samāsa—II, 198.
4. *Bahuvrihi* : II, 199-204.
5. *Avyayibhāva* : II, 213-215.

X. Primary and Secondary Suffixes (कृत् and तद्धित)

1. *Generalities :* II, 95-97.
2. *Primary Suffixes :* कृत्य—II, 98; Other primary suffixes—II, 102-104; II, 125; II, 128-131; II, 139; II, 206-207.
3. *Secondary Suffixes :* II, 208-211.

XI. Conjugation

1. *Generalities :* I, 6; The Augment—I, 47; II, 140; II, 218; Reduplication—II, 70; II, 107; II, 152; II, 161; II, 225.
2. *Conjugational Tenses and Moods*
   (1) Generalities—II, 6-8; I, 34.
   (2) Terminations—I, 8; I, 40; I, 48; I, 55; I, 59; II, 9.
   (3) Unchangeable bases: 1st, 4th, 6th and 10th conjugations :
   1st Conj. (भ्वादि)—I, 6-9, 18
   4th Conj. (दिवादि)—I, 16, 18
   6th Conj. (तुदादि)—I, 23-25
   10th Conj. (चुरादि)—I, 32-33
   } I, 34, 46-49, 55-56, 59-60.
   (4) Changeable bases: 2nd, 3rd, 5th, 7th, 8th and 9th conjugations :
   2nd Conj. (अदादि)—II, 33-53, 55-62.
   3rd Conj. (ह्वादि)—II, 69-77.
   5th Conj. (स्वादि)—II, 13-16.
   7th Conj. (रुधादि)—II, 84-87.
   8th Conj. (तनादि)—II, 19-21.
   9th Conj. (क्र्यादि)—II, 27-29.
3. *Non-Conjugational Tenses and Moods*

Perfect (लिट्)—II, 105-106; Reduplicative—II, 107-121; Periphrastic—II, 122-123.
Aorist (लुङ्)—II, 216-225.

Future (लुट् and लृट्)—II, 132-133; Periphrastic—II, 135-137; Simple—II, 136-137.
Conditional (लृङ्)—II, 141.
Benedictive (आशीर्लिङ्)—II, 143.

4. *Derivative Conjugations*—II, 144.
Causative (णिच्)—II, 145-146.
Desiderative (सन्)—II, 152-155.
Frequentative (यङ्)—II, 161-164.
Denominative (नामधातु)—II, 195-196.

5. *The Passive*
Pres., Imperfect, Imperative, Potential—I, 68, 71(3); Perfect—II, 124; Future—II, 138; Conditional—II, 141; Benedictive—II, 143; Aorist—II, 226.

6. *Participles*
Pres. part, act. & pass. (शतृ, शानच्)—I, 83; II, 102-104.
Perfect participles: active (क्तवतु)—I, 85; (क्वसु)—II, 125; passive (क्त)—I, 85.
Future participles (स्यतृ, स्यमान)—II, 139.
Potential part. pass. (कृत्य)—II, 98.
Indecl. past. part. (क्त्वा, णमुल्)—I, 115; II, 128.

7. *Infinitive* (तुमुन्)—I, 122.

XII. Syntax

1. *The Cases*: The Nominative—I, 13; The Accusative—I, 14; II, 88-89; Double Accusative—II, 90, 147; Prepositions governing the Accusative—II, 93; The Instrumental—I, 21; II, 100-101; The Dative—I, 22; II. 126-127; The Ablative—I, 29; II, 148-151; The Genitive—I, 30; II, 157-159; Genitive Absolute—I, 119; The Locative—I, 35; II, 165-166; Locative Absolute—I, 117-118; The Vocative—I, 36.

2. *The Agreement of the Adjective*—I, 66 ; II, 94.

3. *Tenses and Moods :* The Present—I, 8 ; The Imperfect, The Perfect and The Aorist—I, 46 ; II, 105 ; II, 216 ; The Two Futures—II, 132 ; The Imperative—I, 55, 61 ; The Potential—I, 59-61 ; The conditional—II, 140 ; The Benedictive—II, 142; The causative—II, 145; The Desiderative —II, 152 ; The Frequentative—II, 161.

4. *The Participles :* Present and Perfect Participles—I, 86 ; II, 212(3); Future Participle—II, 139 ; Potential Part. Pass. —II, 99 ; Indecl. Past. Part—I, 116.

5. *The Infinitive*—I, 123.

6. *The Passive Voice :* Change of Voice—I, 71, 86(2), 116 ; II, 91 ; Passive Impersonal—I, 78, 86(3).

7. *The Subordinate Clause :* The Noun-claase—I, 124 ; The Adjective-clause—I, 125 ; The adverb-clause—I, 127-129.

GANGARAMS-BANGALORE Ph:5588015
054176106538//151003IN5911
RS. 85

Rs. 85.00